

Basisonderwijs | ParnasSys

Wetenschappelijke verantwoording Kindbegrip

Daphne van Loon, Alexander Minnaert, Barry de Groot, Kees van Overveld & Regine Reincke

Wetenschappelijke verantwoording

Kindbegrip

Verrijkt (zelf)observatie-instrument voor sociaal-emotioneel leren ten behoeve van leerkracht en leerling

Daphne van Loon

Alexander Minnaert

Barry de Groot

Kees van Overveld

Regine Reincke

Topicus Onderwijs, Deventer, 2022-2023

Met dank aan de scholen die meewerkten aan de ontwikkeling van Kindbegrip en aan het Kindbegrip-onderzoek.

© Topicus (2023)

Niets uit dit werk mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Topicus worden openbaar gemaakt en/of verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie, scanning, computersoftware of andere elektronische verveelvoudiging of openbaarmaking, microfilm, geluidskopie, film- of videokopie of op welke wijze dan ook.

Voorwoord

Toenemende aandacht voor het sociaal-emotioneel functioneren van leerlingen in het primair onderwijs leidde tot een vraag van scholen om dit functioneren te kunnen volgen. Sinds de beginjaren van ParnasSys was Zien! het systeem voor het volgen van de sociaal-emotionele ontwikkeling en sociale veiligheid van leerlingen in het primair onderwijs in de ParnasSys-omgeving van Topicus. Vanuit technologische vooruitgang en veranderende gebruikerswensen (naast voornoemde toenemende aandacht ook toegenomen ervaren werkdruk bij onderwijzend personeel) wilde ParnasSys het aanbod op het gebied van sociaal-emotioneel leren vernieuwen.

Om kwaliteit te blijven bieden, ontwikkelde ParnasSys in 2022 in nauwe samenwerking met Dr. Kees van Overveld (specialist in gedrag en sociaal-emotioneel leren), de onderwijspraktijk en de Rijksuniversiteit Groningen, een nieuw observatie-instrument binnen de ParnasSys-suite, als vervanger voor Zien!: de leerkrachtversie van Kindbegrip (Kindbegrip LK). Daaropvolgend is in 2023 de leerlingversie van Kindbegrip (Kindbegrip LL) tot stand gekomen met behulp van de auteurs Cora Vlaming (uitgever van Kwink, educatief auteur en inhoudelijk expert CASEL-model) en Marianne Vlaming, (orthopedagoog, criminoloog, jurist en universitair docent). Tegelijkertijd met Kindbegrip LL ontwikkelde ParnasSys met laatstgenoemde auteurs ook de Monitor Sociale Veiligheid (MSV).

In dit document vindt u de wetenschappelijke verantwoording van Kindbegrip LL en Kindbegrip LK. Voor alle informatie over de MSV, verwijzen we naar de handleiding en de wetenschappelijke verantwoording van de MSV (Reincke et al., 2023; Van Loon et al., 2023).

Scholen en leerkrachten hebben niet alleen behoefte aan signalering, maar willen ook weten hoe ze leerlingen verder kunnen helpen. Deze vraag heeft geleid tot het besluit om het nieuwe observatie-instrument Kindbegrip te verrijken met verschillende mogelijkheden om meer informatie over het sociaal-emotionele functioneren van leerlingen te verzamelen (analyseren), handelingssuggesties te doen en de voortgang van analyses en handelingsplannen te registreren.

ParnasSys wil scholen met Kindbegrip een betrouwbaar en valide instrument aanbieden om de beheersing van sociale, emotionele en morele competenties van leerlingen te volgen en versterken. Het observatie-instrument is daartoe genormeerd en aan verschillende toetsingen van betrouwbaarheid en validiteit onderworpen.

Allereerst bedanken wij graag de scholen, leerlingen, intern begeleiders en leerkrachten die betrokken waren bij het normerings-, validerings- en betrouwbaarheidsonderzoek voor hun medewerking.

In de verschillende fasen van het onderzoekstraject heeft een aantal ParnasSys-collega's een zeer gewaardeerde bijdrage geleverd door inzet bij de werving van scholen, meedenken, meelesen en het opzetten van inmiddels een groot aantal versies van het digitale product. Daarom hartelijk dank aan: Roos Kornet, Martin Krans, Nick Leidelmeijer, Sanne Groenenberg, Roy Brinkhoff, Margot van der Meulen, Eline Perk, Esther Veldstra, Hannah Lauckhart, Roos van Arragon, Lynn Sprinkhuizen, Emiel van Haandel, Robin van Vliet, Klaas Jan Brand, Ted Roeloffzen, Stijn Wijbenga, Cornee van Blerk en Janneke Slaa-Geerlinks.

Tenslotte bedanken we het management van Topicus Onderwijs voor het tot stand brengen van het product, het in ons gestelde vertrouwen en de onmetelijke hulp bij de uitvoering van het onderzoek.

Juli 2023

Daphne van Loon, Alexander Minnaert, Barry de Groot & Kees van Overveld

Inhoud

1.	Inleiding	1
2.	Uitgangspunten van Kindbegrip	3
2.1	Meetpretentie	3
2.2	Doelgroep	6
2.3	Gebruiksdoelen en functies	7
2.3.1	Signaleren met Kindbegrip	9
2.3.2	Analyseren met behulp van Kindbegrip	13
2.3.3	Handelen met behulp van Kindbegrip	14
2.4	Theoretische inkadering	15
2.4.1	SEL in historisch perspectief	15
2.4.2	SEL en competenties	16
2.4.3	Het CASEL-framework	19
2.4.4	Ik-, jij- en wij-competenties en gedragskenmerken	20
3.	Constructie en beschrijving van Kindbegrip	24
3.1	Constructie van Kindbegrip LK	24
3.1.1	Vooronderzoek met leerkrachten en intern begeleiders	24
3.1.1	Uitgangspunten voor de keuze van de stellingen van Kindbegrip LK	25
3.1.2	Uitgangspunten voor de keuze van de antwoordschaal van Kindbegrip LK	26
3.1.3	Selectie en formulering van de items van Kindbegrip LK	27
3.1.4	Proefafnames van Kindbegrip LK in een pilotstudie	28
3.1.5	Analyses normeringssteekproef ten behoeve van de constructie Kindbegrip LK	30
3.2	Constructie van Kindbegrip LL	31
3.2.1	Uitgangspunten voor de keuze van de stellingen van Kindbegrip LL	31
3.2.2	Uitgangspunten voor de keuze van de antwoordschaal voor Kindbegrip LL	32
3.2.3	Selectie en formulering van de items	34
3.2.4	Proefafnames van Kindbegrip LL in een pilotstudie	35
3.2.5	Analyses normeringssteekproef ten behoeve van de constructie Kindbegrip LL	37
3.3	Opbouw, afname en scoring van Kindbegrip	37
3.3.1	Opbouw van Kindbegrip LK en LL	39
3.3.2	Afname van Kindbegrip LK en LL	44
3.3.3	Scoring Kindbegrip LK en LL	45
3.4	Beschrijvende, inhoudelijke en statistische gegevens voor Kindbegrip LK	45
3.4.1	Descriptoren Kindbegrip LK op het niveau van de stellingen	45
3.4.2	Descriptoren Kindbegrip LK op het niveau van de schalen	46

3.5 Beschrijvende, inhoudelijke en statistische gegevens voor Kindbegrip LL	47
3.5.1 Descriptoren Kindbegrip LL op het niveau van de stellingen	47
3.5.2 Descriptoren Kindbegrip LL op het niveau van de schalen	47
4. De normeringsonderzoeken voor Kindbegrip LK en LL	49
4.1 Het normeringsonderzoek voor Kindbegrip LK	49
4.1.1 Opzet en uitvoering normeringsonderzoek Kindbegrip LK	49
4.1.2 Definitieve vaststelling van de normgroepen voor Kindbegrip LK	50
4.1.3 Representativiteit van de normeringssteekproef van Kindbegrip LK	51
Representativiteit op schoolniveau normeringssteekproef Kindbegrip LK	52
Representativiteit op leerlingniveau normeringssteekproef Kindbegrip LK	54
4.2 Het normeringsonderzoek voor Kindbegrip LL	56
4.2.1 Opzet en uitvoering normeringsonderzoek Kindbegrip LL	56
4.2.2 Definitieve vaststelling van de normgroepen voor Kindbegrip LL	57
4.2.3 Representativiteit van de normeringssteekproef van Kindbegrip LL	59
Representativiteit op schoolniveau normeringssteekproef Kindbegrip LL	60
Representativiteit op leerlingniveau normeringssteekproef Kindbegrip LL	62
4.3 De normering	64
4.3.1 Normeringsprocedure	64
4.4.2 Interpretatie van de normscores	65
5. Betrouwbaarheid en meetnauwkeurigheid van Kindbegrip	68
5.1 Betrouwbaarheidstoetsing op basis van inter-itemrelaties	68
5.1.1 Betrouwbaarheidstoetsing op basis van inter-itemrelaties Kindbegrip LK	68
5.1.2 Betrouwbaarheidstoetsing op basis van inter-itemrelaties Kindbegrip LL	72
5.2 Betrouwbaarheidstoetsing op basis van confirmatorische factoranalyse	74
5.3 Conclusie met betrekking tot de betrouwbaarheid	75
6. Validiteit van Kindbegrip	76
6.1 Inhoudsvaliditeit	76
6.2 Begripsvaliditeit	76
6.2.1 Dimensionaliteit van scores (interne structuur): confirmatorische factoranalyse	77
6.2.2 Factorzuiverheid (interne structuur)	81
6.2.3 Gegevens over de psychometrische kwaliteit van de items	81
6.2.4 Verschillen tussen relevante groepen	81
6.3 Criteriumvaliditeit	83
6.4 (Voorlopige) conclusie met betrekking tot de validiteit	86
Literatuur	87
Bijlage A Enkele beschrijvende statistische gegevens per stelling van Kindbegrip LK	91

Bijlage B Enkele beschrijvende statistische gegevens per stelling van Kindbegrip LL	109
Bijlage C Normeringsgegevens Kindbegrip LK.....	117
Bijlage D Normeringsgegevens Kindbegrip LL.....	192

1. Inleiding

Deze wetenschappelijke verantwoording betreft het digitale product Kindbegrip van ParnasSys. Kindbegrip is een verrijkt observatie-instrument dat leerkrachten in staat stelt om, op basis van hun eigen observaties én de reflectie van leerlingen op hun eigen ontwikkeling, sociaal-emotionele competenties van leerlingen te observeren en te analyseren, om daarna hun handelen daarop te kunnen afstemmen. Het instrument bestaat uit observatielijsten voor leerkrachten (Kindbegrip LK, drie verschillende leeftijdsversies, geschikt voor de groepen 1 t/m 8) en een leerlingvragenlijst (Kindbegrip LL, één versie voor de groepen 5 t/m 8).

Toenemende aandacht voor het sociaal-emotioneel functioneren van leerlingen in het primair onderwijs leidde tot een vraag van scholen om dit functioneren te kunnen volgen. Sinds de beginjaren van ParnasSys was *Zien!* het systeem voor het volgen van de sociaal-emotionele ontwikkeling en sociale veiligheid van leerlingen in het primair onderwijs in de ParnasSys-omgeving van Topicus Onderwijs. De feedback en ervaringen van gebruikers en de toenemende werkdruk in het onderwijs bevestigden echter de behoefte aan een technisch moderner en gebruiksvriendelijker systeem met een efficiënte aanpak, gebaseerd op een gedegen theorie en passend bij de nieuwste inzichten op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Daarom ontwikkelde ParnasSys in nauwe samenwerking met Kees van Overveld, specialist in gedrag en sociaal-emotioneel leren (SEL), de onderwijspraktijk en de Rijksuniversiteit Groningen, een nieuwe module binnen ParnasSys, als vervanger voor *Zien!*: Kindbegrip.

Met het observatie-instrument Kindbegrip wil ParnasSys leerkrachten in het (speciaal) basisonderwijs beter ondersteunen bij het inzichtelijk maken en stimuleren van sociaal-emotioneel leren. Sociaal-emotioneel leren is het proces waarbij leerlingen noodzakelijke kennis, attitudes en vaardigheden verwerven en toepassen, teneinde beter te worden in het omgaan met zichzelf en de ander (Van Overveld, 2017). Gebaseerd op het theoretische kader van het sociaal-emotioneel leren (SEL) en rekening houdend met de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen in het basisonderwijs bestaat Kindbegrip LK uit drie inhoudelijk aan elkaar gerelateerde versies van het observatie-instrument: Kindbegrip LK 1-2 (onderbouw: groepen 1 en 2), Kindbegrip LK 3-6 (middenbouw: groepen 3 tot en met 6) en Kindbegrip LK 7-8 (bovenbouw: groepen 7 en 8). Kindbegrip LL bestaat uit één vragenlijst voor leerlingen uit de groepen 5 t/m 8.¹

Van Overveld ontwikkelde de leerkrachtversies van Kindbegrip, Kindbegrip LK. De auteurs van Kindbegrip LL, Cora Vlaming (uitgever van Kwink, educatief auteur en inhoudelijk expert CASEL-model) en Marianne Vlaming (orthopedagoog, criminoloog, jurist en universitair docent), ontwikkelden de leerlingversie met als uitgangspunt Kindbegrip LK.

Kindbegrip LK is gebaseerd op de gedachte dat leerkrachten goede informanten zijn om het sociaal-emotionele leren van leerlingen in kaart te brengen. De drie versies van Kindbegrip LK bestaan elk uit 26 stellingen, waarvan de leerkracht steeds aangeeft in hoeverre deze op een leerling van toepassing zijn door middel van vijf antwoordopties (1 tot en met 5), van 'klopt helemaal niet' tot 'klopt helemaal'. De scores worden opgeteld tot drie schaalscores voor drie competentiedomeinen: emotionele competenties, sociale competenties en morele competenties, en tot een totaalscore. Met behulp van de drie schalen is te bepalen in hoeverre de leerling in de ogen van de leerkracht de verschillende competentiedomeinen ieder afzonderlijk en als geheel beheerst. Het systeem vergelijkt de inschatting van het niveau van sociaal-emotioneel leren van de leerling vervolgens met dat van een landelijke

---

¹ In de Wetenschappelijke Verantwoording bij Kindbegrip spreken we over Kindbegrip LK en Kindbegrip LL. Dat komt doordat dit stuk voornamelijk over de inhoud en het constructieproces van de vragenlijsten gaat. In de overige productcommunicatie is het precies andersom, dus daar wordt gesproken van 'De leerkrachtobservatielijst' en 'De leerlingvragenlijst' in Kindbegrip.

referentiegroep. Dit resulteert in de normscores per schaal. Door Kindbegrip elk leerjaar minstens één keer (en bij voorkeur twee keer) in te vullen, is het sociaal-emotionele leren te volgen van groep 1 tot en met groep 8.

Kindbegrip LL gaat uit van de gedachte dat leerlingen goed in staat zijn om te reflecteren op hun eigen sociaal-emotionele vaardigheden. De lijst bestaat uit 37 stellingen die inhoudelijk gekoppeld zijn aan de stellingen in Kindbegrip LK. Leerlingen vullen per stelling in in hoeverre deze betrekking heeft op hen en gebruiken hiervoor een 4-puntsschaal, van 'nooit/(bijna) nooit' tot '(bijna) altijd/altijd'. Ook voor Kindbegrip LL worden normscores berekend op de drie competentiedomeinen (emotionele competenties, sociale competenties en morele competenties). Het jaarlijks minstens eenmaal afnemen van Kindbegrip LL naast Kindbegrip LK geeft een leerkracht een completer beeld van hoe haar groep ervoor staat, en biedt mogelijkheden tot nadere analyse en handelen waar nodig.

Leerkrachten en leerlingen vullen de stellingen van Kindbegrip digitaal in met behulp van het systeem Kindbegrip, dat onderdeel is van de ParnasSys-suite. Daarin vinden ook de scoring en rapportage plaats. Als de scores hier aanleiding toe geven, kan de leerkracht binnen ditzelfde systeem een of meerdere voorgestelde analysevormen selecteren om meer informatie in te winnen. Ook kan de leerkracht de uitkomsten daarvan in het systeem noteren. Mocht de leerkracht een of meerdere leerlingen op basis van de analyse extra ondersteuning willen bieden, dan bieden de handelingssuggesties die in Kindbegrip staan beschreven daar aanknopingspunten voor. De (voorgenomen) acties kan de leerkracht in het systeem vastleggen in de vorm van een handelingsplan. Ook de evaluatie van het handelingsplan heeft een plek in het systeem. Op deze manier volgt Kindbegrip de cyclus van het planmatig werken, bestaande uit de stappen signaleren, analyseren en handelen. Uitkomsten van Kindbegrip zijn verder zichtbaar op de Groepskaart in het Leerlingvolgsysteem van ParnasSys, zodat de ib'er en de leerkracht een totaalbeeld kunnen krijgen van hoe een leerling of groep leerlingen zich ontwikkelt.

Ook de Monitor Sociale Veiligheid (MSV) is onderdeel van Kindbegrip. De MSV is een vragenlijst voor leerlingen uit de groepen 6 t/m 8 over welbevinden en sociale veiligheid op school. Dit instrument stelt de school in staat om te voldoen aan de wettelijke verplichtingen én richting te geven aan het beleid en het handelen op het gebied van de veiligheid op school. Resultaten uit de MSV zullen ook zichtbaar zijn op de Groepskaart in ParnasSys. Voor alle informatie over de MSV, verwijzen we u naar de handleidingen de wetenschappelijke verantwoording van de MSV (Reincke et al., 2023; Van Loon et al., 2023). In deze wetenschappelijke verantwoording spreken we verder alleen van de onderdelen Kindbegrip LK en Kindbegrip LL, gericht op sociaal-emotioneel leren, in Kindbegrip.

Samen met de Kindbegrip-vragenlijsten zelf (drie leeftijdsversies voor Kindbegrip LK, één versie voor Kindbegrip LL) in de ParnasSys-suite, de Handleiding Kindbegrip (Van Overveld, et al., 2022-2023), het Startpakket Kindbegrip en verschillende aanvullende artikelen (te raadplegen in het Kennisportaal van ParnasSys), bevat deze verantwoording de benodigde informatie om de kwaliteit van Kindbegrip LK en LL te beoordelen. Het gaat dan om de kwaliteit van: de uitgangspunten van de constructie; het testmateriaal; de handleiding; de normen; de betrouwbaarheid, en; de validiteit). Deze wetenschappelijke verantwoording behandelt de uitgangspunten van de constructie (hoofdstuk 2), het verloop van de constructie (hoofdstuk 3), de normen (hoofdstuk 4), de betrouwbaarheid (hoofdstuk 5) en de validiteit (hoofdstuk 6).

2. Uitgangspunten van Kindbegrip

Dit hoofdstuk handelt over de grondbeginselen van de vragenlijsten voor sociaal-emotioneel leren (SEL) in Kindbegrip: de leerkrachtversie Kindbegrip LK en de leerlingversie Kindbegrip LL. De meetpretentie, de doelgroep, de gebruikersdoelen en functies en de theoretische inkadering komen aan bod.

2.1 Meetpretentie

Kindbegrip is een verrijkt observatie-instrument en volgsysteem, ontwikkeld als product in de ParnasSys-suite. De vragenlijsten voor sociaal-emotioneel leren (SEL) in Kindbegrip stellen leerkrachten in staat de beheersing van sociaal-emotionele competenties van leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 te observeren en te analyseren, om daarna hun handelen daarop te kunnen afstemmen. Het laat de wat oudere leerlingen (in de groepen 5 tot en met 8) ook reflecteren op hun eigen sociaal-emotionele ontwikkeling, zodat de leerkracht haar handelen nog beter kan afstemmen op de ondersteuningsbehoefte van de leerling.

Het systeem biedt de leerkracht een breed overzicht van het sociaal-emotionele leren, zonder dat dit een grote tijdsinvestering kost. Sociaal-emotioneel leren is het proces waarbij leerlingen noodzakelijke kennis, attitudes en vaardigheden verwerven en toepassen, ten einde beter te worden in het omgaan met zichzelf en de ander (Van Overveld, 2017).

Zoals aangegeven in hoofdstuk 1, zijn er drie leeftijdsversies van de leerkrachtobservatielijst, Kindbegrip LK: Kindbegrip LK 1-2 (onderbouw: groepen 1 en 2), Kindbegrip LK 3-6 (middenbouw: groepen 3 tot en met 6) en Kindbegrip LK 7-8 (bovenbouw: groepen 7 en 8). Kindbegrip is gestandaardiseerd in die zin dat alle leerkrachten de lijsten invullen aan de hand van 26 stellingen die voor leerlingen binnen de onderbouw, leerlingen binnen de middenbouw of leerlingen binnen de bovenbouw gelijk zijn. De leerkracht geeft aan in hoeverre de stellingen op een leerling van toepassing zijn door middel van vijf antwoordopties (1 tot en met 5), van 'klopt helemaal niet' tot 'klopt helemaal'. Het systeem telt de scores op de stellingen vervolgens op tot drie schaalscores voor drie competentiedomeinen (tabel 2.1): Emotionele Competenties (EC), Sociale Competenties (SC) en Morele Competenties (MC) en tot een totaalscore voor de beheersing van het totaal aan emotionele, sociale en morele competentiedomeinen (ESMC)².

Kindbegrip LL bestaat uit één vragenlijst voor leerlingen uit de groepen 5 tot en met 8. De vragen voor de leerlingen zijn gebaseerd op en gekoppeld aan de stellingen in de leerkrachtobservatielijst. Leerlingen kunnen bij het beantwoorden kiezen uit vier antwoordopties: 'nooit/(bijna) nooit', 'soms', 'vaak' of '(bijna)altijd/altijd'. Het systeem telt de scores op de stellingen op tot schaalscores voor de drie competentiedomeinen zoals beschreven in tabel 2.1 en tot een totaalscore.

---

² In deze wetenschappelijke verantwoording gebruiken we voor de leesbaarheid voor de schalen Emotionele Competenties, Sociale Competenties, Morele Competenties en de Totaalscore de afkortingen EC, SC, MC en ESMC. Deze afkortingen worden niet gehanteerd in Kindbegrip zelf.

Tabel 2.1 | Omschrijvingen van de schalen van Kindbegrip

Schaal	Omschrijving
Emotionele Competenties (EC)	De beheersing van competenties die verwijzen naar het vermogen van een kind om met <i>zichzelf</i> om te gaan. Het gaat om de vraag hoe een kind zichzelf ziet (zelfbesef) en welk gedrag daaruit voortkomt (zelfmanagement). Concreet gaat het o.a. om de volgende gedragsaspecten: • emoties bij jezelf herkennen; • snappen waar die emoties vandaan komen; • de emoties kunnen verwoorden door middel van woorden als boos, blij of bang; • de emoties kunnen en durven uiten in het bijzijn van anderen; • jezelf kunnen kalmeren bij heftige emoties zoals woede of frustratie.
Sociale Competenties (SC)	De beheersing van competenties die verwijzen naar het vermogen van een kind om met <i>anderen</i> om te gaan. Het gaat om de vraag hoe een kind anderen ziet (besef van de ander) en welk gedrag daaruit voortkomt (relaties hanteren). Concreet gaat het o.a. om de volgende gedragsaspecten: • je verplaatsen in de gedachten en gevoelens van de ander; • interesse hebben in een andere persoon; • de non-verbale uitingen van anderen snappen; • sociaal vaardig zijn; • problemen met anderen oplossen.
Morele Competenties (MC)	De beheersing van competenties die verwijzen naar vermogen van een kind om in een situatie met anderen <i>verantwoordelijke keuzes</i> te maken. Het gaat om de vraag vanuit welke waarden en normen een kind omgaat met anderen. Concreet gaat het o.a. om de volgende gedragsaspecten: • kennis hebben van je eigen waarden; • op een verantwoorde manier handelen vanuit je eigen waarden; • rekening houden met de waarden en normen van anderen.
Totaalscore (ESMC)	De beheersing van het geheel van sociale, emotionele en morele competenties: het algemene niveau van sociaal-emotionele leren (SEL).

Het invullen levert ruwe scores op. Om deze scores betekenis te geven, zet het systeem deze ruwe scores om in normscores, gebaseerd op de scores van een representatieve groep leerlingen. Vanwege eerdergenoemde standaardisering, zijn de scores te vergelijken met de scores van een grote representatieve referentiegroep die het observatie-instrument op dezelfde manier heeft ingevuld. Op basis van de scores in de uitgevoerde normeringsonderzoeken (zie hoofdstuk 4) berekent het systeem voor elke ruwe score een normscore (percentielscore). Met behulp van de percentielscores op de drie schalen EC, SC en MC en de totale percentielscore ESMC is voor Kindbegrip LK te bepalen in hoeverre de leerling in de ogen van de leerkracht de verschillende competentiedomeinen en het geheel aan competentiedomeinen beheerst zoals dat van leerlingen van deze leeftijdsgroep mag worden verwacht. In Kindbegrip LL worden de antwoorden van leerlingen op dezelfde manier vergeleken met een representatieve referentiegroep van leerlingen. Zo is te bepalen in hoeverre de inschatting van de

eigen sociaal-emotionele competenties van de leerling overeenkomt met die van andere leerlingen in dezelfde leeftijdsgroep.

Het is in Kindbegrip voor de groepen 5 tot en met 8 mogelijk om leerkracht- en leerlingscores (Kindbegrip LL en Kindbegrip LK scores) te vergelijken. Daarvoor rekent het systeem de 4-puntsscores op Kindbegrip LL om naar een 5-puntsscore. Voor een toelichting op de keuze voor een 4-puntsschaal voor Kindbegrip LL, zie paragraaf 3.1.2. Door de scores op deze manier te vergelijken, krijgen leerkrachten inzicht in hoe hun observaties van de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun leerlingen zich verhouden tot de observaties van leerlingen zelf. Dit maakt het beeld van de leerkracht completer en kan, waar van toepassing, de observaties van een of meer leerkrachten contextualiseren/relativeren.

De stellingen van de drie leeftijdsversies van de leerkrachtobservatielijst Kindbegrip LK 1-2, Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8 zijn steeds inhoudelijk aan elkaar gekoppeld op basis van een leeftijds- en ontwikkelingsverloop, zodat leerlingen te volgen zijn gedurende de gehele basisschoolperiode. De stellingen van Kindbegrip LL zijn gekoppeld aan die van Kindbegrip LK. Een voorbeeld hiervan is te zien in tabel 2.2. Zodoende kan de leerkracht scores van verschillende afnames over een bepaalde leerling, ook in verschillende leerjaren en bouwen, met elkaar vergelijken en het sociaal-emotionele leren volgen van groep 1 tot en met groep 8. Een vergelijking van Kindbegrip LK en LL is te vinden in paragraaf 3.3.1 en beschikbaar als losse bijlage op het Kennisportaal van ParnasSys.

Tabel 2.2 | *Voorbeeld van de koppeling van stellingen tussen de drie versies van Kindbegrip LK naar leeftijdsverloop – en Kindbegrip LL*

Kindbegrip LK 1-2 Groepen 1 en 2	Kindbegrip LK 3-6 Groepen 3 t/m 6	Kindbegrip LK 7-8 Groepen 7 en 8	Kindbegrip LL Groepen 5 t/m 8
De leerling voert een gesprek vanuit het eigen standpunt.	De leerling vertelt en luistert tijdens een gesprek.	De leerling vraagt door en vat samen tijdens een gesprek.	Als ik niet begrijp wat iemand bedoelt dan stel ik een vraag.

Kindbegrip geeft een beeld van de beheersing van de sociaal-emotionele competentiedomeinen (zie tabel 2.1), van individuele leerlingen en van groepen leerlingen. Het is bedoeld als signaleringsinstrument, gericht op het handelen in de onderwijspraktijk – en niet op het opsporen van risicogedrag. Het is dus geen diagnostisch instrument. Diagnostiek op het gebied van het sociaal-emotionele functioneren vindt plaats met gespecialiseerde instrumenten, door of onder leiding van een orthopedagoog of psycholoog. De leerkracht kan Kindbegrip alleen gebruiken om in te schatten of het sociaal-emotionele leren van een leerling in het algemeen of op specifieke competentiedomeinen om verdere aandacht vraagt.

Kindbegrip is ook geen screeningsinstrument. Voor gebruik ten behoeve van screening zijn onderzoeksgegevens nodig waaruit blijkt dat leerlingen die vergeleken met de normgroep (zeer) laag scoren op Kindbegrip, zich ook daadwerkelijk problematisch gedragen of dat later zullen gaan doen. Deze gegevens zijn (nog) niet beschikbaar. Wel wijzen enkele gegevens uit het normeringsonderzoek erop dat de scores in Kindbegrip LK goed weerspiegelen of de leerkracht zich zorgen maakt over het sociaal-emotionele functioneren van een leerling of juist niet (zie paragraaf 6.3 over de criteriumvaliditeit).

Kindbegrip volgt de cyclus van het planmatig werken aan de hand van een zogenaamd trechtermodel: van breed signaleren naar smal handelen. Als het gaat om de groepen 5 tot en met 8, kan een leerkracht of team van leerkrachten starten met een leerkrachtafname (Kindbegrip LK) of met een leerlingafname (Kindbegrip LL). Deze keuze kan ingegeven zijn door verschillende overwegingen. Het

Startpakket van Kindbegrip geeft intern begeleiders en leerkrachten hier meer informatie over. Voor de groepen 1 tot en met 4 is er alleen de leerkrachtafname (Kindbegrip LK).

Het trechtermodel kent drie fasen: signaleren, analyseren en handelen. Nadat de leerkracht de percentielscores heeft geraadpleegd en (in Kindbegrip LK) hierover enkele denkvragen heeft beantwoord (signaleren), kan het nodig blijken om meer informatie in te winnen. Als de scores daar aanleiding toe geven, kan de leerkracht met behulp van Kindbegrip verdere analyses uitvoeren om tot een afgewogen, genuanceerd beeld te komen (analyseren). Vervolgens kan de leerkracht, indien nodig, handelingssuggesties kiezen uit de bibliotheek in Kindbegrip (handelen). Het analyseren en handelen komen in paragraaf 2.3 verder aan bod.

De meetpretentie van Kindbegrip LK en Kindbegrip LL betreft niet het cognitieve functioneren. Wel kan de leerkracht de samenhang tussen de beheersing van sociaal-emotionele competenties en het verloop van het cognitieve leerproces onderzoeken. De leerkracht kan de resultaten in Kindbegrip daartoe vergelijken met gegevens over de cognitieve mogelijkheden en leerprestaties van de leerlingen. Binnen ParnasSys zijn hiervoor bijvoorbeeld de resultaten op beheersings- en vaardigheidstoetsen uit het leerlingvolgsysteem te gebruiken. De relevante uitkomsten uit Kindbegrip zijn inzichtelijk op de Groepskaart in ParnasSys, om het beeld van de leerling completer te maken voor leerkracht en intern begeleider.

2.2 Doelgroep

Kindbegrip LK is bestemd voor leerkrachten en begeleiders³ in het basisonderwijs en in het speciaal basisonderwijs. Deze onderwijsprofessionals kunnen Kindbegrip invullen voor leerlingen in de leerjaren 1 tot en met 8, die gewoonlijk een kalenderleeftijd hebben van 4 tot en met 12 jaar. Kindbegrip LL is bestemd voor leerlingen in de groepen 5 tot en met 8. Kindbegrip is gebaseerd op de gedachte dat leerkrachten als praktijkdeskundigen goed in staat zijn om de sociaal-emotionele competenties van leerlingen, die tot uitdrukking komen in hun gedrag, te observeren en te duiden, dat leerlingen met een kalenderleeftijd van 8 tot en met 12 jaar goed in staat zijn om te reflecteren op hun eigen sociaal-emotionele competenties, en dat het betrekken van zelfobservaties van (oudere) leerlingen een genuanceerder beeld van het sociaal-emotionele functioneren oplevert.

Toepassing in het speciaal basisonderwijs

De versies van Kindbegrip LK voor de groepen 3 tot en met 6 (Kindbegrip 3-6) en voor de groepen 7 en 8 (Kindbegrip 7-8) zijn ontwikkeld en genormeerd voor leerlingen in het reguliere én speciale basisonderwijs, inclusief de zorgleerlingen op deze scholen. Kindbegrip LL is ontwikkeld en genormeerd voor de groepen 5 tot en met 8 voor leerlingen, eveneens in het reguliere én speciale basisonderwijs. Er is (nog) geen onderzoek verricht naar het gebruik van Kindbegrip LK in de groepen 1 en 2 van het speciaal basisonderwijs. In de normeringssteekproef is het niet gelukt om leerkrachten van deze groepen in het speciaal basisonderwijs te betrekken. Toch is het mogelijk om de normen hier toe te passen. Door de afwezigheid van deze groepen heeft in de normeringssteekproef slechts een zeer kleine vertekening plaatsgevonden in de normen. Goed om in dit verband te weten: circa 1 % van de 4- en 5-jarigen volgt volgens DUO (2021) speciaal basisonderwijs. Deze groep is dus in werkelijkheid klein.

Toepassing in het speciaal onderwijs

Er is (nog) geen onderzoek verricht met Kindbegrip LK en Kindbegrip LL in het speciaal onderwijs. De normen zijn daar dan ook niet zomaar toepasbaar. De Kindbegrip-stellingen zijn geconstrueerd op grond van het doorsnee sociaal-emotionele leren in een bepaalde leeftijdsgroep, oftewel het

---

³ In deze wetenschappelijke verantwoording spreken we overal alleen over de leerkracht, maar dit kan dus ook een begeleider zijn.

algemene, gemiddelde niveau van competentiebeheersing dat we kunnen verwachten voor die leeftijdsgroep. Het karakteristieke leerlinggedrag is in het speciaal onderwijs waarschijnlijk echter anders dan in het (speciale) basisonderwijs. Daarom is de normering daar niet toepasbaar. Toch is het van wezenlijk belang om het zelfbesef en het besef van de ander goed in kaart te brengen bij leerlingen in het speciaal onderwijs, zeker wanneer ze de overstap willen maken naar een reguliere of een geïntegreerde onderwijssetting (zie Douma et al., 2022).

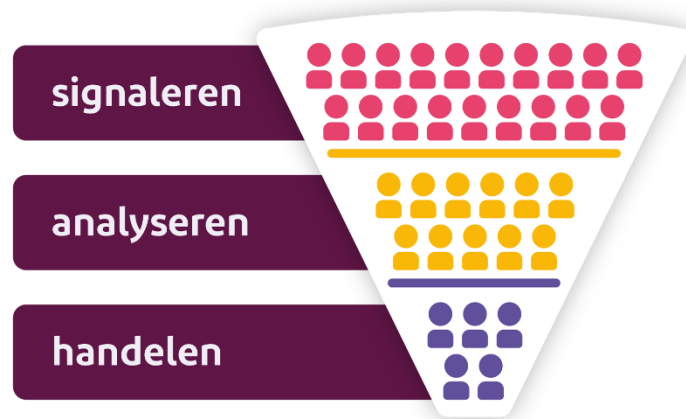
De scores op Kindbegrip LK van leerlingen in het speciaal onderwijs zijn wel te interpreteren binnen de eigen groep. De leerkracht kan kijken naar de verschillen in percentielscores (of ruwe, niet-genormeerde scores) binnen de groep, oftewel of een leerling in vergelijking met groepsgenoten opvalt. Ook kan de leerkracht kijken naar de verschillen tussen scores van een leerling over meerdere afnamemomenten heen. Als een leerling bij een eerste afname van Kindbegrip LK bijvoorbeeld sterk opvalt met zijn zeer lage score op Emotionele Competenties, en deze scores bij latere afnames steeds hoger zijn, kan de leerkracht dit ook binnen het speciaal onderwijs opvatten als aanwijzing dat de leerling een positieve sociaal-emotionele ontwikkeling doormaakt.

Voor Kindbegrip LL geldt in principe hetzelfde. Een leerkracht kan de leerlingvragenlijst echter alleen afnemen bij leerlingen die op basis van hun ontwikkelingsniveau de benodigde leesvaardigheid hebben en in staat zijn tot de mate van reflectie die nodig is voor een afname. Voor die leerlingen kan het, net als bij Kindbegrip LK, waardevol zijn om, samen met de leerkracht of begeleider, op basis van verschillende afnames te bekijken of het kind een sociaal-emotionele ontwikkeling doormaakt.

2.3 Gebruiksdoelen en functies

Eerder is de signaalfunctie van Kindbegrip al beschreven: Kindbegrip heeft tot doel het in kaart brengen en systematisch volgen van het sociaal-emotionele leren van leerlingen in de groepen 1 tot en met 8 van het (speciale) basisonderwijs. In kaart brengen betekent hier, dat de leerkracht na afname een beeld heeft van de mate waarin de leerling emotionele, sociale en morele competentiedomeinen beheerst. Systematisch volgen wil zeggen dat de leerkracht, door Kindbegrip periodiek af te nemen (minimaal één keer – bij voorkeur twee keer - per jaar), in relatieve zin kan constateren in hoeverre de beheersing van sociaal-emotionele competentiedomeinen erop vooruit is gegaan, erop achteruit is gegaan of gelijk is gebleven.

In paragraaf 2.1 is beschreven dat Kindbegrip de cyclus van het planmatig werken volgt aan de hand van een zogenaamd trechtermodel: van breed signaleren naar smal handelen. Dit trechtermodel kent naast signaleren nog twee fasen: analyseren en handelen. Zie figuur 2.1.

Figuur 2.1 | *Trechtermodel van breed signaleren tot smal handelen*

Samengevat heeft Kindbegrip als doel ondersteuning te bieden bij:

- het verkrijgen van inzicht in de ontwikkeling van het sociaal-emotioneel leren (de beheersing van emotionele, sociale en morele competenties) van de leerlingen over de jaren heen (signaleren);
- het verzamelen van aanvullende informatie over leerlingen die mogelijk extra ondersteuning nodig hebben (analyseren);
- het kiezen van handelingssuggesties die het mogelijk maken om de beheersing van emotionele, sociale en morele competentiedomeinen bij leerlingen die dat nodig hebben te versterken (handelen);
- het planmatiger werken aan gedrag en sociaal-emotioneel leren op leerling- en groepsniveau (handelen).

2.3.1 Signaleren met Kindbegrip

In paragraaf 2.1 is beschreven hoe Kindbegrip de leerkracht de gelegenheid biedt om de beheersing van sociale, emotionele en morele competentiedomeinen systematisch in kaart te brengen. Dit gebeurt in Kindbegrip LK in de vorm van 26 stellingen, waarbij de leerkracht aangeeft in welke mate deze op het kind van toepassing zijn. Voor Kindbegrip LL vullen de leerlingen 37 stellingen in, waarbij ze per stelling aangeven of en in welke mate deze op henzelf betrekking heeft. De handleiding bij Kindbegrip (Van Overveld et al., 2022-2023) legt uit hoe de leerkracht te werk kan gaan met betrekking tot het oriënteren op het gebruik van Kindbegrip, het observeren van het gedrag van leerlingen, het zelf invullen van Kindbegrip LK en het introduceren en begeleiden van de afname van Kindbegrip LL bij leerlingen. Er is daarnaast ondersteuning beschikbaar in de vorm van een Startpakket, video's en kennisartikelen. Ook heeft ParnasSys een verdiepend trainingsaanbod voor scholen die daaraan behoefte hebben.

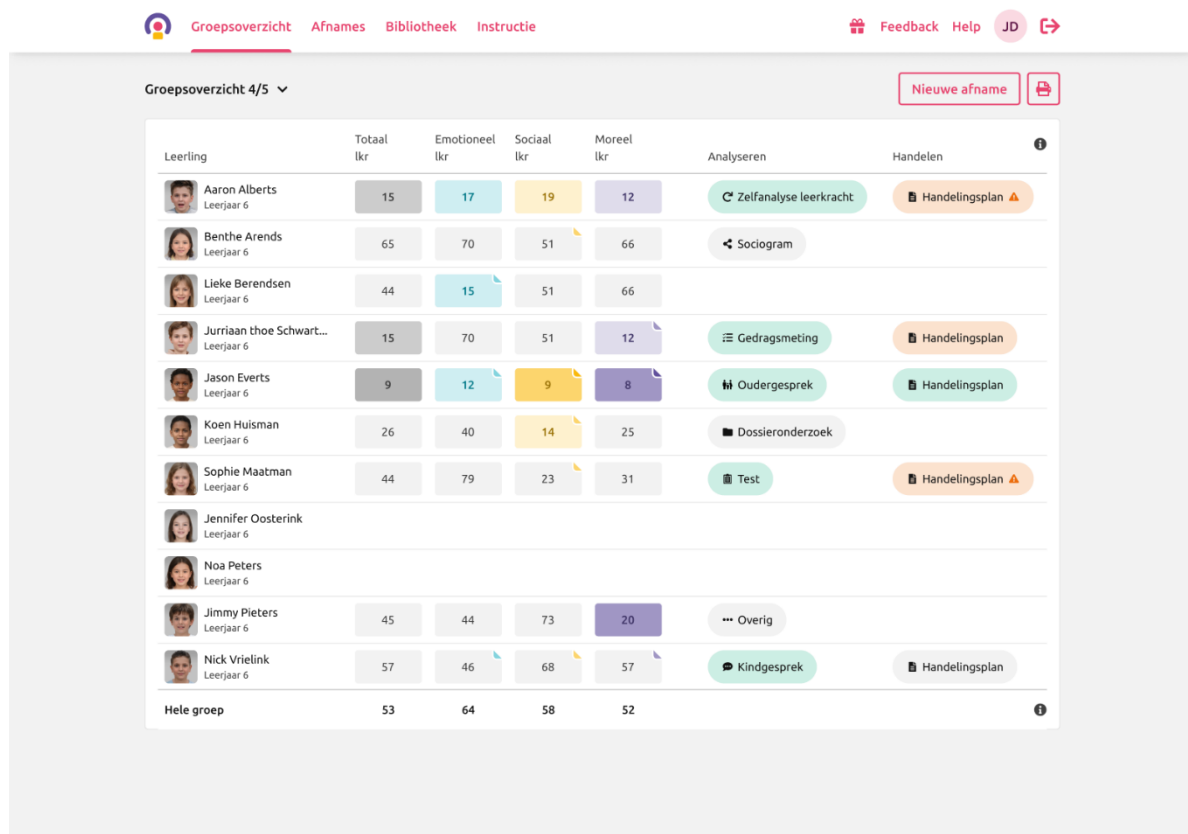
In paragraaf 2.1 is ook uitgelegd dat het invullen van Kindbegrip resulteert in een percentielscore (normscore) voor Emotionele Competenties (EC), voor Sociale Competenties (SC), voor Morele Competenties (MC) en voor het geheel van emotionele, sociale en morele competenties (ESMC). Na het invullen van Kindbegrip krijgt de leerkracht een groepsoverzicht te zien, met voor elk van de leerlingen de vier percentielscores, en de groepsgemiddelden. Als leerkracht- (Kindbegrip LK) en leerling- (Kindbegrip LL) afnames zijn gedaan worden deze naast elkaar getoond.

Percentielscores geven de positie weer van de score van een leerling ten opzichte van de scores van de leerlingen in de van toepassing zijnde normgroep. Zodoende geven percentielscores aan of en in welke mate een leerling sociaal-emotionele competenties laat zien zoals we dat van een leerling van zijn of haar leeftijdsgroep (en geslacht) mogen verwachten. Oftewel: in welke mate de scores van een leerling afwijken van leerlingen in de landelijke normgroep. De rapportage toont per schaal (EC, SC, MC en ESMC) een verschillende kleur als de score van een leerling tot de scores van de 20% laagst scorende leerlingen in de normgroep behoort; de kleur wordt iets donkerder als de score van de leerling tot de scores van de 10% laagst scorende leerlingen in de normgroep behoort. Zie tabel 2.3 en figuur 2.2.

Tabel 2.3 | Normscores (percentielscores) en kleuren

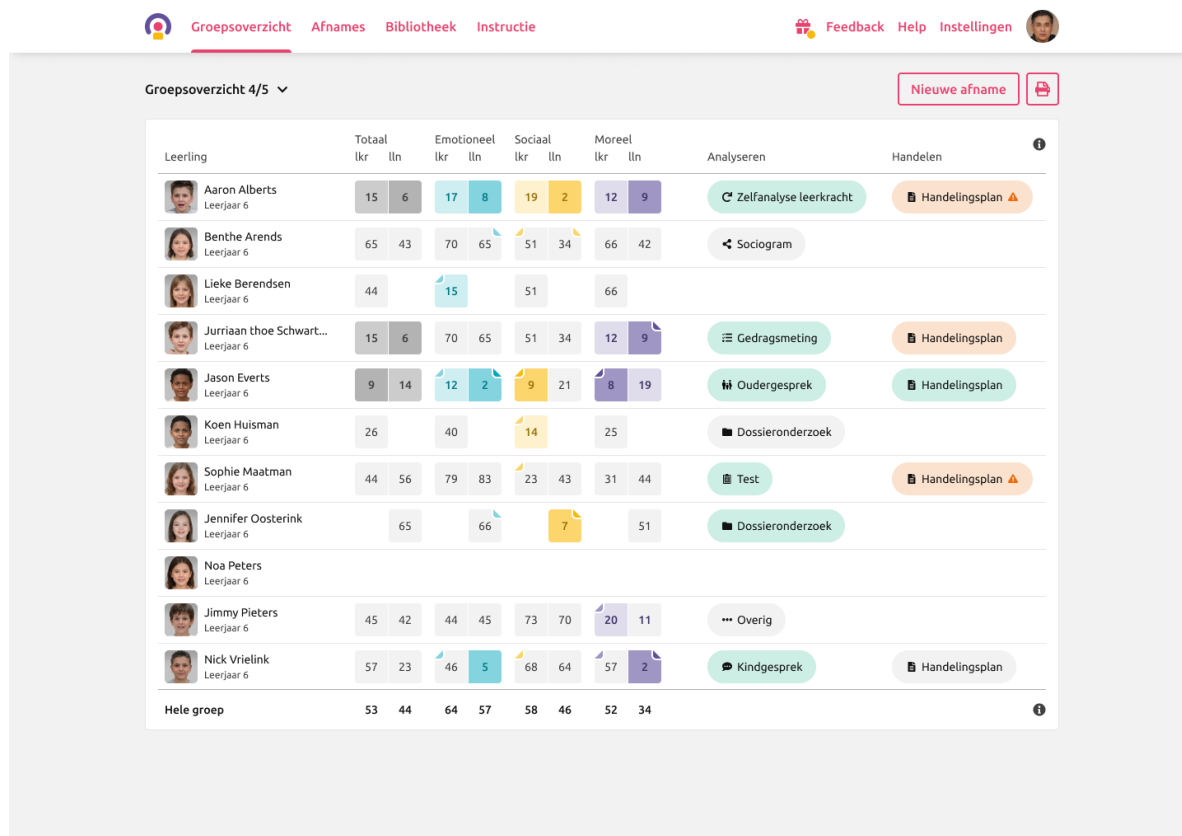
Percentielscores	Kleuren	Duiding	Interpretatie
21 – 100	Géén	Gemiddeld tot hoog	De score van de leerling verschilt niet van die van de meeste andere leerlingen in de normgroep. Deze score behoort tot de 80% hoogst scorenden.
11 – 20	Lichtblauw (EC), lichtoranje (SC) of lichtpaars (MC)	Laag	De score van de leerling is lager dan de score van de meeste andere leerlingen in de normgroep. Deze score behoort tot de 20%

			laagst scorenden (maar behoort niet tot de 10% laagst scorenden).
0 – 10	Blauw (EC), oranje (SC) of paars (MC)	Zeer laag	De score van de leerling is veel lager dan de score van de meeste andere leerlingen in de normgroep. Deze score behoort tot de 10% laagst scorenden.

Figuur 2.2 | Voorbeeld groepsoverzicht Kindbegrip LK

Naast het bekijken van verschillende afnames voor een leerling kan een leerkracht ook leerkracht- (Kindbegrip LK) en leerling- (Kindbegrip LL) afnames met elkaar vergelijken, zie figuur 2.3. Dit kan het beeld van een leerkracht aanvullen of juist nuanceren. Bij het vergelijken van de twee soorten afnames worden steeds de resultaten van de meest recente afnames getoond. Om de twee soorten afnames goed te kunnen vergelijken moet de leerkracht er dus wel op letten dat de afnamemomenten niet te ver uit elkaar liggen.

Figuur 2.3 | Voorbeeld groepsoverzicht Kindbegrip LK en Kindbegrip LL

Het groepsoverzicht nodigt uit tot het stellen en beantwoorden van een aantal vragen:

- Komen de scores overeen met je verwachtingen?
- Waar zitten de eventuele verschillen met wat je verwachtte?
- Welke scores geven aanleiding tot nadere analyse? Waarom?

De antwoorden op deze vragen kan de leerkracht in het systeem noteren. De scores en de antwoorden van de leerkracht kunnen aanleiding zijn om een beter beeld te willen krijgen. Bijvoorbeeld bij specifieke problemen (op individueel of op groepsniveau) of bij leerlingen die lager scoren dan de leerkracht had verwacht, die zeer laag scoren op Kindbegrip LK en/of Kindbegrip LL in vergelijking met hun normgroep of die veel lager scoren dan bij een vorige afname. Resulteerde Kindbegrip een jaar geleden bij een leerling bijvoorbeeld nog in een gemiddelde score, terwijl dat nu een lage score is, dan kan dat een indicatie zijn dat, volgens de observaties van de leerkracht, het niveau van sociaal-emotionele functioneren erop achteruit is gegaan. De leerkracht kan dan kijken naar de percentielscores van de verschillende afnamemomenten om te zien hoe groot het verschil in scores precies is. Een klein verschil in percentielscores kan er immers voor zorgen dat de duiding verandert van gemiddeld naar laag. Zie ook paragraaf 4.4 over de normering.

Een leerkracht kan ook kijken naar de overeenstemming tussen scores op Kindbegrip LK en Kindbegrip LL. Hiermee kan de leerkracht diens beeld over de sociaal-emotionele competenties van de leerling verbreden en nuanceren. Als hierin grote of onverwachte afwijkingen zitten, kan dit bijvoorbeeld aanleiding vormen voor verder onderzoek.

Onverwachte of minder gewenste scores op Kindbegrip kunnen bijvoorbeeld aanleiding geven tot een vermoeden dat de leerling mogelijk een achterstand heeft op sociaal-emotioneel gebied, of dat er bepaalde factoren, omstandigheden of gebeurtenissen zijn die het kind in diens ontwikkeling belemmeren. Maar alleen op basis van de lage scores op Kindbegrip LK en/ of Kindbegrip LL is niet te

bepalen of er iets aan de hand is, wat er aan de hand kan zijn en wat daarbij de beste ondersteuningsvorm kan zijn. Meer informatie uit vervolgonderzoek is nodig wanneer een nauwkeuriger en gedetailleerder beeld van het functioneren en de ontwikkeling van de leerling wenselijk is. De leerkracht kan hiertoe een of meerdere analysevormen kiezen, die in Kindbegrip staan weergegeven.

Ook is het in Kindbegrip voor de groepen 6 tot en met 8 mogelijk om de uitkomsten van een leerkrachten- of leerlingafname (Kindbegrip LK en/ of Kindbegrip LL) te vergelijken met de uitkomsten van een afname van de Monitor Sociale Veiligheid (MSV in Kindbegrip) – zie figuur 2.4. Zo kan een leerkracht, in samenspraak met de vertrouwenspersoon van de school, bekijken of er opvallende zaken of samenhangen zijn tussen het sociaal-emotionele leren en het ervaren welbevinden en de ervaren (aantasting van de) veiligheid die leerlingen rapporteren. Het gaat dan om een vergelijking tussen de niet-genormeerde scores, omdat de MSV in Kindbegrip alleen niet-genormeerde scores toont. De niet-genormeerde scores zijn de gemiddelde itemscores per schaal, waarbij de 4-punt schaal van de MSV wordt omgerekend naar de 5-punt schaal van Kindbegrip LK. Dit omrekenen gebeurt ook voor Kindbegrip LL, zodat de scores onderling vergelijkbaar worden. (Naast niet-genormeerde scores werkt de MSV met adviesgrenswaarden, voor meer informatie, zie hoofdstuk 4 in de Wetenschappelijke Verantwoording van de MSV).

Leerling	SEL totaal		SEL-em		SEL-soc		SEL-mor		MSV totaal	MSV-wb	MSV-ev	MSV-av
	lkr	lln	lkr	lln	lkr	lln	lkr	lln	lln	lln	lln	lln
Aaron Alberts Leerjaar 6	3,8	2,4	3,8	2,9	4,8	2,2	2,9	2,2	3,8	4,8	2,9	2,9
Benthe Arends Leerjaar 6	4,1	3,4	3,8	3,9	4,8	3,2	3,7	3,2	3,8	4,8	3,7	3,7
Lieke Berendsen Leerjaar 6	3,7		2,7		3,4		4,9		3,8	4,8	3,7	3,7
Jurriaan thoe Schwartz... Leerjaar 6												
Jason Everts Leerjaar 6												
Koen Huisman Leerjaar 6												
Sophie Maatman Leerjaar 6												
Jennifer Oosterink Leerjaar 6												
Noa Peters Leerjaar 6												
Jimmy Pieters Leerjaar 6												
Nick Vrielink Leerjaar 6												
Hele groep	3,7	3,0	2,7	3,0	3,4	2,8	4,9	2,7	3,7	2,7	3,4	3,4

Figuur 2.4 | Voorbeelden groepsoverzichten Kindbegrip LK, Kindbegrip LL en de MSV (niet-genormeerde scores)

Behalve normscores op het niveau van de individuele leerlingen, verschaft Kindbegrip ook de groepsgemiddelden. Het groepsgemiddelde is het gemiddelde van alle percentielscores van individuele leerlingen, over wie Kindbegrip is ingevuld, in de groep. Deze gemiddelden geven de leerkracht een beeld van de beheersing van sociale, emotionele en morele competenties van de groep als geheel. Is deze gemiddelde percentielscore lager dan de leerkracht verwacht of wenst, bijvoorbeeld onder de 30, dan kan de leerkracht naar de individuele percentielscores kijken om te zien of de

leerlingen in de groep voornamelijk rond de 30 scoren, of dat er juist veel spreiding is in de percentielscores. In dat laatste geval zijn er subgroepjes van leerlingen die heel laag scoren en die juist hoog scoren. Afhankelijk hiervan kan de leerkracht besluiten om op (sub)groepsniveau te bekijken wat er aan de hand zou kunnen zijn, en eventueel activiteiten uitvoeren met de (sub)groep ter bevordering van de sociaal-emotionele ontwikkeling.

2.3.2 Analyseren met behulp van Kindbegrip

Zoals aangegeven in paragraaf 2.1, is Kindbegrip bedoeld als verrijkt signaleringsinstrument; om het handelen ten opzichte van leerlingen richting te geven, en niet om risicogedrag op te sporen. In de signaleringsfase heeft de leerkracht, al dan niet met de intern begeleider of orthopedagoog, bepaald over welke leerlingen meer informatie gewenst is. De leerkracht en intern begeleider kunnen vervolgens in Kindbegrip kiezen uit verschillende analysevormen. Zie tabel 2.4 voor een overzicht. De Handleiding Kindbegrip (Van Overveld et al., 2022-2023) licht deze analysevormen uitgebreider toe.

Tabel 2.4 | Beschikbare analysevormen in de Kindbegrip omgeving

Analysevorm	Toelichting
Dossieronderzoek	Bestaande documentatie over de leerling doornemen, zoals medische verslagen, gegevens uit het leerlingvolgsysteem, rapportage van ouders et cetera.
Gedragsmeting	Tijdens een gerichte observatie het gedrag van de leerling in cijfers uitdrukken, zoals de frequentie, duur of intensiteit van bepaald gedrag.
Gedragsfunctieanalyse – ABC-schema	Op gestructureerde wijze informatie over het gedrag van de leerling vastleggen met behulp van een ABC-schema.
Kindgesprek	Zich met behulp van een kindgesprek via diverse gespreksinterventies een beeld vormen van de leerling, van diens thuissituatie en de mogelijk aanwezige problematiek.
Oudergesprek	Zich met behulp van een oudergesprek via diverse gespreksinterventies een beeld vormen van de ouder(s)/verzorger(s) van de leerling, van de thuissituatie en de mogelijk aanwezige problematiek.
Observatie	De leerling en diens beheersing van sociaal-emotionele competenties observeren tijdens klassikale momenten of tijdens spel.
Sociogram	Met behulp van een meetinstrument, waarbij leerlingen andere leerlingen waarden op diverse stellingen, zich een beeld vormen van de dynamiek van een groep en de rol die een leerling in die groep inneemt.
Test	In samenspraak met een intern begeleider, schoolpsycholoog en/of een orthopedagoog beoordelen of de gegevens uit een testafname belangrijke informatie kunnen opleveren. (Een diagnostisch traject bij een gespecialiseerd kindcentrum of een kinderpsychiater valt buiten de reikwijdte van Kindbegrip).
Zelfanalyse	Zichzelf en de eigen emotionele, sociale en morele competenties onder de loep nemen: in hoeverre beïnvloedt de leerkracht zelf het sociaal-emotionele functioneren van de leerling(en)?
Overig	Andere analysevormen toepassen om meer informatie over de leerling te verzamelen, die (nog) niet in Kindbegrip voorkomen.

Alle informatie uit de analysefase en de besluiten die op basis daarvan genomen worden, legt de leerkracht vast in het systeem. Als het nodig blijkt om een handelingsplan aan te bieden, volgt de stap

‘handelen’. Mocht een analyse tot ernstige zorgen of onduidelijkheden leiden, dan kan de leerkracht ook besluiten de leerling voor verder onderzoek door te verwijzen naar een orthopedagoog of gedragswetenschapper.

Vervolgonderzoek kan overigens ook plaatsvinden op het niveau van de groep, of van de school. Met welke instrumenten dat gebeurt, bepalen de leerkracht, de intern/extern begeleider, orthopedagoog en/of andere gedragsdeskundigen zelf. Ook hier kunnen de uitkomsten van een recent afgenomen Monitor Sociale Veiligheid behulpzaam zijn om de ervaren context van de leerling(en) in kaart te brengen en te observeren of de relatie tussen de manier waarop de leerling de schoolomgeving ervaart (het welbevinden en het gevoel van veiligheid) een rol speelt bij het sociaal-emotioneel functioneren van de leerling. Een voorhanden methodiek is ook die van de consultatieve leerlingbegeleiding (zie Meijer et al., 2016). Met deze methodiek komt de ontwikkeling van de leerling centraal te staan én tegelijkertijd vindt samenwerking plaats tussen alle professionals aan het continuüm van zorg: hetzij om de ontwikkeling van leerlingen gewoon goed op te kunnen volgen, hetzij om op (sub)groepsniveau de sociaal-emotionele ontwikkeling beter in kaart te kunnen brengen, hetzij om een gedetailleerd, individueel handelingsplan uit te kunnen werken en te zijner tijd te kunnen evalueren (Ruijsenaars, 2004).

2.3.3 Handelen met behulp van Kindbegrip

Handelen kan met behulp van Kindbegrip op individueel (leerling)niveau en/of op groepsniveau.

Handelen op individueel niveau

Als de leerkracht (in samenwerking met de begeleider, orthopedagoog en/of gedragswetenschapper) in de analysefase voldoende gegevens heeft verzameld, kan dat aanleiding geven om op zoek te gaan naar een geschikte aanpak. De leerkracht kan (samen met de intern begeleider) daartoe binnen het handelingsdeel van Kindbegrip kiezen uit een bibliotheek van handelingssuggesties voor elk van de drie competentiedomeinen: emotionele competenties, sociale competenties en morele competenties. Bij elke handelingssuggestie zijn verwijzingen naar materialen, websites en literatuur opgenomen. Vanzelfsprekend kan de leerkracht ook kiezen voor een eigen, andere handelingsmogelijkheid. De Handleiding bij de MSV in Kindbegrip (Reincke et al., 2023) geeft enige handelingssuggesties voor wanneer een leerkracht aan de slag wil met de ervaren veiligheid en het welbevinden van leerling en groep.

Mocht een analyse de indruk geven dat er mogelijk sprake is van ernstige problematiek, dan kunnen de leerkracht en intern begeleider besluiten om (alsnog) de hulp in te schakelen van bijvoorbeeld een orthopedagoog, psycholoog of andere gedragswetenschapper. Deze persoon kan dan wellicht (diagnostisch) onderzoek verrichten en gerichte handelingsadviezen geven of anderszins ondersteuning bieden.

De leerkracht beschrijft de voorgenomen acties in het handelingsplan in Kindbegrip, waarna het handelingsplan wordt uitgevoerd. Als het handelingsplan is doorlopen, vindt een evaluatie plaats. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van het opnieuw invullen van Kindbegrip, gerichte observaties of een gesprek met de leerling, diens ouders en/of andere betrokkenen. De leerkracht geeft in Kindbegrip aan of de doelen zijn behaald. Indien dat niet het geval is, dan was de analyse wellicht niet grondig of nauwkeurig genoeg of sloot het plan niet voldoende aan bij de leerbehoeften van de leerling. De leerkracht en/of de intern begeleider kunnen besluiten de procedure van analyse en handelingsplan opnieuw te doorlopen of (alsnog) een orthopedagoog of gedragswetenschapper in te schakelen (zie ook Meijer et al., 2016).

Handelen op groepsniveau

Kindbegrip is een middel om de vinger aan de pols te houden: hoe staat het ervoor met deze leerlingen in deze groep bij deze leerkracht(en)? Voorgaand is beschreven hoe Kindbegrip op individueel niveau

mogelijkheden biedt om te analyseren en te handelen. De resultaten van Kindbegrip zijn ook te gebruiken als aanknopingspunt voor het onderwijs in de groep. In de Handleiding is hierover meer informatie te vinden, uitgaande van twee mogelijke situaties: de school gebruikt een programma voor sociaal-emotioneel leren en/of de school werkt met groepsplannen.

2.4 Theoretische inkadering

Kindbegrip kent een stevige theoretische fundering. In deze paragraaf gaan we nader in op de theorie van het sociaal-emotioneel leren (SEL), die als uitgangspunt heeft gediend bij de constructie van Kindbegrip. Sociaal-emotioneel leren is het proces waarbij leerlingen noodzakelijke kennis, attitudes en vaardigheden verwerven en toepassen, ten einde beter te worden in het omgaan met zichzelf en de ander (Van Overveld, 2017).

2.4.1 SEL in historisch perspectief

De aandacht voor sociaal-emotioneel leren in opvoeding en onderwijs is niet nieuw. Die aandacht is er al heel lang. Door de tijd heen zien we wél het begrippenkader en de leerdoelen veranderen. Humprey (2013) zet het sociaal-emotioneel leren in een historisch perspectief. Hij beschrijft dat de aandacht voor sociaal-emotioneel leren al zichtbaar is in de werken van Aristoteles en Plato.

Aan het einde van de negentiende eeuw komt de *'progressive education movement'* van Dewey op. Volgens Humprey (2013) zette deze beweging zich af tegen het bestaande onderwijscurriculum en de testcultuur. Dewey wilde in het curriculum meer aandacht voor kritisch denken, problemen oplossen, sociale vaardigheden en samenwerken. In die zin legde hij al een fundament voor het sociaal-emotioneel leren zoals wij dat vandaag de dag kennen.

In de jaren '70 van de vorige eeuw zagen we wereldwijd de opkomst van de *'self-esteem movement'*. De belangrijkste boodschap die deze beweging uitdraagt is dat zelfvertrouwen de sleutel is voor succes in het leven. Scholen besteden in allerlei programma's aandacht aan zelfvertrouwen. 'Self-esteem' werd gezien als hét antwoord op de problemen waarmee de jeugd destijds kampte, zoals drugsverslaving en geweld.

In de jaren '80 van de vorige eeuw ziet Humprey (2013) dat de sociale vaardigheidstrainingen een periode van grote bloei kennen. Het uitgangspunt in deze trainingen was dat de leerlingen 'gerepareerd' moesten worden. De leerlingen waren blijkbaar niet in staat om gezonde sociale relaties op te bouwen dus dat moest expliciet aangeleerd worden. In de trainingen lag de nadruk op de vaardigheid (het 'doen') en minder op het denken en voelen.

In 1994 klinkt er een tegengeluid. Het denken in tekorten past niet in de visie van een groep vooraanstaande professionals vanuit wetenschap, opvoeding en onderwijs. Zij richten de organisatie CASEL op, *The Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning* (CASEL, 2022a). De groep, bestaande uit onder andere Daniel Goleman, Mark T. Greenberg, Timothy P. Shriver en Roger P. Weissberg, uiten hun onvrede over de inhoud en richting van het onderwijs. Volgens CASEL zou er binnen het onderwijs meer aandacht moeten zijn voor een preventieve, schoolbrede aanpak van gedrag(sproblematiek). CASEL pleit voor een gezondere balans tussen de schoolse vaardigheden, zoals rekenen, taal en lezen, en de sociaal-emotionele competenties van leerlingen. Vanuit de gedachte *'All learning is social, emotional, and academic'* (Darling-Hammond & Cook-Harvey, 2018; Jones & Kahn, 2017) beschouwen de leden van CASEL sociaal-emotionele competenties als de *'missing piece' in education*.

De leden van CASEL introduceerden in 1994 het begrip *'social and emotional learning' (SEL)* op basis van het uitgangspunt dat sociale en emotionele competenties, net als de *'academics'*, via instructie en oefening leiden tot de benodigde kennis, vaardigheden en attitudes. CASEL (2022b) definieert SEL als volgt: *the process through which all young people and adults acquire and apply the knowledge, skills, and attitudes to develop healthy identities, manage emotions and achieve personal and collective*

goals, feel and show empathy for others, establish and maintain supportive relationships, and make responsible and caring decisions.

In de jaren daarna groeit wereldwijd de interesse in sociaal-emotioneel leren. In de periode rondom de eeuwwisseling is er ook in Nederland een toenemende interesse voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Het aantal programma's voor SEL breidt zich langzaam maar zeker uit (Van Overveld, 2017).

Tot zover het historisch overzicht. We komen later terug op de relatie tussen CASEL en Kindbegrip.

2.4.2 SEL en competenties

Er bestaan veel theoretische concepten over wat nu de belangrijkste SEL-competenties zijn die kinderen (en volwassenen) zouden moeten ontwikkelen tijdens hun leven ('*core skills*'). Volgens Denham (2018) moeten we uitgaan van onze kennis uit de ontwikkelingspsychologie. Kinderen ontwikkelen zich immers door de leerjaren heen en in iedere fase van het schoolse leven hebben zij andere ontwikkelingstaken. Tabel 2.5 toont een aantal ontwikkelingstaken die Denham onderscheidt.

Tabel 2.5 | Ontwikkelingstaken (naar Denham, 2018)

Leeftijdsgroep	Voorbeelden van leeftijdsspecifieke ontwikkelingstaken
Kleuters (groep 1-2)	• Start van emotieregulatie tijdens interactie met leeftijdsgenoten. • Initiëren van prosociaal gedrag en interacties, start van vriendschappen. • Contact met volwassenen aangaan. • Begrip van basale gezichtsexpressie, situaties en ervaringen - en manieren om hiermee om te gaan (vaak met hulp van volwassenen). • Eerste ervaringen met het oplossen van interpersoonlijke problemen. • Oefenen met het volgen van sociale regels te volgen, zoals beurtgedrag.
Kinderen in de leeftijd van 6-10 jaar (groep 3-6)	• Vorming van dyadische vriendschappen en stabiele peer-reputaties. • Beheersing van agressieve impulsen. • Tonen van emotieregulatie binnen de groep van leeftijdsgenoten; getoonde emoties zijn passend bij de context. • Oplossen van complexe sociale problemen met een verscheidenheid aan oplossingen.
Kinderen in de leeftijd van 11- 12 jaar (groep 7-8)	• Gebruik van kennis en ervaringen uit het verleden om complexere emotionele situaties te begrijpen (intrapersoonlijk en interpersoonlijk). • Vorming van een grotendeels op groepen gebaseerde identiteit met toenemende onafhankelijkheid van volwassenen. • Vaardigheid om conflicten op te lossen binnen dyadische en groepssituaties.

Naast ontwikkelingspsychologische benaderingen zijn er talloze concepten ontwikkeld die onderzoekers, auteurs en ontwikkelaars een plaats geven onder de 'SEL-paraplu' (Wigelsworth et al., 2020).

Goleman (1996) schreef een bekend werk over de rol van rationaliteit en emotie in ons leven. Goleman betoogt dat een hoog IQ geen garantie is voor succes en geluk. Een hoog IQ kan zorgen voor goede schoolresultaten en een mooie baan, maar je hebt emotionele vaardigheden nodig om daadwerkelijk te kunnen slagen in het leven. Hij definieert emotionele intelligentie als het goed leren omgaan met jezelf en de ander. Hij onderscheidt vijf verschillende vaardigheden op het gebied van emotionele intelligentie:

1. Het bezitten van kennis van de eigen emoties (gevoelens opmerken in je lichaam en deze benoemen).
2. Het reguleren van de eigen emoties (gevoelens in goede banen leiden, jezelf kalmeren).
3. Het beschikken over zelfmotivatie (het gebruiken van je emoties om een doel te bereiken, productief en doeltreffend zijn in je handelen).
4. Het onderkennen van andermans emoties (oog hebben voor de ander, empathie).
5. Het omgaan met relaties (sociale vaardigheden, emoties in anderen reguleren).

In 2014 geven Goleman en Senge hun visie op de vaardigheden voor de toekomst. Ze bouwen daarbij voort op het idee van emotionele intelligentie. Naar hun idee moet het onderwijs vooral aandacht besteden aan drie essentiële vaardigheden:

1. *Focus on ourselves*: kennis hebben van de eigen emoties.
Kennis van het zelf wordt wel gezien als de basis voor contact. Dit gaat vooral over het kunnen richten van de aandacht, het volhouden van een taak en het ‘mindful’ omgaan met je innerlijke wereld.
2. *Tuning in to other people*: oog hebben voor de emoties van anderen, empathie.
In een toekomst waar samenwerking met anderen nog belangrijker gaat worden, is het nodig om de ander te zien en te begrijpen.
3. *Understanding the larger world*: aandacht hebben voor de wereld om ons heen.
Het gaat niet alleen meer om sociale en emotionele vaardigheden maar ook om het begrip van de manier waarop systemen werken: de familie, de klas, de school, de wijk, de stad, de wereld, et cetera. In onze digitale wereld is de ander steeds nabij. We moeten begrijpen hoe systemen met elkaar communiceren en welke invloed we daarin (kunnen) hebben.

In het werk van Bradberry en Greaves (2009) zien we eveneens de invloed van Goleman terug. Zij onderscheiden op het gebied van sociaal-emotioneel leren twee soorten competenties: persoonlijke competenties en sociale competenties. De persoonlijke competenties verwijzen duidelijk naar de vaardigheden 1 en 2 uit Goleman’s definitie van emotionele intelligentie, terwijl de sociale competenties verwijzen naar de vaardigheden 4 en 5. Zie tabel 2.6.

Tabel 2.6 | Emotionele intelligentie volgens Bradberry & Greaves (2009)

Persoonlijke competenties	Besef van zichzelf	Zelfmanagement
Sociale competenties	Besef van de ander	Relaties hanteren

Six Seconds, de eerste en grootste organisatie die gericht is op de ontwikkeling van emotionele intelligentie, werkte de oorspronkelijke theorie van Goleman op een andere manier uit. Het motto is: *know yourself, choose yourself & give yourself*. In tabel 2.7 is dit motto uitgewerkt in acht competenties (Six Seconds, 2022).

Tabel 2.7 | Emotionele intelligentie volgens Six Seconds (2022)

Hoofdcategorie	Competentie	Verduidelijking
Know Yourself (Weten wat je voelt en doet)	Emotionele geletterdheid versterken	Eenvoudige en complexe emoties herkennen en interpreteren
	Patronen herkennen	Weten hoe je reageert in diverse situaties
Choose Yourself (Verstandig handelen)	Logisch denken	De voor- en nadelen van je keuzes overdenken
	Omgaan met emoties	Emoties verstandig inzetten, als een strategie
	Intrinsieke motivatie	Energie verkrijgen uit je persoonlijke waarden en datgene waaraan je je verbindt
	Optimisme inzetten	Op een proactieve manier in het leven staan. Kiezen voor hoop en mogelijkheden
Give yourself (Doen wat je belangrijk vindt)	Empathie vergroten	Emoties van anderen herkennen en er op gepaste wijze op reageren
	Het goede nastreven	Iedere dag weer nagaan of datgene wat je doet past bij de manier waarop je het leven wilt leven

Brackett (2019), oprichter en directeur van het Yale Center for Emotional Intelligence, benadrukt de belangrijke rol van emotionele ontwikkeling in het onderwijs. In zijn RULER-model onderscheidt hij vijf essentiële vaardigheden: *recognize*, *understanding*, *labeling*, *expressing* en *regulating*. Deze zijn nodig om emoties te begrijpen en goed te kunnen managen. Zie tabel 2.8.

Tabel 2.8 | De RULER-aanpak (Bracket, 2019)

Onderdeel RULER	Uitleg	Functie
Recognize	Herkennen: herkennen van een emotie bij onszelf.	Helpen om onszelf en de ander te begrijpen.
Understanding	Begrijpen: begrijpen wie of wat de emotie heeft veroorzaakt en wat de gevolgen van de emotie zijn.	
Labeling	Labelen: precieze woorden geven aan de emotie.	Helpen ons om op rustige wijze een doel te bereiken.
Expressing	Uiten: de emotie uiten, in overeenstemming met culturele normen en sociale contexten.	
Regulating	Reguleren: emotionele reacties op nuttige manieren controleren, temperen en aanpassen om persoonlijke en professionele doelen te bereiken.	

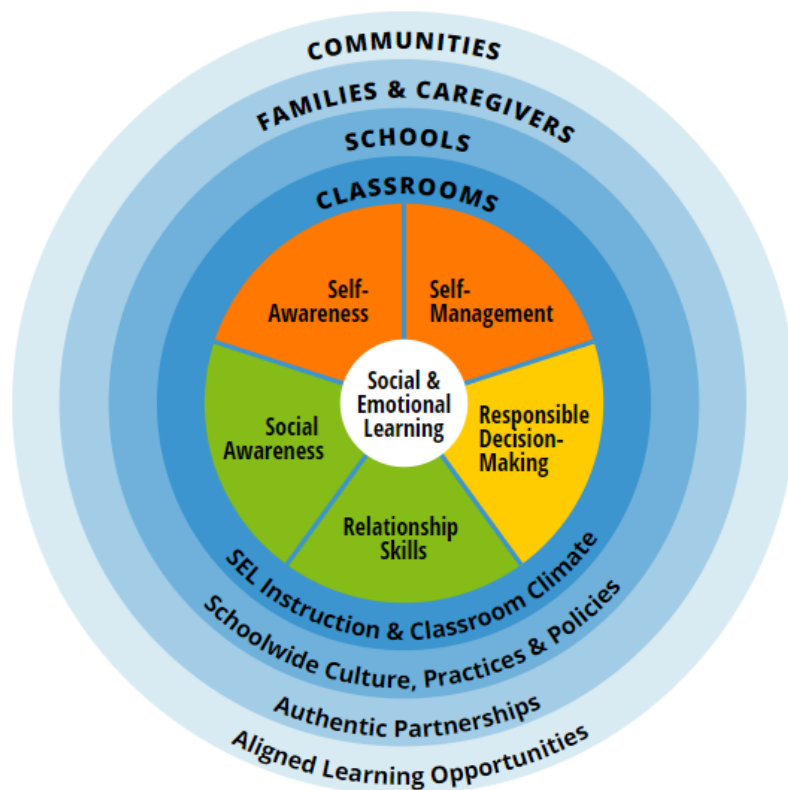
Wat opvalt in alle theoretische raamwerken is de nadruk die gelegd wordt op twee soorten vaardigheden of competenties: de interpersoonlijke vaardigheden en de intrapersonlijke vaardigheden. Interpersoonlijke vaardigheden hebben betrekking op het vermogen om relaties te onderhouden en sociale situaties goed in te schatten. Intrapersonlijke vaardigheden omvatten het

vermogen om een eigen koers te varen en de eigen beperkingen goed in te schatten (Scholte & Van der Ploeg, 2017).

Een theoretisch concept dat deze tweedeling ook kent, is het *CASEL-framework* (Van Overveld, 2010, 2017). Paragraaf 2.4.1 lichtte het werk van de organisatie CASEL (*The Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning*) al toe. Het *CASEL-framework* voegt aan de interpersoonlijk en intrapersonlijke competenties nog een morele component toe. Het *CASEL-framework* krijgt wereldwijd veel navolging en dient als theoretische basis of uitgangspunt in talloze boeken, artikelen en rapporten (zie o.a. Pharos & Trimbos-instituut, 2014; Van Poortvliet et al., 2021; Weissberg et al., 2015; Wigelsworth et al., 2020). Vanwege de goed onderbouwde theorie en de internationale erkenning is het *CASEL-framework* gekozen als theoretische basis voor Kindbegrip.

2.4.3 Het CASEL-framework

In paragraaf 2.4.1 is reeds vermeld dat CASEL al in 1994 de term *social-emotional learning (SEL)* bedacht. In de jaren na 1994 ontwikkelde de organisatie op grond van theoretische inzichten een model dat zowel voor onderzoek als in de praktijk gebruikt kan worden: het *CASEL-framework*, ook wel *SEL-wheel* genoemd. (Zie figuur 2.5).

Figuur 2.5 | Het CASEL framework, ofwel SEL wheel

Het model onderscheidt vijf onderling verbonden sociaal-emotionele competentiedomeinen die leren en ontwikkeling ondersteunen (Weissberg et al., 2015; Wigelsworth, Verity et al., 2020):

- Zelfbesef (*Self-awareness*)
- Zelfmanagement (*Self-management*)
- Besef van de ander (*Social Awareness*)
- Relaties hanteren (*Relationship Skills*)
- Morele competenties (*Responsible Decision Making*)

Deze vijf competentiedomeinen zijn ontstaan op basis van een groot aantal expertmeetings en onderzoek door de oprichters van CASEL. In de inhoudelijke discussies speelde het boek over emotionele intelligentie, dat mede-oprichter Daniel Goleman op dat moment aan het schrijven was (Goleman, 1996), een belangrijke rol (Greenberg, persoonlijke communicatie, 13-07-2022).

CASEL gaat uit van een systemische, ecologische visie. De vijf competenties zijn daartoe ingebed in vier contexten die de leerling en diens ontwikkeling van sociaal-emotionele competenties beïnvloeden. Deze contexten lopen van micro- naar macroniveau:

- de klas (met aandacht voor de relatie tussen leerkracht en leerling, het pedagogisch klimaat en een planmatige aanpak van SEL, al dan niet door middel van een programma);
- de school (met haar schoolspecifieke cultuur, kernwaarden, schoolregels en omgangsvormen);
- de ouders en verzorgers (die via opvoeding en naschoolse activiteiten bijdragen aan een partnerschap tussen thuis en school);
- de gemeenschap (die vanuit positieve waarden en normen voorwaarden voor jongeren creëert om te leren en te groeien).

2.4.4 Ik-, jij- en wij-competenties en gedragskenmerken

Van Overveld (2010, 2017) vertaalde en bewerkte de het *SEL-wheel* voor de Nederlandse situatie. Zie figuur 2.6 voor het Nederlandstalige SEL-wiel.

Figuur 2.6 | Het SEL-wiel (Van Overveld, 2017)

Van Overveld groepeerde de vijf competentiedomeinen tot drie bredere competentiedomeinen: de ik-, jij en wij-competenties. Zie de verschillende kleuren in het SEL-wiel en tabel 2.9.

Tabel 2.9 | Ik-, jij- en wij-competenties en de vijf competentiedomeinen uit het SEL-wiel (Van Overveld, 2017)

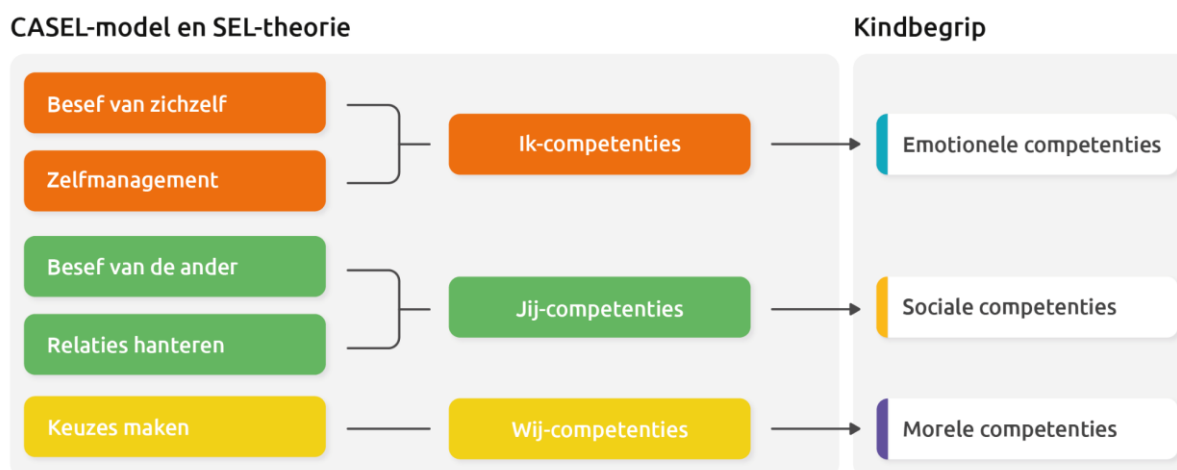
	Brede competentiedomeinen	Competentiedomeinen uit het SEL-wiel
Sociaal-emotioneel leren (SEL)	Ik-competenties	1. Besef van zichzelf
		2. Zelfmanagement
	Jij-competenties	3. Besef van de ander
		4. Relaties hanteren
	Wij-competenties	5. Keuzes maken

De ik-competenties zijn te beschouwen als intrapersonlijke competenties (Scholte & Van der Ploeg, 2017). Dit zijn de competenties die zich vooral op de persoon zelf concentreren: welke emoties ervaar ik en hoe kan ik die emoties zo goed mogelijk sturen?

De jij-competenties gaan over het contact met anderen: de interpersoonlijke competenties (Scholte & Van der Ploeg, 2017). Deze betreffen het vermogen om na te denken over de gedachten en gevoelens van de ander en de wil en mogelijkheid om je gedrag op die ander af te stemmen.

De wij-competenties slaan als het ware een brug tussen ik- en de jij-competenties. De wij-competenties gaan over samenleven met de ander. Hoe kunnen we elk vanuit het eigen waarden- en normenpatroon een situatie creëren die prettig en veilig is voor alle betrokkenen?

Voor de constructie van Kindbegrip is uitgegaan van de ik-, jij- en wij-competentiedomeinen. Deze zijn hernoemd tot Emotionele Competenties, Sociale Competenties en Morele Competenties, omdat deze benamingen duidelijker aangeven waar het om gaat. Zie figuur 2.7.

Figuur 2.7 | Theoretische basis voor de competentiedomeinen in Kindbegrip

Voor de selectie en formulering van stellingen in Kindbegrip was het nodig om deze competentiedomeinen te vertalen naar concrete gedragskenmerken. Tabel 2.10 toont een (niet uitputtend) overzicht van concrete gedragskenmerken die tot de ik-, jij- en wij-competenties behoren. Het overzicht is gebaseerd op o.a. Brackett (2019); CASEL (2020, 2022b); SLO (2019); Van Overveld (2017); Weisberg et al., 2015, en; Wigelsworth et al., 2020).

Tabel 2.10 | *Competentiedomeinen en voorbeelden van gedragskenmerken*

Ik-competenties → Emotionele Competenties	1. Zelfbesef (Self-awareness) Besef hebben van zichzelf verwijst naar de bewuste kennis die een leerling van zichzelf heeft. De nadruk ligt hierbij op de emotie. Een leerling met zelfbesef kan lichaam en gevoel aan elkaar koppelen. Voorbeelden van gedragskenmerken: • Herkent een fysiek verschijnsel als buikpijn als een signaal dat er een emotie gaande is. • Vertelt dat hij zich lichamelijk (niet) prettig voelt. • Snapt wie of wat de emotie heeft veroorzaakt. • Gebruikt een gevoelswoord om aan te duiden hoe hij zich voelt. • Kan binnen een basisemotie nuances aanbrengen door het gebruik van verschillende emotiewoorden. • Durft in het bijzijn van anderen te vertellen hoe hij zich voelt. • Kan vertellen waar hij al dan niet goed in is. • Kan succes en falen in schoolwerk verklaren. • Vertelt met trots en zelfvertrouwen over zijn successen.
	2. Zelfmanagement (Self-management) Zelfmanagement is het controleren van je gedachten en je handelingen, waardoor je op weloverwogen wijze een strategie kan bedenken en inzetten om een (mogelijk) probleem effectief en doelgericht het hoofd te bieden. Daarbij houd je rekening met (heftige) emoties die je bij jezelf bemerkt. Voorbeelden van gedragskenmerken: • Herkent en benoemt emoties. • Legt uit hoe emoties, gedachten en gedrag samenhangen. • Herkent gedragsketens (oorzaak-gevolg). • Gebruikt technieken om impulsief gedrag te voorkomen. • Gebruikt technieken om zichzelf te kalmeren als situaties escaleren. • Weet wat zijn gedrag bij de ander teweegbrengt. • Kan zijn aandeel in een uit de hand gelopen situatie benoemen. • Toont beurtgedrag. • Kan zich focussen op schoolwerk. • Rondt een opgegeven taak voor school af. • Heeft doorzettingsvermogen.
Jij-competenties → Sociale Competenties Vervolg Jij-competenties → Sociale Competenties	3. Besef van de ander (Social Awareness) Besef van de ander is de wetenschap dat de gevoelens, gedachten en het gedrag van de ander kunnen verschillen of overeenkomen met je eigen gevoelens, gedachten en gedrag, en dat je altijd de keuze hebt om je eigen gedrag aan de ander aan te passen. Voorbeelden van gedragskenmerken: • Kan verschillen en overeenkomsten met andere leerlingen noemen. • Vraagt aan de ander hoe deze zich voelt en wat deze denkt. • Is geïnteresseerd in wat een ander kind bezighoudt. • (H)erkent en benoemt de emotie van de ander. • Kiest ervoor zijn gedrag aan de ander aan te passen. • Snapt de non-verbale uitingen van de ander. • Kan redeneren vanuit het perspectief van een ander. • Staat op tegen pesten en sociale uitsluiting.
	4. Relaties hanteren (Relationship Skills) Relaties hanteren is de vaardigheid om in verschillende contexten op constructieve en positieve wijze sociaal gedrag te kunnen uitvoeren. Het gaat over relaties aangaan, onderhouden en het voorkomen van uitsluiting en

	probleemgedrag. Ook het weerstaan van sociale druk en het oplossen van problemen horen hierbij. Voorbeelden van gedragskenmerken: • Laat een variëteit aan sociale vaardigheden zien. • Is vaardig in het leggen van contacten. • Heeft een of meerdere vrienden/vriendinnen. • Is behulpzaam. • Geeft complimenten. • Voegt zich naar de normen van de groep, maar kan voor zichzelf en anderen opkomen. • Kan problemen op een vreedzame manier oplossen.
Wij-competenties → Morele Competenties	5. Keuzes maken (<i>Responsible Decision Making</i>) Keuzes maken wil zeggen dat je de kennis, vaardigheden en attitudes die zijn afgeleid van de andere vier SEL-competenties inzet om in diverse sociale contexten verantwoordelijke keuzes te maken voor jezelf, de ander en de omgeving. Voorbeelden van gedragskenmerken: • Weet welke normen en waarden er gelden in een specifieke schoolsituatie. • Handelt op een sociaal aanvaardbare wijze naar de geldende normen en waarden. • Gebruikt morele emoties als schuld en schaamte op een juiste wijze. • Kan een kwestie vanuit een moreel standpunt bekijken. • Neemt moreel aanvaardbare beslissingen. • Toont betrouwbaar gedrag. • Lost op constructieve wijze problemen op.

3. Constructie en beschrijving van Kindbegrip

Kindbegrip beoogt het sociaal-emotionele leren, oftewel de beheersing van emotionele, sociale en morele competentiedomeinen, van leerlingen in kaart te brengen en te volgen (zie hoofdstuk 2). In dit hoofdstuk beschrijven we eerst de manier waarop Kindbegrip LK en Kindbegrip LL zijn ontwikkeld (paragrafen 3.1 en 3.2). Vervolgens komen de opbouw, afname en scoring aan bod (paragraaf 3.3). Tot slot presenteren we de drie leeftijdsversies van Kindbegrip LK en Kindbegrip LL (één versie) in hun uiteindelijke samenstelling, samen met enkele beschrijvende statistische gegevens over de stellingen en de schalen (in paragraaf 3.4 voor Kindbegrip LK, in paragraaf 3.5 voor Kindbegrip LL). Het normeringsonderzoek komt in hoofdstuk 4 uitgebreid aan bod.

3.1 Constructie van Kindbegrip LK

Het doel bij de constructie van Kindbegrip was om onderliggend eenzelfde observatie-instrument te hebben dat het sociaal-emotionele leren van leerlingen in alle leerjaren op de basisschool adequaat en leeftijdsspecifiek in kaart brengt. Zodoende zijn er drie versies van Kindbegrip LK ontworpen: Kindbegrip 1-2 (onderbouw: groepen 1 en 2), Kindbegrip 3-6 (middenbouw: groepen 3 tot en met 6) en Kindbegrip 7-8 (bovenbouw: groepen 7 en 8). Op basis van de theorie over sociaal emotioneel leren, SEL (Van Overveld, 2017), zijn - met behulp van enquêtes, interviews en focusgroepen met leerkrachten, intern begeleiders en experts onder leiding van Kees van Overveld – stellingen (items) voor Kindbegrip LK geformuleerd.

3.1.1 Vooronderzoek met leerkrachten en intern begeleiders

De laatste jaren is er meer aandacht voor de belangrijke rol van de leerkracht. De lerarenbeweging PO in actie riep hiertoe in 2017 ook op: 'Laten we ons prachtvak heroveren'. Leerkrachten hadden het idee dat het vooral de buitenwereld was, die bepaalde hoe zij hun vak moesten uitoefenen. Leerkrachten gaven aan dat zij meer serieus genomen willen worden.

Bij de ontwikkeling van Kindbegrip is deze wens van leerkrachten steeds voor ogen gehouden. Kindbegrip is ontwikkeld vanuit het standpunt dat de leerkracht, en niet een systeem, de regie heeft bij belangrijke beslismomenten binnen Kindbegrip. Het systeem geeft slechts suggesties en is niet-directief opgesteld.

ParnasSys heeft in de afgelopen jaren vaak het initiatief genomen om een dialoog met leerkrachten te voeren, en zal dit blijven doen in de toekomst. Via enquêtes, interviews, *usability*-onderzoek en focusgroepen heeft ParnasSys veel informatie verzameld over de visie van leerkrachten en leerlingen op sociaal-emotioneel leren. De landelijke ontwikkelingen en de inzichten die ParnasSys zelf heeft opgedaan, hebben geleid tot onderstaande algemene uitgangspunten over het volgen van de leerling in de sociaal-emotionele ontwikkeling:

- De leerkracht is een professional die kennis heeft van onderwijs en onderwijsprocessen.
- Leerkrachten zijn deskundigen die in staat zijn om gedrag en ontwikkeling van leerlingen te observeren en te duiden. Kindbegrip is ontwikkeld om de leerkracht daarbij te ondersteunen en onderbouwing van de eigen inzichten te geven.
- Signalering, analyse en handelingsplanning maken deel uit van de cyclus van planmatig werken in de school. De leerkracht heeft (of verwerft) de expertise om in elke fase doordacht te handelen.
- De leerkracht kan kennis verwerven van Kindbegrip als systeem. Zij weet hoe het invullen van de signaleringslijst leidt tot een uitslag over de leerling en de groep.
- De leerkracht kan met instructie haar leerlingen begeleiden bij het zelfstandig invullen van de signaleringslijst in Kindbegrip LL.

- De signaleringslijsten zijn een hulpmiddel om de gedachten van de leerkracht te ordenen. De observaties van de leerkracht over sociaal-emotionele competenties zijn per definitie persoonlijk gekleurd en in enige mate contextafhankelijk. Hetzelfde geldt voor de zelfobservaties van de leerling. Of er sprake is van een ondersteuningsbehoefte bij de leerling zal een leerkracht via een analyse verder moeten onderzoeken en monitoren. De verwachting is dat door het hanteren van gestandaardiseerde vragenlijsten voor alle leerlingen uit de klas in ieder geval de structurele observaties van leerkrachten minder moment-gebonden en contextafhankelijk worden.
- Leerlingen blijven zich continu ontwikkelen. Een onverwachte of minder gewenste uitslag biedt altijd perspectief op groei. Kindbegrip biedt hiervoor suggesties.

Niet alleen voorafgaand aan, maar ook tijdens de constructie van Kindbegrip LK is steeds onderzoek verricht naar de behoeften, wensen, meningen en gebruikerservaringen van de doelgroep met betrekking tot het observatie-instrument en de bijbehorende analyse- en handelingsopties. Zo konden de leerkrachten die meewerkten aan de pilot met Kindbegrip LK ervoor kiezen een feedbackvragenlijst in te vullen. Deze is door 27 leerkrachten ingevuld. Ook is er een *usability*-test uitgevoerd onder 5 leerkrachten met als onderwerp 'vragenlijsten invullen'. 12 leerkrachten en intern begeleiders werkten mee aan een interview en concepttest over resultaten en handelingssuggesties. Ook bij het normeringsonderzoek met Kindbegrip LK was er de mogelijkheid om een feedbackvragenlijst in te vullen. Hiervan maakten 152 leerkrachten gebruik. Tot slot zijn er *usability*-tests uitgevoerd onder 7 leerkrachten en intern begeleiders voor het onderdeel 'analyse' binnen Kindbegrip en onder 6 leerkrachten en begeleiders voor het onderdeel 'handelen'.

Met de uitkomsten van alle onderzoeken onder leerkrachten en intern begeleiders is expliciet rekening gehouden bij de ontwikkeling van Kindbegrip LK.

3.1.1 Uitgangspunten voor de keuze van de stellingen van Kindbegrip LK

Aan de selectie van stellingen voor Kindbegrip lagen de volgende uitgangspunten ten grondslag:

- **Afnametijd van Kindbegrip LK als geheel**
Het aantal stellingen mag niet te groot zijn, zodat het invullen door de leerkracht niet te belastend is. Op basis van behoeften- en gebruikersonderzoek bij in totaal ruim 200 leerkrachten, zou het observatie-instrument tussen de 20 en 30 stellingen mogen bevatten. Bij een geschatte gemiddelde afnametijd van 5 à 6 items per minuut zou dat resulteren in totaal ongeveer vijf minuten afnametijd per leerling.
- **Aantal stellingen per schaal (competentiedomein)**
Het aantal stellingen per schaal (competentiedomein) mag niet groter zijn dan noodzakelijk. Er is in de pilotversies van Kindbegrip LK gestart met zes stellingen voor elk van de vijf SEL-competentiedomeinen (zie tabel 3.1) om mogelijk minder goede of slechte items na de pilotstudie te kunnen verwijderen (of herformuleren) ten voordele van de betrouwbaarheid en/of de validiteit.

Tabel 3.1 | Theoretische structuur en aantal stellingen in de pilotversies van Kindbegrip LK

Brede competentiedomeinen	SEL-competentiedomeinen	Aantal stellingen per pilotversie (onder-, midden-, bovenbouw)
IK-competenties	Zelfbesef (ZB)	6
	Zelfmanagement (ZM)	6
JIIJ-competenties	Besef van de ander (BA)	6
	Relaties hanteren (RH)	6

WIJ-competenties	Keuzes maken (KM)	6

De uiteindelijke structuur van Kindbegrip LK, oftewel de definitieve schalen, zijn na de pilot op basis van factoranalyse bepaald. Zie tabel 3.9 in paragraaf 3.3.1 voor een overzicht van de definitieve structuur van Kindbegrip LK.

- **Eenduidigheid voor de doelgroep**

De stellingen dienen voor leerkrachten relevant, begrijpelijk en eenduidig te zijn. Eenduidigheid van de stellingen betekent onder andere dat deze zo veel mogelijk op concreet, observeerbaar gedrag betrekking hebben en dat deze niet-ambigu zijn geformuleerd. Leerkrachten zouden de stellingen in een leerlinggesprek erbij moeten kunnen pakken. De stellingen zijn met de expertgroep van 14 leerkrachten en intern begeleiders besproken en waar nodig op basis van hun feedback geherformuleerd dan wel uit de pool van items verwijderd.

- **Homogeniteit van de schalen (competentiedomeinen)**

Met het oog op de betrouwbaarheid en validiteit van Kindbegrip LK als meetinstrument dienen de stellingen zowel inhoudelijk divers te zijn (= inhoudsvaliditeit) als homogene schalen te vormen (= betrouwbaarheid en begripsvaliditeit). Het doel is uni-dimensionele schalen met een hoog percentage verklaarde variantie. Daartoe zijn tijdens de pilotstudie de item-restcorrelaties berekend. Enkele items met een relatief lage item-restcorrelatie zijn verwijderd. In het normeringsonderzoek zijn deze correlaties nogmaals berekend, en bleek verdere verwijdering van items niet nodig.

- **Factorzuiverheid**

De competentiedomeinen moeten factor-zuiver gemeten worden. Als extra check zijn de items tijdens de pilotstudie aan een confirmatorische factoranalyse (CFA) onderworpen, om de factorstructuur te verifiëren na verwijdering van de items met een relatief lage item-restcorrelatie (zie vorige punt). Deze analyse is herhaald in de normeringssteekproef, hetgeen geen aanleiding gaf tot verwijdering van items.

- **Eén doorlopende lijn van sociaal-emotioneel leren**

Kindbegrip LK beslaat een redelijk grote leeftijdsrange (groepen 1 tot en met 8). Bij de constructie van Kindbegrip LK is rekening gehouden met het leerjaar waarin de leerlingen zich bevinden en de groei van sociaal-emotionele competenties bij die leerlingen. Doel was om onderliggend eenzelfde observatie-instrument te hebben dat het sociaal-emotionele leren van leerlingen doorheen de basisschool adequaat en leeftijdsspecifiek in kaart brengt.

Om de stellingen zo goed mogelijk te laten aansluiten bij de ontwikkeling van leerlingen, zijn drie verschillende versies van Kindbegrip LK ontwikkeld:

- Kindbegrip LK 1-2: onderbouw, versie voor de groepen 1 en 2.
- Kindbegrip LK 3-6: middenbouw, versie voor de groepen 3 tot en met 6.
- Kindbegrip LK 7-8: bovenbouw: versie voor de groepen 7 en 8.

Kindbegrip LK volgt met deze indeling het Leerplankader Gezonde Leefstijl van de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO, 2022). Alle items zijn inhoudelijk en over de drie versies heen aan elkaar gematched (zie ook het voorbeeld in paragraaf 2.1, tabel 2.2), zodat deze één doorlopende lijn van het sociaal-emotioneel leren weerspiegelen.

3.1.2 Uitgangspunten voor de keuze van de antwoordschaal van Kindbegrip LK

De antwoordschaal loopt van 'helemaal mee eens' naar 'helemaal mee oneens', met vijf schaalpunten voorzien van de getallen 1 tot en met 5. Deze keuze is gebaseerd op de volgende overwegingen.

Aantal antwoordmogelijkheden

Vier antwoordmogelijkheden leverde te weinig garanties op met het oog op een normaalverdeling van de scores. Een 7-puntsschaal wordt vaak als te lang/ ingewikkeld ervaren. Die normaalverdeling is van groot belang voor de normering. De voorkeur had dan ook vijf, of eventueel zes, antwoordcategorieën. Respondenten (leerkrachten en intern begeleiders) in een focusgroep vertelden ParnasSys dat zij de voorkeur geven aan een oneven aantal antwoordmogelijkheden. Mede op basis daarvan is besloten tot een 5-puntsschaal met onderling gelijke afstanden, wat overeenkomt met een interval meetniveau. Een 5-punt Likert schaal is overigens ook bij soortgenoten instrumenten te vinden en dit komt overeen met wat leerkrachten kennen.

Meetniveau en wel/geen labels voor de antwoordmogelijkheden

Een Likert-item (een item met geordende antwoordcategorieën) kan zowel ordinaal als interval-niveau betreffen. Een schaal is bij Kindbegrip een som van een set van Likert-items. Het meetniveau van zo'n schaal kan ook zowel ordinaal als interval zijn, of er tussenin zweven (en wordt, als niet bekend is welk meetniveau de schaal precies heeft, daarom wel quasi-interval genoemd, of geoormerkt als geordend metrisch). De schaal gedraagt zich in de meeste gevallen echter wiskundig interval genoeg, om op interval meetniveau te gebruiken. Los van of een schaal dus 'in het echt' het ordinale of interval-niveau heeft, kan men voor praktische doeleinden aannemen dat hij het interval-niveau heeft.

Het gaat er dus om, dat de afstand tussen de antwoordcategorieën equivalent is (zoveel mogelijk het intervalniveau benadert). Dat betekent dat de antwoord labels vooral niet-ambigue gedefinieerd moeten zijn. Het expliciet benoemen van de antwoordopties kan hierbij een 'beperking' zijn of zelfs aanleiding geven tot discussie en/of onzekerheid bij het invullen van een antwoord. Men kan overigens ook analyses loslaten op de antwoorden, om te zien of de schaal zich interval-achtig gedraagt, maar die zijn behoorlijk ingewikkeld en vragen om zeer veel respondenten. Daarom besluit men vaak op basis van een aanname dat het om intervalniveau gaat. Om de argumenten voor die aanname te versterken, is het raadzaam om alleen de uitersten van de schaal van een label te voorzien en een cijfermatig antwoord te vragen op een schaal van 1 tot 5. Hierbij zijn de gelijke afstanden – zoals ervaren door de respondenten - tussen de antwoordcategorieën beter gewaarborgd. Daarom is ervoor gekozen om in de antwoordschaal van Kindbegrip alleen de uitersten te noemen: 'klopt helemaal niet' en 'klopt helemaal'. De vijf schaalpunten zijn voorzien van de cijfers 1 tot en met 5. Zie figuur 3.1.

1. De leerling legt uit waar in het lichaam hij/zij een emotie voelt, bijvoorbeeld in de buik.

Klopt helemaal niet	1	2	3	4	5	Klopt helemaal

Figuur 3.1 | Voorbeeld stelling: antwoordschaal Kindbegrip

3.1.3 Selectie en formulering van de items van Kindbegrip LK

Bij de selectie en formulering van de items is steeds rekening gehouden met de uitkomsten van het vooronderzoek naar de behoeften, wensen, meningen en gebruikerservaringen van de doelgroep. Dit vooronderzoek bestond uit een algemene enquête over sociaal-emotioneel leren onder 192 leerkrachten en intern begeleiders, 8 diepte-interviews met leerkrachten en intern begeleiders en drie sessies met een focusgroep, samengesteld uit 14 leerkrachten en intern begeleiders.

Voor het ontwerp van de stellingen van Kindbegrip is per SEL-competentiedomein een selectie van gedragskenmerken gemaakt. Bij die selectie is getracht een representatief beeld van een domein te creëren. Dit is gedaan op basis van diverse onderzoeken, theoretici en literatuurbronnen. Zie hoofdstuk 2 over de theoretische basis van Kindbegrip, in het bijzonder paragraaf 2.4.4, tabel 2.9.

Ook is er een expertgroep samengesteld met drie deskundigen op het gebied van orthopedagogiek, psychometrie en testconstructie, die in samenspraak in verschillende rondes de stellingen hebben

uitgeselecteerd en aangescherpt. De stellingen zijn daarnaast met de focusgroep van 14 leerkrachten en intern begeleiders besproken (zie paragraaf 3.1.1) en waar nodig op basis van hun feedback geherformuleerd dan wel uit de pool van items verwijderd.

3.1.4 Proefafnames van Kindbegrip LK in een pilotstudie

Nadat de stellingen geselecteerd en geformuleerd waren, is een psychometrische pilotstudie uitgevoerd. Het doel was om na te gaan of de theoretische structuur van SEL bevestigd kon worden en om in te schatten hoe betrouwbaar Kindbegrip LK de SEL-competenties in kaart brengt. ParnasSys heeft de 30 stellingen tellende drie leeftijdsversies van Kindbegrip LK in de periode december 2021 - januari 2022 digitaal afgenomen bij 29 leerkrachten op 29 verschillende scholen (zie Minnaert & Van Loon, 2022). Leerkrachten vulden Kindbegrip LK per persoon over 9 tot 27 leerlingen in. Uiteindelijk resulteerde dit in 107 volledig ingevulde Kindbegrip LK 1-2 versies, 174 ingevulde Kindbegrip LK 3-6 versies en 155 Kindbegrip LK 7-8 versies.

De statistische analyses (met behulp van SPSS en LISREL) bestonden uit verschillende stappen om een eerste schatting te verkrijgen van de psychometrische kwaliteiten (betrouwbaarheid en validiteit) van Kindbegrip.

1. Allereerst zijn met invariantieanalyses de samenhangen tussen de 30 items vergeleken tussen de drie leeftijdsversies van Kindbegrip LK. Conclusie was dat deze samenhangen per leeftijdsversie verschillen en de drie versies dus niet zomaar samengevoegd mogen worden omdat ze alle drie ook iets specifiek meten. Dit bevestigt eveneens dat er leeftijdsspecifieke stellingen zijn die zich niet zomaar laten samenvoegen of vervangen.
2. Met confirmatorische factoranalyse (LISREL) is per versie gekeken of de theoretische structuur van de vijf SEL-competentiedomeinen (zie tabel 3.1) teruggevonden werd in de data. De *fit* is nagegaan tussen de door leerkrachten ingevulde data over leerlingen en de vijf theoretisch veronderstelde competentiedomeinen. De structuur met de vijf SEL-competentiedomeinen was onvoldoende terug te vinden. Ook de betrouwbaarheden (Cronbach's alpha) van de vijf mogelijke schalen waren onvoldoende voor toepassing op individueel niveau (variërend van $\alpha=.75$ tot $\alpha=.93$).
3. Er is overgestapt naar het niveau van de drie bredere competentiedomeinen (zie tabel 3.1) uit de SEL-theorie. Uit betrouwbaarheidsanalyses op het niveau van deze drie competentiedomeinen kwam naar voren dat een aantal items de betrouwbaarheid drukten. Daarom is besloten drie items te verwijderen uit de lijst, twee items samen te voegen en te herformuleren en één item te herformuleren. De drie schalen leverden voor iedere versie een goede ($\alpha=.87$) tot uitstekende ($\alpha=.93$) betrouwbaarheid op.
4. Na stap drie hielden we 10 items voor de Ik-, 11 items voor Jij- en 5 items voor Wij-competenties over. Uit een confirmatorische factoranalyse (CFA) bleek dat deze 26 items op een acceptabele manier fitten met het theoretisch kader (validiteit) voor alle drie de versies.
5. Wat betreft de naamgeving van de schalen is gekozen voor 'emotionele competenties', 'sociale competenties' en 'morele competenties' in plaats van respectievelijk ik-, jij- en wij-competenties. Deze benamingen geven duidelijker aan wat bedoeld wordt. Zie tabel 3.2 voor een overzicht van de uiteindelijke structuur van Kindbegrip LK, die uit deze stap resulteerde.

Tabel 3.2 | Structuur Kindbegrip LK normeringsversies

Schaal/ competentiedomein	Versie	Aantal stellingen		
		Kindbegrip 1-2	Kindbegrip 3-6	Kindbegrip 7-8
Emotionele Competenties (EC) (Ik-competenties in het SEL-model)		10	10	10
Sociale Competenties (SC) (Jij-competenties in het SEL-model)		11	11	11
Morele Competenties (MC) (Wij-competenties in het SEL-model)		5	5	5

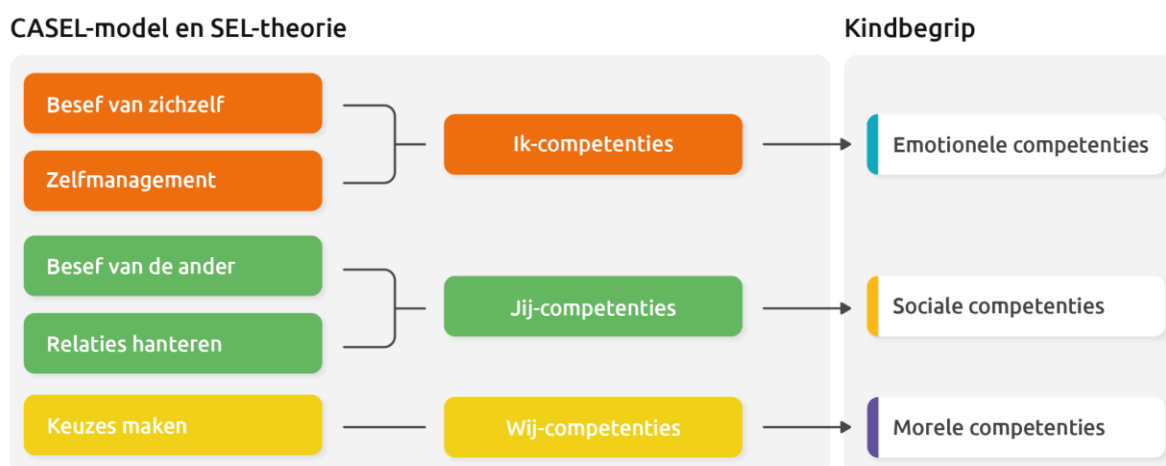
6. Met het oog op een zo adequaat mogelijke en goed onderbouwde normering is nagegaan of er per versie (1-2, 3-6, 7-8) in de pilotdata verschillen zijn tussen de leerjaren en tussen jongens en meisjes. De verschillen tussen jaargroepen bleken verwaarloosbaar/ zeer klein. Er leek op dat moment zodoende geen aanleiding te zijn voor een afzonderlijke normering per leerjaar binnen de onder-, midden- en bovenbouw. Een afzonderlijke normering naar geslacht voor de schalen Sociale Competenties en Emotionele Competenties bleek evenwel noodzakelijk. Voor Morele Competenties was dat niet nodig, maar om één lijn aan te houden, is daar wel voor gekozen. Zodoende is na de pilotstudie uitgegaan van aparte normen voor jongens en meisjes voor alle drie de schalen, en voor de totaalscore. Voor leerlingen die noch een jongen, noch een meisjes willen zijn, is er de samengestelde normgroep van jongens en meisjes samen. Tabel 3.3 toont de normgroepen die in de opzet van het normeringsonderzoek zijn gehanteerd.

Tabel 3.3 | Voorlopige normgroepen Kindbegrip LK – voor normeringsonderzoek

	Jongens	Meisjes	Jongens + Meisjes
Kindbegrip LK 1-2	Normgroep 1-2a	Normgroep 1-2b	Normgroep 1-2a+b
Kindbegrip LK 3-6	Normgroep 3-6a	Normgroep 3-6b	Normgroep 3-6a+b
Kindbegrip LK 7-8	Normgroep 7-8a	Normgroep 7-8b	Normgroep 7-8a+b

Samenvattend

In de drie uiteindelijke Kindbegrip LK leeftijdsversies zijn de vijf competentiedomeinen uit het SEL-wiel samengevoegd tot drie overzichtelijke, bredere competentiedomeinen: Emotionele, Sociale en Morele Competenties. Deze indeling correspondeert met de in diverse theorieën onderscheiden competentiedomeinen (zie paragraaf 2.4 en figuur 3.2) en met de drie kleuren in het SEL-wiel: oranje, groen en geel. Deze drie kleuren zijn in Kindbegrip gewijzigd in blauw, geel en paars. Op basis van de pilotstudie is verder uitgegaan van aparte normgroepen voor jongens en voor meisjes voor Kindbegrip LK. De samengevoegde normgroepen (jongens en meisjes samen) zijn toe te passen voor leerlingen die noch een meisje, noch een jongen willen zijn.

Figuur 3.2 | Theoretische basis voor de competentiedomeinen in Kindbegrip

3.1.5 Analyses normeringssteekproef ten behoeve van de constructie Kindbegrip LK

Naar aanleiding van analyses binnen het normeringsonderzoek met Kindbegrip LK, dat volgde op de pilotstudie, was het niet nodig nog stellingen te verwijderen, dan wel te herformuleren of toe te voegen. De factorstructuur is in het normeringsonderzoek bevestigd (zie paragraaf 5.2), net zoals de noodzaak om in Kindbegrip LK aparte normgroepen te hanteren voor jongens en meisjes (zie paragraaf 5.1).

Bij het normeren bleek het wel nodig om aparte normgroepen te hanteren voor leerjaar 1 en leerjaar 2 binnen Kindbegrip LK 1-2. Dat gold niet voor de overige leerjaren. Zie paragraaf 4.2 voor verdere een empirische argumentatie waarom wél aparte normgroepen voor leerjaar 1 en leerjaar 2 en niet voor de andere leerjaren binnen Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8. De definitieve normgroepen zijn weergegeven in tabel 3.4.

Tabel 3.4 | Definitieve normgroepen Kindbegrip LK

	Leerjaren	Jongens	Meisjes	Jongens + Meisjes
Kindbegrip LK 1-2	Leerjaar 1	Normgroep 1a	Normgroep 1b	Normgroep 1a+b
	Leerjaar 2	Normgroep 2a	Normgroep 2b	Normgroep 2a+b
Kindbegrip LK 3-6	Leerjaren 3 t/m 6	Normgroep 3-6a	Normgroep 3-6b	Normgroep 3-6a+b
Kindbegrip LK 7-8	Leerjaren 7 en 8	Normgroep 7-8a	Normgroep 7-8b	Normgroep 7-8a+b

Tijdens het eerste jaar van gebruik van Kindbegrip LK is besloten de volgorde van de items van Kindbegrip LK te wijzigen, zodat deze volgorde de categorieën uit het CASEL-model beter weerspiegelt. Dat is op basis van gebruikersfeedback en feedback van trainers van de Gouwe Academie gebeurd. Het gaat om de volgende wijzigingen:

- Item EC01 uit de normeringsversies is verplaatst en in de definitieve versies EC05 geworden.
- De items SC07 t/m SC11 uit de normeringsversies zijn verplaatst en in de definitieve versies SC01 t/m SC05 geworden.

3.2 Constructie van Kindbegrip LL

De leerlingvragenlijst van Kindbegrip LL is in het jaar na lancering van Kindbegrip LK door de auteurs Cora Vlaming (uitgever van Kwink, educatief auteur en inhoudelijk expert CASEL-model) en Marianne Vlaming, (orthopedagoog, criminoloog, jurist en universitair docent) zodanig opgesteld, dat deze inhoudelijk matcht met de items in Kindbegrip LL.

3.2.1 Uitgangspunten voor de keuze van de stellingen van Kindbegrip LL

Aan de selectie en formulering van de stellingen voor de pilotversie van Kindbegrip LL lagen de volgende uitgangspunten ten grondslag:

- **Kindbegrip als één geheel**

Het doel bij de constructie van Kindbegrip LL was om inhoudelijk eenzelfde observatie-instrument te hebben als Kindbegrip LK. Kindbegrip LL moet het sociaal-emotionele leren van leerlingen in de groepen 5 tot en met 8 op de basisschool, zoals de leerling dit zelf beleeft, adequaat en leeftijdsspecifiek in kaart brengen. De items van Kindbegrip LK 3-6 en van Kindbegrip LK 7-8 zijn dus als uitgangspunt genomen bij de constructie van Kindbegrip LL. Deze zijn vertaald naar taal die begrijpelijk is voor leerlingen van de groepen 5 tot en met 8.

- **Relevantie en eenduidigheid voor de doelgroep**

Er is bij de constructie van Kindbegrip LL gekozen voor één versie voor alle groepen 5 t/m 8. Zoals in paragraaf 3.1.1 beschreven, kent Kindbegrip LK drie versies (onder-, midden- en bovenbouw), maar de items in de versies voor midden- en bovenbouw zijn sterk aan elkaar verwant en deels zelfs identiek (de verschillen tussen de versie voor de onderbouw en de andere twee zijn groter). Bij Kindbegrip LL gaat het ook maar om de helft van de leerjaren (groepen 5 en 6) in de middenbouw. Om het volgen door de jaren heen nog eenduidiger te maken, is het een voordeel om eenzelfde versie te gebruiken voor alle leerjaren binnen de doelgroep van Kindbegrip LL (groepen 5 t/m 8). Bovendien bleek uit onderzoek door de CED-groep (2006) dat leerkrachten geen onderscheid maken tussen jongere en oudere leerlingen, wanneer hen gevraagd werd wat sociaal competent en minder sociaal competent gedrag concreet inhoudt; dus welke gedragsomschrijvingen bij sociale competentie horen. Zo hanteert de Sociale Competentie Observatielijst (SCOL) één versie en zelfs één normgroep voor alle leerjaren (de LeerlingSCOL is overigens alleen bedoeld voor leerlingen van de bovenbouw; CED-groep, 2016). Dit ondersteunt het besluit om één versie voor de groepen 5 t/m 8 te construeren.

De stellingen dienen de drie SEL-schalen van Kindbegrip (zie tabel 2.1) te vertegenwoordigen én voor leerlingen in verschillende leeftijden relevant, begrijpelijk en eenduidig te zijn. Eenduidigheid van de stellingen betekent onder andere dat deze zo veel mogelijk concreet en niet-ambigu geformuleerd zijn, in taal die begrijpelijk is voor leerlingen in de groepen 5 tot en met 8. Ook dienen leerlingen zich veilig te voelen om de stellingen eerlijk te beantwoorden. Kindbegrip voorziet leerkrachten van een introductietekst en –video waarin hieraan extra aandacht wordt besteed.

Om de eenduidigheid voor de doelgroep te verifiëren, zijn de stellingen, zoals oorspronkelijk opgesteld door de auteurs, voorafgaande aan de pilot tijdens een *usability*-test (gecombineerde vorm: taak uitvoeren – dus Kindbegrip LL invullen – en interview) voorgelegd aan 9 leerkrachten en waar nodig op basis van hun feedback geherformuleerd dan wel uit de pool van items verwijderd. Voor Kindbegrip LL is er een enquête gehouden onder bestaande gebruikers van Zien! die tot ruim 60 reacties heeft geleid. Op basis hiervan zijn leerkrachten betrokken bij het constructieproces in de concept- en pilotfase, door diepte-interviews (3 leerkrachten, 2 intern begeleiders), een review van de vragenlijsten voorafgaand aan de pilot (2 leerkrachten) en het invullen van

feedbackformulieren bij de pilotvragenlijsten (12 ontvangen formulieren) en normeringsonderzoek (25 ontvangen formulieren).

Ook de leerlingen zijn betrokken, zowel bij het vooronderzoek als bij het constructieproces. Steeds is onderzoek verricht naar de behoeften, wensen, meningen en gebruikerservaringen van leerlingen met betrekking tot het instrument. Voorafgaand aan de pilot is eerst een *usability*-test uitgevoerd onder 10 leerlingen om de vragenlijsten in de context van het product te testen. Aanvullend zijn 15 interviews afgenomen met leerlingen die de losse vragenlijst hebben ingevuld. Vervolgens konden de leerlingen die meewerkten aan de pilot ervoor kiezen een feedbackvragenlijst in te vullen. Deze is door ruwweg tweederde van de deelnemende leerlingen ingevuld. Ook bij het normeringsonderzoek was er de mogelijkheid om een feedbackvragenlijst in te vullen. Hiervan maakte ruim de helft van de deelnemende leerlingen gebruik.

- **Afnametijd van Kindbegrip als geheel**

Het aantal stellingen mag niet te groot zijn, zodat het invullen voor de leerling niet te belastend is. Op basis van concurrentie- en gebruikersonderzoek zou het zelfobservatie-instrument maximaal 40 stellingen mogen bevatten, waarbij er een sterke voorkeur was voor een zo gering mogelijk aantal. Bij een geschatte gemiddelde afnametijd van 5 à 6 items per minuut zou een invultijd van tien minuten dan ruim haalbaar moeten zijn. Voor de pilotversie kwam het totale aantal stellingen uit op 37; dat aantal is in de definitieve versie gelijk gebleven.

- **Aantal stellingen per schaal en homogeniteit van de schalen**

Voortkomend uit het vorige punt, mag het aantal stellingen per schaal niet groter zijn dan noodzakelijk. Daarom zijn steeds de criteria van relevantie en zo min mogelijk overlap gehanteerd. De stellingen moeten zowel inhoudelijk divers zijn als homogene schalen vormen. Zie tabel 3.5 voor de aantallen items per schaal (oftewel SEL-competentiedomein) in de pilotversie van Kindbegrip LL. Er was nog enige ruimte om mogelijk minder goede of slechte items na de pilot te kunnen verwijderen (of herformuleren) ten voordele van de betrouwbaarheid en/of de validiteit. Het doel is uni-dimensionele schalen met een hoog percentage verklaarde variantie. Daartoe berekenen we op basis van de pilotdata de item-restcorrelaties. Items met een relatief lage item-restcorrelatie zouden eventueel nog verwijderd worden (zie 3.2.3 over de pilot). Dit bleek evenwel niet nodig; het aantal items per schaal van Kindbegrip LL is na de pilot en het normeringsonderzoek niet veranderd.

Tabel 3.5 | Theoretische structuur en aantal stellingen pilotversie Kindbegrip LL

Schaal	Aantal stellingen pilotversie Kindbegrip LL
Emotionele Competenties (EC)	12
Sociale Competenties (SC)	14
Morele Competenties (MC)	11
Totaalscore MSEC	37

- **Factorzuiverheid**

De competentiedomeinen moeten factor-zuiver gemeten worden. De data verkregen uit de pilot met Kindbegrip LL zijn aan een confirmatorische factoranalyse (CFA) onderworpen, om de factorstructuur te onderzoeken, eventueel na verwijdering van de items met een relatief lage item-restcorrelatie (dit bleek evenwel niet nodig). In de normeringssteekproef is deze analyse herhaald worden om de structuur definitief te confirmeren en vast te stellen.

3.2.2 Uitgangspunten voor de keuze van de antwoordschaal voor Kindbegrip LL

De antwoordschaal van Kindbegrip LL is anders dan die van Kindbegrip LK. De antwoordschaal van Kindbegrip loopt van '(bijna) nooit' naar '(bijna) altijd', met vier schaalpunten voorzien van labels. Deze keuze is gebaseerd op de volgende overwegingen.

Aantal antwoordmogelijkheden

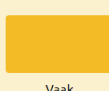
Kindbegrip LK werkt met een 5-punts Likert schaal, die loopt van 'klopt helemaal niet' tot 'klopt helemaal', waarbij de schaalpunten zijn voorzien van de getallen 1 tot en met 5 en alleen de schaaluiteinden met woorden gelabeld zijn ('klopt helemaal niet' en 'klopt helemaal'). Voor Kindbegrip LL is gekozen voor een 4-punts Likert schaal met gelijke onderlinge afstanden. De aanname is dat deze eenvoudiger te interpreteren is voor jonge respondenten dan een 5-punts schaal. Bovendien lokt een 4-punts schaal hen uit om echt goed na te denken over de stellingen en niet klakkeloos het midden van de schaal te kiezen.

Meetniveau en wel/geen labels voor de antwoordmogelijkheden

Om kinderen te helpen bij de interpretatie van de antwoordschaal, is voor Kindbegrip LL gekozen voor tekstuele labels bij alle schaalpunten, namelijk: '(bijna) nooit', 'soms', 'vaak' en '(bijna) altijd'. Hier is bewust gekozen voor een formulering in termen van frequenties, om de leerling te stimuleren na te denken over meer dan één enkele situatie en te reflecteren op wat hun dominante gedrag is. Dit uitgangspunt is zijdelings gebaseerd op de theorie van de dominante respons uit de sociale psychologie, waarbij de dominante respons de mate van competentie 'verraadt' (Zajonc, 1965). Hierbij wordt gekeken naar wat de respons is bij een verhoogde mate van *arousal*. In Kindbegrip LL worden dit soort situaties van verhoogde *arousal* bevraagd (als ik me niet fijn voel..., als er iets onverwachts gebeurt..., in een spannende situatie..., enzovoorts). De aanname is dat daarbij structureel vragen naar reflectie op frequenties het zogenaamde Dunning-Kruger effect (overschatting van de eigen competentie, o.a. Kirschner et al., 2018) enigszins kan temperen doordat er bewust wordt aangestuurd op nadenken over niet het gewenste maar het dominante, voorkomende, gedrag.

Om met de antwoordschaal zoveel mogelijk het intervalniveau te benaderen, wordt gewerkt met een visuele *cue* om aan te geven dat de intervallen tussen de schaalpunten steeds even groot zijn; bij elk schaalpunt een blokje, dat steeds in gelijke mate groter wordt (zie figuur 3.3).

Als ik iets moet doen wat ik lastig vind dan kan ik doorzetten.

 Nooit / Bijna nooit	 Soms	 Vaak	 Bijna altijd / Altijd

Type hier je opmerking (niet verplicht)

Figuur 3.3 | Antwoordschaal in de applicatie van Kindbegrip LL.

3.2.3 Selectie en formulering van de items

De stellingen uit Kindbegrip LK bij de drie schalen Emotionele Competenties, Sociale Competenties en Morele Competenties, zijn door de auteurs (Cora Vlaming, Uitgever van Kwink, educatief auteur en inhoudelijk expert CASEL-model) en Marianne Vlaming (orthopedagoog, criminoloog, jurist en universitair docent) vereenvoudigd en waar nodig gesplitst. Daarnaast is een expertgroep samengesteld met genoemde auteurs en twee extra wetenschappelijke deskundigen op het gebied van orthopedagogiek en testconstructie. In samenspraak selecteerden zij in verschillende rondes de stellingen uit en scherpten zij deze aan. Steeds is de theoretische basis van Kindbegrip over de SEL-competentiedomeinen in ogenschouw gehouden (zie hoofdstuk 2).

Bij de selectie en formulering van de items is steeds rekening gehouden met de uitkomsten van de *usability*-tests naar de meningen en gebruikerservaringen van de doelgroep, namelijk leerlingen. De stellingen zijn tijdens twee *usability*-tests voorgelegd aan in totaal 25 leerlingen en waar nodig op basis van hun feedback geherformuleerd dan wel uit de pool van items verwijderd. De eerste test had een focus op content in context testen en de tweede op het testen van de inhoud van de vragenlijst. Beide tests keken naar het invultempo en de mate van reflectie van de leerling. Met alle deelnemende leerlingen is een interview afgenomen.

3.2.4 Proefafnames van Kindbegrip LL in een pilotstudie

Nadat de stellingen geselecteerd en geformuleerd waren, is een psychometrische pilotstudie uitgevoerd. De doelen van de psychometrische pilotstudie met Kindbegrip LL waren om na te gaan:

- of de theoretische structuur van SEL (dezelfde schalen als bij Kindbegrip LK) terug te vinden is;
- hoe betrouwbaar en valide we SEL kunnen meten met Kindbegrip LL;
- hoe de doelgroep (leerlingen in de groepen 5 tot en met 8) de *usability* ervaart en;
- welke normgroepen met betrekking tot leerjaren en gender vereist zijn.

ParnasSys heeft de 37 stellingen tellende pilotversie van Kindbegrip LL in de periode februari - maart 2023 digitaal afgenomen bij 460 leerlingen uit de groepen 5 tot en met 8 op 22 verschillende scholen. Per school vulden 2 tot 96 leerlingen Kindbegrip LL in. Per school vertegenwoordigden deze respondenten 1 tot 4 verschillende leerjaren. De leerlingen en scholen vormden een redelijk representatieve steekproef. Wat betreft leerjaren, waren leerlingen uit groep 6 wel enigszins ondervertegenwoordigd. Wat betreft gender, was de verdeling goed te noemen (48 % jongen, 50 % meisje, 1 % overig). Alle categorieën wat betreft de achtergrondvariabelen regio (Noord, Oost, Zuid en West), verstedelijking (zeer sterk stedelijk tot niet stedelijk), schoolgrootte (zeer klein, ≤ 100 leerlingen, tot zeer groot, ≥ 501 leerlingen), denominatie (openbaar, katholiek, protestants, algemeen bijzonder en confessioneel overig) en schoolweging waren vertegenwoordigd in de steekproef. Een uitzondering vormt de variabele type onderwijs; het is helaas niet gelukt om leerlingen uit het speciaal basisonderwijs in de steekproef te betrekken. Voor alle informatie over de pilot is de pilotrapportage (Van Loon et al., 2023) op aanvraag verkrijgbaar bij ParnasSys, door een mail te sturen naar servicedesk@parnasys.nl.

De statistische analyses (met behulp van SPSS en LISREL) bestonden uit verschillende stappen om een eerste schatting te verkrijgen van de psychometrische kwaliteiten (betrouwbaarheid en validiteit) van Kindbegrip LL. De conclusies waren als volgt:

- *Wordt de theoretische structuur van SEL inderdaad bevestigd?*
Een confirmatorische factoranalyse (CFA) leverde evidentie op voor de a priori structuur van drie factoren (Emotionele Competenties, Sociale Competenties en Morele Competenties). De 37 items fitten op een acceptabele manier met de (theoretische) verwachtingen en er waren op basis hiervan geen aanpassingen nodig. Ook is er voldoende samenhang tussen de items onderling en met de totalen per schaal. Extra evidentie voor de verwachte structuur levert de op confirmatorische wijze getoetste structuur in de normeringsdata voor Kindbegrip LK (zie paragraaf 6.2). De uiteindelijke structuur van Kindbegrip is dus ongewijzigd gebleven na de pilot, zie tabel 3.6.

Tabel 3.6 | Structuur en aantal stellingen Kindbegrip LL

Schaal	Aantal stellingen pilotversie Kindbegrip LL
Emotionele Competenties (EC)	12

Sociale Competenties (SC)	14
Morele Competenties (MC)	11
Totaalscore MSEC	37

- *Hoe betrouwbaar lijken de schalen te zijn?*
De betrouwbaarheden op basis van inter-itemcorrelaties (Cronbach's alpha's, 1951) per schaal, per groep en gender waren matig (vanaf .70 tot en met .79) tot goed (vanaf .80 tot en met .89) te noemen.
- *Hoe valide lijken de schalen te zijn?*
Zie paragraaf 3.2 over de manier waarop is getracht de inhoudsvaliditeit te borgen met behulp van een consciëntieus en kundig constructieproces.
Met betrekking tot de begripsvaliditeit, volgde uit de pilot dat alle items substantieel bijdragen tot de eigen schaal. Dit algemene patroon zagen we ook terug in ieder leerjaar afzonderlijk (5 tot en met 8) en bij jongens en meisjes afzonderlijk. Een confirmatorische factoranalyse leverde ook evidentie op voor drie factoren (zie eerste bullet).
- *Hoe is het gesteld met de usability?*
Inspectie van de beschrijvende statistieken (frequentieverdeling per item van Kindbegrip LL) gaf meteen aan dat de spreiding over de vier antwoordcategorieën bij alle items toereikend was. De *usability* van Kindbegrip LL wordt als goed ervaren. Van de leerlingen vond 86% (n=467) het gemakkelijk om de lijst in te vullen en het was voor 91% (n=467) van de leerlingen duidelijk wat ze moesten doen. Leerlingen hadden wel opmerkingen over aantallen items ("Veel dezelfde vragen") en soms over woordgebruik. Abstracte begrippen zoals 'invloed' zijn voor sommige leerlingen moeilijk te begrijpen. Op basis van de feedback van leerlingen hebben we een aantal kleine wijzigingen in de formulering doorgevoerd, om de items nog wat beter begrijpelijk te maken. Leerlingen met dyslexie kunnen de stellingen redelijk zelfstandig lezen. In het algemeen zijn leerlingen, ook niet-dyslectische, enthousiast over de mogelijkheid tot voorlezen die bij Kindbegrip LL wordt aangeboden (ten tijde van de pilot was deze mogelijkheid er nog niet).
- *Welke normgroepen met betrekking tot gender en leerjaar leken vereist?*
Significante effecten gaven aan dat we voor de schalen Sociale Competenties en Morele Competenties, net als bij Kindbegrip LK, rekening dienden te houden met genderspecifieke normen. Dat geldt niet voor Emotionele Competenties, maar we kiezen ervoor om dan ook daar dezelfde systematiek qua normgroepen te hanteren. Ook wezen de resultaten van de pilot erop dat we rekeningen dienden te houden met aparte normen voor groep 5. Voor de groepen 6 tot en met 8 leek een aparte normering niet noodzakelijk. De normgroepen, waarmee we op basis van deze resultaten rekening hielden bij de planning van het normeringsonderzoek, ziet u in tabel 3.7.

Tabel 3.7 | Voorlopige normgroepen Kindbegrip LL – voor normeringsonderzoek

	Jongens	Meisjes	Jongens + Meisjes¹
Leerjaar 5	Normgroep 5a	Normgroep 5b	Normgroep 5a+b
Leerjaren 6 t/m 8	Normgroep 6-8a	Normgroep 6-8b	Normgroep 6-8a+b

¹ Hier is niet doorgenummerd met 5 en 6, omdat dit steeds om een samenvoeging van twee groepen gaat, en deze normgroepen voor de gewenste aantallen in de steekproef dus geen gevolgen hebben.

Uit de pilot bleken geen grote veranderingen noodzakelijk in Kindbegrip LL. De veranderingen die op basis van de kwalitatieve feedback zijn doorgevoerd na de pilot en voor het normeringsonderzoek, zijn als volgt:

- De volgorde van de items is aangepast, zodat de indeling overeenstemt met de subcategorieën van het CASEL-model én met de indeling van Kindbegrip LK zoals deze vanaf schooljaar 2023-2024 gepresenteerd wordt. Dit maakt het voor leerkrachten gemakkelijker om inzicht te hebben in welke items in Kindbegrip LK met welke items in Kindbegrip LL corresponderen. Ook is het voor leerkrachten gemakkelijker om analyse- en handelingsstappen te verbinden aan uitkomsten, omdat de handelingssuggesties in Kindbegrip ook naar de CASEL-subcategorieën geordend zijn. Bovendien kan een duidelijk ingedeelde visuele presentatie leerkrachten en intern begeleiders ondersteunen bij team- en oudergesprekken.
- Item 33, MC07 “Ik help anderen”, is gewijzigd in Item 33 MC07 “Ik help anderen, ook als ik er niets voor terugkrijg”. Er was te veel overlap met het SC-item “Ik help als iemand een probleem heeft” en het morele (ethische) gehalte van het MC-item, de relatie met de subcategorie ‘Keuzes maken’ uit het CASEL-model was niet duidelijk genoeg.

3.2.5 Analyses normeringssteekproef ten behoeve van de constructie Kindbegrip LL

Naar aanleiding van analyses binnen het normeringsonderzoek, dat volgde op de pilotstudie, was het niet nodig om stellingen uit Kindbegrip LL te verwijderen, te herformuleren of toe te voegen. De factorstructuur werd in het normeringsonderzoek bevestigd (zie paragraaf 6.2.2), net zoals de noodzaak om aparte normgroepen te hanteren voor jongens en meisjes, en voor groep 5 tegenover de groepen 6 tot en met 8 (zie paragraaf 4.1.2). Voor de volledigheid herhalen we nog een keer de definitieve normgroepen in tabel 3.8.

Tabel 3.8 | Definitieve normgroepen Kindbegrip LL – voor normeringsonderzoek

	Jongens	Meisjes	Jongens + Meisjes ¹
Leerjaar 5	Normgroep 5a	Normgroep 5b	Normgroep 5a+b
Leerjaren 6 t/m 8	Normgroep 6-8a	Normgroep 6-8b	Normgroep 6-8a+b

¹ Hier is niet doorgenummerd met 5 en 6, omdat dit steeds om een samenvoeging van twee groepen gaat, en deze normgroepen voor de gewenste aantallen in de steekproef dus geen gevolgen hebben.

3.3 Opbouw, afname en scoring van Kindbegrip

Hier presenteren we de stellingen van Kindbegrip LK en LL in hun uiteindelijke vorm. Naast de opbouw komen ook de afname en scoring van Kindbegrip aan bod.

Kindbegrip LK en Kindbegrip LL kennen beiden dezelfde drie schalen. De drie schalen vertegenwoordigen de competentiedomeinen:

1. **Emotionele competenties (EC):** competenties die verwijzen naar het vermogen van een kind om met *zichzelf* om te gaan. Het gaat om de vraag hoe een kind zichzelf ziet (zelfbesef) en welk gedrag daaruit voortkomt (zelfmanagement).
2. **Sociale competenties (SC):** competenties die verwijzen naar het vermogen van een kind om met *anderen* om te gaan. Het gaat om de vraag hoe een kind anderen ziet (besef van de ander) en welk gedrag daaruit voortkomt (relaties hanteren).
3. **Morele competenties (MC):** competenties die verwijzen naar vermogen van een kind om in een situatie met anderen *verantwoordelijke keuzes* te maken. Het gaat om de vraag vanuit welke waarden en normen een kind omgaat met anderen.

De totaalscore (ESMC) verwijst naar de beheersing van het geheel van sociale, emotionele en morele competenties en geeft het niveau van sociaal-emotionele leren (SEL) aan, zoals geobserveerd door de leerkracht (Kindbegrip LK), of zoals de leerling over zichzelf rapporteert (Kindbegrip LL).

3.3.1 Opbouw van Kindbegrip LK en LL

De uiteindelijk uitgegeven versies van Kindbegrip LK (1-2, 3-6 en 7-8) bevatten 26 stellingen verdeeld over drie schalen, samen opgeteld tot een totaalscore.

Tabel 3.9 toont de stellingen en hun verdeling over de drie schalen (competentiedomeinen) in de drie leeftijdsversies van Kindbegrip LK en in Kindbegrip LL. Hierin is te zien dat sommige stellingen gelijk zijn over twee of alle drie de leeftijdsversies van Kindbegrip LK en andere op basis van het leeftijdsverloop verschillen. Kindbegrip LK 1-2 bevat relatief de meeste unieke stellingen; Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8 hebben meer overeenkomsten dan Kindbegrip LK 1-2 met de andere versies heeft. De verantwoording van de indeling in schalen is te vinden in paragraaf 2.4 over de theoretische inkadering en in hoofdstuk 6 over de betrouwbaarheid). In dit overzicht is ook de koppeling zichtbaar tussen items van de drie leeftijdsversies van Kindbegrip LK en die van Kindbegrip LL.

Tabel 3.9 | Opbouw van de uiteindelijk uitgegeven versies van Kindbegrip

Schaal	Kindbegrip LK 1-2	Kindbegrip LK 3-6	Kindbegrip LK 7-8	Kindbegrip LL
EC	1. EC01 - De leerling benoemt de eigen emoties als fijn of niet fijn.	1. EC01 - De leerling legt uit dat de eigen emoties fijn of niet fijn zijn.	1. EC01 – De leerling verklaart waarom hij/zij een emotie als fijn of niet fijn ervaart.	1. EC01 – Als ik me fijn voel dan weet ik waardoor dat komt. 2. EC02 – Als ik me niet fijn voel dan weet ik waardoor dat komt.
	2. EC02- De leerling benoemt dat een gebeurtenis of het gedrag van een ander een emotie bij hem/haar oproept.	2. EC02 - De leerling legt uit hoe een gebeurtenis of het gedrag van anderen een emotie bij hem/haar oproept.	2. EC02 - De leerling legt uit hoe een gebeurtenis of het gedrag van anderen een emotie bij hem/haar oproept.	
	3. EC03 - De leerling gebruikt eenvoudige emotiewoorden zoals boos of blij.	3. EC03 - De leerling brengt nuances aan via emotiewoorden zoals geprikkeld, boos, woedend of prettig, blij, opgewonden.	3. EC03 - De leerling brengt nuances aan via emotiewoorden zoals geprikkeld, boos, woedend of prettig, blij, opgewonden.	3. EC03 – Ik kan verschillende woorden bedenken voor hoe ik me voel.
	4. EC04 - De leerling benoemt aan anderen hoe hij/zij zich voelt.	4. EC04 - De leerling legt uit aan anderen hoe hij/zij zich voelt.	4. EC04 - De leerling legt uit en verklaart aan anderen hoe hij/zij zich voelt.	4. EC04 – Ik kan uitleggen hoe ik me voel.
	5. EC05 - De leerling wijst aan waar in het lichaam hij een emotie voelt, bijvoorbeeld in de buik.	5. EC05 - De leerling legt uit waar in het lichaam hij/zij een emotie voelt, bijvoorbeeld in de buik.	5. EC05 - De leerling verklaart hoe lichamelijk ongemak, zoals buikpijn, en een emotie bij hem/haar samenhangen.	5. EC05 – Als ik me niet fijn voel dan weet ik dat. 6. EC06 – Als ik me niet fijn voel dan kan ik aanwijzen waar ik het in mijn lichaam voel.
	6. EC06 – De leerling benoemt wat hij/zij wel/niet goed kan.	6. EC06 – De leerling legt uit wat hij/zij wel/niet goed kan.	6. EC06 – De leerling legt uit wat zijn/haar persoonlijke kwaliteiten zijn en wat niet.	7. EC07 – Ik weet waar ik goed in ben. 8. EC08 – Ik weet wat ik (nog) niet goed kan.
	7. EC07 - De leerling reageert rustig op een onverwachte situatie.	7. EC07 - De leerling denkt eerst na voordat hij rustig reageert op een onverwachte situatie.	7. EC07 - De leerling denkt eerst na voordat hij rustig reageert op een onverwachte situatie en legt uit waarom hij dat doet.	9. EC09 – Als er onverwachts iets gebeurt dan denk ik na voor ik reageer.
	8. EC08 - De leerling kalmeert zichzelf in een stressvolle situatie met hulp van een ander.	8. EC08 - De leerling gebruikt in een stressvolle situatie een effectieve manier om zichzelf te kalmeren, zoals tellen tot 10.	8. EC08 - De leerling gebruikt in een stressvolle situatie een effectieve manier om zichzelf te kalmeren, zoals tellen tot 10	10. EC10 – In een spannende situatie heb ik trucjes om rustig te blijven.
	9. EC09 - De leerling vertelt met ondersteuning van een volwassene wat er in hem/haar omging en wat hij/zij deed tijdens een gebeurtenis die emoties opriep.	9. EC09 - De leerling legt uit welke invloed een gebeurtenis, emoties en gedachten hebben op het eigen gedrag.	9. EC09 - De leerling legt uit welke invloed een gebeurtenis, emoties en gedachten hebben op het eigen gedrag.	11. EC11 – Ik weet dat dingen die gebeuren invloed hebben op wat ik zeg of doe.

10. EC10 - De leerling voltooit een lastige opdracht na bemoediging van de leerkracht of een andere leerling.	10. EC10 - De leerling spoort zichzelf succesvol aan om een lastige opdracht te voltooien.	10. EC10 - De leerling spoort zichzelf succesvol aan om een lastige opdracht te voltooien.	12. EC12 – Als ik iets moet doen wat ik lastig vind dan kan ik doorzetten.

Vervolg Tabel 3.9 | Opbouw van de uiteindelijk uitgegeven versies van Kindbegrip

Schaal	Kindbegrip LK 1-2	Kindbegrip LK 3-6	Kindbegrip LK 7-8	Kindbegrip LL
SC	11. SC01 - De leerling benoemt de verschillen en overeenkomsten tussen zichzelf en andere leerlingen, zoals uiterlijk, vaardigheden of gedrag.	11. SC01 - De leerling benoemt verschillen en overeenkomsten in denken, voelen en handelen tussen zichzelf en andere leerlingen.	11. SC01 - De leerling benoemt verschillen en overeenkomsten in denken, voelen en handelen tussen zichzelf en andere leerlingen.	13. SC01 – Ik weet dat ik andere dingen kan denken en voelen dan iemand anders. 14. SC02 – Als ik iets anders denk of voel dan een ander dan zeg ik dat. 15. SC03 – Ik kan omgaan met verschillen tussen mensen.
	12. SC02 - De leerling benoemt de gezichtsexpressie van andere leerlingen	12. SC02 - De leerling laat zien dat hij/zij de non-verbale boodschap van de ander snapt.	12. SC02 - De leerling laat zien dat hij/zij de non-verbale boodschap van de ander snapt.	16. SC04 – Ik kan aan andere kinderen zien hoe ze zich voelen.
	13. SC03 - De leerling stelt geïnteresseerde vragen aan een ander.	13. SC03 - De leerling vraagt naar aspecten uit het leven van de ander, zoals familie, sport of hobby.	13. SC03 – De leerling toont oprechte belangstelling in de ander door het stellen van verdiepende vragen.	17. SC05 – Ik vraag aan andere kinderen wat zij interessant of leuk vinden.
	14. SC04 - De leerling stelt een ander vragen over zijn/haar gevoelens, zoals ‘Ben je verdrietig?’ of ‘Ben je blij?’	14. SC04 - De leerling verplaatst zich in de gevoelens van de ander, bijvoorbeeld door te luisteren, te knikken of een arm om iemand heen te slaan.	14. SC04 - De leerling verplaatst zich in de gevoelens van de ander, bijvoorbeeld door te luisteren, te knikken of een arm om iemand heen te slaan.	18. SC06 – Ik doe mijn best om te begrijpen hoe een ander zich voelt.
	15. SC05 - De leerling luistert als een ander iets vertelt.	15. SC05 - De leerling verplaatst zich in de gedachten van de ander, bijvoorbeeld door te luisteren en te knikken.	15. SC05 – De leerling verplaatst zich in de gedachten van de ander, bijvoorbeeld door te luisteren en te knikken.	19. SC07 – Als iemand mij iets vertelt dan laat ik merken dat ik luister.
	16. SC06 - De leerling maakt contact met andere leerlingen.	16. SC06 - De leerling gaat makkelijk een gesprek aan met een andere leerling.	16. SC06 – De leerling gaat makkelijk een gesprek aan met een andere leerling.	20. SC08 – Ik vind het makkelijk om met andere kinderen te praten.
	17. SC07 - De leerling voert een gesprek vanuit het eigen standpunt.	17. SC07 – De leerling vertelt en luistert tijdens een gesprek.	17. SC07 – De leerling vraagt door en vat samen tijdens een gesprek.	21. SC09 – Als ik niet begrijp wat iemand bedoelt dan stel ik een vraag.
	18. SC08 - De leerling helpt na aanmoediging van de leerkracht een ander bij praktische zaken	18. SC08 - De leerling biedt een luisterend oor en/of hulp als de ander een probleem ervaart.	18. SC08 - De leerling geeft advies en/of biedt hulp als de ander een probleem ervaart.	22. SC10 – Ik help als iemand een probleem heeft.

zoals opruimen van speelmateriaal.			
19. SC09 - De leerling zegt tegen de ander dat hij/zij bepaald gedrag niet prettig vindt. .	19. SC09 - De leerling legt uit dat hij/zij bepaald gedrag niet prettig vindt.	19. SC09 – De leerling legt rustig en duidelijk uit dat hij/zij niet gediend is van bepaald gedrag. –	23. SC11 – Als iemand iets doet wat ik niet leuk vind dan zeg ik dat.
20. SC10 – De leerling bedenkt met hulp van de leerkracht een oplossing voor een probleempje met een andere leerling. –	20. SC10 – De leerling lost (samen) met een andere leerling een onderling probleem op. –	20. SC10 – De leerling lost (samen) met een andere leerling op doelgerichte wijze een onderling probleem op. –	24. SC12 – Als ik ruzie heb met iemand dan kunnen we dat samen oplossen. 25. Als ik hulp nodig heb dan vraag ik dat.
21. SC11 - De leerling zegt iets aardigs tegen de ander, bijvoorbeeld over iemands kleding of persoonlijke kwaliteiten.	21. SC11 - De leerling geeft complimenten over iemands uiterlijk of persoonlijke kwaliteiten.	21. SC11 – De leerling geeft complimenten over persoonlijke kwaliteiten van de ander.	26. SC14 – Ik geef complimenten aan anderen.

Vervolg Tabel 3.9 | Opbouw van de uiteindelijk uitgegeven versies van Kindbegrip

Schaal	Kindbegrip LK 1-2	Kindbegrip LK 3-6	Kindbegrip LK 7-8	Kindbegrip LL
MC	22. MC01 – De leerling volgt de aanwijzingen van de leerkracht op.	22. MC01 – De leerling toont gedrag dat in lijn is met de geldende school- en klassenregels.	22. MC01 – De leerling toont gedrag dat in lijn is met de geldende school- en klassenregels en kan deze regels toelichten.	27. MC01 – Ik vind het belangrijk om regels te volgen. 28. MC02 – Ik vind het belangrijk dat andere mensen de regels ook volgen.
	23. MC02 - De leerling doet de ander niet opzettelijk pijn.	23. MC02 - De leerling zegt niet mee te (willen) doen aan het pesten van andere kinderen.	23. MC02 - De leerling noemt gedrag goed of fout vanuit waarden en normen.	29. MC03 – Ik weet welk gedrag goed en fout is. 30. MC04 – Ik kan uitleggen welk gedrag ik goed en fout vind. 31. MC05 – Ik doe wat goed is, ook als ik dat moeilijk vind. 32. MC06 – Ik ben eerlijk, ook als ik dat moeilijk vind.
	24. MC03 - De leerling zet zich belangeloos in voor het welzijn van andere leerlingen.	24. MC03 - De leerling zet zich belangeloos in voor het welzijn van andere leerlingen.	24. MC03 - De leerling zet zich belangeloos in voor het welzijn van andere leerlingen.	33. MC07 – Ik help anderen, ook als ik er niets voor terugkrijg.
	25. MC04 - De leerling zegt dat hij/zij iets voor een ander zal doen.	25. MC04 - De leerling komt zijn/haar beloften in de relationele sfeer na.	25. MC04 - De leerling komt zijn/haar beloften in de relationele sfeer na.	34. MC08 – Als ik iemand iets beloof dan doe ik dat.
	26. MC05 - De leerling is beleefd tegen een volwassene door bijvoorbeeld met twee woorden te spreken.	26. MC05 - De leerling is beleefd tegen een volwassene door bijvoorbeeld dank u wel of sorry te zeggen.	26. MC05 - De leerling is beleefd tegen een volwassene door bijvoorbeeld dank u wel of sorry te zeggen.	35. MC09 – Ik zeg sorry als ik ergens spijt van heb. 36. MC10 – Ik heb respect voor anderen, ook als ik dat moeilijk vind. 37. MC11 – Ik probeer mensen te behandelen zoals ik zelf behandeld wil worden.

3.3.2 Afname van Kindbegrip LK en LL

Kindbegrip is een volledig online product, alleen te gebruiken in combinatie met ParnasSys. In Kindbegrip kan de leerkracht:

- het observatie-instrument (Kindbegrip LK) per leerling, per selectie van leerlingen of voor de hele groep invullen (de juiste versie wordt automatisch opgehaald);
- leerlingen het zelfobservatie-instrument, de leerlingvragenlijst (Kindbegrip LL) laten invullen;
- de groeps- en individuele rapportages met de normscores bekijken;
- scores van leerkrachtafname (Kindbegrip LK) en leerlingafname (Kindbegrip LL) vergelijken;
- de bijbehorende interpretatievragen beantwoorden;
- analyses plannen en registreren;
- handelingsplannen opstellen aan de hand van de bibliotheek met handelingssuggesties;

- het verloop van de uitvoering van handelingsplannen noteren en evalueren.

Het advies aan de leerkracht is om Kindbegrip in de weken rondom de herfstvakantie en (eventueel) een tweede keer in april/ mei in te vullen (zie de Handleiding, Van Overveld et al., 2022-2023). Door na de zomervakantie eerst nog enige tijd te wachten met de afname, heeft de leerkracht de tijd om te zorgen dat een veilige groep is gevormd. Het meer dan eens per jaar invullen stelt de leerkracht in staat om de ontwikkeling van de leerling over een langere periode goed te kunnen volgen. Hierbij kan de leerkracht in de groepen 5 tot en met 8 naar eigen inzicht beginnen met een leerlingafname of met een leerkrachtafname.

Het invullen van Kindbegrip LK kost de leerkracht weinig tijd; minder dan vijf minuten per leerling. Hierbij zijn de voorbereidende observatie en eventueel overleg met duoleerkrachten niet meegerekend. Bij de ontwikkeling van Kindbegrip LK is bewust gekozen voor het invullen per leerling en niet per stelling. Dit komt de focus op de leerling in plaats van op de inhoud van de stelling ten goede. Het invullen van Kindbegrip LL kost een leerling ongeveer tien minuten. Samen met de introductie, het klaarzetten en het nabespreken kan de leerkracht het beste ongeveer 45 minuten rekenen.

3.3.3 Scoring Kindbegrip LK en LL

De scoring van Kindbegrip is geheel geautomatiseerd en verloopt voor Kindbegrip LK en Kindbegrip LL respectievelijk als volgt.

Tijdens het invullen van Kindbegrip LK krijgen de stellingen de waarden 1, 2, 3, 4 of 5 toegekend, afhankelijk van de gekozen antwoordopties (1 = klopt helemaal niet, 5 = klopt helemaal). Bij Kindbegrip LL zijn dat de waarden 1 = (bijna) nooit, 2 = soms, 3 = vaak of 4 = (bijna) altijd. Een hogere score duidt dus op een gunstig niveau van beheersing van emotionele, sociale en/of morele competenties. Het systeem telt waarden van de door de leerkracht (Kindbegrip LK) of leerling (Kindbegrip LL) aangevinkte antwoorden op tot ruwe scores per schaal en tot een ruwe totaalscore. Deze ruwe scores zet het systeem op hun beurt weer om in percentielscores (normscores), gebaseerd op de scores in de normgroep waartoe de leerling behoort.

Bij Kindbegrip LK zijn er verschillende normgroepen voor de drie leeftijdsversies Kindbegrip LK 1-2, Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8 en per geslacht. Bovendien is de groep van Kindbegrip LK 1-2 nog gesplitst in twee normgroepen, voor leerjaar 1 en leerjaar 2 apart. Voor kinderen die noch een jongen, noch een meisje willen zijn, zoals non-binaire kinderen, geldt de samengevoegde normgroep van jongens en meisjes. Zie paragraaf 3.1.4, tabel 3.4 voor een overzicht van de normgroepen bij Kindbegrip LK.

Bij Kindbegrip LL zijn er verschillende normgroepen voor leerjaar 5 ten opzichte van de leerjaren 6 tot en met 8 en per geslacht, zie paragraaf 3.3.3, tabel 3.8 voor een overzicht van de normgroepen bij Kindbegrip LL.

3.4 Beschrijvende, inhoudelijke en statistische gegevens voor Kindbegrip LK

Hier volgt voor Kindbegrip LK een bespreking van de stellingen en schalen in termen van enkele statistische descriptoren, gebaseerd op de data uit het normeringsonderzoek (zie hoofdstuk 4).

3.4.1 Descriptoren Kindbegrip LK op het niveau van de stellingen

Stellingen van Kindbegrip LK en bijbehorende descriptoren zijn vanwege de omvang van de tabellen weergegeven in de in bijlage A (tabellen A.1 tot en met A.12). Daarin staan per stelling achtereenvolgens het aantal leerlingen (N), de gemiddelde score (Gem), de standaarddeviatie (Stdev) en de procentuele verdeling (*valid percent*) over de vijf antwoordopties.

3.4.2 Descriptoren Kindbegrip LK op het niveau van de schalen

Tabel 3.10 geeft de beschrijvende statistische gegevens voor Kindbegrip LK per normgroep, per schaal: het aantal leerlingen (N), de laagst waargenomen somscore (Min), de hoogst waargenomen somscore (Max), de gemiddelde somscore (Gem), de standaarddeviatie (Stdev), de standaardmeetfout van het gemiddelde (Sem), de scheefheid en de kurtosis (gepiektheid). Meer informatie over de betrouwbaarheid en de meetnauwkeurigheid per item is te vinden in paragraaf 5.1.

Tabel 3.10 | *Enkele beschrijvende statistische gegevens van de schalen van Kindbegrip LK per normgroep*

Kindbegrip LK	Items	N	Min	Max	Gem	Stdev	Sem	Scheefh	Kurtosis
Versie 1-2 - Jongens - Leerjaar 1									
Emotionele Competenties	10	215	10	50	35.45	8.10	0.55	-0.30	-0.31
Sociale Competenties	11	214	14	55	39.22	9.00	0.62	-0.26	-0.50
Morele Competenties	5	214	7	25	19.29	4.10	0.28	-0.69	0.12
Totaalscore	26	214	36	130	94.02	19.81	1.35	-0.33	-0.39
Versie 1-2 - Meisjes – Leerjaar 1									
Emotionele Competenties	10	238	16	50	38.00	7.58	0.49	-0.49	-0.15
Sociale Competenties	11	236	15	55	42.18	8.74	0.57	-0.56	-0.09
Morele Competenties	5	236	11	25	20.56	3.68	0.24	-0.63	-0.46
Totaalscore	26	236	44	130	100.70	18.67	1.22	-0.59	-0.05
	Items	N	Min	Max	Gem	Stdev	Sem	Scheefh	Kurtosis
Versie 1-2 - Jongens en meisjes - Leerjaar 1									
Emotionele Competenties	10	453	10	50	36.79	7.93	0.37	-0.41	-0.26
Sociale Competenties	11	450	14	55	40.77	8.98	0.42	-0.41	-0.37
Morele Competenties	5	450	7	25	19.96	3.93	0.19	-0.69	-0.01
Totaalscore	26	450	36	130	97.52	19.48	0.92	-0.47	-0.28
Versie 1-2 - Jongens - Leerjaar 2									
Emotionele Competenties	10	208	23	50	39.79	6.46	0.45	-0.43	-0.45
Sociale Competenties	11	208	20	55	45.24	7.43	0.52	-0.93	0.59
Morele Competenties	5	208	12	25	21.51	3.08	0.21	-0.58	-0.51
Totaalscore	26	208	63	130	106.54	15.23	1.06	-0.58	-0.08
Versie 1-2 - Meisjes – Leerjaar 2									
Emotionele Competenties	10	215	18	50	41.97	6.72	0.46	-0.87	0.20
Sociale Competenties	11	215	23	55	47.47	6.92	0.47	-1.05	0.64
Morele Competenties	5	214	10	25	22.54	2.84	0.19	-1.48	2.62
Totaalscore	26	214	51	130	111.96	14.70	1.01	-0.97	0.66
Versie 1-2 - Jongens en meisjes - Leerjaar 2									
Emotionele Competenties	10	423	18	50	40.90	6.68	0.33	-0.62	-0.26
Sociale Competenties	11	423	20	55	46.37	7.25	0.35	-0.98	0.61
Morele Competenties	5	422	10	25	22.04	3.00	0.15	-0.98	0.57
Totaalscore	26	422	51	130	109.29	15.19	0.74	-0.75	0.14
Versie 3-6 - Jongens									
Emotionele Competenties	10	935	10	50	34.65	8.54	0.28	-0.15	-0.45
Sociale Competenties	11	935	11	55	39.82	9.63	0.32	-0.27	-0.45
Morele Competenties	5	935	5	25	20.12	4.17	0.14	-0.78	0.13
Totaalscore	26	935	26	130	94.59	20.52	0.67	-0.27	-0.27
Versie 3-6 - Meisjes									
Emotionele Competenties	10	949	13	50	38.50	7.94	0.26	-0.35	-0.53
Sociale Competenties	11	950	15	55	44.41	8.59	0.28	-0.55	-0.49

Morele Competenties	5	949	8	25	22.14	3.30	0.10	-1.08	0.40
Totaalscore	26	948	44	130	105.08	18.24	0.59	-0.47	-0.52
Versie 3-6 – Jongens en meisjes									
Emotionele Competenties	10	1885	10	50	36.59	8.46	0.20	-0.27	-0.49
Sociale Competenties	11	1886	11	55	42.14	9.40	0.22	-0.43	-0.45
Morele Competenties	5	1885	5	25	21.14	3.89	0.09	-0.98	0.47
Totaalscore	26	1884	26	130	99.88	20.10	0.46	-0.40	-0.33
Versie 7-8 - Jongens									
Emotionele Competenties	10	515	10	50	33.47	9.27	0.41	-0.41	-0.30
Sociale Competenties	11	516	11	55	38.76	9.72	0.43	-0.45	-0.19
Morele Competenties	5	516	6	25	20.14	4.27	0.19	-0.89	0.26
Totaalscore	26	515	32	140	92.33	21.18	0.93	-0.43	-0.30
Versie 7-8 - Meisjes									
Emotionele Competenties	10	513	10	50	36.71	9.37	0.41	-0.92	0.42
Sociale Competenties	11	512	11	55	42.48	9.33	0.41	-0.93	0.66
Morele Competenties	5	511	8	25	22.32	3.21	0.14	-1.52	2.20
Totaalscore	26	511	32	130	101.50	20.06	0.89	-0.91	0.52
Versie 7-8 – Jongens en meisjes									
Emotionele Competenties	10	1028	10	50	35.09	9.46	0.30	-0.63	-0.12
Sociale Competenties	11	1028	11	55	40.61	9.70	0.30	-0.66	0.04
Morele Competenties	5	1027	6	25	21.23	3.93	0.12	-1.20	1.02
Totaalscore	26	1026	32	130	96.90	21.12	0.66	-0.64	-0.09

Uit de procentuele verdelingen van de antwoorden over de antwoordopties (zie bijlage A) en uit tabel 3.10 blijkt dat de verdelingen van de scores op Kindbegrip LK scheef zijn. Met deze scheefheid is expliciet rekening gehouden in de normeringsprocedure door middel van logaritmische transformatie van de ruwe scores en non-lineaire regressietechnieken (zie verder paragraaf 4.4.1).

Uit de gemiddelden in tabel 3.6 blijkt ook dat bij Kindbegrip LK meisjes over de hele linie hoger scoren dan jongens, zie verder paragraaf 5.1 voor de verschillen tussen jongens en meisjes.

3.5 Beschrijvende, inhoudelijke en statistische gegevens voor Kindbegrip LL

Hier volgt voor Kindbegrip LL een bespreking van de stellingen en schalen in termen van enkele statistische descriptoren, gebaseerd op de data uit het normeringsonderzoek (zie hoofdstuk 4).

3.5.1 Descriptoren Kindbegrip LL op het niveau van de stellingen

Stellingen en bijbehorende descriptoren zijn vanwege de omvang van de tabellen weergegeven in de in bijlage B (tabellen B.1 tot en met B.6). Daarin staan per stelling achtereenvolgens het aantal leerlingen (N), de gemiddelde score (Gem), de standaarddeviatie (Stdev) en de procentuele verdeling (*valid percent*) over de vijf antwoordopties.

3.5.2 Descriptoren Kindbegrip LL op het niveau van de schalen

Tabel 3.11 geeft de beschrijvende statistische gegevens per normgroep, per schaal: het aantal leerlingen (N), de laagst waargenomen somscore (Min), de hoogst waargenomen somscore (Max), de gemiddelde somscore (Gem), de standaarddeviatie (Stdev), de standaardmeetfout van het gemiddelde (Sem), de scheefheid en de kurtosis (gepiektheid). Meer informatie over de betrouwbaarheid en de meetnauwkeurigheid per item is te vinden in paragraaf 5.1.

Tabel 3.11 | Enkele beschrijvende statistische gegevens van de schalen van Kindbegrip LL per normgroep

Kindbegrip LL	Items	N	Min	Max	Gem	Stdev	Sem	Scheefh	Kurtosis
Jongens - Leerjaar 5									
Emotionele Competenties	12	401	16	48	32.77	5.21	0.26	0.11	0.20
Sociale Competenties	14	401	17	48	38.18	5.39	0.31	-0.18	0.10
Morele Competenties	11	401	16	44	33.02	5.96	0.30	-0.38	-0.15
Totaalscore	37	401	59	145	103.96	15.10	0.75	-0.15	0.16
Meisjes – Leerjaar 5									
Emotionele Competenties	12	415	17	48	32.41	5.39	0.26	0.09	0.04
Sociale Competenties	14	415	22	56	40.21	6.46	0.32	-0.11	-0.36
Morele Competenties	11	415	17	44	35.60	5.50	0.27	-0.51	-0.17
Totaalscore	37	415	63	148	108.22	15.22	0.75	-0.16	-0.17
	Items	N	Min	Max	Gem	Stdev	Sem	Scheefh	Kurtosis
Jongens en meisjes - Leerjaar 5									
Emotionele Competenties	12	816	16	48	32.58	5.30	0.19	0.09	0.11
Sociale Competenties	14	816	19	56	39.21	6.44	0.23	-0.12	-0.13
Morele Competenties	11	816	16	44	34.33	5.87	0.21	-0.46	-0.15
Totaalscore	37	816	59	148	106.13	15.30	0.54	-0.14	-0.02
Jongens – Leerjaren 6 t/m 8									
Emotionele Competenties	12	1129	17	48	35.15	5.48	0.16	-0.06	-0.08
Sociale Competenties	14	1129	14	56	40.78	6.90	0.21	-0.15	-0.09
Morele competenties	11	1129	14	44	34.49	5.56	0.17	-0.32	-0.41
Totaalscore	37	1129	56	148	110.42	15.89	0.47	-0.13	-0.08
Meisjes – Leerjaren 6 t/m 8									
Emotionele Competenties	12	1139	20	48	34.10	5.53	0.16	0.00	-0.33
Sociale Competenties	14	1139	20	56	41.96	6.53	0.19	-0.29	-0.12
Morele Competenties	11	1139	15	44	35.99	5.40	0.16	-0.63	0.01
Totaalscore	37	1139	62	148	112.04	15.25	0.45	-0.24	-0.17
Jongens en meisjes – Leerjaren 6 t/m 8									
Emotionele Competenties	12	2268	17	48	34.62	5.53	0.12	-0.03	-0.22
Sociale Competenties	14	2268	14	56	41.37	6.74	0.14	-0.22	-0.11
Morele Competenties	11	2268	14	44	35.25	5.53	0.12	-0.47	-0.27
Totaalscore	37	2268	56	148	111.24	15.59	0.33	-0.19	-0.13

Uit de procentuele verdelingen van de antwoorden over de antwoordopties (zie bijlage C) en uit tabel 3.11 blijkt dat de verdelingen scheef zijn. Met deze scheefheid is expliciet rekening gehouden in de normeringsprocedure door middel van logaritmische transformatie van de ruwe scores en non-lineaire regressietechnieken (zie verder paragraaf 4.4.1).

Uit de gemiddelden in tabel 3.11 merken we op dat meisjes op SC en MC hoger scoren dan jongens, zowel in leerjaar 5 als in de leerjaren 6 tot en met 8, terwijl jongens op EC iets hoger scoren dan meisjes, zowel in leerjaar 5 als in de leerjaren 6 tot en met 8. Voor empirische toetsing van de verschillen tussen jongens en meisjes op Kindbegrip LL verwijzen we naar paragraaf 4.2.2.

4. De normeringsonderzoeken voor Kindbegrip LK en LL

Het invullen van een observatie-instrument als Kindbegrip levert zogenoemde ruwe scores op. Om deze scores betekenis te geven, is het nodig deze af te zetten tegen normscores. Voor sociaal-emotioneel leren ontbreekt een absoluut criterium. Sociaal-emotioneel leren is geen afgebakend domein van leerstof met duidelijk omschreven vaardigheden die leerlingen op dezelfde manier dienen te beheersen. Vandaar dat een relatieve normering, gebaseerd op de scores van een representatieve groep leerlingen, aangewezen is.

Voor Kindbegrip LK is daarom van februari 2022 tot en met mei 2022 een normeringsonderzoek uitgevoerd. De opzet van dit onderzoek en de normering die op basis daarvan tot stand is gekomen, bespreken we in paragraaf 4.1. Het onderzoek ten behoeve van de normering van Kindbegrip LL, dat een jaar later plaatsvond, beschrijven we in paragraaf 4.2. Het normeringsonderzoek is gecombineerd met onderzoek naar de betrouwbaarheid en validiteit van Kindbegrip LK (zie de hoofdstukken 5 en 6).

4.1 Het normeringsonderzoek voor Kindbegrip LK

Voor Kindbegrip LK is vanaf februari 2022 tot en met mei 2022 een landelijk normeringsonderzoek uitgevoerd, op basis waarvan onder andere de normen zijn vastgesteld.

4.1.1 Opzet en uitvoering normeringsonderzoek Kindbegrip LK

Tijdens het normeringsonderzoek is Kindbegrip LK digitaal bij leerkrachten afgenomen. Er is gebruikgemaakt van een *sample of convenience* (gelegenheidssteekproef). Een deel van de scholen die ParnasSys gebruiken, is uitgenodigd voor het onderzoek. Dit ging om circa 3.000 scholen, die op verschillende manieren zijn benaderd:

- via twee maandelijks nieuwsbrieven van ParnasSys;
- in drie serviceberichten over Kindbegrip (berichten met daarin informatie over de ontwikkeling van Kindbegrip);
- in twee oproepen op sociale media van ParnasSys;
- door middel van 1-op-1 mails/ telefoontjes (het ging hierbij om specifieke scholen om de representativiteit van de steekproef te vergroten).

Via deze berichten en oproepen zijn leerkrachten gevraagd om zich in te schrijven voor deelname aan het normeringsonderzoek. Zij zijn, waar nodig, later nog herinnerd aan hun inschrijving. De leerkrachten zijn verzocht de vragenlijst voor alle leerlingen uit hun klas in te vullen.

In de onderzoeksopzet is gestreefd naar bruikbare data van 300 ingevulde lijsten (leerlingen) per voorlopige normgroep (zie voor de in het normeringsonderzoek gehanteerde voorlopige normgroepen paragraaf 3.1.4, tabel 3.3). Deze aantallen sluiten aan bij de criteria die de COTAN⁴ stelt aan het formaat van normgroepen: het gaat bij Kindbegrip om 'relatief minder belangrijke beslissingen', waarbij $N \geq 300$ de kwalificatie 'goed' krijgt.

De *sample of convenience* is niet *at random* (willekeurig) getrokken. Derhalve kunnen we er niet zomaar vanuit gaan dat deze representatief is wat betreft relevante achtergrondvariabelen. Om toch generaliseerbare uitspraken te kunnen doen, zijn de verdelingen van de achtergrondvariabelen in de normgroepen tussentijds steeds gecontroleerd en zijn - waar nodig - specifieke scholen benaderd

---

⁴ Het College voor Toetsen en Examens (CvTE) heeft de wettelijke taak van het goedkeuren van leerlingvolgsystemen per 1 januari 2023 van de Expertgroep PO overgenomen. Omdat er ten tijde van het schrijven van deze wetenschappelijke verantwoording nog geen definitief beoordelingskader was vastgesteld door het CvTE, sluiten we in onderhavige verantwoording aan bij de criteria van de COTAN.

(gekozen op basis van toeval uit de bij ParnasSys beschikbare scholen die aan de criteria voldeden). Doordat de normgroepen mede op geslacht gebaseerd zijn, is automatisch ook een verhouding van 50/50% jongens/meisjes nagestreefd.

Het uiteindelijke totale aantal ingevulde lijsten (leerlingen) in de normeringssteekproef voor Kindbegrip LK is 3.793, afkomstig van 194 scholen. Per school is een variërend aantal van 1 tot 54 lijsten ingevuld. De verdeling over de drie leeftijdsversies van Kindbegrip LK, leerjaren en geslacht is te zien in tabel 4.1. Om reden dat niet alle vragen ingevuld werden, kunnen de aantallen in tabel 4.1 iets verschillen van (lees: iets hoger zijn dan) de beschikbare én bruikbare aantallen zoals weergegeven in tabel 3.6.

Tabel 4.1 | Verdeling over versies, leerjaren en geslacht in de normeringssteekproef Kindbegrip LK

Versie	Leerjaar	n leerlingen normeringssteekproef			Totaal
		Jongens	Meisjes	Onbekend	
Kindbegrip 1-2	1	216	238	-	454
	2	208	215	-	423
	Totaal	424	453	-	877
Kindbegrip 3-6	3	255	247	-	502
	4	189	223	1	413
	5	194	239	-	433
	6	297	242	-	539
	Totaal	935	951	1	1.887
Kindbegrip 7-8	7	264	250	-	514
	8	252	263	-	515
	Totaal	516	513	-	1.029
Totaal		1.875	1.917	1	3.793

4.1.2 Definitieve vaststelling van de normgroepen voor Kindbegrip LK

De definitieve normgroepen voor Kindbegrip LK presenteerden we al in paragraaf 3.1.5 (tabel 3.5). Hier beschrijven we de achterliggende analyses.

We verwachtten geen belangrijke verschillen in scores per leerjaar, uitgaande van ander onderzoek: bijvoorbeeld het normeringsonderzoek met de SDQ (*Strengths and Difficulties Questionnaire*) leerkrachtvragenlijst, waarin de onderzoekers maar kleine verschillen vonden in gerapporteerde sociaal-emotionele problemen tussen jonge en oudere kinderen, en concluderen dat deze verschillen in de praktijk weinig betekenis hebben (Diepenmaat et al., 2017). Ook een aantal andere instrumenten, gericht op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen, hanteren geen aparte normgroepen per leerjaar, zoals VISEON 2.0 (Kuhlemeier et al., 2016) en SCOL (Sociale Competentie Observatielijst, Joosten, 2006). Per versie zijn we in de pilotstudie met Kindbegrip LK nagegaan of er significante verschillen in scores op de schalen zijn tussen de leerjaren. De verschillen waren niet substantieel genoeg om op dat moment van een aparte normering per leerjaar uit te gaan.

Alvorens de definitieve normgroepen te bepalen, zijn de verschillen in de schaalscores voor EC, SC, MC en ESMC tussen de leerjaren binnen Kindbegrip LK 1-2, Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8 op basis van de normeringssteekproef nogmaals geanalyseerd. Tussen groep 1 en 2 zijn middelmatige effectgroottes gevonden voor alle schalen: groep 2 > groep 1 ($p < .001$). Tussen de groepen 3 tot en met 6 zijn geen substantiële effectgroottes gevonden. Tussen groep 3 en 4 zijn er verschillen voor SC, MC en ESMC (groep 4 > groep 3), maar niet voor EC. De statistisch significante verschillen (op 2 tot 3

procent niveau) blijken evenwel zeer geringe effectgroottes te hebben: de grootteorde van de effecten is verwaarloosbaar klein. Tussen groep 7 en 8 is alleen een klein effect voor MC (groep 8 > groep 7) gevonden; de rest van de verschillen was niet significant en ook niet substantieel.

Gezien de in de normeringssteekproef van Kindbegrip LK aangetroffen substantiële verschillen tussen groep 1 en groep 2 en het feit dat het normeren van kleuters toch al onderhevig is aan discussie in verband met de sprongsgewijze ontwikkeling in de kleuterperiode, is besloten de groep van Kindbegrip LK 1-2 te splitsen in twee normgroepen: een voor leerjaar 1 en een voor leerjaar 2. Dat betekent wel dat de groottes van deze normgroepen niet meer de kwalificatie 'goed' krijgen volgens de eerdergenoemde COTAN-criteria. Wel krijgen deze aantallen de kwalificatie 'voldoende' ($200 \leq N < 300$). De overige groottes van de normgroepen zijn als 'goed' aan te merken ($N \geq 300$).

Uit de pilotstudie met Kindbegrip LK bleek ook de noodzaak van het hanteren van verschillende normgroepen voor jongens en meisjes. Dit is eveneens bevestigd in de data van de normeringssteekproef van Kindbegrip LK. Om ook rekening te houden met leerlingen die noch een jongen, noch een meisje willen zijn, of waarvan het geslacht onbekend is, is er per versie ook een normgroep van jongens en meisjes samen.

De aantallen leerlingen per normgroep van Kindbegrip LK zijn weergegeven in tabel 4.2.

Tabel 4.2 | Aantallen leerlingen per normgroep in de normeringssteekproef van Kindbegrip LK

Versie	Leerjaar	n leerlingen normeringssteekproef			Totaal
		Jongens	Meisjes	Gender onbekend	
Kindbegrip LK 1-2	1	216 (normgroep 1a)	238 (normgroep 1b)	-	454
	2	208 (normgroep 2a)	215 (normgroep 2b)	-	423
Kindbegrip LK 3-6	3 t/m 6	935 (normgroep 3-6a)	951 (normgroep 3-6b)	1	1.887
Kindbegrip LK 7-8	7 en 8	516 (normgroep 7-8a)	513 (normgroep 7-8b)	-	1.029
Totaal Kindbegrip LK		1.875	1.917	1	3.793

Het is een bewuste keus om geen aparte normering te hanteren voor het speciaal basisonderwijs (sbo). De leerkracht zal een leerling willen vergelijken met een gemiddelde leeftijdsgenoot en er ontbreken duidelijke criteria die bepalen of een leerling in het sbo of in het bao hoort te zitten. De mate waarin een school of leerkracht kan omgaan met kinderen met specifieke onderwijsbehoeften lijkt in de praktijk een grote rol te spelen bij de verwijzing naar het sbo. Ook blijven volgens het principe van passend onderwijs steeds meer leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het reguliere onderwijs. Hierdoor zijn de grenzen tussen bao en sbo niet scherp te trekken (Kuhlemeier et al., 2016).

4.1.3 Representativiteit van de normeringssteekproef van Kindbegrip LK

Het is de bedoeling dat de gestratificeerde steekproef zoveel mogelijk een afspiegeling is van de totale leerlingenpopulatie waarvoor Kindbegrip LK bedoeld is, namelijk alle leerlingen in de leerjaren 1 t/m 8 van het Nederlandse (speciale) basisonderwijs. Ten behoeve van de representativiteit zijn waar nodig gaandeweg het normeringsonderzoek met Kindbegrip LK gericht extra scholen benaderd. Hierdoor bleek het niet nodig om achteraf data uit de steekproef te verwijderen ter verbetering van de representativiteit.

In het navolgende gaan we de representativiteit van de steekproef voor de normgroepen van Kindbegrip LK zowel op schoolniveau als op leerlingniveau op basis van verschillende relevante kenmerken na. Zie het overzicht van relevante achtergrondvariabelen in tabel 4.2.

Tabel 4.2 | *Relevante achtergrondvariabelen voor de representativiteit van de normeringssteekproef*

Achtergrondvariabelen	Schoolniveau	Leerlingniveau
1. Regio	✓	✓
2. Verstedelijking	✓	✓
3. Schoolgrootte	✓	✓
4. Denominatie	✓	✓
5. Schoolweging ⁵	✓	-
6. Onderwijstype (regulier/speciaal basisonderwijs)	✓	-

Representativiteit op schoolniveau normeringssteekproef Kindbegrip LK

In tabel 4.3 is de analyse van de representativiteit van de scholen in de normeringssteekproef voor Kindbegrip LK naar regio, verstedelijking, schoolgrootte, denominatie, schoolweging en onderwijstype weergegeven. Per achtergrondvariabele staan eerst de landelijke (populatie)verdelingen en daarna de verdelingen in de normeringssteekproef; de getallen zijn percentages. Deze verdelingen van scholen zijn niet voor normgroepen van jongens en meisjes apart weergegeven. De verdeling jongens/meisjes in de leeftijd van 4 tot 12 jaar in Nederland is 51/49. In de normeringssteekproef is dat voor Kindbegrip LK 1-2, Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8 respectievelijk 48/52, 50/50 en 50/50.

⁵ Sinds schooljaar 2020/2021 is er een nieuwe maat om rekening te houden met de leerlingenpopulatie van een school. De schoolweging, die het CBS berekent, neemt meer kenmerken mee dan voorheen gehanteerde leerlinggewicht: opleidingsniveau ouders; gemiddeld opleidingsniveau moeders; land van herkomst ouders; verblijfsduur moeder in Nederland, en; of ouders in de schuldsanering zitten. Hoe hoger de schoolweging, hoe complexer de leerlingenpopulatie.

Tabel 4.3 | Representativiteit op schoolniveau – verdelingen van schoolkenmerken in de populatie en in de normeringssteekproef voor Kindbegrip LK

	Populatie scholen	Normeringssteekproef - scholen		
	N ≈ 6.232 ⁶	Kindbegrip LK 1-2	Kindbegrip LK 3-6	Kindbegrip LK 7-8
Regio¹	DUO (2022)			
Noord	14	17	8	11
Oost	25	22	18	21
Zuid	19	26	23	18
West	43	35	51	51
Totaal	100	100	100	100
Verstedelijking	CBS (2021a); DUO (2022)			
Zeer sterk stedelijk	18	11	18	25
Sterk stedelijk	27	37	33	28
Matig stedelijk	16	7	17	16
Weinig stedelijk	28	35	28	25
Niet stedelijk	12	9	5	7
Totaal	100	100	100	100
Schoolgrootte	CBS (2021b)			
≤ 100 leerlingen	18	24	6	9
101 – 200 leerlingen	33	28	37	30
201 – 500 leerlingen	44	46	52	54
≥ 501 leerlingen	4	2	5	7
Totaal	100	100	100	100
Denominatie	PO-Raad (2022a)			
Openbaar	31	37	39	30
Katholiek	30	31	28	26
Protestants ²	29	20	30	32
Algemeen bijzonder	7	7	4	9
Confessioneel overig ²	1	2	0	4
Samenwerking	1	2	0	0
Overig	1	0	0	0
Totaal	100	100	100	100
Schoolgewicht	Onderwijsinsp. (2022)			
1 20 tot 26	15	9	10	13
2 26 tot 29	27	26	25	30
3 29 tot 32	32	41	39	25
4 32 tot 35	14	17	16	18
5 35 tot 38	12	7	6	9
Onbekend	1	0	5	7
Totaal	100	100	100	100
Type onderwijs	PO-Raad (2022a)			
Bo: basisonderwijs	96	100	95	93
Sbo: speciaal basisonderwijs	4	0	5	7
Totaal	100	100	100	100

¹ Noord: Groningen, Friesland en Drenthe, Oost: Gelderland, Overijssel en Flevoland, Zuid: Noord-Brabant en Limburg, West: Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Zeeland.

² In de categorie Protestants zijn ook de Reformatorische scholen uit de normeringssteekproef opgenomen.

⁶ Voor de populatiegegevens zijn diverse bronnen geraadpleegd. De in die bronnen gerapporteerde totale N varieerde als gevolg van de verschillende meetmomenten. Dit aantal is afkomstig van DUO (2022).

Het gemiddelde schoolgewicht in de populatie was in 2021-2022 29,8. In de normeringssteekproef was dat 29,4, zie tabel 4.4.

Tabel 4.4 | *Representativiteit op schoolniveau - Gemiddelde schoolgewichten in de populatie (Onderwijsinspectie, 2022) en in de normeringssteekproef voor Kindbegrip LK*

Schoolgewicht	Populatie	Kindbegrip LK 1-2	Kindbegrip LK 3-6	Kindbegrip LK 7-8
Gemiddelde 2021/2022	29,8	30,2	28,4	30,3

Conclusies ten aanzien van de representativiteit van de normeringssteekproef van Kindbegrip LK op schoolniveau

- **Regio:** in de normgroepen voor Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8 zijn scholen in regio West enigszins oververtegenwoordigd ten koste van regio Noord en Oost.
- **Verstedelijking:** in de normgroepen zijn scholen in niet stedelijke gebieden enigszins ondervertegenwoordigd, terwijl scholen in sterk stedelijke gebieden licht oververtegenwoordigd zijn. Bij Kindbegrip LK 1-2 zijn scholen uit matig stedelijke gebieden ook licht ondervertegenwoordigd.
- **Schoolgrootte:** in de normgroepen zijn voor Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8 zijn kleine scholen (≤ 100 leerlingen) enigszins ondervertegenwoordigd, terwijl de grotere scholen van 201 – 500 leerlingen daar enigszins oververtegenwoordigd zijn.
- **Denominatie:** de verdelingen van scholen in de normgroepen wat betreft denominatie lijken sterk op die in de populatie. Openbare scholen zijn in de normgroepen van Kindbegrip 1-2 LK wel licht oververtegenwoordigd, ten koste van Protestantse scholen.
- **Schoolgewicht:** beide uiterste categorieën (20 tot 26 en 35 tot 38) zijn enigszins ondervertegenwoordigd. De gemiddelde schoolgewichten liggen echter zeer dicht in de buurt van het landelijke gemiddelde.
- **Type onderwijs:** het streven was om ook bij Kindbegrip LK 1-2 een sbo-school in de normeringssteekproef te betrekken. Dit is helaas niet gelukt (zie ook paragraaf 2.2). In de normgroepen van Kindbegrip LK 7-8 zijn sbo-scholen juist oververtegenwoordigd.

Representativiteit op leerlingniveau normeringssteekproef Kindbegrip LK

De representativiteit op leerlingniveau is voor elk van de normgroepen van Kindbegrip LK afzonderlijk geschat. In tabel 4.5 staan per achtergrondvariabele eerst de landelijke verdelingen (populatie) en daarna de verdelingen in de normgroepen weergegeven. De getallen zijn percentages.

Tabel 4.5 | Representativiteit op leerlingniveau - verdeling kenmerken in de populatie en in de normeringssteekproef voor Kindbegrip LK

		Normeringssteekproef - leerlingen								
	Populatie leerlingen N ≈ 1.406.214 ⁷	Kindbegrip LK 1-2			Kindbegrip LK 3-6			Kindbegrip LK 7-8		
		J n= 424	M n= 453	Tot n= 877	J n= 935	M n= 951	Tot n= 1887	J n= 516	M n= 513	Tot n= 1029
Regio¹	CBS (2022a)									
Noord	9	12	12	12	9	9	9	8	8	8
Oost	22	23	21	22	15	15	15	23	23	23
Zuid	19	24	25	25	23	25	24	16	20	18
West	49	41	42	42	53	52	52	53	49	51
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Verstedelijking	CBS (2021a); CBS (2022b)									
Zeer sterk	25	11	9	10	18	16	17	20	17	18
Sterk	31	42	48	45	34	34	34	27	24	25
Matig	16	6	7	6	19	18	18	22	27	24
Weinig	22	36	32	34	24	27	26	25	27	26
Niet	7	6	5	5	5	5	5	6	6	6
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Schoolgrootte	CBS (2021b)									
≤ 100	6	17	17	17	2	2	2	6	7	7
101 – 200	23	31	30	31	35	32	34	27	29	28
201 – 500	60	50	52	51	57	60	59	58	55	57
≥ 501	12	2	1	1	6	5	6	9	9	9
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Denominatie	PO-Raad (2022b)									
Katholiek	32	29	31	30	30	32	31	29	33	31
Openbaar	29	37	38	37	38	37	37	31	25	28
Protestants ¹	27	26	23	25	28	26	27	28	29	29
Alg. bijzonder	8	5	6	6	4	5	4	9	11	10
Confess.overig ²	1	2	1	1	0	0	0	3	1	3
Samenwerking	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Overig	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Type onderwijs	PO-Raad (2022b)									
Bo	97	100	100	100	97	98	97	93	95	94
Sbo	3	0	0	0	3	2	3	7	5	6
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

¹ Noord: Groningen, Friesland en Drenthe, Oost: Gelderland, Overijssel en Flevoland, Zuid: Noord-Brabant en Limburg, West: Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Zeeland.

² In de categorie Protestants zijn ook de Reformatorische scholen uit de normeringssteekproef opgenomen.

⁷ Voor de populatiegegevens zijn diverse bronnen geraadpleegd. De in die bronnen gerapporteerde totale N varieerde als gevolg van de verschillende meetmomenten. Dit aantal is afkomstig van PO-Raad (2022b).

Conclusies ten aanzien van de representativiteit van de normeringssteekproef van Kindbegrip LK op leerlingniveau

- **Regio:** in de normgroepen voor Kindbegrip LK 1-2 zijn leerlingen in regio West enigszins ondervertegenwoordigd. In de normgroepen voor Kindbegrip LK 3-6 zijn leerlingen in regio Oost enigszins ondervertegenwoordigd. Bij beide versies zijn leerlingen uit regio Zuid juist enigszins oververtegenwoordigd. De verdelingen van de normgroepen voor Kindbegrip LK 7-8 over de regio's komt goed overeen met de landelijke verdeling.
- **Verstedelijking:** met name in de normgroepen voor Kindbegrip LK 1-2 zijn leerlingen op scholen in zeer sterk stedelijke gebieden enigszins ondervertegenwoordigd. Wel zijn sterk stedelijke gebieden daar weer enigszins oververtegenwoordigd. Leerlingen uit matig stedelijke gebieden zijn bij Kindbegrip LK 1-2 ook ondervertegenwoordigd, maar leerlingen uit weinig stedelijke gebieden zijn weer oververtegenwoordigd. Over het algemeen komen de verdelingen bij Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8 goed overeen met de landelijke verdeling, al is daar ook bij enkele categorieën sprake van enige over- en/of ondervertegenwoordiging.
- **Schoolgrootte:** in de normgroepen voor Kindbegrip LK 1-2 zijn leerlingen op kleine scholen (≤ 100 leerlingen) licht oververtegenwoordigd, ten koste van leerlingen op zeer grote scholen (≥ 501 leerlingen). Bij Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8 zijn leerlingen op kleine scholen juist licht ondervertegenwoordigd, terwijl leerlingen op scholen met 101 tot 200 leerlingen daar licht oververtegenwoordigd zijn.
- **Denominatie:** de verdelingen van leerlingen in de normgroepen wat betreft denominatie van hun scholen lijken sterk op die in de populatie. Leerlingen op Openbare scholen zijn in de normgroepen van Kindbegrip LK 1-2 en Kindbegrip LK 3-6 wel enigszins oververtegenwoordigd.
- **Type onderwijs:** Het streven was om ook bij Kindbegrip LK 1-2 leerlingen van een sbo-school in de normeringssteekproef te betrekken. Dit is helaas niet gelukt (zie ook paragraaf 2.2). In de normgroepen van Kindbegrip LK 7-8 zijn leerlingen op sbo-scholen juist oververtegenwoordigd.

Gelet op de relatief goede vertegenwoordiging van het geheel aan achtergrondkenmerken is besloten om geen statistische weging toe te passen.

4.2 Het normeringsonderzoek voor Kindbegrip LL

Voor Kindbegrip LL is vanaf maart 2023 tot en met juni 2023, net als een jaar eerder voor Kindbegrip LK is gedaan, een landelijk normeringsonderzoek uitgevoerd, op basis waarvan onder andere de normen zijn vastgesteld.

4.2.1 Opzet en uitvoering normeringsonderzoek Kindbegrip LL

Tijdens het normeringsonderzoek is Kindbegrip LL digitaal bij leerlingen afgenomen. Leerkrachten vormden daarbij de tussenschakel; zij introduceerden Kindbegrip LL bij hun leerlingen en begeleidden de afnames.

Het normeringsonderzoek voor Kindbegrip LL (groepen 5 t/m 8) vond plaats in combinatie met het normeringsonderzoek voor de nieuwe Monitor Sociale Veiligheid (MSV) in Kindbegrip, gericht op de groepen 6 t/m 8. Voor deze groepen gold dus dat naast Kindbegrip LL ook de MSV kon worden ingevuld; leerkrachten van deze groepen konden leerlingen Kindbegrip LL, de MSV of beide laten invullen. Scholen waren vrij in deze keuze. Meer informatie over de constructie en validatie van de MSV vindt u in de Wetenschappelijke Verantwoording MSV (Van Loon et al., 2023): <LINK INVOREN>.

Er is gebruikgemaakt van een *sample of convenience* (gelegenheidssteekproef). Een deel van de scholen die ParnasSys gebruiken, is uitgenodigd voor het onderzoek naar Kindbegrip LL en de MSV. Dit ging om circa 3.000 scholen, die op verschillende manieren zijn benaderd:

- via twee maandelijks nieuwsbrieven van ParnasSys;
- in drie serviceberichten over Kindbegrip (berichten met daarin informatie over de ontwikkeling van Kindbegrip);
- in twee oproepen op sociale media van ParnasSys;

Via deze berichten en oproepen zijn leerkrachten gevraagd om zich in te schrijven voor deelname aan beide onderzoeken. Zij zijn, waar nodig, later nog herinnerd aan hun inschrijving.

Tijdens het normeringsonderzoek vroeg ParnasSys de deelnemende leerkrachten om hun leerlingen uit te nodigen Kindbegrip LL in te vullen. De leerkrachten zijn verzocht Kindbegrip LL door 15 *at random* geselecteerde leerlingen uit hun klas in te laten vullen, maar dit aantal mocht ook meer of minder zijn.

Leerkrachten zijn bij inschrijving én bij start van het onderzoek geïnformeerd en ontvingen tips over hoe ze aan het onderzoek konden deelnemen. Het was mogelijk voor scholen om meer dan één leerkracht te laten deelnemen. ParnasSys heeft bij de werving en monitoring van de ingevulde vragenlijsten de spreiding van leerlingen wel zo veel mogelijk gewaarborgd.

In de onderzoeksopzet is gestreefd naar bruikbare Kindbegrip LL data van 300 ingevulde lijsten (leerlingen) per voorlopige normgroep (zie voor de in het normeringsonderzoek gehanteerde voorlopige normgroepen paragraaf 3.2.4, tabel 3.7). Deze aantallen sluiten aan bij de criteria die de COTAN⁸ stelt aan het formaat van normgroepen: het gaat bij Kindbegrip om 'relatief minder belangrijke beslissingen', waarbij $N \geq 300$ de kwalificatie 'goed' krijgt.

De *sample of convenience* is niet *at random* (willekeurig) getrokken. Derhalve kunnen we er niet zomaar vanuit gaan dat deze representatief is wat betreft relevante achtergrondvariabelen. Om toch generaliseerbare uitspraken te kunnen doen, zijn de verdelingen van de achtergrondvariabelen in de normgroepen tussentijds steeds gecontroleerd. Tijdens wekelijkse evaluaties werd bepaald hoe de representativiteit van de steekproef verder kon worden verbeterd. Hieraan werd opvolging gegeven met gerichte, telefonische werving door de Gouwe Academie en ParnasSys. Doordat de normgroepen mede op geslacht gebaseerd zijn, is automatisch ook een verhouding van 50/50% jongens/meisjes nagestreefd.

Het uiteindelijke totale aantal ingevulde lijsten (leerlingen) in de normeringssteekproef voor Kindbegrip LL is 3.084, afkomstig van 65 scholen. Per school is een variërend aantal van 11 tot 202 lijsten ingevuld.

4.2.2 Definitieve vaststelling van de normgroepen voor Kindbegrip LL

De definitieve normgroepen voor Kindbegrip LL presenteerden we al in paragraaf 3.2.5 (tabel 3.8). Hier beschrijven we de achterliggende analyses.

We verwachtten voor Kindbegrip LK geen belangrijke verschillen in scores per leerjaar, uitgaande van ander onderzoek, zie paragraaf 4.1.2. Voor Kindbegrip LL zouden er mogelijk wel verschillen kunnen zijn. Het gaat hier namelijk om zelfrapportage en zelfobservatie – en dat kan verschil maken. Op basis van de analyses in de pilot met Kindbegrip LL zijn we bij de opzet van het normeringsonderzoek

---

⁸ Het College voor Toetsen en Examens (CvTE) heeft de wettelijke taak van het goedkeuren van leerlingvolgsystemen per 1 januari 2023 van de Expertgroep PO overgenomen. Omdat er ten tijde van het schrijven van onderhavig document nog geen definitief beoordelingskader was vastgesteld door het CvTE, sluiten we hier aan bij de criteria van de COTAN.

uitgegaan van vier normgroepen: groep 5 enerzijds en de groepen 6 t/m 8 anderzijds, en voor jongens en meisjes aparte normgroepen (zie paragraaf 3.2.4, tabel 3.7).

Alvorens de definitieve normgroepen voor Kindbegrip LL te bepalen, zijn de verschillen in de schaalscores voor EC, SC, MC en ESMC tussen de leerjaren en tussen jongens en meisjes op basis van de normeringssteekproef nogmaals geanalyseerd.

Wat de verschillen tussen de leerjaren, dus de groepen 5 t/m 8, betreft, geven de *one-way ANOVA's* met *post-hoc contrasting groups* aan dat er voor alle drie de schalen een op het 0.1 % niveau significant verschil is tussen groep 5 en de andere groepen. Voor alle drie de schalen zien we consistent dat de scores in groep 5 significant lager zijn dan die van de drie andere leerjaren (die onderling niet substantieel van elkaar verschillen qua gemiddelden). De effectgroottes variëren van .24 tot .41 voor EC, van .19 tot .39 voor SC en van .14 tot .17 voor MC. Er zijn kleine, maar wel systematische effecten wat betreft het verschil tussen groep 5 en de andere groepen. Een aparte normering voor groep 5 versus de groepen 6 t/m 8 is om die reden noodzakelijk. Binnen de groepen 6 t/m 8 is geen aparte normering nodig.

Met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid speelt bij het verschil tussen groep 5 enerzijds (onderbouw) en de groepen 6 t/m 8 anderzijds (middenbouw) een ontwikkelingseffect een rol. Leerlingen in groep 5 hebben we in dit zelfrapportage- en zelfobservatieonderzoek meegenomen, maar die gemiddelde leeftijd van 8 tot 9 jaar in groep 5 is voor de meeste leerlingen nog niet eens het begin van het conventionele ontwikkelingsstadium (zie o.a. de theorie van Kohlberg). Op jonge leeftijd, of met ander woorden in het pre-conventioneel stadium volgens de theorie van Kohlberg (1969), staat egocentrisme centraal en domineren angst voor straf en eigen voordeel. Pas in het conventionele stadium (met 10 jaar als ondergrens, dus vanaf groep 6) wordt het oordeel van de sociale groep belangrijk in het onderscheid tussen goed en kwaad. In het kader van zelfreflectie wordt aangegeven dat een zevenjarige het vermogen tot zelfreflectie begint te ontwikkelen, maar bewuste vormen van zelfreflectie worden eerder toegeschreven aan iets oudere jongeren. De omgeving speelt uiteraard ook een belangrijke rol in het faciliteren van het ik-besef (Kohnstamm, 2007). Om die redenen is het begrijpelijk dat de emotionele, sociale en morele competenties in groep 5 nog volop in ontwikkeling zijn en om die reden substantieel lager scoren dan de leerlingen in de groepen 6 t/m 8 (die onderling niet substantieel verschillen).

Op de drie Kindbegrip LL-schalen Emotionele Competenties (EC), Sociale Competenties (SC) en Morele Competenties (MC) zien we op het 0.1 % niveau significante verschillen tussen jongens en meisjes, met uitzondering van EC in groep 5, daar zien we geen significant verschil tussen jongens en meisjes. Gemiddeld scoren meisjes substantieel hoger op de Sociale en Morele Competenties dan jongens zowel in groep 5 als in de groepen 6 t/m 8. Dit is volledig in lijn met het beeld dat we in de pilot zagen. Op de Emotionele Competenties scoren jongens in de groepen 6 t/m 8 in de normeringssteekproef significant hoger dan meisjes. In de pilot was dit verschil er ook, maar dat was daar niet significant (zie Van Loon et al., 2023).

Voor de groepen 6 t/m 8 zijn de effectgroottes voor de verschillen tussen jongens en meisjes .19 voor EC, .18 voor SC en .27 voor MC. Wat groep 5 betreft, zijn de effectgroottes voor het verschil tussen jongens en meisjes .07 voor EC, .32 voor SC en .45 voor MC. Deze kleine, maar wel substantiële en consistente effecten geven aan dat we voor alle drie de meetschalen van Kindbegrip LL inderdaad genderspecifieke normen dienen te berekenen. Deze bevindingen zijn in lijn met gegevens uit het normeringsonderzoek van Kindbegrip LK en met overige literatuur (zie bijvoorbeeld Broer et al., 2012; Delfos, 2001; Driessen, & Van Langen, 2010; Kuhlemeier et al., 2012 – en zie ook paragraaf 6.2.4).

De hogere score op EC bij jongens vergeleken met meisjes in de groepen 6 t/m 8 is evenwel niet in lijn met de literatuur. In groep 5 vonden we geen verschil tussen jongens en meisjes voor EC. In het pilotonderzoek vonden we voor EC ook geen genderverschillen. Hier dient wel opgemerkt te worden dat de meetschaal EC bij Kindbegrip LL beroep doet op zelfinzicht en dat de betrouwbaarheid van deze

schaal sowieso - ongeacht gender en leerjaar - lager is (dus een grotere foutenmarge heeft) dan de schalen SC en MC.

Wat de totaalscore TESMC betreft, zien we in groep 5 dat meisjes op het 0.1 niveau significant hoger scoren dan jongens, met een kleine effectgrootte ($d=.28$). In de groepen 6 t/m 8 zien we wederom dat meisjes hoger scoren dan jongens, maar het effect is kleiner ($d=.11$). Dat meisjes hoger scoren op de sociaal-emotionele competenties tezamen is volkomen in lijn met de literatuur en ondersteunt het verzoek tot een genderspecifieke normering.

Bovenstaande resulteert in vier definitieve normgroepen. De uiteindelijke aantallen leerlingen per normgroep in de normeringssteekproef van Kindbegrip LL is te zien in tabel 4.6, evenals de verdeling over leerjaren. De groottes van deze normgroepen krijgen de kwalificatie 'goed' volgens de eerdergenoemde COTAN-criteria ($N \geq 300$)⁹.

Tabel 4.6 | Verdeling over leerjaren en geslacht/ aantallen leerlingen per normgroep in de normeringssteekproef Kindbegrip LL

Normgroep	Leerjaar	n leerlingen normeringssteekproef		
		Jongens	Meisjes	Totaal
Groep 5	5	401	415	816
	Totaal	401	415	816
		(normgroep 5a)	(normgroep 5b)	
Groepen 6 t/m 8	6	360	392	752
	7	356	350	706
	8	413	397	810
	Totaal	1.129	1.139	
		(normgroep 6-8a)	(normgroep 6-8b)	2.268
Alle groepen	TOTAAL	1.530	1.554	3.084

Het is, net als bij Kindbegrip LK, een bewuste keus om geen aparte normering te hanteren voor het speciaal basisonderwijs (sbo). De leerkracht zal een leerling willen vergelijken met een gemiddelde leeftijdsgenoot en er ontbreken duidelijke criteria die bepalen of een leerling in het sbo of in het bao hoort te zitten. De mate waarin een school of leerkracht kan omgaan met kinderen met specifieke onderwijsbehoeften lijkt in de praktijk een grote rol te spelen bij de verwijzing naar het sbo. Ook blijven volgens het principe van passend onderwijs steeds meer leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het reguliere onderwijs. Hierdoor zijn de grenzen tussen bao en sbo niet scherp te trekken (Kuhlemeier et al., 2016).

4.2.3 Representativiteit van de normeringssteekproef van Kindbegrip LL

Het is de bedoeling dat de gestratificeerde steekproef zoveel mogelijk een afspiegeling is van de totale leerlingenpopulatie waarvoor Kindbegrip LK bedoeld is, namelijk alle leerlingen in de leerjaren 5 t/m 8 van het Nederlandse (speciale) basisonderwijs. Ten behoeve van de representativiteit zijn waar nodig gaandeweg het normeringsonderzoek met Kindbegrip LL gericht extra scholen benaderd. Hierdoor bleek het niet nodig om achteraf data uit de steekproef te verwijderen ter verbetering van de representativiteit.

⁹ Zie vorige voetnoot over de Expertgroep PO/ het CvTE. De criteria uit het nog vast te stellen CvTE beoordelingskader zullen na publicatie van het beoordelingskader opgenomen worden in deze wetenschappelijke verantwoording, en waar relevant, bij toekomstige hernormering meegewogen worden.

In het navolgende gaan we de representativiteit van de steekproef voor de normgroepen van Kindbegrip LL zowel op schoolniveau als op leerlingniveau op basis van verschillende relevante kenmerken na. Zie het overzicht van relevante achtergrondvariabelen in tabel 4.2 in paragraaf 4.1.3.

Representativiteit op schoolniveau normeringssteekproef Kindbegrip LL

In tabel 4.7 is de analyse van de representativiteit van de scholen in de normeringssteekproef voor Kindbegrip LL naar regio, verstedelijking, schoolgrootte, denominatie, schoolweging en onderwijstype weergegeven. Per achtergrondvariabele staan eerst de landelijke (populatie)verdelingen en daarna de verdelingen in de normeringssteekproef; de getallen zijn percentages. Deze verdelingen van scholen zijn niet voor normgroepen van jongens en meisjes apart weergegeven. De verdeling jongens/meisjes in de basisschoolleeftijd in Nederland is 51/49. In de normeringssteekproef van Kindbegrip LL is dat 50/50.

Tabel 4.7 | Representativiteit op schoolniveau – verdelingen van schoolkenmerken in de populatie en in de normeringssteekproef voor Kindbegrip LL

	Populatie scholen N ≈ 6.217 ³	Normeringssteekproef – scholen n = 65
Regio ¹	DUO (2023)	
Noord	14	6
Oost	25	26
Zuid	19	18
West	43	49
Totaal	100	100
Verstedelijking	CBS (2023a); DUO (2023)	
Zeer sterk stedelijk	18	14
Sterk stedelijk	26	28
Matig stedelijk	17	32
Weinig stedelijk	27	17
Niet stedelijk	11	9
Totaal	100	100
Schoolgrootte	CBS (2022c)	
≤ 100 leerlingen	18	12
101 – 200 leerlingen	34	29
201 – 500 leerlingen	44	51
≥ 501 leerlingen	4	8
Totaal	100	100
Denominatie	Ministerie van OCW (2022)	
Openbaar	31	26
Rooms-Katholiek	30	29
Protestants Christelijk ²	30	36
Overig bijzonder	9	8
Totaal	100	100
Schoolgewicht	Inspectie van het Onderwijs (2022)	
20 tot 26	15	12
26 tot 29	27	23
29 tot 32	32	29
32 tot 35	14	20
35 tot 38	12	11
Onbekend	1	5
Totaal	100	100
Gemiddeld schoolgewicht	29,8 (2021/2022)	30,3
Type onderwijs	CBS (2022c)	
Bo: basisonderwijs	96	97
Sbo: speciaal	4	3
Totaal	100	100

¹ Noord: Groningen, Friesland en Drenthe, Oost: Gelderland, Overijssel en Flevoland, Zuid: Noord-Brabant en Limburg, West: Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Zeeland.

² In de categorie Protestants Christelijk zijn ook de Reformatorische scholen uit de normeringssteekproef opgenomen.

Conclusies ten aanzien van de representativiteit van de normeringssteekproef van Kindbegrip LL op schoolniveau

- **Regio:** in de steekproef zijn scholen in regio West enigszins oververtegenwoordigd, ten koste van scholen in regio Noord.

- **Verstedelijking:** in de steekproef zijn scholen in weinig stedelijke gebieden enigszins ondervertegenwoordigd, terwijl scholen in matig stedelijke gebieden oververtegenwoordigd zijn.
- **Schoolgrootte:** de verdeling over schoolgrootten in de steekproef lijkt sterk op die in de populatie, hoewel kleine scholen (≤ 100 leerlingen) wat ondervertegenwoordigd zijn.
- **Denominatie:** de verdeling over denominaties in de steekproef lijkt sterk op die in de populatie, hoewel Openbare scholen licht ondervertegenwoordigd zijn, en Protestants Christelijke scholen licht oververtegenwoordigd.
- **Schoolgewicht:** de verdeling over de categorieën schoolgewicht is in de steekproef is zeer gelijkend op die van de populatie. Het gemiddelde schoolgewicht in de populatie was in 2021-2022 29,8. In de normeringssteekproef was dat 30,3.
- **Type onderwijs:** in de steekproef zijn scholen voor speciaal basisonderwijs redelijk proportioneel vertegenwoordigd in vergelijking met de populatie.

Representativiteit op leerlingniveau normeringssteekproef Kindbegrip LL

De representativiteit op leerlingniveau is voor elk van de vier normgroepen van Kindbegrip LL afzonderlijk geschat. In tabel 4.8 staan per achtergrondvariabele eerst de landelijke verdelingen (populatie) en daarna de verdelingen in de normgroepen weergegeven. De getallen zijn percentages.

Tabel 4.8 | Representativiteit op leerlingniveau - verdeling kenmerken in de populatie en in de normeringssteekproef voor Kindbegrip LL

	Populatie leerlingen N ≈ N ≈ 1.402.119 ³	Normeringssteekproef - leerlingen					
		Groep 5			Groepen 6 t/m 8		
		J n= 401	M n= 415	Tot n= 816	J n= 1.129	M n= 1.139	Tot n= 2.268
Regio¹	CBS (2023b)						
Noord	9	3	5	4	4	5	5
Oost	22	15	16	15	21	20	20
Zuid	19	31	37	34	21	23	22
West	49	51	43	47	54	52	53
Totaal	100	100	100	100	100	100	100
Verstedelijking	CBS (2023a); CBS (2023c)						
Zeer sterk	25	13	12	12	15	14	15
Sterk	30	28	31	29	26	28	27
Matig	17	33	34	34	39	38	39
Weinig	21	20	16	18	12	12	12
Niet	7	6	7	7	7	7	7
Totaal	100	100	100	100	100	100	100
Schoolgrootte	CBS (2022c)						
1 ≤ 100	6	6	8	7	7	8	8
2 101 – 200	23	25	24	25	19	18	19
3 201 – 500	60	58	58	58	65	67	66
4 ≥ 501	11	11	9	17	8	7	8
Totaal	100	100	100	100	100	100	100
Denominatie	CBS (2022c)						
Openbaar	30	22	18	20	19	20	20
Rooms-Katholiek	32	47	45	46	41	41	41
Protestants Christelijk ¹	28	25	31	28	36	32	33
Overig bijzonder	10	5	5	5	5	7	6
Totaal	100	100	100	100	100	100	100
Type onderwijs	CBS (2022c)						
Bo	97	97	98	97	99	99	99
Sbo	3	3	2	3	1	1	1
Totaal	100	100	100	100	100	100	100

¹ Noord: Groningen, Friesland en Drenthe, Oost: Gelderland, Overijssel en Flevoland, Zuid: Noord-Brabant en Limburg, West: Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Zeeland.

² In de categorie Protestants Christelijk zijn ook de Reformatorische scholen uit de normeringssteekproef opgenomen.

Conclusies ten aanzien van de representativiteit van de normeringssteekproef van Kindbegrip LL op leerlingniveau

- **Regio:** in de normgroepen zijn leerlingen in regio Noord enigszins ondervertegenwoordigd. In groep 5 geldt dat ook voor leerlingen in regio Oost. In groep 5 is regio Zuid juist oververtegenwoordigd.
- **Verstedelijking:** leerlingen op scholen in zeer sterk stedelijke gebieden zijn ondervertegenwoordigd, terwijl leerlingen op scholen in matig stedelijke gebieden oververtegenwoordigd zijn. In de normgroep voor groep 6 t/m 8 zijn leerlingen op scholen in weinig stedelijke gebieden ook wat ondervertegenwoordigd.
- **Schoolgrootte:** de verdeling van leerlingen over verschillende schoolgrootten lijkt sterk op die in de populatie.
- **Denominatie:** leerlingen op Openbare scholen zijn in de normgroepen enigszins ondervertegenwoordigd, terwijl leerlingen op Rooms-Katholieke scholen enigszins oververtegenwoordigd zijn.
- **Type onderwijs:** in de normgroep voor groep 5 zijn leerlingen uit het speciaal basisonderwijs goed vertegenwoordigd; in de normgroep voor groep 6 t/m 8 zijn de leerlingen uit het speciaal basisonderwijs ook vertegenwoordigd, maar wat minder dan gewenst.

Gelet op de relatief goede vertegenwoordiging van het geheel aan achtergrondkenmerken is besloten om geen statistische weging toe te passen.

4.3 De normering

In deze paragraaf komen eerst de normeringsprocedure en vervolgens de interpretatie van de normscores aan de orde. Deze gelden voor zowel Kindbegrip LL als Kindbegrip LK.

4.3.1 Normeringsprocedure

Eerst zijn op basis van de normeringssteekproeven conform de normgroepen normaal verdeelde z-scores afgeleid, hierna 'voorlopige standaardscores' of kortweg 'vss' te noemen.

Het startpunt van de passingsprocedure voor elk van de uitkomstvariabelen was een *stepwise* regressieanalyse van de voorlopige standaardscores (y) met behulp van het R package '*GAMLSS for statistical modelling*' (Rigby & Stasinopoulos, 2005; Stasinopoulos & Rigby, 2007) en de GAMLSS-functies *stepAIC()* en *stepAICAll.A()*, met als voorspellers de ruwe scores (x) tot en met de vijfde macht. Tijdens de procedure zijn de ruwe scores zo nodig logaritmisch getransformeerd (Box & Cox, 1964) om zoveel mogelijk te corrigeren voor aanwezige scheefheid en kurtosis.

De resulterende modellen zijn vervolgens met een tweede *stepwise* procedure of handmatig verder verfijnd. Deze verfijning houdt in dat Model 1 als uitgangspunt is genomen om via drie of vier vervolgstappen te komen tot de optimale modellen voor respectievelijk de gemiddelden (μ), schaalparameters (σ) en de vrijheidsgraden (ν). Waar nodig zijn de modellen steeds recursief bijgesteld. Hierbij is tevens gebruik gemaakt van non-parametrische '*smoothing*' parameters, zogeheten pb- en cs-splines (Eilers and Marx, 1996; Rigby & Stasinopoulos, 2013) om te komen tot de best passende *fit*. Om aan te sluiten bij de (soms scheve) verdelingen van de responsvariabelen zijn de modellen gefit naar een best passende of afgeknotte (*truncated*) distributie, waar het GAMLSS pakket in voorziet (Rigby & Stasinopoulos, 2007). Hiermee is tevens gecorrigeerd voor plafondeffecten, zoals bijvoorbeeld voor de MC-schaal aan de orde is.

Na de finale *passing* van de modellen is met behulp van de GAMLSS-functie *GAIC()* het optimale model geselecteerd op basis van een afweging van de gegeneraliseerde Akaike informatiecriteria (AIC-waarden) tegen de interpretatie van de bijbehorende *wormplots* (van Buuren & Hendriks, 2001). Hierbij is steeds gestreefd naar de selectie van het model dat een zo laag mogelijke AIC-waarde

combineert met acceptabele *wormplot*-grenswaarden. De waarden van de gegeneraliseerde multiële correlaties (R_{sq}) (Nagelkerke, 1991) van de definitieve modellen zijn zonder uitzondering nagenoeg perfect te noemen (≥ 0.997), wat geduid mag worden als een uitstekende *fit* tussen de voorlopige standaardcores en de passingswaarden.

De details van de regressiemodellen zijn hier ter vereenvoudiging weggelaten, maar desgewenst op te vragen bij de auteurs. Bijlage C toont voor Kindbegrip LK per normgroep en uitkomstmaat nog de regressiecoëfficiënten, AIC- en R_{sq} -waarden en centiel- en *wormplots* behorende bij de definitieve modellen. Bijlage D toont diezelfde statistieken voor Kindbegrip LL.

Tot besluit zijn op basis van de ruwe scores aan op basis de cumulatieve distributiefunctie (CDF) van de definitieve regressievergelijkingen voor alle normgroepen de bijbehorende percentielscores bepaald en zijn deze nog omgezet naar kwintiel- en decielscores (vgl. CITO-scores). Ten laatste zijn de normcores nog geïnspecteerd op mogelijke lokale afwijkingen van een monotoon stijgend verloop bij toenemende ruwe scores. Aanvullende correcties waren echter in alle gevallen niet nodig.

4.4.2 Interpretatie van de normcores

Op grond van de literatuur over sociaal-emotioneel leren (SEL) gaan we ervan uit dat sociaal-emotioneel competente leerlingen geen of minder emotionele of gedragsproblemen hebben en dat kinderen met emotionele en gedragsproblemen weinig sociaal-emotioneel competent zijn. Laatstgenoemde leerlingen zullen dus lagere scores op Kindbegrip hebben dan leerlingen zonder problemen. We verwachten ook dat leerlingen met ernstige, hardnekkige problemen de laagste scores hebben. Om de signaleringsfunctie van Kindbegrip te kunnen realiseren, is het belangrijk om deze problemen snel te onderkennen. Door uit te zoeken wat er aan de hand is en extra onderwijs/begeleiding te bieden, zijn ernstiger problemen wellicht te voorkomen.

In de rapportages van Kindbegrip zijn de ruwe somcores per schaal (Emotionele competenties, Sociale competenties, Morele competenties en Totaalscore) omgezet naar percentielscores. Een hogere percentielscore wijst op een gunstiger niveau van sociaal-emotioneel leren. Een percentielscore is van een markering (kleur) voorzien als deze tot de 20% laagst scorenden in de normgroep behoort. De leerling scoort laag in vergelijking met de normgroep. Als de score tot de 10% laagst scorenden in de normgroep behoort, is deze markering nog iets opvallender (de kleur wordt donkerder). De leerling scoort zeer laag in vergelijking met de normgroep. Als de percentielscore binnen de 80% hoogst scorenden in de normgroep behoort, is er geen markering. De leerling scoort gemiddeld of hoog in vergelijking met de normgroep. Zie figuur 2.2 in paragraaf 2.3.1 voor een voorbeeld van een groepsoverzicht.

Omdat de normering is uitgevoerd op een representatieve steekproef van basisschoolleerlingen (bao en sbo) met geografische spreiding over heel Nederland verwachten we dat leerlingen met een lage score wellicht extra aandacht behoeven en dat het goed is om bij leerlingen met een zeer lage score verdere analyses uit te voeren. Afhankelijk van de uitkomsten daarvan, zou diagnostiek, extra zorg, ondersteuning en/of onderwijs in sociaal-emotionele competenties geboden kunnen zijn.

Om deze aanname van extra grond te voorzien, stelden we alle respondenten in het normeringsonderzoek voor Kindbegrip LK de vraag: “Maakt u zich als leerkracht zorgen over het sociaal-emotionele functioneren van ... (voornaam leerling): JA/NEEN” met een toelichtingsveld. De leerlingen waarover de leerkrachten hier JA invulden, toonden inderdaad significant lagere scores op Kindbegrip LK. Zie paragraaf 6.3 over de criteriumvaliditeit.

Tabel 2.3 in paragraaf 2.3.1 gaf al weer hoe de percentielscores in de rapportages van Kindbegrip geduid worden. Hier herhalen we deze tabel voor het overzicht nogmaals, zie tabel 4.9.

Tabel 4.9 | *Duiding en interpretatie van de percentielscores*

Percentielscores	Kleuren	Duiding	Interpretatie
21 – 80	Géén	Gemiddeld tot hoog	De score van de leerling verschilt niet van die van de meeste andere leerlingen in de normgroep. Deze score behoort tot de 80% hoogst scorenden.
11 – 20	Lichtblauw (EC), lichtoranje (SC) of lichtpaars (MC)	Laag	De score van de leerling is lager dan de score van de meeste andere leerlingen in de normgroep. Deze score behoort tot de 20% laagst scorenden (maar behoort niet tot de 10% laagst scorenden).
0 – 10	Blauw (EC), oranje (SC) of paars (MC)	Zeer laag	De score van de leerling is veel lager dan de score van de meeste andere leerlingen in de normgroep. Deze score behoort tot de 10% laagst scorenden.

Er is zo genormeerd dat precies 20% van de leerlingen de duiding hoog tot zeer hoog krijgt (dat wil zeggen de 20% leerlingen met de ‘gunstigste’ scores), precies 60% de duiding gemiddeld, precies 10% de duiding laag en precies 10% de duiding zeer laag (dat wil zeggen de 10% leerlingen met de ‘minst gunstige’ scores). Een dergelijke precisie is in de praktijk echter niet altijd mogelijk, gezien de verdeling van de scores. We hebben geprobeerd de afkappunten op de ruwe somscoreverdeling tussen de verschillende duidingen zo te kiezen dat de ideale verdeling van 20% in categorie hoog tot zeer hoog, 60% in de categorie gemiddeld, 10% in categorie laag en 10% in categorie zeer laag zo dicht mogelijk benaderd is. Als de gegevens meerdere ongeveer gelijkwaardige verdelingen toelieten, is prioriteit toegekend aan het zo dicht mogelijk benaderen van de 10% in categorie zeer laag.

Normen van observatie-instrumenten als Kindbegrip zijn aan slijtage onderhevig. Normen zijn immers gevoelig voor bijvoorbeeld maatschappelijke veranderingen, en voor veranderingen in het onderwijs. Denk ook aan de omstandigheden tijdens en vlak na de COVID-pandemie. Daarom moet er van tijd tot tijd hernormering plaatsvinden, of moet onderzoek aantonen dat hernormering niet nodig is. Ten aanzien van de geldigheid van de in 2022 verzamelde normen voor Kindbegrip LK en de in 2023 verzamelde normen voor Kindbegrip LL houden we de criteria aan die de COTAN vermeldt in haar beoordelingssysteem (Evers et al., 2010). Dit betekent dat de normen in principe tot ten minste respectievelijk 2037 en 2038 geldig zijn. Om Kindbegrip betekenisvol te houden, zal ParnasSys periodiek nagaan of er sprake is van verschuivingen in de normen en de normering indien nodig tijdig aanpassen.

Overigens is het in Kindbegrip ook mogelijk om naar de ruwe, niet-genormeerde, scores te kijken. Dit kan voor een leerkracht een manier zijn om inzicht te krijgen in hoe haar leerlingen ervoor staan, binnen de context van de eigen groep, maar dan zonder vergelijking met een landelijke representatieve normgroep – dus zonder percentielscores te hoeven doorgronden. Deze wetenschappelijke verantwoording behandelt de constructie van het instrument en de normering en besteedt daarom geen aandacht aan het bekijken van niet-genormeerde scores. In de Handleiding van Kindbegrip (Van Overveld et al., 2022-2023) is daarover meer informatie beschikbaar.

Kanttekeningen bij de normering van Kindbegrip LK 1-2

Voor observatie-instrumenten voor leerlingen in de groepen 1 en 2 van het primair onderwijs geldt met ingang van 1 augustus 2022 dat instrumenten met relatieve normen niet meer zijn toegestaan¹⁰. Dit betekent dat kleuters niet meer met elkaar vergeleken mogen worden. Wel zijn instrumenten toegestaan die de ontwikkeling van kleuters volgen. Om reden dat laatstgenoemde ook de focus is van Kindbegrip (en niet alleen binnen de groepen 1 en 2, maar in de hele basisschoolleeftijd) is Kindbegrip LK 1-2 wel voorzien van relatieve normen, om de doorgaande ontwikkelingslijn per kind goed op te kunnen volgen: bijvoorbeeld van groep 2 naar groep 3.

---

¹⁰ De Expertgroep PO is de aangewezen instantie voor het beoordelen van leerlingvolgsystemen. Het College voor Toetsen en Examens (CvTE) zal de wettelijke taak van het goedkeuren van leerlingvolgsystemen vanaf 1 januari 2023 echter van de Expertgroep PO overnemen. Het CvTE heeft, mede op basis van bovenstaand uitgangspunt, een eerste versie ter beoordeling aan de ontwikkelaars voorgelegd in maart 2021. De algemene indruk van dit beoordelingskader is dat de beoordelingseisen zeer hoog waren, zeker voor een instrument dat scholen vrijblijvend kunnen afnemen. In juli 2021 stelde het CvTE naar aanleiding van de kritiek een gewijzigd beoordelingskader op. Het definitieve beoordelingskader zal echter pas worden vastgesteld na beproeving van het huidige, voorlopige beoordelingskader. Ten tijde van het schrijven van onderhavige verantwoording, is dus nog niet bekend hoe het definitieve beoordelingskader eruit zal zien.

5. Betrouwbaarheid en meetnauwkeurigheid van Kindbegrip

Aan de hand van de data van het normeringsonderzoek zijn enkele betrouwbaarheids- en validiteitsanalyses uitgevoerd. De betrouwbaarheid vormt een belangrijk onderdeel van de kwaliteit van een observatie-instrument. Het instrument is betrouwbaar als het nauwkeurig en zuiver meet. De uitkomst mag niet afhankelijk zijn van toeval. Het is gebruikelijk om de betrouwbaarheid op meerdere manieren vast te stellen. De betrouwbaarheid van Kindbegrip is op twee manieren geschat:

1. betrouwbaarheidstoetsing op basis van inter-itemrelaties;
2. betrouwbaarheidstoetsing op basis van confirmatorische factoranalyses.

Aan de hand van de item-responstheorie (IRT) hadden we de dimensionaliteit van de schalen extra kunnen nagaan om zo een aanvullende controle te kunnen verrichten wat betreft de betrouwbaarheid van de schaalscores. Gegeven de zeer hoge alpha's en Lambda 2 waarden, is de toegevoegde waarde van een IRT-aanpak uiterst gering. Meestal correleert alpha ver boven de .90 met een IRT-oplossing. Alleen bij minder goede of slechte items en bij het schatten van meerparametermodellen (bij kans op raden in geval van meerkeuzevragen bijvoorbeeld) biedt IRT voordelen. Dat is bij Kindbegrip niet van toepassing.

Hieronder beschrijven we de uitkomsten van de uitgevoerde analyses.

5.1 Betrouwbaarheidstoetsing op basis van inter-itemrelaties

De meest toonaangevende homogeniteitscoëfficiënten zijn berekend om de mate van interne consistentie van de Kindbegrip-schalen - Emotionele Competenties (EC), Sociale Competenties (SC) en Morele Competenties (MC) - tot uitdrukking brengen: de item-rest correlatie (Rir, oftewel de samenhang tussen de score op ieder item met de som van de scores op de andere items van dezelfde schaal), de Cronbach's (1951) alpha's, inclusief de 95%-betrouwbaarheidsintervallen (95%-BI) rondom de alpha, Guttman's Lambda 2 (λ_2) (Guttman, 1945), het schaalgemiddelde inclusief de 95%-BI en de standaardmeetfout (Se) van de schaal.

De item-restcorrelatie (Rir) geeft een beeld van de samenhang tussen de score op de stelling en de somscore op de schaal waartoe die stelling behoort. Dit beeld is meer waarheidsgetrouw dan de item-totaalcorrelatie (Rit) omdat de score op de stelling zelf niet in de somscore is meegenomen, hetgeen bij de Rit wel het geval is. De Rir is dan ook lager dan de Rit. Voor Rir beschrijft de COTAN echter geen normen, voor de Rit wel. De COTAN beoordeelt een Rit van 0.30 en hoger als 'goed', een Rit tussen 0.20 en 0.29 als 'voldoende' en een Rit tussen 0.19 en lager als 'onvoldoende' (Evers et al., 2010). Omdat de Rir altijd lager is dan de Rit, kunnen we deze criteria hier hanteren.

We bespreken eerst de betrouwbaarheidsgegevens voor Kindbegrip LK en daarna voor Kindbegrip LL.

5.1.1 Betrouwbaarheidstoetsing op basis van inter-itemrelaties Kindbegrip LK

We bespreken de betrouwbaarheidsgegevens achtereenvolgens voor de Kindbegrip LK-schalen EC, SC en MC. De betrouwbaarheidsgegevens zijn in principe weergegeven per normgroep (Kindbegrip LK 1-2, Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8, apart voor jongens en meisjes en voor de totale normgroep). Wel zijn de leerjaren 1 en 2, die aparte normgroepen hebben, hier samengenomen. Het waren de verschillen in gemiddelden die hier afzonderlijke normgroepen noodzakelijk maakten, maar er is geen reden om te veronderstellen dat de betrouwbaarheids- en validiteitsuitkomsten voor deze leerjaren verschillend zijn. De toetsing van de configurale invariantie laat zelfs zien dat de onderliggende structuur voor alle versies van Kindbegrip LK in hoge mate dezelfde is. Omwille van de aantallen, die nodig zijn voor deze veeleisende data-analyses, zijn deze groepen hier samengenomen.

Deze gegevens zijn berekend over de volgende aantallen leerlingen: voor Kindbegrip LK 1-2 minimaal 872 leerlingen (422 jongens en 450 meisjes), voor Kindbegrip LK 3-6 minimaal 1.885 leerlingen (935 jongens en 949 meisjes) en voor Kindbegrip LK 7-8 1.028 leerlingen (515 jongens en 513 meisjes). Van

één leerling was het geslacht niet kenbaar gemaakt, deze leerling is niet opgenomen in de aparte normgroepen voor jongens en meisjes, maar wel in de normgroep van jongens en meisjes samen.

Tabel 5.1 toont de resultaten voor de schaal Emotionele Competenties van Kindbegrip LK.

Tabel 5.1 | Betrouwbaarheidswaarden Kindbegrip LK-schaal Emotionele Competenties

Emotionele Competenties (EC)		Item-rest correlaties (Rir)			Cronbach's alpha met 95%-BI			λ^2	Schaalgemiddelde, 95%-BI en standaardmeetfout			
Normgroep		Min	Max	Gem	Alfa	Onde r	Boven		Gem	Onder	Boven	Se
Kindbegrip LK 1-2	Jongens	.494	.757	.658	.900	.886	.914	.905	37.56	36.83	38.29	.37
	Meisjes	.449	.786	.654	.898	.884	.912	.905	39.88	39.20	40.57	.35
	Totaal	.482	.763	.661	.901	.891	.911	.906	38.76	38.25	39.27	.26
Kindbegrip LK 3-6	Jongens	.564	.775	.703	.920	.912	.927	.923	34.65	34.10	35.20	.28
	Meisjes	.550	.809	.722	.927	.920	.934	.930	38.44	37.92	38.95	.26
	Totaal	.580	.800	.721	.926	.921	.931	.929	36.56	36.18	36.95	.20
Kindbegrip LK 7-8	Jongens	.598	.802	.717	.926	.916	.935	.928	33.49	32.69	34.30	.41
	Meisjes	.529	.834	.739	.934	.925	.942	.937	36.71	35.89	37.52	.41
	Totaal	.577	.821	.732	.931	.925	.937	.933	35.10	34.52	35.67	.30

De Rir over de 10 stellingen (items) van de schaal Emotionele Competenties (EC) varieert gemiddeld van .654 tot .739, hetgeen we als hoog, oftewel 'goed', kunnen aanmerken. De Rir-waarden verschillen weinig van stelling tot stelling, zowel bij jongens als bij meisjes.

Bij Kindbegrip LK 1-2 bemerken we dat item EC07 ("De leerling reageert rustig op een onverwachte situatie.") van alle EC-items de laagste Rir-waarde heeft in de totale groep, maar ook in de groep jongens en in de groep meisjes afzonderlijk. Bij Kindbegrip LK 3-6 zien we eveneens dat item EC07 ("De leerling denkt eerst na voordat hij rustig reageert op een onverwachte situatie.") de laagste Rir waarde heeft, zowel bij jongens als bij meisjes. Bij Kindbegrip LK 7-8 heeft item EC10 ("De leerling spoort zichzelf succesvol aan om een lastige opdracht te voltooien.") de laagste Rir-waarde, eveneens bij zowel jongens als bij meisjes. De laagste Rir-waarde in iedere normgroep is evenwel nog sterk genoeg om tot de schaal te horen, want bij verwijdering van het item daalt de betrouwbaarheid van de schaal als geheel of blijft deze minstens op hetzelfde niveau. We hebben dit nader getoetst aan de hand van confirmatorische factoranalyse (zie paragraaf 5.2).

De alpha- en de Lambda 2-waarden verschillen weinig van elkaar (.898 tot .937) en de grootteorde van deze waarden is zeer goed tot uitstekend te noemen (niet alleen op groepsniveau, maar ook op individueel meetniveau), zowel voor de totale groep, als voor jongens en voor meisjes afzonderlijk. De 95%-betrouwbaarheidsintervallen rond de schatting van Cronbach's alpha zijn zeer smal, met .88 als laagste ondergrens (bij meisjes, Kindbegrip LK 1-2). De schaalgemiddelden voor EC zijn consistent lager voor jongens in vergelijking met meisjes in dezelfde normgroep. Rekening houdend met de 95%-betrouwbaarheidsintervallen rond de gemiddelde schaalscores voor EC zien we dat de bovengrens bij jongens steeds onder de ondergrens van meisjes valt, en dit zien we bij iedere normgroep. Dit maakt duidelijk dat de normering voor EC genderspecifiek dient te zijn. De standaardmeetfouten (Se) zijn klein. Het bereik van plusminus (bijna) twee keer de standaardmeetfout rond de schaalscore duidt aan waar de ware score zich met 95% zekerheid zal bevinden.

Tabel 5.2 toont de resultaten voor de schaal Sociale Competenties van Kindbegrip LK.

Tabel 5.2 | Betrouwbaarheidswaarden Kindbegrip LK-schaal Sociale Competenties

Sociale Competenties (SC)		Item-rest correlaties (Rir)			Cronbach's alpha met 95%-BI			λ^2	Schaalgemiddelde, 95%-BI en standaardmeetfout			
Normgroep		Min	Max	Gem	Alpha	Onder	Boven		Gem	Onder	Boven	Se
Kindbe- grip LK 1-2	Jongens	.526	.839	.717	.932	.922	.941	.936	42.05	41.19	42.91	.44
	Meisjes	.547	.842	.724	.934	.925	.943	.939	44.56	43.77	45.36	.41
	Totaal	.539	.841	.724	.934	.928	.941	.938	43.35	42.76	43.94	.30
Kindbe- grip LK 3-6	Jongens	.671	.863	.796	.956	.952	.960	.957	39.82	39.20	40.43	.32
	Meisjes	.696	.857	.802	.957	.953	.961	.958	44.37	43.81	44.92	.28
	Totaal	.677	.867	.806	.959	.956	.962	.960	42.11	41.69	42.54	.22
Kindbe- grip LK 7-8	Jongens	.523	.832	.752	.944	.936	.951	.945	38.76	37.92	39.60	.43
	Meisjes	.636	.838	.776	.950	.944	.917	.951	42.39	41.57	43.22	.42
	Totaal	.567	.837	.768	.948	.943	.953	.950	40.57	39.97	41.17	.31

De Rir over de 11 uitspraken van de schaal Sociale Competenties (SC) varieert gemiddeld van .717 tot .802, hetgeen we als zeer hoog, oftewel 'goed', kunnen aanmerken. De Rir-waarden verschillen zeer weinig van stelling tot stelling, zowel bij jongens als bij meisjes.

Bij Kindbegrip LK 1-2 bemerken we dat item SC07 (*"De leerling voert een gesprek vanuit het eigen standpunt."*) van alle SC-items de laagste Rir-waarde heeft in de totale groep, maar ook bij de jongens en de meisjes afzonderlijk. Bij Kindbegrip LK 3-6 zien we dat item SC06 (*"De leerling gaat makkelijk een gesprek aan met een andere leerling."*) de laagste Rir-waarde heeft, zowel bij jongens als bij meisjes. Bij Kindbegrip LK 7-8 is het eveneens item SC06 (*"De leerling gaat makkelijk een gesprek aan met een andere leerling."*) dat de laagste Rir-waarde laat optekenen in de totale groep en bij jongens en meisjes afzonderlijk. De laagste Rir-waarde in iedere normgroep is evenwel nog sterk genoeg om tot de schaal te horen, want bij verwijdering van het item daalt de betrouwbaarheid van de schaal als geheel of blijft ze minstens op hetzelfde niveau. Dit is nader getoetst aan de hand van confirmatorische factoranalyse (zie paragraaf 5.2).

De alpha- en de Lambda 2-waarden verschillen weinig van elkaar (.932 tot .960) en de grootteorde van deze waarden is uitstekend te noemen (niet alleen op groepsniveau, maar ook op individueel meetniveau), zowel voor de totale groep, als voor jongens en voor meisjes afzonderlijk. De 95%-betrouwbaarheidsintervallen rond de schatting van Cronbach's alpha zijn zeer smal, met .92 als laagste ondergrens (bij jongens, Kindbegrip LK 1-2). Vergelijkbaar met de trend bij de schaal EC zien we dat de schaalgemiddelden voor SC consistent lager zijn voor jongens vergeleken met meisjes in dezelfde normgroep. Rekening houdend met de 95%-BI rond de gemiddelde schaalscores voor SC zien we dat de bovengrens bij jongens steeds onder de ondergrens van meisjes valt, en dit is zo bij iedere normgroep. Ook dit maakt duidelijk dat de normering voor SC genderspecifiek dient te zijn. Gunstig is dat de standaardmeetfouten (Se) gering zijn.

Tabel 5.3 toont de resultaten voor de schaal Morele Competenties van Kindbegrip LK.

Tabel 5.3 | Betrouwbaarheidswaarden Kindbegrip LK-schaal Morele Competenties

Morele Competenties (MC)		Item-rest correlaties (Rir)			Cronbach's alpha met 95%-BI			λ^2	Schaalgemiddelde, 95%-BI en standaardmeetfout			
Normgroep		Min	Max	Gem	Alph a	Onder	Bove n		Gem	Onder	Boven	Se
Kindbe- grip LK 1-2	Jongens	.590	.761	.672	.855	.832	.876	.861	20.29	19.91	20.68	.20
	Meisjes	.512	.773	.679	.857	.834	.876	.865	21.42	21.07	21.76	.18
	Totaal	.562	.770	.679	.859	.844	.874	.865	20.87	20.61	21.13	.13
Kindbe- grip LK 3-6	Jongens	.731	.809	.761	.904	.893	.913	.904	20.12	19.86	20.39	.14
	Meisjes	.709	.808	.757	.901	.891	.911	.903	22.11	21.90	22.33	.11
	Totaal	.737	.817	.771	.908	.902	.915	.910	21.13	20.95	21.31	.09
Kindbe- grip LK 7-8	Jongens	.724	.818	.759	.904	.890	.916	.904	20.14	19.77	20.51	.19
	Meisjes	.695	.791	.721	.883	.866	.898	.884	22.24	21.93	22.54	.15
	Totaal	.738	.809	.758	.903	.893	.912	.903	21.19	20.94	21.43	.13

De Rir over de vijf uitspraken van de schaal Morele Competenties (MC) varieert gemiddeld van .672 tot .771, hetgeen we net als bij EC en SC als hoog, oftewel 'goed', kunnen aanmerken. De Rir-waarden verschillen weinig van stelling tot stelling, niet alleen in de totale groep, maar ook bij jongens en bij meisjes afzonderlijk. Bij Kindbegrip LK 1-2 bemerken we dat item MC02 (*"De leerling doet de ander niet opzettelijk pijn."*) van alle MC-items de laagste Rir-waarde heeft in de totale groep, maar ook bij de jongens en bij de meisjes afzonderlijk. Bij Kindbegrip LK 3-6 zien we dat de Rir-waarden van alle MC-items niet zoveel van elkaar verschillen en dat de grootteorde van de samenhang zeer groot is, zowel in de totale groep als bij jongens en meisjes afzonderlijk. Wat voor Kindbegrip LK 3-6 is gevonden, gaat ook op voor Kindbegrip LK 7-8. De laagste voorkomende Rir-waarde (zoals in de normgroep Kindbegrip LK 1-2) is evenwel nog sterk genoeg om tot de schaal te horen, want bij verwijdering van het item daalt de betrouwbaarheid van schaal als geheel (ook omdat er dan maar vier items overblijven in de meetschaal).

De alpha- en de Lambda 2-waarden verschillen niet zoveel van elkaar (.855 tot .910) en de grootteorde van deze waarden is zeer goed tot uitstekend te noemen (niet alleen op groepsniveau, maar ook op individueel meetniveau), zowel voor de totale groep, als voor jongens en voor meisjes afzonderlijk. Met een meetschaal van "slechts" vijf items is dit een zeer goed resultaat. De 95%-betrouwbaarheidsintervallen rond de schatting van Cronbach's alpha zijn smal, met .83 als laagste ondergrens (bij jongens, Kindbegrip LK 1-2). Vergelijkbaar met de trend in de schalen EC en SC zien we wederom dat de schaalgemiddelden voor MC consistent lager zijn voor jongens vergeleken met meisjes in dezelfde normgroep. Rekening houdend met de 95%-BI rond de gemiddelde schaalscores voor MC zien we dat de bovengrens bij jongens steeds onder de ondergrens van meisjes valt, en dit is het geval bij iedere normgroep. Dit maakt duidelijk dat ook de normering voor MC genderspecifiek dient te zijn. Gunstig is dat de standaardmeetfouten (Se) gering zijn.

Samenvattend: alle Rir's ten aanzien van Kindbegrip LK krijgen volgens de COTAN-criteria de kwalificatie 'goed'. Alle Rir-waarden zijn substantieel hoger dan .30. De zeer hoge Rir's zijn deels te verklaren door de vijf-puntschaal van Kindbegrip LK, in plaats van een dichotome goed-fout schaal. Toch valt te concluderen dat de stellingen in Kindbegrip LK in psychometrisch opzicht goede stellingen zijn, zonder dat deze te veel overlappen. De conclusie is dat de betrouwbaarheidsgegevens op basis van inter-itemrelaties van alle Kindbegrip LK-schalen voor alle normgroepen, dus zowel voor de totale groep als voor jongens en voor meisjes afzonderlijk en voor alle drie de Kindbegrip LK-versies, geoormerkt mogen worden als zeer goed tot uitstekend. De gegevens wijzen eenduidig op de conclusie dat de betrouwbaarheden op basis van inter-itemrelaties van de Kindbegrip-schalen zeer goed tot uitstekend zijn.

5.1.2 Betrouwbaarheidstoetsing op basis van inter-itemrelaties Kindbegrip LL

We bespreken de betrouwbaarheidsgegevens achtereenvolgens voor de Kindbegrip LL-schalen EC, SC en MC. De betrouwbaarheidsgegevens zijn in principe weergegeven per normgroep (groep 5 enerzijds en de groepen 6 t/m 8 anderzijds en apart voor jongens, meisjes en jongens en meisjes samen).

Deze gegevens zijn berekend over de volgende aantallen leerlingen: voor groep 5 minimaal 816 leerlingen (401 jongens en 415 meisjes) en voor de groepen 6 t/m 8 minimaal 2.268 leerlingen (1.129 jongens en 1.139 meisjes).

Tabel 5.4 toont de resultaten voor de schaal Emotionele Competenties van Kindbegrip LL.

Tabel 5.4 | Betrouwbaarheidswaarden Kindbegrip LL-schaal Emotionele Competenties

Emotionele Competenties (EC)		Item-rest correlaties (Rir)			Cronbach's alpha met 95%-BI			λ^2	Schaalgemiddelde, 95%-BI en standaardmeetfout			
Normgroep		Min	Max	Gem	Alfa	Onder r	Boven n		Gem	Onder	Boven	Se
Groep 5	Jongens	.18	.39	.32	.678	.630	.723	.683	32.77	32.25	33.28	.26
	Meisjes	.27	.45	.34	.707	.664	.747	.711	32.41	31.88	32.92	.26
	Totaal	.23	.40	.33	.693	.661	.723	.696	32.58	32.22	32.95	.19
Groepen 6 t/m 8	Jongens	.32	.52	.40	.765	.744	.784	.769	35.15	34.83	35.47	.16
	Meisjes	.32	.57	.41	.769	.748	.788	.773	34.10	33.77	34.42	.16
	Totaal	.34	.54	.41	.768	.754	.782	.772	34.62	34.39	34.85	.12

De Rir over de 12 stellingen (items) van de schaal Emotionele Competenties (EC) varieert gemiddeld van .32 tot .41, hetgeen we als hoog, oftewel 'goed', kunnen aanmerken. De Rir-waarden verschillen relatief weinig van stelling tot stelling, zowel bij jongens als bij meisjes.

Bij groep 5 bemerken we dat item EC08 ("Ik weet wat ik (nog) niet goed kan.") van alle EC-items de laagste Rir-waarde heeft in de totale groep, maar ook in de groep jongens en in de groep meisjes afzonderlijk. De laagste Rir-waarde in iedere normgroep is evenwel nog sterk genoeg om tot de schaal te horen, want bij verwijdering van het item daalt de betrouwbaarheid van de schaal als geheel of blijft deze minstens op hetzelfde niveau. We hebben dit nader getoetst aan de hand van confirmatorische factoranalyse (zie paragraaf 6.2). Bij Kindbegrip LL voor de groepen 6 t/m 8 zien we eveneens dat item EC08 de laagste Rir waarde heeft voor de totale groep

De alpha- en de Lambda 2-waarden verschillen weinig van elkaar (.678 tot .773) en de grootteorde van deze waarden is ruim voldoende tot matig in groep 5 en consistent matig voor de groepen 6 t/m 8 te noemen (op individueel meetniveau), zowel voor de totale groep, als voor jongens en voor meisjes afzonderlijk. De 95%-betrouwbaarheidsintervallen rond de schatting van Cronbach's alpha zijn smal, met .63 als laagste ondergrens (bij jongens in groep 5). De schaalgemiddelden voor EC zijn consistent lager voor meisjes in vergelijking met jongens in dezelfde normgroep. Rekening houdend met de 95%-betrouwbaarheidsintervallen rond de gemiddelde schaalscores voor EC zien we dat de bovengrens bij meisjes in de groepen 6 t/m 8 onder de ondergrens van de jongens in de groepen 6 t/m 8 valt. Dit maakt duidelijk dat de normering voor EC genderspecifiek dient te zijn (zie ook paragraaf 4.1.2). De standaardmeetfouten (Se) zijn klein. Het bereik van plusminus (bijna) twee keer de standaardmeetfout rond de schaalscore duidt aan waar de ware score zich met 95% zekerheid zal bevinden.

De Kindbegrip LL schaal EC scoort minder betrouwbaar dan die van de leerkrachtversie (Kindbegrip LK). Niet alleen zijn de itemformuleringen anders in de leerlingversie (Kindbegrip LL) in vergelijking met de leerkrachtversie (Kindbegrip LK), maar de visie die leerkrachten hebben op de emotionele

competenties van hun leerlingen lijkt minder ruis te bevatten dan de zelfobservatie van leerlingen over hun eigen emotionele competenties.

Het verschil in betrouwbaarheidsindicatoren tussen groep 5 en de groepen 6 t/m 8 is daarenboven een weerspiegeling van de in ontwikkeling zijnde emotionele competenties in de leeftijdsgroep tussen 7 en 12 jaar (zie paragraaf 4.2.2).

Tabel 5.5 toont de resultaten voor de schaal Sociale Competenties van Kindbegrip LL.

Tabel 5.5 | Betrouwbaarheidswaarden Kindbegrip LL-schaal Sociale Competenties

Sociale Competenties (SC)		Item-rest correlaties (Rir)			Cronbach's alpha met 95%-BI			λ^2	Schaalgemiddelde, 95%-BI en standaardmeetfout			
Normgroep		Min	Max	Gem	Alpha	Onder	Boven		Gem	Onder	Boven	Se
Groep 5	Jongens	.25	.49	.36	.752	.715	.786	.755	38.18	37.56	38.79	.31
	Meisjes	.27	.50	.41	.790	.759	.818	.793	40.21	39.59	40.84	.32
	Totaal	.26	.49	.39	.776	.753	.798	.779	39.21	38.77	39.65	.23
Groepen 6 t/m 8	Jongens	.42	.55	.49	.847	.834	.860	.849	40.78	40.38	41.18	.21
	Meisjes	.40	.52	.46	.827	.812	.842	.831	41.96	41.58	42.34	.19
	Totaal	.41	.54	.47	.838	.828	.847	.840	41.37	41.09	41.65	.14

De Rir over de 14 uitspraken van de schaal Sociale Competenties (SC) varieert gemiddeld van .36 tot .49, hetgeen we als zeer hoog, oftewel 'goed', kunnen aanmerken. De Rir-waarden verschillen zeer relatief weinig van stelling tot stelling, zowel bij jongens als bij meisjes. De verschillen zijn iets groter voor groep 5, zowel bij jongens als bij meisjes.

Bij Kindbegrip LL bemerken we dat item SC01 ("Ik weet dat ik andere dingen kan denken en voelen dan iemand anders.") van alle SC-items de laagste Rir-waarde heeft zowel in groep 5 als in de groepen 6 t/m 8 voor de totale groep, maar ook bij de jongens en de meisjes afzonderlijk. De laagste Rir-waarde in iedere normgroep is evenwel nog sterk genoeg om tot de schaal te horen, want bij verwijdering van het item daalt de betrouwbaarheid van de schaal als geheel. Dit is nader getoetst aan de hand van confirmatorische factoranalyse (zie paragraaf 6.2).

De alpha- en de Lambda 2-waarden verschillen relatief weinig van elkaar (.752 tot .849) en de grootteorde van deze waarden is matig in groep 5 en goed in de groepen 6 t/m 8 te noemen (op individueel meetniveau), zowel voor de totale groep, als voor jongens en voor meisjes afzonderlijk. De 95%-betrouwbaarheidsintervallen rond de schatting van Cronbach's alpha zijn smal, met .72 als laagste ondergrens (bij jongens in groep 5). De schaalgemiddelden voor SC zijn, in tegenstelling tot EC, consistent lager voor jongens vergeleken met meisjes in dezelfde normgroep. Rekening houdend met de 95%-BI rond de gemiddelde schaalscores voor SC zien we dat de bovengrens bij jongens steeds onder de ondergrens van meisjes valt, en dit is zo bij iedere normgroep. Ook dit maakt duidelijk dat de normering voor SC genderspecifiek dient te zijn. Gunstig is dat de standaardmeetfouten (Se) gering zijn. De Kindbegrip LL schaal SC scoort (naar analogie met de Kindbegrip LL schaal EC) minder betrouwbaar dan die van de leerkrachtversie. We beklemtonen ook hier dat het verschil in betrouwbaarheidsindicatoren tussen groep 5 en de groepen 6 t/m 8 een weerspiegeling is van de nog in ontwikkeling zijnde sociale competenties in de leeftijdsgroep tussen 7 en 12 jaar (zie ook paragraaf 4.2.2).

Tabel 5.6 toont de resultaten voor de schaal Morele Competenties van Kindbegrip LL.

Tabel 5.6 | Betrouwbaarheidswaarden Kindbegrip LL-schaal Morele Competenties

Morele Competenties (MC)		Item-rest correlaties (Rir)			Cronbach's alpha met 95%-BI			λ^2	Schaalgemiddelde, 95%-BI en standaardmeetfout			
Normgroep		Min	Max	Gem	Alph a	Onder	Bove n		Gem	Onder	Boven	Se
Groep 5	Jongens	.38	.58	.50	.829	.803	.853	.832	33.02	32.43	33.61	.30
	Meisjes	.48	.60	.52	.843	.819	.864	.844	35.60	35.07	36.13	.27
	Totaal	.46	.58	.52	.843	.826	.858	.844	34.33	33.93	34.74	.21
Groepen 6 t/m 8	Jongens	.43	.60	.54	.853	.840	.865	.855	34.49	34.17	34.82	.17
	Meisjes	.47	.64	.55	.859	.846	.870	.861	35.99	35.68	36.30	.16
	Totaal	.46	.62	.55	.858	.849	.866	.860	35.25	35.02	35.47	.12

De Rir over de 11 uitspraken van de schaal Morele Competenties (MC) varieert gemiddeld van .50 tot .55, hetgeen we net als bij EC en SC als hoog, oftewel 'goed', kunnen aanmerken. De Rir-waarden verschillen relatief weinig van stelling tot stelling, niet alleen in de totale groep, maar ook bij jongens en bij meisjes afzonderlijk. Bij Kindbegrip LL bemerken we dat de items MC04 (*"Ik kan uitleggen welk gedrag ik goed en fout vind."*) en MC08 (*"Als ik iemand iets beloof dan doe ik dat."*) van alle MC-items de laagste Rir-waarden hebben in de totale groep. Bij jongens is het consistent item MC08 dat de laagste Rir waarde laat optekenen en bij meisjes is dat consistent item MC04, ongeacht de groep. De laagste voorkomende Rir-waarde is evenwel nog sterk genoeg om tot de schaal te horen, want bij verwijdering van het item daalt de betrouwbaarheid van schaal als geheel.

De alpha- en de Lambda 2-waarden verschillen niet zoveel van elkaar (.829 tot .861) en de grootteorde van deze waarden is goed tot zeer goed te noemen (op individueel meetniveau), zowel voor de totale groep, als voor jongens en voor meisjes afzonderlijk. De 95%-betrouwbaarheidsintervallen rond de schatting van Cronbach's alpha zijn smal, met .80 als laagste ondergrens (bij jongens in groep 5). Vergelijkbaar met de trend in de schaal SC zien we dat de schaalgemiddelden voor MC consistent lager zijn voor jongens vergeleken met meisjes in dezelfde normgroep. Rekening houdend met de 95%-BI rond de gemiddelde schaalscores voor MC, zien we dat de bovengrens bij jongens steeds onder de ondergrens bij meisjes valt, en dit is het geval bij beide normgroepen wat betreft leerjaren. Dit maakt duidelijk dat ook de normering voor MC genderspecifiek dient te zijn. Gunstig is dat de standaardmeetfouten (Se) gering zijn.

De Kindbegrip LL schaal MC scoort (naar analogie met de schalen EC en SC) minder betrouwbaar dan die van de leerkrachtversie (Kindbegrip LK). We beklemtonen ook hier dat het verschil in betrouwbaarheidsindicatoren tussen groep 5 en de groepen 6 t/m 8 een weerspiegeling is van de nog in ontwikkeling zijnde morele competenties in de leeftijdsgroep tussen 7 en 12 jaar (zie ook paragraaf 4.2.2).

Samenvattend: alle gemiddelde Rir waarden krijgen volgens de COTAN-criteria de kwalificatie 'goed'. De conclusie is dat we de betrouwbaarheidsgegevens op basis van inter-itemrelaties van alle Kindbegrip LL-schalen voor alle normgroepen, dus zowel voor de totale groep als voor jongens en voor meisjes afzonderlijk en voor zowel groep 5 als de groepen 6 t/m 8, mogen oormerken als ruim voldoende tot goed op individueel niveau. De gegevens wijzen eenduidig op de conclusie dat de betrouwbaarheden op basis van inter-itemrelaties van de Kindbegrip LL-schalen matig tot zeer goed zijn op groepsniveau.

5.2 Betrouwbaarheidstoetsing op basis van confirmatorische factoranalyse

De betrouwbaarheid én de dimensionaliteit van de schalen is ook te schatten met behulp van structurele vergelijkingsmodellen. Hierin spelen confirmatorische factormodellen een belangrijke rol. Middels confirmatorische factoranalyses (CFA) kunnen we immers nagaan hoe goed de veronderstelde theoretische structuur *fit* met de empirische gegevens. Het toetsen van deze *fit* tussen de theorie en de data maakt het mogelijk om niet alleen de hoogte van de *overall fit* vast te stellen, maar ook om na te gaan of (en in welke mate) ieder item wel bijdraagt aan de veronderstelde schaal (of dimensie). De uitkomsten van de confirmatorische factoranalyses zijn weergegeven in hoofdstuk 6. Alle items in de EC, SC en MC schalen dragen inhoudelijk en statistisch significant bij aan de betrouwbaarheid van de betreffende schaal. Dit geldt zowel voor Kindbegrip LK als voor Kindbegrip LL.

5.3 Conclusie met betrekking tot de betrouwbaarheid

De analyse-uitkomsten geven aan dat de betrouwbaarheden van de Kindbegrip LK-schalen voor de drie versies én per gender op individueel en op groepsniveau zeer goed tot uitstekend zijn. Alle Rir's krijgen volgens de COTAN-criteria de maximale kwalificatie 'goed' omdat alle waarden substantieel hoger zijn dan .30.

De analyse-uitkomsten geven aan dat de betrouwbaarheden van de Kindbegrip LL-schalen op individueel niveau ruim voldoende tot goed zijn voor groep 5 en matig tot goed zijn voor de groepen 6 t/m 8. De schaal EC scoort qua betrouwbaarheid matig op individueel niveau. Op groepsniveau scoren de schalen minimaal matig tot zeer goed. Alle gemiddelde Rir's krijgen volgens de COTAN-criteria de maximale kwalificatie 'goed'. Deze betrouwbaarheden en meetnauwkeurigheden zijn vergelijkbaar met die uit de pilotstudie naar voren kwamen, op uitzondering van de iets lagere betrouwbaarheid van de EC schaal in de normeringsgroep (zie Van Loon, Minnaert & Reincke, 2023).

6. Validiteit van Kindbegrip

Een instrument is valide als het aan zijn doel beantwoordt, oftewel als we uit de testcores de conclusies kunnen trekken die we op het oog hebben. De validiteit van een instrument omvat vele facetten die op verschillende manieren worden onderzocht en beoordeeld. Aan de hand van de data van het normeringsonderzoek zijn enkele validiteitsanalyses uitgevoerd. We besteden hier aandacht aan de inhoudsvaliditeit, de begripsvaliditeit en de criteriumvaliditeit van Kindbegrip; steeds eerst voor Kindbegrip LK en dan voor Kindbegrip LL.

6.1 Inhoudsvaliditeit

Bij de inhoudsvaliditeit van een instrument gaat het erom dat de operationalisatie van een begrip theoretisch verantwoord is, en ook past binnen de context waarin het instrument wordt gehanteerd (Swanborn, 1987). De gebruikers van het instrument beoordelen de geloofwaardigheid van het concept en de operationalisering (Lincoln & Guba, 1985). In deze gedachtegang vormt de bruikbaarheid van Kindbegrip in de praktijk, hier het basisonderwijs, dus een onderdeel van de inhoudsvaliditeit.

De theoretische onderbouwing van het instrument is beschreven in paragraaf 2.4. Kindbegrip kent een stevige theoretische fundering, namelijk de theorie van het sociaal-emotioneel leren (SEL) en de bijbehorende competentiedomeinen, aangevuld met wetenschappelijke literatuur over concrete gedragskenmerken die aan deze competentiedomeinen gekoppeld zijn.

In het ontwikkelproces zijn stappen gezet om de inhoudsvaliditeit te bevorderen. Zo is uitgebreid vooronderzoek verricht onder leerkrachten en intern begeleiders. Ook is er tijdens de constructie van Kindbegrip LK steeds onderzoek verricht naar de behoeften, wensen, meningen en gebruikerservaringen van leerkrachten. Met de uitkomsten van deze onderzoeken is expliciet rekening gehouden. Op basis van de theorie over SEL zijn met behulp van enquêtes, interviews en focusgroepen met leerkrachten, intern begeleiders en experts onder leiding van Kees van Overveld de stellingen van Kindbegrip LK geformuleerd. Ook is tijdens het pilot- en het normeringsonderzoek met Kindbegrip LK naar feedback van leerkrachten gevraagd. De conclusie van dit ontwikkelproces was, dat Kindbegrip LK een geloofwaardige representatie is van sociaal-emotionele competenties van leerlingen in het basisonderwijs en dat het instrument binnen de onderwijspraktijk bruikbaar is.

De stellingen van Kindbegrip LL zijn gebaseerd op die van Kindbegrip LK. Ook hier is tijdens het ontwikkelproces steeds onderzoek verricht naar en rekening gehouden met de meningen en gebruikerservaringen van de doelgroep (leerlingen in de groepen 5 t/m 8) – zie paragraaf 3.2.

Ook in de toekomst blijft ParnasSys de feedback van gebruikers van Kindbegrip actief ophalen (middels een feedback optie in het product, via gebruikersonderzoek en via de ParnasSys Servicedesk), om te kunnen blijven monitoren of het instrument nog past binnen de praktijk context en volgens de gebruikers aan zijn gebruiksdoel voldoet.

6.2 Begripsvaliditeit

Bij begripsvaliditeit gaat het erom te toetsen of Kindbegrip inderdaad de bedoelde eigenschap meet, namelijk sociaal-emotioneel leren, oftewel de beheersing van sociaal-emotionele competenties (emotionele, sociale en morele competentiedomeinen).

Veelgebruikte manieren om de begripsvaliditeit te schatten, zijn: factoranalyse voor het aantonen van de dimensionaliteit, vergelijking van de gemiddelde scores van groepen waarvan men mag verwachten

dat ze verschillen zullen vertonen en berekening van correlaties met instrumenten die hetzelfde zouden moeten meten (zogenoemde soortgenoten of congruente validiteit). Een cumulatie van deze aanwijzingen, of meer uitgebreid structuur- of zogenoemd multi-trait-multi-method-onderzoek (Van Loon et al., 2015), kan leiden tot de beoordeling ‘voldoende’ of ‘goed’.

Voor de beoordeling van begripsvaliditeit zijn de volgende typen onderzoeksgegevens relevant.

6.2.1 Dimensionaliteit van scores (interne structuur): confirmatorische factoranalyse

Om de interne structuur die uit de theoretische basis en de pilotstudie met Kindbegrip LK naar voren is gekomen te verifiëren, zijn op de normeringsdata confirmatorische factoranalyses (CFA) toegepast. De uitkomsten hiervan staan hieronder per versie van Kindbegrip LK en voor Kindbegrip LL beschreven. Het gaat bij Kindbegrip LK om het toetsen van de structuur per versie (Kindbegrip LK 1-2, Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8) over de leerjaren heen: we toetsen of we hetzelfde meten over de leerjaren en geslachten heen. Bij Kindbegrip LL zijn er niet verschillende versies, maar ook hier toetsen we of we dezelfde structuur aantreffen bij groep 5 als bij de groepen 6 tot en met 8.

Confirmatorische factoranalyse voor de schalen van Kindbegrip LK 1-2

In tabel 6.1 is aangegeven welke ladingen we middels *Maximum Likelihood* (ML) hebben geschat op grond van de SEL-theorie én wat de grootteordes zijn van die ladingen. Alle ladingen geven een zeer significante ($p < .001$) en goede tot zeer goede *fit* weer. De *overall model fit* is goed: IFI=.97, CFI=.97, RFI=.96, SRMR=.07, RMSEA=.10. Deze *fit*-maten zijn nog iets beter dan in de pilotstudie met Kindbegrip LK. Bij de bespreking van de betrouwbaarheid in hoofdstuk 5 gaven we aan dat item EC_07 de laagste Rir-waarde had voor EC, item SC_07 voor SC, en MC_02 voor MC. Deze CFA maakt nu duidelijk dat deze items weliswaar de laagste ML-lading hebben op de respectievelijke factor, maar wel een zeer substantiële en statistisch significante gemeenschappelijke variantie laten optekenen met de andere items binnen dezelfde factor. Deze items dragen bij tot de betrouwbaarheid van de schaal en ook tot de dimensionaliteit van Kindbegrip LK 1-2.

Tabel 6.1 | ML-schattingen van de factorladingen op EC, SC en MC (Kindbegrip LK 1-2)

Factor	EC	SC	MC	Factor	EC	SC	MC	Factor	EC	SC	MC
Item				Item				Item			
EC_01	.80			SC_01		.84		MC_01			.68
EC_02	.82			SC_02		.81		MC_02			.58
EC_03	.79			SC_03		.87		MC_03			.82
EC_04	.83			SC_04		.87		MC_04			.82
EC_05	.58			SC_05		.64		MC_05			.76
EC_06	.82			SC_06		.65					
EC_07	.44			SC_07		.55					
EC_08	.48			SC_08		.63					
EC_09	.77			SC_09		.73					
EC_10	.60			SC_10		.82					
				SC_11		.84					

In tabel 6.2 is ook te zien dat de samenhang tussen EC en SC bij Kindbegrip LK zeer hoog ($=.90$) is. Na correctie voor attenuatie (om de ware samenhang te schatten tussen de twee schalen na correctie voor de mate van onbetrouwbaarheid van iedere schaal) blijkt dat EC en SC een geschatte samenhang hebben van .98: een zeer sterke samenhang dus, maar geen perfecte overlap tussen EC en SC. Dit bevestigt de sterke samenhang tussen de SEL-competenties. (Omwille van die onderlinge hoge samenhang tussen de drie competentieschalen is de totaalscore ESMC ook betekenisvol.) Ook bevestigt het – zoals uit de pilotstudie al was gebleken (Minnaert & Van Loon, 2022) – dat de

competenties bij Kindbegrip LK 1-2 nauwer met elkaar verbonden zijn in vergelijking met Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8. Dit is in lijn met de (onderzoeks)literatuur binnen dit domein, zie bijvoorbeeld Hukkelberg et al. (2019).

Tabel 6.2 | Geschatte ML-samenhang tussen de factoren EC, SC en MC (Kindbegrip LK 1-2)

	EC	SC
SC	.90	
MC	.72	.83

Confirmatorische factoranalyse voor de schalen van Kindbegrip LK 3-6

In tabel 6.3 is aangegeven welke ladingen we middels Maximum Likelihood (ML) hebben geschat op grond van de SEL-theorie én wat de grootteordes zijn van die ladingen. Alle ladingen geven een zeer significante ($p < .001$) en goede tot zeer goede *fit* weer. De *overall model fit* is goed: IFI=.98, CFI=.98, RFI=.97, SRMR=.08, RMSEA=.10. Deze *fit*-maten zijn iets beter dan in de pilotstudie met Kindbegrip LK. Bij de bespreking van de betrouwbaarheid in hoofdstuk 5 gaven we aan dat item EC_07 de laagste Rir-waarde had voor EC en item SC_06 voor SC. Deze CFA maakt nu duidelijk dat deze items de laagste ML-lading hebben op de respectievelijke factor, maar wel een zeer substantiële en statistisch significante gemeenschappelijke variantie laten optekenen met de andere items binnen dezelfde factor. Deze items dragen bij tot de betrouwbaarheid van de schaal en ook tot de dimensionaliteit van Kindbegrip LK 3-6.

Tabel 6.3 | ML-schattingen van de factorladingen op EC, SC en MC (Kindbegrip LK 3-6)

Factor	EC	SC	MC	Factor	EC	SC	MC	Factor	EC	SC	MC
Item				Item				Item			
EC_01	.84			SC_01		.81		MC_01			.79
EC_02	.86			SC_02		.83		MC_02			.76
EC_03	.84			SC_03		.85		MC_03			.87
EC_04	.87			SC_04		.87		MC_04			.88
EC_05	.78			SC_05		.88		MC_05			.77
EC_06	.79			SC_06		.67					
EC_07	.50			SC_07		.82					
EC_08	.55			SC_08		.86					
EC_09	.81			SC_09		.79					
EC_10	.56			SC_10		.81					
				SC_11		.85					

In tabel 6.4 is ook te zien dat de samenhang tussen EC en SC bij Kindbegrip LK hoog ($=.85$) is. Na correctie voor attenuatie (om de ware samenhang te schatten tussen de twee schalen na correctie voor de mate van onbetrouwbaarheid van iedere schaal) blijkt dat EC en SC een geschatte samenhang hebben van .90: een sterke samenhang dus, maar zeker geen perfecte overlap tussen EC en SC. Dit bevestigt de empirisch sterke samenhang tussen de SEL-competenties (zie ook Minnaert & Van Loon, 2022), zij het dat de samenhang bij Kindbegrip LK 3-6 iets lager is dan bij Kindbegrip LK 1-2. Dit is ook in lijn met andere onderzoeksbevindingen in dit domein (Hukkelberg et al., 2019).

Tabel 6.4 | Geschatte ML-samenhang tussen de factoren EC, SC en MC (Kindbegrip LK 3-6)

EC	SC

SC	.85	
MC	.63	.78

Confirmatorische factoranalyse voor de schalen van Kindbegrip LK 7-8

In tabel 6.5 is aangegeven welke ladingen we middels Maximum Likelihood (ML) hebben geschat op grond van de SEL-theorie én wat de grootteordes zijn van die ladingen. Alle ladingen geven een zeer significante ($p < .001$) en goede tot zeer goede *fit* weer. De *overall model fit* is goed: IFI=.97, CFI=.97, RFI=.97, SRMR=.09, RMSEA=.10. Deze *fit*-maten zijn iets beter dan in de pilotstudie met Kindbegrip LK. Bij de bespreking van de betrouwbaarheid in hoofdstuk 5 gaven we aan dat item EC_10 de laagste Rir-waarde had voor EC en item SC_06 voor SC. Deze CFA maakt duidelijk dat deze items de laagste ML-lading hebben op de respectievelijke factor, maar wel een zeer substantiële en statistisch significante gemeenschappelijke variantie laten optekenen met de andere items binnen dezelfde factor. Deze items dragen bij tot de betrouwbaarheid van de schaal en ook tot de dimensionaliteit van Kindbegrip LK 7-8.

Tabel 6.5 | ML-schattingen van de factorladingen op EC, SC en MC (Kindbegrip LK 7-8)

Factor	EC	SC	MC	Factor	EC	SC	MC	Factor	EC	SC	MC
Item				Item				Item			
EC_01	.87			SC_01		.82		MC_01			.78
EC_02	.88			SC_02		.81		MC_02			.79
EC_03	.86			SC_03		.86		MC_03			.81
EC_04	.86			SC_04		.84		MC_04			.86
EC_05	.75			SC_05		.85		MC_05			.80
EC_06	.79			SC_06		.58					
EC_07	.57			SC_07		.76					
EC_08	.57			SC_08		.82					
EC_09	.83			SC_09		.69					
EC_10	.55			SC_10		.79					
				SC_11		.83					

In tabel 6.6 is ook te lezen dat de samenhang tussen EC en SC bij Kindbegrip LK hoog ($=.81$) is. Na correctie voor attenuatie (om de ware samenhang te schatten tussen de twee schalen na correctie voor de mate van onbetrouwbaarheid van iedere schaal) blijkt dat EC en SC een geschatte samenhang hebben van .86: een sterke samenhang, maar zeker geen perfecte overlap tussen EC en SC. Opnieuw bevestigt dit de sterke samenhang tussen de SEL-competenties, zij het dat de samenhang bij Kindbegrip LK 7-8 iets lager is dan bij Kindbegrip 3-6 en zeker lager is in vergelijking met Kindbegrip LK 1-2.

Uit de vergelijking tussen de verschillende confirmatorische factoranalyses voor Kindbegrip LK 1-2, Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8 leiden we het volgende af: hoe jonger de normgroep (leeftijd), hoe relatief meer samenhang we vaststellen tussen de EC, SC en MC schalen, maar ook hoe (iets) minder hoog de factorladingen zijn. We komen op dit punt terug in 6.2.2.

Tabel 6.6 | Geschatte ML-samenhang tussen de factoren EC, SC en MC (Kindbegrip LK 7-8)

	EC	SC
SC	.81	
MC	.54	.79

Confirmatorische factoranalyse voor de schalen van Kindbegrip LL

In tabel 6.7 is aangegeven welke ladingen we hebben geschat (op grond van de theorie) en welke de grootteordes zijn van die ladingen door gebruik te maken van *Maximum Likelihood* schattingen in LISREL. Alle ladingen geven een goede en significante fit weer tussen het item en de beoogde meetschaal. De fit is acceptabel en zelfs nog iets beter dan bij het pilotonderzoek met Kindbegrip LL: IFI=.95, CFI=.95, RFI=.95, RMR=.05.

Tabel 6.7 | ML-schattingen van de factorladingen op EC, SC en MC (Kindbegrip LL)

Factor	EC	SC	MC	Factor	EC	SC	MC	Factor	EC	SC	MC
Item				Item				Item			
EC_01	.56			SC_01		.44		MC_01			.60
EC_02	.44			SC_02		.44		MC_02			.53
EC_03	.55			SC_03		.55		MC_03			.58
EC_04	.59			SC_04		.48		MC_04			.55
EC_05	.41			SC_05		.51		MC_05			.66
EC_06	.44			SC_06		.58		MC_06			.58
EC_07	.37			SC_07		.55		MC_07			.60
EC_08	.36			SC_08		.48		MC_08			.51
EC_09	.45			SC_09		.53		MC_09			.61
EC_10	.40			SC_10		.55		MC_10			.67
EC_11	.41			SC_11		.46		MC_11			.61
EC_12	.49			SC_12		.55					
				SC_13		.47					
				SC_14		.48					

In tabel 6.8 is te lezen dat er een sterke samenhang is tussen de drie competentiedomeinen, en dat de samenhang tussen de SC en de MC bij Kindbegrip LL hoog ($=.85$) is. Dit bevestigt wederom de sterke samenhang tussen de SEL-competenties bij groep 5 tot en met groep 8 leerlingen, zoals ook gebleken is in het pilotonderzoek met Kindbegrip LL en bij Kindbegrip LK. Toch blijft er voldoende uniciteit van iedere meetschaal als afzonderlijk te meten SEL-competentiedomein.

Tabel 6.8 | Geschatte ML-samenhang tussen de factoren EC, SC en MC (Kindbegrip LL)

	EC	SC
SC	.81	
MC	.69	.85

Inspectie van de verbeterpunten in de CFA voor Kindbegrip LL gaf aan dat de eerste twee items van MC onderling samenhangen door een gemeenschappelijke factor. Nadere analyse leert ons dat beide itemformuleringen gebruik maken van de bewoording “regels volgen” (item MC01 “Ik vind het belangrijk om regels te volgen”, item MC02 “Ik vind het belangrijk dat andere mensen de regels ook volgen”). Dit is volkomen in lijn met het pilotonderzoek met Kindbegrip LL en vormt geen probleem voor het instrument en ook niet voor de formulering, maar wijst er wel op dat leerlingen de onderliggende samenhang in het moreel volgen van regels ook zo in hun antwoordgedrag hebben weergegeven.

6.2.2 Factorzuiverheid (interne structuur)

Om na te gaan of de interne structuur van de schalen Emotionele Competenties, Sociale Competenties en Morele Competenties gelijk is over de groepen heen, voerden we een configurale invariantieanalyse uit in LISREL 8.80 (Byrne, 1998; Milfont & Fisher, 2010).

De basale structuur van de correlaties tussen alle gemeten competenties bleken bij Kindbegrip LK behoorlijk invariant te zijn over de verschillende normgroepen heen. De *overall fit* is goed: IFI=.99, CFI=.99, RFI=.98, SRMR=.04, RMSEA=.07. De *goodness-of-fit*-waarden geven aan dat de interne structuur van Kindbegrip LK 3-6 en van Kindbegrip LK 7-8 het dichtst bij elkaar liggen in vergelijking met Kindbegrip LK 1-2. Dit strookt ook volledig met de grotere verschillen in itemformuleringen tussen Kindbegrip LK 1-2 en de andere twee versies (zie paragraaf 3.2.1 over de opbouw van de Kindbegrip LK versies). Binnen de invariantietoetsing zien we een GFI van .82 voor Kindbegrip LK 1-2, .94 voor Kindbegrip LK 3-6 en .91 voor Kindbegrip LK 7-8 (met respectievelijk .08, .04 en .05 als SRMR). De factorzuiverheid is dus het grootst bij Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8. Dit spoort ook met de eerder beschreven bevindingen betreffende betrouwbaarheid en dimensionaliteit. Het toetsen van de metrische invariantie is niet valide om reden dat de itemformuleringen niet invariant zijn voor de verschillende versies van Kindbegrip LK (zie hoofdstuk 3).

Om na te gaan of de drie schalen van Kindbegrip LL dezelfde zijn voor groep 5 als voor de groepen 6 tot en met 8, is een configurale invariantieanalyse uitgevoerd op alle data (N=816 voor groep 5; N=2.268 voor de groepen 6 t/m 8). De *overall fit* is goed: IFI=.99, CFI=.99, RFI=.98, SRMR=.04, RMSEA=.02. Binnen de invariantietoetsing zien we een GFI van .95 is voor Kindbegrip LL-groep 5 en .99 voor Kindbegrip LL-groepen 6 t/m 8 (met respectievelijk .05 en .02 als SRMR). De factorzuiverheid is dus het grootst bij Kindbegrip LL-groepen 6 t/m 8 zoals ook al eerder aangegeven (zie eerder beschreven bevindingen betreffende betrouwbaarheid en dimensionaliteit in hoofdstuk 5).

6.2.3 Gegevens over de psychometrische kwaliteit van de items

In paragraaf 5.1 zijn de item-restcorrelaties (Rir) gerapporteerd per meetschaal (zie tabellen 5.1 tot en met 5.6). Hierin was te zien dat de Rir's variëren tussen .45 en .86 en de gemiddelde Rir's van de items over alle schalen heen voor Kindbegrip LK 1-2 minimaal .65 zijn, voor Kindbegrip LK 3-6 .70 en voor Kindbegrip LK 7-8 .72. Voor Kindbegrip LL variëren de Rir's tussen .18 en .64 en de gemiddelde Rir's over alle schalen heen is minimaal .32 voor Kindbegrip LL-groep 5 en minimaal .40 voor Kindbegrip LL-groepen 6 t/m 8. Alle gemiddelde Rir's krijgen volgens de COTAN-criteria de kwalificatie 'goed' (zie ook Veldhuijzen et al., 2010).

6.2.4 Verschillen tussen relevante groepen

De begripsvaliditeit van een instrument is mede te bepalen door te onderzoeken of men met het instrument de te verwachten samenhangen vindt tussen het gemeten begrip en andere kenmerken (Swanborn, 1987). Hier is dat voor Kindbegrip LK en Kindbegrip LL gedaan door een analyse van de verschillen tussen jongens en meisjes. Bovendien is voor Kindbegrip LL ook een analyse uitgevoerd op de scores van leerlingen waarover de leerkracht aangeeft zorgen te hebben.

Geslacht

In de literatuur worden verschillen tussen jongens en meisjes in hun sociaal-emotionele ontwikkeling gerapporteerd. Driessen en Van Langen (2010) vonden in hun onderzoek bijvoorbeeld verschillen tussen jongens en meisjes in werkhouding en gedrag. Delfos (2001) beschrijft eveneens welke verschillen er zijn en ze waarschuwt om jongens niet langs dezelfde lat te leggen als meisjes. Daardoor zou het risico bestaan dat bij druk en/of lastig gedrag te snel gedacht wordt aan stoornissen, bijvoorbeeld ADHD.

In de Peiling Sociale Competentie (Kuhlemeier et al., 2012) bleek de invloed van geslacht op het sociaal-emotionele functioneren beduidend groter dan de invloed van leerlinggewicht, doubleren, gezinssamenstelling, sociaaleconomische status, geboorteland van de ouders, thuistaal en religieuze of levensbeschouwelijke affiliatie. Het sociaal-emotioneel functioneren van jongens bleek over het algemeen minder gunstig dan van meisjes. Die verschillen waren het grootst bij externaliserende problematiek en relatief klein bij zelfbeeld en internaliserende problematiek.

Op de meeste schalen van Zien! 1-4 en op drie van de zeven schalen van Zien! 5-8 zijn de verschillen tussen de gemiddelden van jongens en meisjes eveneens significant (Broer et al., 2012). Zien! hanteert daarom aparte normgroepen voor jongens en meisjes. Ook de SDQ kent aparte normgroepen, op basis van gevonden verschillen (kleine effecten) tussen jongens en meisjes. Over het algemeen scoren jongens hoger op de SDQ, dus op sociaal-emotionele problemen, dan meisjes. Daarnaast maken veel gedragsvragenlijsten het onderscheid in sekse.

Wij verwachten dan ook dat jongens minder gunstige scores behalen op de schalen van Kindbegrip dan meisjes, en dan met name op de schaal Sociale competenties (SC), daar deze het sterkst met externaliserend gedrag verbonden is. Voor Morele competenties (MC), die nog het minst met externaliserend gedrag verbonden is, verwachten we slechts kleine verschillen. Deze verwachting staat los van het wetenschappelijke bewijs voor high expectations teaching, waarbij hoge verwachtingen van *alle* leerlingen leiden tot betere prestaties.¹¹

Voor alle vier de Kindbegrip-schalen zien we deze verwachtingen in de normeringssteekproef van Kindbegrip LK bevestigd. In paragraaf 5.1 beschreven we het volgende: de schaalgemiddelden voor EC, SC en MC zijn consistent lager voor jongens in vergelijking met meisjes in dezelfde leeftijdsgroep (Kindbegrip LK 1-2, Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8). Rekening houdend met de 95%-betrouwbaarheidsintervallen rond de gemiddelde schaalscores zien we dat de bovengrens bij jongens steeds onder de ondergrens van meisjes valt, bij iedere normgroep en bij alle drie de schalen. Dezelfde gevonden verschillen in de pilotstudie met Kindbegrip LK waren ook aanleiding om in het normeringsonderzoek uit te gaan van aparte normen voor jongens en meisjes (zie hoofdstuk 4).

Ook bij Kindbegrip LL zien we op de schalen EC, SC en MC op het 0.1 % niveau significante verschillen tussen jongens en meisjes. Ook op de totaalscore ESMC zien we een significant verschil tussen jongens en meisjes. Gemiddeld scoren meisjes substantieel hoger op de Sociale en Morele Competenties dan jongens; op EC scoren jongens alleen significant hoger in de groepen 6 t/m 8 en niet in groep 5. Bij het pilotonderzoek met Kindbegrip LL was dit genderverschil voor EC niet significant, maar daar was wel dezelfde trend dat jongens iets hoger scoorden dan meisjes (zie Van Loon et al., 2023). In de groepen 6 t/m 8 zien we op itemniveau dat jongens significant beter weten waar ze goed in zijn (EC_07), maar meisjes weten beter waar ze niet goed in zijn (EC_08). Op nadenken bij een onverwachte gebeurtenis alvorens te reageren (EC_09) zien we – in lijn met de literatuur – dat meisjes significant hoger scoren dan jongens. Op alle andere EC-items scoren jongens significant hoger dan meisjes. In groep 5 zijn de verschillen tussen jongens en meisjes veel kleiner tot onbeduidend, met uitzondering van de items EC_07 en EC_09 die dezelfde significante verschillen laten optekenen tussen jongens en meisjes als in de groepen 6 t/m 8. Het emotionele lijkt voor jongens in de groepen 6 t/m 8 meer eenduidig en positief te zijn, daar waar meisjes meer nuances en twijfels hebben over de emotionele competenties. Ook hier kan een genderverschillend ontwikkelings- en rijpingseffect een rol van betekenis spelen. De effectgroottes voor genderverschillen zijn .07 voor EC, .32 voor SC, .45 voor MC, en .28 voor ESMC in groep 5 en .19 voor EC, .18 voor SC, .27 voor MC, en .11 voor ESMC in de groepen 6 t/m 8. De genderverschillen voor SC en MC zijn het grootst in groep 5. Hier spelen ontegenzeggelijk ontwikkelingseffecten mee, zoals ook eerder beschreven in paragraaf 4.2.2.

Zorgen over het sociaal-emotionele functioneren

---

¹¹ Zie bijvoorbeeld <https://www.onderwijskennis.nl/sites/onderwijskennis/files/media-files/LEERKRACHTVERWACHTINGEN%20digitaal%20240921.pdf>

Aan alle leerkrachten die deelnamen aan het normeringsonderzoek met Kindbegrip LK stelden we de volgende vraag:

Maakt u zich als leerkracht zorgen over het sociaal-emotionele functioneren van ... (voornaam kind)?
Antwoordmogelijkheden: JA / NEE, met een toelichtingsveld.

We verwachtten dat leerlingen over wie de leerkracht zich zorgen maakt, lager scoren op alle Kindbegrip LK schalen. Deze verwachting is bevestigd. Voor meer gegevens betreffende de criteriumvaliditeit verwijzen we naar paragraaf 6.3.

6.3 Criteriumvaliditeit

Criteriumvaliditeit heeft hier te maken met de vraag in hoeverre de score op de schalen van Kindbegrip al dan niet een goede voorspeller zijn van een relevant criterium, namelijk van gedragingen of uitkomsten die met Kindbegrip zelf niet worden gemeten, maar wel een klinisch-relevante betekenis hebben voor het (volgen van het) sociaal-emotioneel functioneren van een kind op school en die een (causale) relatie hebben met wat Kindbegrip meet. Om dit te onderzoeken, moeten we eerst verwachtingen specificeren over het type criteria waarmee we relaties veronderstellen. We hebben dit vooralsnog alleen voor Kindbegrip LK kunnen doen.

Een mogelijk criterium om de criteriumvaliditeit van Kindbegrip LK te kunnen schatten komt voort uit de vraag die we stelden aan alle leerkrachten die deelnamen aan het normeringsonderzoek voor Kindbegrip LK (zie ook paragraaf 6.2.4.):

Maakt u zich als leerkracht zorgen over het sociaal-emotionele functioneren van ... (voornaam kind)?
Antwoordmogelijkheden: JA / NEE, met een toelichtingsveld.

Dit criterium, dat in het normeringsonderzoek is bevestigd na het invullen van de Kindbegrip LK-schalen, biedt de mogelijkheid om de gelijktijdige criteriumvaliditeit na te gaan. We verwachten immers dat leerlingen over wie de leerkracht “*zich zorgen maakt*”, lager scoren op de Kindbegrip LK-schalen Emotionele Competenties (EC), Sociale Competenties (SC) en Morele Competenties (MC) en op de totaalscore (ESMC). Indien dit uit het onderzoek ook zo blijkt, dan ondersteunt dit de doelmatigheid (= de validiteit) van Kindbegrip.

Alvorens de criteriumvaliditeit te kunnen toetsen, willen we eerst zicht krijgen op het percentage kinderen waar leerkrachten “*zich zorgen over maakt*”.

Wat Kindbegrip LK 1-2 betreft, zien we dat van alle leerkrachten die deze vraag beantwoord hebben (N=855), er 153 kinderen zijn waarover ze zich zorgen maken (=17.9%). Het gaat hierbij om bijna evenveel kinderen in groep 1 als in groep 2, maar in beide groepen zien we dat leerkrachten zich verhoudingsgewijze meer zorgen maken over jongens dan over meisjes (in een verhouding van circa 2 jongens ten opzichte van 1 meisje).

Betreffende Kindbegrip LK 3-6 zien we dat van alle leerkrachten die deze vraag beantwoord hebben (N=1.866), er 400 kinderen zijn waarover ze zich zorgen maken (=21.2%). Het gaat hierbij om bijna evenveel kinderen in de groepen 3, 4, 5 en 6, maar in alle groepen zien we wederom dat leerkrachten zich verhoudingsgewijze meer zorgen maken over jongens dan over meisjes (in iedere groep zien we een verhouding van circa 2 jongens ten opzichte van 1 meisje waarover de leerkracht zich zorgen maakt).

Wat Kindbegrip LK 7-8 betreft, zien we dat van alle leerkrachten die deze vraag beantwoord hebben (N=962), er 234 kinderen zijn waarover ze zich zorgen maken (=24.3%). Het gaat hierbij substantieel meer om kinderen in groep 7 dan in groep 8, maar ook hier vinden we in beide groepen dat leerkrachten zich verhoudingsgewijze meer zorgen maken over jongens dan over meisjes (wederom een verhouding van circa 2 jongens ten opzichte van 1 meisje).

Het criterium “aantal leerlingen waarover de leerkracht zich betreffende het sociaal-emotioneel functioneren zorgen maakt” wijst erop dat in totaal over circa 21 procent van de leerlingen in het basisonderwijs zorgen zijn bij leerkrachten en dat die zorgen voor tweederde van de gevallen gaan over jongens.

Aan de hand van onafhankelijke *t*-toetsen tussen de groep “zorgen” en de groep “geen zorgen” betreffende het sociaal-emotioneel functioneren is nagegaan of de afzonderlijke Kindbegrip LK-schalen EC, SC en MC evenals of de totaalscore ESMC goede voorspellers zijn van het criterium “leerkracht maakt zich zorgen over deze leerling”. We hebben in de analyses rekening gehouden met de assumpties voor het gebruik van de *t*-toetsen (o.a. de homogeniteitseis van de varianties).

Voor Kindbegrip LK 1-2 zien we dat de drie schalen afzonderlijk evenals de totaalscore op zeer significante wijze ($p < .001$) onderscheid maken tussen de groep “zorgen” en “geen zorgen”. De leerlingen waarover zorgen zijn, scoren significant lager op de drie schalen dan de leerlingen waarover geen zorgen zijn. De effectgroottes (uitgedrukt in Cohen’s *d*) zijn zeer overtuigend: 1.11 voor EC, 1.10 voor SC, 1.05 voor MC en 1.20 voor ESMC. In lijn met Cohen (1988) spreken we dus van een groot effect voor EC, voor SC en voor MC afzonderlijk, en eveneens van een groot effect voor de totaalscore ESMC, oftewel de leerlingen waarover leerkrachten zich zorgen maken scoren minstens 1 standaarddeviatie lager dan de leerlingen waarover leerkrachten zich geen zorgen maken.

Rekening houdend met mogelijke verschillen tussen jongens en meisjes in Kindbegrip LK 1-2 zien we uit bijkomende analyses dat de effectgroottes bij jongens en meisjes nagenoeg dezelfde waarden opleveren. De effectgroottes bij jongens zijn: 1.01 voor EC, 1.06 voor SC, .97 voor MC en 1.09 voor ESMC. De effectgroottes bij meisjes zijn: 1.19 voor EC, 1.14 voor SC, 1.05 voor MC en 1.25 voor ESMC. Zowel bij jongens als bij meisjes vinden we een groot effect voor de drie schalen; oftewel de jongens waarover leerkrachten zich zorgen maken scoren ongeveer 1 standaarddeviatie lager op Kindbegrip LK dan de jongens waarover leerkrachten zich geen zorgen maken, en de meisjes waarover leerkrachten zich zorgen maken scoren minstens 1 standaarddeviatie lager dan de meisjes waarover leerkrachten zich geen zorgen maken.

Een extra analyse is verricht om na te gaan of er verschillen zijn in de scores op EC, SC, MC en ESMC (Kindbegrip LK) tussen de jongens waarover leerkrachten zich zorgen maken en de meisjes waarover leerkrachten zich zorgen maken. We vonden geen verschillen in de scores, noch voor EC, noch voor SC, noch voor MC, noch voor ESMC: de effectgroottes waren respectievelijk .05, .10, .17 en .11. Dat zijn verwaarloosbare waarden die erop wijzen dat de jongens waarover leerkrachten zich zorgen maken gemiddeld gezien dezelfde score halen als meisjes waarover leerkrachten zich zorgen maken in de groepen 1 en 2.

Voor Kindbegrip LK 3-6 zien we dat de drie schalen afzonderlijk evenals de totaalscore op zeer significante wijze ($p < .001$) onderscheid maken tussen de groep “zorgen” en “geen zorgen”. De leerlingen waarover zorgen zijn, scoren significant lager op de drie schalen dan de leerlingen waarover geen zorgen zijn. De effectgroottes (uitgedrukt in Cohen’s *d*) zijn zeer overtuigend: 1.13 voor EC, 1.19 voor SC, 1.04 voor MC en 1.26 voor ESMC. In lijn met Cohen (1988) spreken we dus van een groot effect voor EC, voor SC, voor MC, en voor de totaalscore ESMC, oftewel de leerlingen waarover leerkrachten zich zorgen maken scoren minstens 1 standaarddeviatie lager dan de leerlingen waarover leerkrachten zich geen zorgen maken.

Rekening houdend met mogelijke verschillen tussen jongens en meisjes in Kindbegrip LK 3-6 stellen we vast dat de effectgroottes bij jongens en meisjes nagenoeg dezelfde waarden opleveren. De effectgroottes bij jongens zijn: 1.05 voor EC, 1.11 voor SC, .99 voor MC en 1.19 voor ESMC. De effectgroottes bij meisjes zijn: 1.13 voor EC, 1.17 voor SC, .91 voor MC en 1.22 voor ESMC. Zowel bij jongens als bij meisjes vinden we een groot effect voor de drie schalen; oftewel de jongens waarover leerkrachten zich zorgen maken scoren circa 1 standaarddeviatie lager dan de jongens waarover leerkrachten zich geen zorgen maken, en de meisjes waarover leerkrachten zich zorgen maken scoren ongeveer 1 standaarddeviatie lager dan de meisjes waarover leerkrachten zich geen zorgen maken.

Om na te gaan of er verschillen zijn in de scores op EC, SC, MC en ESMC tussen de jongens waarover leerkrachten zich zorgen maken en de meisjes waarover leerkrachten zich zorgen maken in de groepen 3 tot en met 6 is een bijkomende analyse verricht. We vonden kleine effecten die wijzen op verschillen in de scores: de effectgroottes waren .31 voor EC, .39 voor SC, .49 voor MC en .44 voor ESMC. Dat zijn waarden die erop wijzen dat de jongens waarover leerkrachten zich zorgen maken gemiddeld gezien een derde tot bijna een halve standaarddeviatie lager scoren op Kindbegrip LK dan meisjes waarover leerkrachten zich zorgen maken in de groepen 3 tot en met 6.

Ook voor Kindbegrip LK 7-8 zien we dat de drie schalen afzonderlijk evenals de totaalscore op zeer significante wijze ($p < .001$) onderscheid maken tussen de groep “zorgen” en “geen zorgen”. De leerlingen waarover zorgen zijn scoren significant lager op de drie schalen dan de leerlingen waarover geen zorgen zijn. De effectgroottes (uitgedrukt in Cohen’s d) zijn wederom zeer overtuigend: 1.00 voor EC, 1.20 voor SC, 1.25 voor MC en 1.25 voor ESMC. In lijn met Cohen (1988) spreken we dus van een groot effect voor EC, voor SC, voor MC en voor de totaalscore ESMC, oftewel de leerlingen waarover leerkrachten zich zorgen maken scoren minstens 1 standaarddeviatie lager dan de leerlingen waarover leerkrachten zich geen zorgen maken.

Rekening houdend met mogelijke verschillen tussen jongens en meisjes in Kindbegrip 7-8 stellen we vast dat de effectgroottes bij jongens en meisjes bijna dezelfde waarden opleveren. De effectgroottes bij jongens zijn: 1.02 voor EC, 1.18 voor SC, 1.21 voor MC en 1.26 voor ESMC. De effectgroottes bij meisjes zijn: .89 voor EC, 1.12 voor SC, 1.15 voor MC en 1.14 voor ESMC. Zowel bij jongens als bij meisjes vinden we een groot effect voor de drie schalen afzonderlijk en voor de totaalscore; oftewel de jongens waarover leerkrachten zich zorgen maken scoren minstens 1 standaarddeviatie lager op Kindbegrip LK dan de jongens waarover leerkrachten zich geen zorgen maken, en de meisjes waarover leerkrachten zich zorgen maken scoren ongeveer 1 standaarddeviatie lager dan de meisjes waarover leerkrachten zich geen zorgen maken.

Om na te gaan of er verschillen zijn in de scores op EC, SC, MC en ESMC tussen de jongens waarover leerkrachten zich zorgen maken en de meisjes waarover leerkrachten zich zorgen maken in de groepen 3 tot en met 6 werd ook voor Kindbegrip LK 7-8 een bijkomende analyse verricht. We vonden kleine tot middelmatige effecten die wijzen op verschillen in de scores: de effectgroottes waren .34 voor EC, .33 voor SC, .53 voor MC en .42 voor ESMC. Dat zijn waarden die erop wijzen dat de jongens waarover leerkrachten zich zorgen maken gemiddeld gezien een derde tot een halve standaarddeviatie lager scoren op Kindbegrip LK dan meisjes waarover leerkrachten zich zorgen maken (in de groepen 7 en 8).

Samenvattend kunnen we stellen dat leerkrachten zich bij circa 1 op de 5 leerlingen zorgen maken betreffende het sociaal-emotioneel functioneren, en dat het bij twee derde van deze leerlingen gaat om jongens. De afzonderlijke Kindbegrip-schalen EC, SC en MC en de totaalscores ‘voorspellen’ het zorgen maken door de leerkracht op statistisch zeer significante wijze, zowel bij Kindbegrip LK 1-2, als bij Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8. De effectgroottes zijn voor zowel de hele groep, als voor jongens en meisjes afzonderlijk groot te noemen.

Nu is het mogelijk dat leerkrachten zich juist door het invullen van de stellingen in Kindbegrip LK meer bewust zijn geraakt van eventuele zorgen (als een leerkracht lage scores op de stellingen heeft ingevuld, kan dit ertoe bijdragen dat de leerkracht inderdaad ook “JA” antwoordt op de vraag naar eventuele zorgen). Toch ondersteunen deze gegevens de gelijktijdige criteriumvaliditeit van Kindbegrip LK met “zich zorgen maken door de leerkracht”. Kindbegrip wil een moment van reflectie wil zijn voor de leerkracht om na te denken over het sociaal-emotioneel functioneren van de leerlingen. In de praktijk zal dat in hoge mate equivalent zijn met de vraag of de leerkracht zich zorgen maakt over het desbetreffende kind of niet. Een moment van reflectie op het sociaal-emotionele functioneren is essentieel in de wijze waarop we leerlingen in hun ontwikkeling op de basisschool willen begeleiden en ondersteunen.

Jongens waarover leerkrachten zich zorgen maken scoorden bij Kindbegrip LK 1-2 niet verschillend van meisjes waarover leerkrachten zich zorgen maken. Bij Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8 vonden we wel een klein effect (tot een matig effect voor MC in Kindbegrip LK 7-8) tussen jongens versus

meisjes waarover de leerkracht zich zorgen maakt: deze jongens scoren gemiddeld gezien een derde tot een halve standaarddeviatie lager op Kindbegrip LK dan de meisjes. Deze gegevens ondersteunen de criteriumvaliditeit, maar ook de gekozen genderspecifieke normering voor Kindbegrip (zeker voor de LK versies 3-6 en 7-8).

6.4 (Voorlopige) conclusie met betrekking tot de validiteit

Uitkomsten van de validiteitstoetsingen dusver wijzen erop dat Kindbegrip zeer goed tot uitstekend voldoet aan de inhoudsvaliditeit en de begripsvaliditeit. Dit blijkt uit verschillende toetsingen op de interne structuur en geldt voor zowel Kindbegrip LK (alle versies 1-2, 3-6 en 7-8) als voor Kindbegrip LL. De *fit* tussen de theoretische veronderstelde structuur op basis van de theorie over het sociaal-emotioneel leren (SEL) en de verzamelde data is goed bevonden en de onderliggende structuur in de gegevens blijkt invariant te zijn over de versies van Kindbegrip (zowel de drie versies van Kindbegrip LK, als Kindbegrip LL) heen, of met andere woorden de onderliggende structuur is gelijkwaardig bevonden voor de hele basisschoolleeftijd.

Het onderzoek naar de criteriumvaliditeit van Kindbegrip LK toont dat het “zich zorgen maken door de leerkracht” op statistisch significante wijze voorspeld wordt door de afzonderlijke schalen EC, SC en MC en door de totaalscore ESMC, zowel bij Kindbegrip LK 1-2, als bij Kindbegrip LK 3-6 en Kindbegrip LK 7-8. De effectgroottes zijn voor zowel de hele groep, als voor jongens en meisjes afzonderlijk ‘groot’ te noemen. In toekomstig onderzoek dient de convergente validiteit van Kindbegrip, bijvoorbeeld met data uit gebruik of met behulp van andere instrumenten, die op onderdelen vergelijkbare constructen hanteren, nog wel getoetst te worden. Ook de criteriumvaliditeit van Kindbegrip LL willen we in de toekomst onderzoeken.

Literatuur

- Box, G. E. P. and Cox, D. R. (1964). An analysis of transformations, *Journal of the Royal Statistical Society, Series B*, 26, 211-252.
- Brackett, M. (2019). *Permission to Feel: Unlocking the Power of Emotions to Help Our Kids, Ourselves, and Our Society Thrive*. Celadon Books.
- Bradberry, T., & Greaves, J. (2009). *Emotional Intelligence 2.0*. Talent Smart.
- Buuren, S. van & Fredriks, M. (2001). Worm plot: a simple diagnostic device for modelling growth reference curves. *Statist. Med.*, 20(8), 1259-1277. doi: 10.1002/sim.746.
- Byrne, B. M. (1998). *Structural equation modeling with LISREL, PRELIS, and SIMPLIS: Basic concepts, applications, and programming*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- CASEL (2020, December). *Evidence-Based Social and Emotional Learning Programs: CASEL Criteria Updates and Rationale*.
- CASEL (2022a). *Our History*. Verkregen op 13 juli 2022, van <https://casel.org/about-us/our-history/>
- CASEL (2022b). *Fundamentals of SEL*. Geraadpleegd op 13 juli 2022, van <https://casel.org/fundamentals-of-sel/>
- CBS. (2021a, 7 juli). *Gebieden in Nederland 2021*. Geraadpleegd op 22 mei 2022, van <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/84929NED/table>
- CBS. (2021b, 30 juni). *Onderwijsinstellingen; grootte, soort, levensbeschouwelijke grondslag*. Geraadpleegd op 24 november 2021, van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/03753/table?dl=5D5FA>
- CBS. (2022a, 13 mei). *(Speciaal) basisonderwijs en speciale scholen; leerlingen, schoolregio*. Geraadpleegd op 30 juli 2022, van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/71478ned/table?ts=1659197996856>
- CBS. (2022b, 29 maart). *Leerlingen naar gemeenten schooljaar 2021/'22*. Geraadpleegd op 22 mei 2022, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2022/13/leerlingen-naar-gemeenten-schooljaar-2021-22>
- CBS. (2022c, 29 juli). *Onderwijsinstellingen; grootte, soort, levensbeschouwelijke grondslag*. Geraadpleegd op 7 juli 2023, van <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/03753/table>
- CBS. (2023a, 7 juni). *Gebieden in Nederland 2023*. Geraadpleegd op 7 juli 2023, van <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/85385NED/table>
- CBS. (2023b, 21 april). *(Speciaal) basisonderwijs en speciale scholen; leerlingen, schoolregio*. Geraadpleegd op 7 juli 2023, van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/71478ned/table?ts=1659197996856>
- CBS. (2023c, 28 maart). *Leerlingen naar gemeenten – schooljaar 2022/'23*. Geraadpleegd op 7 juli 2023, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2023/13/leerlingen-naar-gemeenten-schooljaar-2022-23>
- CED-Groep, Onderzoek en Ontwikkeling. (2016). *Handleiding SCOL Sociale Competentie Observatie Lijst Primair Onderwijs*. Geraadpleegd op 29 maart 2022, van <https://www.rovict.nl/downloads/HL-SCOL-po.pdf>
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd. ed). New York, NY: Academic Press.
- Cronbach, L. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16, 297-334.
- Darling-Hammond, L., & Cook-Harvey, C. M. (2018). *Educating the whole child: Improving school climate to support student success*. Learning Policy Institute.
- Delfos, M.F. (2001). De ontmanelijking van de man. Opvoeden met de biologische stroom méé in plaats van tegen de biologische stroom in. *Pedagogiek in Praktijk*, 1, 8-13.
- Denham, S.A. (2018, November). *Keeping SEL Developmental: The Importance of a Developmental Lens for Fostering and Assessing SEL Competencies* (Framework Briefs, Special Issues Series). Geraadpleegd op 30 juli 2022 van <https://measuringsel.casel.org/wp-content/uploads/2018/11/Frameworks-DevSEL.pdf>

- Douma, I., de Boer, A., Minnaert, A., & Grietens, H. (2022). The I of students with ID or SEBD: A systematic literature review of the self-concept of students with ID or SEBD. *Educational Research Review*, 36, [100449]. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2022.100449>
- Driessen, G., & Van Langen, Annemarie. (2010). *De onderwijsachterstand van jongens. Omvang, oorzaken en interventies*. ITS, Radboud Universiteit Nijmegen.
- DUO. (2021, 1 oktober). *Leerlingen per onderwijssoort, cluster en leeftijd*. Geraadpleegd op 3 augustus 2022, van https://duo.nl/open_onderwijsdata/primair-onderwijs/aantal-leerlingen/leerlingen-onderwijssoort-cluster-leeftijd.jsp
- DUO. (2022, 3 mei). *Schoolvestigingen basisonderwijs*. Geraadpleegd op 23 mei 2022, van https://www.duo.nl/open_onderwijsdata/primair-onderwijs/scholen-en-adressen/schoolvestigingen-basisonderwijs.jsp
- DUO. (2023, 3 juli). *Schoolvestigingen basisonderwijs*. Geraadpleegd op 7 juli 2023, van https://duo.nl/open_onderwijsdata/primair-onderwijs/scholen-en-adressen/schoolvestigingen-basisonderwijs.jsp
- Eilers, P.H.C., & Marx, B.D. (1996). Flexible smoothing with B-splines and penalties (with comments and rejoinder). *Statistical Science*, 11, 89–121.
- Evers, A., Lucassen, W., Meijer, R., & Sijtsma, K. (2010). *COTAN beoordelingssysteem voor de kwaliteit van tests* (geheel herziene versie; herdruk mei 2010). NIP.
- Goleman, D. (1996). *Emotionele intelligentie. Emoties als sleutel tot succes*. Uitgeverij Contact.
- Goleman, D., & Senge, P. (2014). *The triple Focus. A New Approach to education*. More than sound.
- Guttman, L. (1945). A basis for analysing test-retest reliability. *Psychometrika*, 10, 255–282.
- Hukkelberg, S., Keles, S., Ogden, T., & Hammerstrøm, K. (2019). The relation between behavioral problems and social competence: A correlational Meta-analysis. *BMC Psychiatry*, 19(1), 354. <https://doi.org/10.1186/s12888-019-2343-9>
- Humphrey, N. (2013). *Social and Emotional Learning. A critical appraisal*. SAGE Publications Ltd.
- Inspectie van het Onderwijs. (2022, 11 mei). *Schoolweging 2019/2020, 2020/2021 en 2021/2022*. Geraadpleegd op 7 juli 2023, van <https://www.onderwijsinspectie.nl/trends-en-ontwikkelingen/documenten/data-bestanden/2022/05/11/schoolweging-2019-2020-2020-2021-en-2021-2022>
- Jones, S.M., & Kahn, J. (2017). *The evidence base for how we learn: Supporting students' social, emotional, and academic development*. National Commission on Social, Emotional, and Academic Development Aspen Institute. Geraadpleegd op 30 juli 2022, van <https://assets.aspeninstitute.org/content/uploads/2017/09/SEAD-Research-Brief-11.1.17.pdf>
- Kirschner, P.A., Claessens, L., Raaijmakers, S. (2018). *Op de Schouders van reuzen. Inspirerende inzichten uit de cognitieve psychologie voor leerkrachten*. Ten Brink.
- Kohlberg, L. (1969). Stage and sequence: cognitive-developmental approach to socialization. In D.A. Goslin (Ed.), *Handbook of socialization theory and research* (pp. 347-380). Rand McNally.
- Kohnstamm, D. (2007). *I am I. Sudden flashes of self-awareness in childhood*. London Athena Press.
- Kuhlemeier, H., Boxel, H. van, & Til, A. van (2012). Balans van de sociale opbrengsten in het basisonderwijs. *PPON reeks nummer 48*. Cito.
- Lincoln, Y.S., Guba, E.G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.
- Meijer, W., Felder, V., Minnaert, A., & Veenstra, A. (2016). *Over leerlingen gesproken... De IB'er als drijvende kracht achter de cultuuromslag die 'passend onderwijs' heet*. Dordrecht: InStondo.
- Milfont, T. L., Fischer, R., (2010). Testing measurement invariance across groups: Applications in cross-cultural research. *International Journal of Psychological Research*, 3(1), 111-121.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2022). *Aantal scholen in het primair onderwijs*. Geraadpleegd op 7 juli 2023, van <https://www.ocwincijfers.nl/sectoren/primair-onderwijs/instellingen/aantal-scholen-in-het-primair-onderwijs>
- Minnaert, A., & Van Loon, D. (2022). *Pilot onderzoek naar de betrouwbaarheid en validiteit van "Kindbegrip"*. [Interne publicatie]
- Nagelkerke, N. J. (1991). A note on a general definition of the coefficient of determination. *Biometrika*, 78(3), 691-692.
- Onderwijsinspectie. (2022, 11 mei). *Schoolweging 2019/2020*,

- 2020/2021 en 2021/2022. Geraadpleegd op 23 mei 2022, van <https://www.onderwijsinspectie.nl/trends-en-ontwikkelingen/documenten/data-bestanden/2022/05/11/schoolweging-2019-2020-2020-2021-en-2021-2022>
- Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek, *Leidraad onderwijs vanuit hoge verwachtingen*. Geraadpleegd op 23 augustus 2022, van <https://www.onderwijskennis.nl/sites/onderwijskennis/files/media-files/LEERKRACHTVERWACHTINGEN%20digitaal%20240921.pdf>
- ParnasSys Academie. (2019). *Gebruikershandleiding Zien!*. Geraadpleegd op 29 maart 2022, van <https://www.parnassys.nl/uploads/assets/uploads/zien-gebruikshandleiding-december-2019.pdf>
- Pharos & Trimbos-instituut (2014). *Sociaal-emotionele ontwikkeling in het primair onderwijs. Een doorlopende integrale aanpak?* Geraadpleegd op 4 januari 2019, van www.pharos.nl/documents/doc/verkenning%20sociaal%20emotionele%20ontwikkeling%20in%20het%20primair%20onderwijs_def.pdf
- PO-Raad. (2022a). *Besturen, scholen en vestigingen*. Geraadpleegd op 23 mei, van <https://www.primaironderwijsincijfers.nl/dashboard/sectorinformatie/besturen--scholen-en-vestigingen>
- PO-Raad. (2022b). *Leerlingen (omvang en samenstelling)*. Geraadpleegd op 23 mei 2022, van <https://www.primaironderwijsincijfers.nl/dashboard/sectorinformatie/leerlingen--omvang-en-samenstelling/>
- Reincke, R., Vlaming, C. & Vlaming, M. (2023). *Handleiding MSV*. Topicus.
- Rigby, R.A. & Stasinopoulos, D.M. (2005). Generalized additive models for location, scale and shape, (with discussion). *Applied Statistics*, 54, 507-554.
- Rigby, R.A. & Stasinopoulos, D.M. (2013). Automatic smoothing parameter selection in GAMLSS with an application to centile estimation. *Statistical Methods in Medical Research*, 23(4), 318–332.
- RStudio Team (2020). *RStudio: Integrated Development for R*. RStudio, PBC, Boston, MA URL <http://www.rstudio.com/>.
- Ruijsenaars, A.J.J.M. (2004). *Leerproblemen en leerstoornissen. Remedial teaching en behandeling. Hulpschema's voor opleiding en praktijk*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Scholte, E., & Van der Ploeg, J. (2017). *Handboek sociaal-emotionele vaardigheden. Basisvaardigheden van jeugdigen om gedrags- en leerproblemen te voorkomen en te verminderen*. Bohn Stafleu van Loghum.
- Six Seconds (2022). *The Six Seconds Model of EQ*. Geraadpleegd op 13 juli 2022, van <https://www.6seconds.org/2010/01/27/the-six-seconds-eq-model/>
- SLO. (2019, 23 oktober). *Sociaal-emotionele ontwikkeling*. Geraadpleegd op 12-02-2022.
- SLO. (2022, 3 maart). *Gezonde leefstijl*. Geraadpleegd op 29 juli 2022, van <https://www.slo.nl/thema/meer/gezonde-leefstijl/>
- Stasinopoulos D. M. Rigby R.A. (2007). Generalized additive models for location scale and shape (GAMLSS) in R. *Journal of Statistical Software*, 23(7), <https://www.jstatsoft.org/v23/i07/>.
- Swanborn, P. G. (1987). *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Boom.
- Van Loon, D., Minnaert, A., & Reincke, R. (2023, 7 april). *Rapportage pilot Kindbegrip leerlingversie (LL) en Monitor Sociale Veiligheid (MSV)*. Deventer: Topicus.
- Van Loon, D., van der Meulen, B. F., & Minnaert, A. E. M. G. (2015). *Effectonderzoek in de gedragswetenschappen: Een introductie*. Garant.
- Van Overveld, C.W. (2010). Gedragsproblemen en onderwijs: Prioriteit voor Preventie. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 49(4), 119-129.
- Van Overveld, K. (2017) *SEL. Sociaal-emotioneel leren als basis*. Uitgeverij Pica.
- Van Overveld, K., Reincke, R., & Van Loon, D. (2022-2023). *Handleiding Kindbegrip*. Topicus.
- Van Poortvliet, M., Clarke, A., & Gross, J. (2021). *Improving Social and Emotional Learning in Primary Schools. Guidance Report*. Education Endowment Foundation.

- Veldhuijzen, N. H., Goldebeld, P., & Sanders, P. F. (1993). Klassieke testtheorie en generaliseerbaarheidstheorie. In T. J. H. M. Eggen & P. F. Sanders (Red.), *Psychometrie in de praktijk* (pp. 33-82). Arnhem: CITO.
- Weissberg, R.P., Durlak, J.A., Domitrovich, C.E., & Gullotta, T.P. (2015). Social and Emotional Learning: Past, Present, and Future. In J.A. Durlak, C.E. Domitrovich, R.P. Weissberg & T.P. Gullotta (Eds.), *Handbook of Social and Emotional Learning. Research and Practice* (pp. 3-19). Guilford Press.
- Wigelsworth, M., Verity, L., Mason, C., Humphrey, N., Qualter, P., & Troncoso, P. (2020). *Programmes to Practices Identifying effective, evidence-based social and emotional learning strategies for teachers and schools: Evidence review*. Education Endowment Foundation.
- Zajonc, R.B. (1965). Social facilitation: a solution is suggested for an old unresolved social psychological problem. *Science*, 149, 269-274.

Bijlage A | Enkele beschrijvende statistische gegevens per stelling van Kindbegrip LK

Tabel A.1 | Kindbegrip LK 1-2 - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep jongens, leerjaar 1

Schaal		Antwoordopties							
		N	Gem	Std dev	1	2	3	4	5
Emotionele competenties (EC)									
1.	EC01 - De leerling benoemt de eigen emoties als fijn of niet fijn.	216	3.72	1.17	7%	6%	25%	31%	31%
2.	EC02 - De leerling benoemt dat een gebeurtenis of het gedrag van een ander een emotie bij hem/haar oproept.	216	3.38	1.14	6%	17%	28%	32%	18%
3.	EC03 - De leerling gebruikt eenvoudige emotiewoorden zoals boos of blij.	216	4.07	0.92	1%	5%	19%	38%	38%
4.	EC04 - De leerling benoemt aan anderen hoe hij/zij zich voelt.	216	3.43	1.14	5%	18%	25%	33%	19%
5.	EC05 - De leerling wijst aan waar in het lichaam hij een emotie voelt, bijvoorbeeld in de buik.	216	3.15	1.21	12%	16%	31%	26%	14%
6.	EC06 - De leerling benoemt wat hij/zij wel/niet goed kan.	216	3.50	1.03	3%	14%	28%	38%	17%
7.	EC07 - De leerling reageert rustig op een onverwachte situatie.	216	3.43	1.10	5%	16%	27%	35%	17%
8.	EC08 - De leerling kalmeert zichzelf in een stressvolle situatie met hulp van een ander.	216	3.50	1.01	5%	11%	28%	43%	13%
9.	EC09 - De leerling vertelt met ondersteuning van een volwassene wat er in hem/haar omging en wat hij/zij deed tijdens een gebeurtenis die emoties oproep.	215	3.54	1.07	4%	13%	28%	35%	20%
10.	EC10 - De leerling voltooit een lastige opdracht na bemoediging van de leerkracht of een andere leerling.	215	3.74	0.95	1%	8%	29%	39%	23%
Sociale competenties (SC)									
11.	SC01 - De leerling benoemt de verschillen en overeenkomsten tussen zichzelf en andere leerlingen, zoals uiterlijk, vaardigheden of gedrag.	215	3.34	1.10	6%	16%	34%	28%	17%
12.	SC02 - De leerling benoemt de gezichtsexpressie van andere leerlingen.	215	3.50	1.08	4%	13%	31%	32%	20%
13.	SC03 - De leerling stelt geïnteresseerde vragen aan een ander.	214	3.17	1.21	8%	25%	24%	27%	16%
14.	SC04 - De leerling stelt een ander vragen over zijn/haar gevoelens, zoals ‘Ben je verdrietig?’ of ‘Ben je blij?’	214	3.28	1.18	7%	19%	29%	26%	18%
15.	SC05 - De leerling luistert als een ander iets vertelt.	214	3.75	0.96	1%	10%	22%	45%	21%
16.	SC06 - De leerling maakt contact met andere leerlingen.	215	4.12	0.95	1%	5%	18%	33%	43%
17.	SC07 - De leerling voert een gesprek vanuit het eigen standpunt.	215	3.63	1.06	3%	11%	27%	35%	23%

18.	SC08- De leerling helpt na aanmoediging van de leerkracht een ander bij praktische zaken zoals opruimen van speelmateriaal.	215	3.98	0.89	1%	5%	20%	43%	31%
19.	SC09 - De leerling zegt tegen de ander dat hij/zij bepaald gedrag niet prettig vindt.	215	3.50	1.09	4%	14%	29%	33%	20%
20.	SC10 - De leerling bedenkt met hulp van de leerkracht een oplossing voor een probleempje met een andere leerling.	215	3.54	1.06	3%	15%	26%	38%	19%
21.	SC11 -De leerling zegt iets aardigs tegen de ander, bijvoorbeeld over iemands kleding of persoonlijke kwaliteiten.	215	3.41	1.11	4%	19%	30%	28%	20%
Morele competenties (MC)									
22.	MC01 - De leerling volgt de aanwijzingen van de leerkracht op.	214	4.05	0.90	1%	5%	16%	43%	34%
23.	MC02 - De leerling doet de ander niet opzettelijk pijn.	214	4.18	1.03	2%	7%	12%	28%	50%
24.	MC03 - De leerling zet zich belangeloos in voor het welzijn van andere leerlingen.	214	3.57	1.08	4%	13%	29%	33%	22%
25.	MC04 - De leerling zegt dat hij/zij iets voor een ander zal doen.	214	3.47	1.09	3%	17%	28%	32%	20%
26.	MC05 - De leerling is beleefd tegen een volwassene door bijvoorbeeld met twee woorden te spreken.	214	4.03	1.02	2%	6%	20%	32%	41%

Tabel A.2 | Kindbegrip LK 1-2 - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep meisjes, leerjaar 1

		Antwoordopties							
		N	Gem	Std dev	1	2	3	4	5
Schaal									
Emotionele competenties (EC)									
1.	EC01 - De leerling benoemt de eigen emoties als fijn of niet fijn.	238	3.88	1.08	5%	6%	19%	38%	33%
2.	EC02 - De leerling benoemt dat een gebeurtenis of het gedrag van een ander een emotie bij hem/haar oproept.	238	3.71	1.08	4%	11%	21%	40%	25%
3.	EC03 - De leerling gebruikt eenvoudige emotiewoorden zoals boos of blij.	238	4.24	0.94	2%	3%	12%	33%	49%
4.	EC04 - De leerling benoemt aan anderen hoe hij/zij zich voelt.	238	3.63	1.11	4%	15%	19%	39%	23%
5.	EC05 - De leerling wijst aan waar in het lichaam hij een emotie voelt, bijvoorbeeld in de buik.	238	3.46	1.28	14%	7%	20%	38%	21%
6.	EC06 - De leerling benoemt wat hij/zij wel/niet goed kan.	238	3.66	1.09	3%	13%	24%	36%	25%
7.	EC07 - De leerling reageert rustig op een onverwachte situatie.	238	3.73	1.06	4%	8%	25%	37%	26%
8.	EC08 - De leerling kalmeert zichzelf in een stressvolle situatie met hulp van een ander.	238	3.82	0.96	2%	8%	23%	42%	25%
9.	EC09 - De leerling vertelt met ondersteuning van een volwassene wat er in hem/haar omging en wat hij/zij deed tijdens een gebeurtenis die emoties oproep.	238	3.84	1.00	2%	8%	22%	39%	29%

10.	EC10 - De leerling voltooit een lastige opdracht na bemoediging van de leerkracht of een andere leerling.	238	4.03	0.93	1%	6%	19%	38%	36%
Sociale competenties (SC)									
11.	SC01 - De leerling benoemt de verschillen en overeenkomsten tussen zichzelf en andere leerlingen, zoals uiterlijk, vaardigheden of gedrag.	237	3.64	1.11	5%	11%	25%	34%	25%
12.	SC02 - De leerling benoemt de gezichtsexpressie van andere leerlingen.	236	3.71	1.10	4%	10%	23%	36%	27%
13.	SC03 - De leerling stelt geïnteresseerde vragen aan een ander.	236	3.45	1.13	6%	15%	26%	34%	19%
14.	SC04 - De leerling stelt een ander vragen over zijn/haar gevoelens, zoals 'Ben je verdrietig?' of 'Ben je blij?'	236	3.54	1.14	6%	14%	24%	35%	22%
15.	SC05 - De leerling luistert als een ander iets vertelt.	236	4.07	0.88	0%	6%	19%	39%	37%
16.	SC06 - De leerling maakt contact met andere leerlingen.	237	4.28	0.89	1%	4%	13%	32%	51%
17.	SC07 - De leerling voert een gesprek vanuit het eigen standpunt.	237	3.82	1.08	5%	5%	22%	37%	30%
18.	SC08 - De leerling helpt na aanmoediging van de leerkracht een ander bij praktische zaken zoals opruimen van speelmateriaal.	237	4.25	0.87	1%	2%	17%	31%	49%
19.	SC09 - De leerling zegt tegen de ander dat hij/zij bepaald gedrag niet prettig vindt.	237	3.79	1.10	3%	12%	20%	35%	31%
20.	SC10 - De leerling bedenkt met hulp van de leerkracht een oplossing voor een probleempje met een andere leerling.	237	3.84	0.99	2%	8%	21%	41%	27%
21.	SC11 - De leerling zegt iets aardigs tegen de ander, bijvoorbeeld over iemands kleding of persoonlijke kwaliteiten.	237	3.80	1.09	4%	8%	21%	36%	30%
Morele competenties (MC)									
22.	MC01 - De leerling volgt de aanwijzingen van de leerkracht op.	236	4.25	0.82	0%	3%	11%	40%	45%
23.	MC02 - De leerling doet de ander niet opzettelijk pijn.	236	4.45	0.90	2%	4%	6%	25%	63%
24.	MC03 - De leerling zet zich belangeloos in voor het welzijn van andere leerlingen.	236	3.81	1.03	2%	10%	22%	37%	29%
25.	MC04 - De leerling zegt dat hij/zij iets voor een ander zal doen.	236	3.84	1.05	4%	6%	22%	38%	30%
26.	MC05 - De leerling is beleefd tegen een volwassene door bijvoorbeeld met twee woorden te spreken.	236	4.22	0.93	2%	3%	16%	31%	48%

Tabel A.3 | Kindbegrip LK 1-2 - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep jongens en meisjes, leerjaar 1

		Antwoordopties							
		N	Gem	Std dev	1	2	3	4	5
Schaal									
Emotionele competenties (EC)									
1.	EC01 - De leerling benoemt de eigen emoties als fijn of niet fijn.	454	3.80	1.12	6%	6%	22%	35%	32%
2.	EC02 - De leerling benoemt dat een gebeurtenis of het gedrag van een ander een emotie bij hem/haar oproept.	454	3.55	1.12	5%	13%	24%	36%	21%
3.	EC03 - De leerling gebruikt eenvoudige emotiewoorden zoals boos of blij.	454	4.16	0.93	2%	4%	15%	35%	44%
4.	EC04 - De leerling benoemt aan anderen hoe hij/zij zich voelt.	454	3.54	1.13	4%	16%	22%	36%	21%
5.	EC05 - De leerling wijst aan waar in het lichaam hij een emotie voelt, bijvoorbeeld in de buik.	454	3.31	1.26	13%	11%	26%	33%	18%
6.	EC06 - De leerling benoemt wat hij/zij wel/niet goed kan.	454	3.58	1.06	3%	13%	26%	37%	21%
7.	EC07 - De leerling reageert rustig op een onverwachte situatie.	454	3.59	1.09	4%	12%	26%	36%	22%
8.	EC08 - De leerling kalmeert zichzelf in een stressvolle situatie met hulp van een ander.	454	3.67	0.99	3%	9%	25%	43%	20%
9.	EC09 - De leerling vertelt met ondersteuning van een volwassene wat er in hem/haar omging en wat hij/zij deed tijdens een gebeurtenis die emoties oproep.	453	3.70	1.04	3%	11%	25%	37%	24%
10.	EC10 - De leerling voltooit een lastige opdracht na bemoediging van de leerkracht of een andere leerling.	453	3.89	0.95	1%	7%	24%	38%	30%
Sociale competenties (SC)									
11.	SC01 - De leerling benoemt de verschillen en overeenkomsten tussen zichzelf en andere leerlingen, zoals uiterlijk, vaardigheden of gedrag.	452	3.50	1.12	5%	13%	29%	31%	21%
12.	SC02 - De leerling benoemt de gezichtsexpressie van andere leerlingen.	451	3.61	1.09	4%	12%	27%	34%	24%
13.	SC03 - De leerling stelt geïnteresseerde vragen aan een ander.	450	3.31	1.18	7%	20%	25%	31%	17%
14.	SC04 - De leerling stelt een ander vragen over zijn/haar gevoelens, zoals 'Ben je verdrietig?' of 'Ben je blij?'	450	3.41	1.17	6%	16%	26%	31%	20%
15.	SC05 - De leerling luistert als een ander iets vertelt.	450	3.92	0.93	1%	8%	20%	42%	30%
16.	SC06 - De leerling maakt contact met andere leerlingen.	452	4.20	0.92	1%	4%	15%	33%	47%
17.	SC07 - De leerling voert een gesprek vanuit het eigen standpunt.	452	3.73	1.07	4%	8%	25%	36%	27%
18.	SC08 - De leerling helpt na aanmoediging van de leerkracht een ander bij praktische zaken zoals opruimen van speelmateriaal.	452	4.12	0.89	1%	4%	18%	37%	40%
19.	SC09 - De leerling zegt tegen de ander dat hij/zij bepaald gedrag niet prettig vindt.	452	3.65	1.10	4%	13%	24%	34%	25%

20.	SC10 - De leerling bedenkt met hulp van de leerkracht een oplossing voor een probleempje met een andere leerling.	452	3.70	1.03	3%	11%	23%	40%	23%
21.	SC11 - De leerling zegt iets aardigs tegen de ander, bijvoorbeeld over iemands kleding of persoonlijke kwaliteiten.	452	3.62	1.12	4%	13%	25%	32%	25%
Morele competenties (MC)									
22.	MC01 - De leerling volgt de aanwijzingen van de leerkracht op.	450	4.16	0.86	1%	4%	14%	41%	40%
23.	MC02 - De leerling doet de ander niet opzettelijk pijn.	450	4.32	0.97	2%	6%	9%	27%	57%
24.	MC03 - De leerling zet zich belangeloos in voor het welzijn van andere leerlingen.	450	3.69	1.06	3%	11%	25%	35%	26%
25.	MC04 - De leerling zegt dat hij/zij iets voor een ander zal doen.	450	3.67	1.08	4%	11%	25%	35%	25%
26.	MC05 - De leerling is beleefd tegen een volwassene door bijvoorbeeld met twee woorden te spreken.	450	4.13	0.98	2%	4%	18%	32%	45%

Tabel A.4 | Kindbegrip LK 1-2 - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep jongens, leerjaar 2

		Antwoordopties							
		N	Gem	Std dev	1	2	3	4	5
Schaal									
Emotionele competenties (EC)									
1.	EC01 - De leerling benoemt de eigen emoties als fijn of niet fijn.	208	4.10	0.92	1%	4%	16%	39%	39%
2.	EC02 - De leerling benoemt dat een gebeurtenis of het gedrag van een ander een emotie bij hem/haar oproept.	208	3.83	0.97	2%	7%	25%	38%	27%
3.	EC03 - De leerling gebruikt eenvoudige emotiewoorden zoals boos of blij.	208	4.43	0.76	0%	1%	11%	30%	57%
4.	EC04 - De leerling benoemt aan anderen hoe hij/zij zich voelt.	208	3.79	1.07	2%	12%	23%	32%	31%
5.	EC05 - De leerling wijst aan waar in het lichaam hij een emotie voelt, bijvoorbeeld in de buik.	208	3.44	1.30	14%	8%	20%	36%	22%
6.	EC06 - De leerling benoemt wat hij/zij wel/niet goed kan.	208	4.11	0.89	0%	5%	19%	36%	40%
7.	EC07 - De leerling reageert rustig op een onverwachte situatie.	208	3.91	1.09	6%	5%	13%	43%	32%
8.	EC08 - De leerling kalmeert zichzelf in een stressvolle situatie met hulp van een ander.	208	3.94	0.99	3%	4%	19%	41%	32%
9.	EC09 - De leerling vertelt met ondersteuning van een volwassene wat er in hem/haar omging en wat hij/zij deed tijdens een gebeurtenis die emoties oproep.	208	4.02	0.86	0%	7%	15%	47%	31%
10.	EC10 - De leerling voltooit een lastige opdracht na bemoediging van de leerkracht of een andere leerling.	208	4.23	0.83	0%	4%	13%	39%	44%
Sociale competenties (SC)									

11.	SC01 - De leerling benoemt de verschillen en overeenkomsten tussen zichzelf en andere leerlingen, zoals uiterlijk, vaardigheden of gedrag.	208	4.02	0.96	1%	7%	15%	41%	36%
12.	SC02 - De leerling benoemt de gezichtsexpressie van andere leerlingen.	208	3.96	1.00	1%	8%	18%	37%	35%
13.	SC03 - De leerling stelt geïnteresseerde vragen aan een ander.	208	3.96	0.96	2%	5%	21%	39%	33%
14.	SC04 - De leerling stelt een ander vragen over zijn/haar gevoelens, zoals 'Ben je verdrietig?' of 'Ben je blij?'	208	3.86	0.99	2%	7%	25%	36%	30%
15.	SC05 - De leerling luistert als een ander iets vertelt.	208	4.20	0.92	1%	6%	11%	37%	45%
16.	SC06 - De leerling maakt contact met andere leerlingen.	208	4.51	0.74	0%	2%	5%	31%	62%
17.	SC07 - De leerling voert een gesprek vanuit het eigen standpunt.	208	4.21	1.00	2%	5%	11%	31%	50%
18.	SC08 - De leerling helpt na aanmoediging van de leerkracht een ander bij praktische zaken zoals opruimen van speelmateriaal.	208	4.43	0.81	1%	2%	8%	31%	58%
19.	SC09 - De leerling zegt tegen de ander dat hij/zij bepaald gedrag niet prettig vindt.	208	3.93	0.87	0%	6%	24%	41%	29%
20.	SC10 - De leerling bedenkt met hulp van de leerkracht een oplossing voor een probleempje met een andere leerling.	208	4.21	0.88	0%	3%	19%	31%	47%
21.	SC11 - De leerling zegt iets aardigs tegen de ander, bijvoorbeeld over iemands kleding of persoonlijke kwaliteiten.	208	3.96	0.97	1%	6%	21%	38%	34%
Morele competenties (MC)									
22.	MC01 - De leerling volgt de aanwijzingen van de leerkracht op.	208	4.40	0.77	0%	2%	7%	36%	54%
23.	MC02 - De leerling doet de ander niet opzettelijk pijn.	208	4.39	0.84	0%	3%	13%	25%	59%
24.	MC03 - De leerling zet zich belangeloos in voor het welzijn van andere leerlingen.	208	4.10	0.83	0%	3%	18%	43%	36%
25.	MC04 - De leerling zegt dat hij/zij iets voor een ander zal doen.	208	4.22	0.83	0%	3%	14%	39%	43%
26.	MC05 - De leerling is beleefd tegen een volwassene door bijvoorbeeld met twee woorden te spreken.	208	4.40	0.75	0%	2%	10%	34%	54%

Tabel A.5 | Kindbegrip LK 1-2 - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep meisjes, leerjaar 2

		Antwoordopties							
		N	Gem	Std dev	1	2	3	4	5
Schaal									
Emotionele competenties (EC)									
1.	EC01 - De leerling benoemt de eigen emoties als fijn of niet fijn.	215	4.27	0.99	3%	4%	11%	28%	54%
2.	EC02 - De leerling benoemt dat een gebeurtenis of het gedrag van een ander een emotie bij hem/haar oproept.	215	4.07	1.03	2%	8%	14%	33%	43%
3.	EC03 - De leerling gebruikt eenvoudige emotiewoorden zoals boos of blij.	215	4.57	0.75	1%	2%	5%	24%	68%
4.	EC04 - De leerling benoemt aan anderen hoe hij/zij zich voelt.	215	4.03	1.05	2%	8%	17%	31%	42%
5.	EC05 - De leerling wijst aan waar in het lichaam hij een emotie voelt, bijvoorbeeld in de buik.	215	3.79	1.39	13%	7%	11%	27%	42%
6.	EC06 - De leerling benoemt wat hij/zij wel/niet goed kan.	215	4.22	0.89	1%	4%	13%	36%	46%
7.	EC07 - De leerling reageert rustig op een onverwachte situatie.	215	4.21	0.86	0%	5%	13%	38%	44%
8.	EC08 - De leerling kalmeert zichzelf in een stressvolle situatie met hulp van een ander.	215	4.25	0.80	0%	3%	13%	40%	44%
9.	EC09 - De leerling vertelt met ondersteuning van een volwassene wat er in hem/haar omging en wat hij/zij deed tijdens een gebeurtenis die emoties oproep.	215	4.12	0.90	1%	4%	19%	36%	41%
10.	EC10 - De leerling voltooit een lastige opdracht na bemoediging van de leerkracht of een andere leerling.	215	4.44	0.77	0%	2%	9%	31%	58%
Sociale competenties (SC)									
11.	SC01 - De leerling benoemt de verschillen en overeenkomsten tussen zichzelf en andere leerlingen, zoals uiterlijk, vaardigheden of gedrag.	215	4.21	0.91	0%	6%	13%	34%	47%
12.	SC02 - De leerling benoemt de gezichtsexpressie van andere leerlingen.	214	4.21	0.92	0%	6%	13%	34%	47%
13.	SC03 - De leerling stelt geïnteresseerde vragen aan een ander.	215	4.09	0.91	0%	5%	19%	36%	40%
14.	SC04 - De leerling stelt een ander vragen over zijn/haar gevoelens, zoals ‘Ben je verdrietig?’ of ‘Ben je blij?’	215	4.12	0.88	0%	5%	17%	39%	39%
15.	SC05 - De leerling luistert als een ander iets vertelt.	215	4.45	0.68	0%	0%	9%	35%	55%
16.	SC06 - De leerling maakt contact met andere leerlingen.	215	4.57	0.69	0%	1%	9%	23%	67%
17.	SC07 - De leerling voert een gesprek vanuit het eigen standpunt.	215	4.32	0.98	2%	5%	10%	25%	58%
18.	SC08 - De leerling helpt na aanmoediging van de leerkracht een ander bij praktische zaken zoals opruimen van speelmateriaal.	215	4.73	0.57	0%	1%	3%	18%	78%
19.	SC09 - De leerling zegt tegen de ander dat hij/zij bepaald gedrag niet prettig vindt.	215	4.24	0.90	0%	6%	11%	35%	48%

20.	SC10 - De leerling bedenkt met hulp van de leerkracht een oplossing voor een probleempje met een andere leerling.	215	4.29	0.83	0%	3%	13%	36%	48%
21.	SC11 - De leerling zegt iets aardigs tegen de ander, bijvoorbeeld over iemands kleding of persoonlijke kwaliteiten.	215	4.26	0.80	0%	4%	10%	42%	44%
Morele competenties (MC)									
22.	MC01 - De leerling volgt de aanwijzingen van de leerkracht op.	215	4.59	0.63	0%	0%	6%	27%	66%
23.	MC02 - De leerling doet de ander niet opzettelijk pijn.	215	4.63	0.74	0%	2%	6%	17%	75%
24.	MC03 - De leerling zet zich belangeloos in voor het welzijn van andere leerlingen.	215	4.35	0.73	0%	1%	10%	41%	48%
25.	MC04 - De leerling zegt dat hij/zij iets voor een ander zal doen.	215	4.38	0.76	1%	1%	9%	38%	51%
26.	MC05 - De leerling is beleefd tegen een volwassene door bijvoorbeeld met twee woorden te spreken.	215	4.61	0.63	0%	0%	4%	29%	67%

Tabel A.6 | Kindbegrip LK 1-2 - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep jongens en meisjes, leerjaar 2

		Antwoordopties							
Schaal		N	Gem	Std dev	1	2	3	4	5
Emotionele competenties (EC)									
1.	EC01 - De leerling benoemt de eigen emoties als fijn of niet fijn.	423	4.19	0.96	2%	4%	14%	33%	47%
2.	EC02 - De leerling benoemt dat een gebeurtenis of het gedrag van een ander een emotie bij hem/haar oproept.	423	3.95	1.01	2%	7%	20%	36%	35%
3.	EC03 - De leerling gebruikt eenvoudige emotiewoorden zoals boos of blij.	423	4.50	0.76	1%	1%	8%	27%	63%
4.	EC04 - De leerling benoemt aan anderen hoe hij/zij zich voelt.	423	3.92	1.06	2%	10%	20%	31%	37%
5.	EC05 - De leerling wijst aan waar in het lichaam hij een emotie voelt, bijvoorbeeld in de buik.	423	3.62	1.36	13%	7%	16%	31%	32%
6.	EC06 - De leerling benoemt wat hij/zij wel/niet goed kan.	423	4.17	0.89	0%	5%	16%	36%	43%
7.	EC07 - De leerling reageert rustig op een onverwachte situatie.	423	4.06	0.99	3%	5%	13%	40%	38%
8.	EC08 - De leerling kalmeert zichzelf in een stressvolle situatie met hulp van een ander.	423	4.10	0.91	2%	4%	16%	41%	38%
9.	EC09 - De leerling vertelt met ondersteuning van een volwassene wat er in hem/haar omging en wat hij/zij deed tijdens een gebeurtenis die emoties oproep.	423	4.07	0.88	0%	5%	17%	41%	36%
10.	EC10 - De leerling voltooit een lastige opdracht na bemoediging van de leerkracht of een andere leerling.	423	4.34	0.81	0%	3%	11%	35%	51%
Sociale competenties (SC)									

11.	SC01 - De leerling benoemt de verschillen en overeenkomsten tussen zichzelf en andere leerlingen, zoals uiterlijk, vaardigheden of gedrag.	423	4.12	0.94	1%	6%	14%	37%	41%
12.	SC02 - De leerling benoemt de gezichtsexpressie van andere leerlingen.	422	4.09	0.96	1%	7%	15%	36%	41%
13.	SC03 - De leerling stelt geïnteresseerde vragen aan een ander.	423	4.03	0.94	1%	5%	20%	38%	36%
14.	SC04 - De leerling stelt een ander vragen over zijn/haar gevoelens, zoals 'Ben je verdrietig?' of 'Ben je blij?'	423	3.99	0.95	1%	6%	21%	37%	35%
15.	SC05 - De leerling luistert als een ander iets vertelt.	423	4.33	0.82	0%	3%	10%	36%	50%
16.	SC06 - De leerling maakt contact met andere leerlingen.	423	4.54	0.72	0%	2%	7%	27%	65%
17.	SC07 - De leerling voert een gesprek vanuit het eigen standpunt.	423	4.27	0.99	2%	5%	11%	28%	54%
18.	SC08 - De leerling helpt na aanmoediging van de leerkracht een ander bij praktische zaken zoals opruimen van speelmateriaal.	423	4.58	0.71	0%	2%	5%	24%	68%
19.	SC09 - De leerling zegt tegen de ander dat hij/zij bepaald gedrag niet prettig vindt.	423	4.09	0.90	0%	6%	17%	38%	39%
20.	SC10 - De leerling bedenkt met hulp van de leerkracht een oplossing voor een probleempje met een andere leerling.	423	4.25	0.85	0%	3%	16%	34%	48%
21.	SC11 - De leerling zegt iets aardigs tegen de ander, bijvoorbeeld over iemands kleding of persoonlijke kwaliteiten.	423	4.11	0.90	1%	5%	15%	40%	39%
Morele competenties (MC)									
22.	MC01 - De leerling volgt de aanwijzingen van de leerkracht op.	423	4.50	0.71	0%	1%	7%	32%	60%
23.	MC02 - De leerling doet de ander niet opzettelijk pijn.	423	4.51	0.80	0%	3%	9%	21%	67%
24.	MC03 - De leerling zet zich belangeloos in voor het welzijn van andere leerlingen.	423	4.23	0.79	0%	2%	14%	42%	42%
25.	MC04 - De leerling zegt dat hij/zij iets voor een ander zal doen.	423	4.30	0.80	1%	2%	12%	39%	47%
26.	MC05 - De leerling is beleefd tegen een volwassene door bijvoorbeeld met twee woorden te spreken.	423	4.51	0.70	0%	1%	7%	31%	61%

Tabel A.7 | Kindbegrip LK 3-6 - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep jongens

		Antwoordopties							
		N	Gem	Std dev	1	2	3	4	5
Schaal									
Emotionele competenties (EC)									
1.	EC01 -De leerling legt uit dat de eigen emoties fijn of niet fijn zijn.	935	3.71	1.07	3%	12%	22%	37%	26%
2.	EC02 - De leerling legt uit hoe een gebeurtenis of het gedrag van anderen een emotie bij hem/haar oproept.	935	3.57	1.08	3%	15%	29%	31%	23%
3.	EC03 - De leerling brengt nuances aan via emotiewoorden zoals geprikkeld, boos, woedend of prettig, blij, opgewonden.	935	3.51	1.11	4%	16%	30%	28%	23%
4.	EC04 - De leerling legt uit aan anderen hoe hij/zij zich voelt.	935	3.42	1.12	5%	17%	30%	28%	20%
5.	EC05 - De leerling legt uit waar in het lichaam hij/zij een emotie voelt, bijvoorbeeld in de buik.	935	3.44	1.13	6%	15%	29%	31%	20%
6.	EC06 - De leerling legt uit wat hij/zij wel/niet goed kan.	935	3.64	1.00	2%	11%	29%	36%	22%
7.	EC07 - De leerling denkt eerst na voordat hij rustig reageert op een onverwachte situatie.	935	3.36	1.25	9%	17%	24%	28%	21%
8.	EC08 - De leerling gebruikt in een stressvolle situatie een effectieve manier om zichzelf te kalmeren, zoals tellen tot 10.	935	3.26	1.22	9%	20%	26%	27%	18%
9.	EC09 - De leerling legt uit welke invloed een gebeurtenis, emoties en gedachten hebben op het eigen gedrag.	935	3.30	1.07	5%	16%	36%	29%	14%
10.	EC10 - De leerling spoort zichzelf succesvol aan om een lastige opdracht te voltooien.	935	3.45	1.16	5%	17%	26%	30%	21%
Sociale competenties (SC)									
11.	SC01 - De leerling benoemt verschillen en overeenkomsten in denken, voelen en handelen tussen zichzelf en andere leerlingen.	935	3.22	1.07	5%	21%	38%	23%	14%
12.	SC02 - De leerling laat zien dat hij/zij de non-verbale boodschap van de ander snapt.	935	3.60	1.07	3%	12%	28%	33%	23%
13.	SC03 - De leerling vraagt naar aspecten uit het leven van de ander, zoals familie, sport of hobby.	935	3.52	1.07	4%	13%	33%	30%	21%
14.	SC04 - De leerling verplaatst zich in de gevoelens van de ander, bijvoorbeeld door te luisteren, te knikken of een arm om iemand heen te slaan.	935	3.56	1.09	3%	14%	30%	30%	23%
15.	SC05 - De leerling verplaatst zich in de gedachten van de ander, bijvoorbeeld door te luisteren en te knikken.	935	3.65	1.05	3%	11%	29%	33%	24%
16.	SC06 - De leerling gaat makkelijk een gesprek aan met een andere leerling.	935	4.05	1.01	2%	7%	16%	34%	41%
17.	SC07 - De leerling vertelt en luistert tijdens een gesprek.	935	3.91	0.97	1%	8%	23%	37%	32%
18.	SC08 - De leerling biedt een luisterend oor en/of hulp als de ander een probleem ervaart.	935	3.75	1.02	2%	9%	30%	31%	28%
19.	SC09 - De leerling legt uit dat hij/zij bepaald gedrag niet prettig vindt.	935	3.70	1.04	2%	11%	28%	34%	26%

20.	SC10 - De leerling lost (samen) met een andere leerling een onderling probleem op.	935	3.46	1.06	3%	16%	35%	27%	20%
21.	SC11 - De leerling geeft complimenten over iemands uiterlijk of persoonlijke kwaliteiten.	935	3.42	1.09	4%	17%	32%	28%	19%
Morele competenties (MC)									
22.	MC01 - De leerling toont gedrag dat in lijn is met de geldende school- en klassenregels.	935	4.04	1.00	1%	7%	19%	32%	41%
23.	MC02 - De leerling zegt niet mee te (willen) doen aan het pesten van andere kinderen.	935	4.08	1.03	2%	5%	19%	27%	45%
24.	MC03 - De leerling zet zich belangeloos in voor het welzijn van andere leerlingen.	935	3.75	1.04	2%	10%	28%	32%	28%
25.	MC04 - De leerling komt zijn/haar beloften in de relationele sfeer na.	935	3.97	0.96	1%	5%	24%	35%	35%
26.	MC05 - De leerling is beleefd tegen een volwassene door bijvoorbeeld dank u wel of sorry te zeggen.	935	4.29	0.88	1%	3%	14%	31%	51%

Tabel A.8 | Kindbegrip LK 3-6 - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep meisjes

		Antwoordopties							
		N	Gem	Std dev	1	2	3	4	5
Schaal									
Emotionele competenties (EC)									
1.	EC01 -De leerling legt uit dat de eigen emoties fijn of niet fijn zijn.	950	4.04	0.94	1%	6%	19%	37%	37%
2.	EC02 - De leerling legt uit hoe een gebeurtenis of het gedrag van anderen een emotie bij hem/haar oproept.	950	3.91	0.98	1%	7%	24%	34%	33%
3.	EC03 - De leerling brengt nuances aan via emotiewoorden zoals geprikkeld, boos, woedend of prettig, blij, opgewonden.	949	3.79	1.05	2%	10%	23%	35%	30%
4.	EC04 - De leerling legt uit aan anderen hoe hij/zij zich voelt.	949	3.83	0.98	1%	9%	26%	35%	29%
5.	EC05 - De leerling legt uit waar in het lichaam hij/zij een emotie voelt, bijvoorbeeld in de buik.	950	3.79	1.11	5%	8%	22%	34%	31%
6.	EC06 - De leerling legt uit wat hij/zij wel/niet goed kan.	949	3.89	0.94	1%	7%	24%	38%	30%
7.	EC07 - De leerling denkt eerst na voordat hij rustig reageert op een onverwachte situatie.	949	4.00	1.05	2%	9%	19%	30%	41%
8.	EC08 - De leerling gebruikt in een stressvolle situatie een effectieve manier om zichzelf te kalmeren, zoals tellen tot 10.	949	3.78	1.07	2%	11%	27%	29%	32%
9.	EC09 - De leerling legt uit welke invloed een gebeurtenis, emoties en gedachten hebben op het eigen gedrag.	949	3.71	1.01	1%	11%	29%	33%	26%
10.	EC10 - De leerling spoort zichzelf succesvol aan om een lastige opdracht te voltooien.	950	3.77	1.08	3%	10%	26%	31%	31%
Sociale competenties (SC)									
11.	SC01 - De leerling benoemt verschillen en overeenkomsten in denken, voelen en handelen tussen zichzelf en andere leerlingen.	950	3.65	1.03	2%	11%	32%	30%	25%

12.	SC02 - De leerling laat zien dat hij/zij de non-verbale boodschap van de ander snapt.	950	4.05	0.93	0%	6%	20%	35%	39%
13.	SC03 - De leerling vraagt naar aspecten uit het leven van de ander, zoals familie, sport of hobby.	950	3.97	0.96	1%	6%	26%	31%	36%
14.	SC04 - De leerling verplaatst zich in de gevoelens van de ander, bijvoorbeeld door te luisteren, te knikken of een arm om iemand heen te slaan.	950	4.09	0.91	1%	5%	20%	35%	40%
15.	SC05 - De leerling verplaatst zich in de gedachten van de ander, bijvoorbeeld door te luisteren en te knikken.	950	4.06	0.93	1%	5%	21%	33%	40%
16.	SC06 - De leerling gaat makkelijk een gesprek aan met een andere leerling.	950	4.20	0.93	1%	5%	15%	32%	47%
17.	SC07 - De leerling vertelt en luistert tijdens een gesprek.	950	4.25	0.84	0%	3%	17%	32%	48%
18.	SC08 - De leerling biedt een luisterend oor en/of hulp als de ander een probleem ervaart.	950	4.22	0.86	0%	3%	17%	33%	46%
19.	SC09 - De leerling legt uit dat hij/zij bepaald gedrag niet prettig vindt.	950	4.03	0.92	1%	5%	22%	36%	37%
20.	SC10 - De leerling lost (samen) met een andere leerling een onderling probleem op.	950	3.87	0.97	1%	8%	26%	33%	31%
21.	SC11 - De leerling geeft complimenten over iemands uiterlijk of persoonlijke kwaliteiten.	950	4.03	0.96	1%	5%	23%	32%	39%
Morele competenties (MC)									
22.	MC01 - De leerling toont gedrag dat in lijn is met de geldende school- en klassenregels.	950	4.57	0.72	0%	1%	8%	22%	68%
23.	MC02 - De leerling zegt niet mee te (willen) doen aan het pesten van andere kinderen.	950	4.42	0.83	0%	3%	12%	25%	60%
24.	MC03 - De leerling zet zich belangeloos in voor het welzijn van andere leerlingen.	950	4.23	0.86	0%	3%	19%	31%	47%
25.	MC04 - De leerling komt zijn/haar beloften in de relationele sfeer na.	950	4.34	0.80	0%	2%	15%	31%	53%
26.	MC05 - De leerling is beleefd tegen een volwassene door bijvoorbeeld dank u wel of sorry te zeggen.	950	4.59	0.68	0%	1%	8%	22%	69%

Tabel A.9 | Kindbegrip LK 3-6 - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep jongens en meisjes

		Antwoordopties							
		N	Gem	Std dev	1	2	3	4	5
Schaal									
Emotionele competenties (EC)									
1.	EC01 - De leerling legt uit dat de eigen emoties fijn of niet fijn zijn.	1886	3.87	1.02	2%	9%	20%	37%	31%
2.	EC02 - De leerling legt uit hoe een gebeurtenis of het gedrag van anderen een emotie bij hem/haar oproept.	1886	3.74	1.05	2%	11%	27%	32%	28%
3.	EC03 - De leerling brengt nuances aan via emotiewoorden zoals geprikkeld, boos, woedend of prettig, blij, opgewonden.	1885	3.65	1.09	3%	13%	26%	32%	26%
4.	EC04 - De leerling legt uit aan anderen hoe hij/zij zich voelt.	1885	3.62	1.07	3%	13%	28%	32%	24%
5.	EC05 - De leerling legt uit waar in het lichaam hij/zij een emotie voelt, bijvoorbeeld in de buik.	1886	3.62	1.13	5%	11%	26%	33%	26%
6.	EC06 - De leerling legt uit wat hij/zij wel/niet goed kan.	1885	3.77	0.97	1%	9%	27%	37%	26%
7.	EC07 - De leerling denkt eerst na voordat hij rustig reageert op een onverwachte situatie.	1885	3.68	1.19	5%	13%	21%	29%	31%
8.	EC08 - De leerling gebruikt in een stressvolle situatie een effectieve manier om zichzelf te kalmeren, zoals tellen tot 10.	1885	3.52	1.18	5%	15%	26%	28%	25%
9.	EC09 - De leerling legt uit welke invloed een gebeurtenis, emoties en gedachten hebben op het eigen gedrag.	1885	3.51	1.06	3%	14%	32%	31%	20%
10.	EC10 - De leerling spoort zichzelf succesvol aan om een lastige opdracht te voltooien.	1886	3.61	1.13	4%	13%	26%	30%	26%
Sociale competenties (SC)									
11.	SC01 - De leerling benoemt verschillen en overeenkomsten in denken, voelen en handelen tussen zichzelf en andere leerlingen.	1886	3.44	1.07	3%	16%	35%	27%	20%
12.	SC02 - De leerling laat zien dat hij/zij de non-verbale boodschap van de ander snapt.	1886	3.83	1.03	2%	9%	24%	34%	31%
13.	SC03 - De leerling vraagt naar aspecten uit het leven van de ander, zoals familie, sport of hobby.	1886	3.75	1.04	2%	9%	29%	31%	29%
14.	SC04 - De leerling verplaatst zich in de gevoelens van de ander, bijvoorbeeld door te luisteren, te knikken of een arm om iemand heen te slaan.	1886	3.83	1.04	2%	9%	25%	33%	32%
15.	SC05 - De leerling verplaatst zich in de gedachten van de ander, bijvoorbeeld door te luisteren en te knikken.	1886	3.86	1.02	2%	8%	25%	33%	32%
16.	SC06 - De leerling gaat makkelijk een gesprek aan met een andere leerling.	1886	4.12	0.98	1%	6%	15%	33%	44%
17.	SC07 - De leerling vertelt en luistert tijdens een gesprek.	1886	4.08	0.92	1%	5%	20%	34%	40%
18.	SC08 - De leerling biedt een luisterend oor en/of hulp als de ander een probleem ervaart.	1886	3.99	0.97	1%	6%	24%	32%	37%
19.	SC09 - De leerling legt uit dat hij/zij bepaald gedrag niet prettig vindt.	1886	3.86	1.00	1%	8%	25%	35%	31%

20.	SC10 - De leerling lost (samen) met een andere leerling een onderling probleem op.	1886	3.67	1.04	2%	12%	30%	30%	26%
21.	SC11 - De leerling geeft complimenten over iemands uiterlijk of persoonlijke kwaliteiten.	1886	3.72	1.07	3%	11%	28%	30%	29%
Morele competenties (MC)									
22.	MC01 - De leerling toont gedrag dat in lijn is met de geldende school- en klassenregels.	1886	4.31	0.91	1%	4%	13%	27%	55%
23.	MC02 - De leerling zegt niet mee te (willen) doen aan het pesten van andere kinderen.	1886	4.25	0.95	1%	4%	16%	26%	53%
24.	MC03 - De leerling zet zich belangeloos in voor het welzijn van andere leerlingen.	1886	3.99	0.98	1%	6%	24%	31%	38%
25.	MC04 - De leerling komt zijn/haar beloften in de relationele sfeer na.	1886	4.16	0.90	1%	4%	19%	33%	44%
26.	MC05 - De leerling is beleefd tegen een volwassene door bijvoorbeeld dank u wel of sorry te zeggen.	1886	4.44	0.80	1%	2%	11%	27%	60%

Tabel A.10 | Kindbegrip LK 7-8 - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep jongens

		Antwoordopties							
		N	Gem	Std dev	1	2	3	4	5
Schaal									
Emotionele competenties (EC)									
1.	EC01 - De leerling verklaart waarom hij/zij een emotie als fijn of niet fijn ervaart.	516	3.58	1.16	7%	11%	22%	37%	23%
2.	EC02 - De leerling legt uit hoe een gebeurtenis of het gedrag van anderen een emotie bij hem/haar oproept.	516	3.60	1.12	6%	11%	24%	37%	23%
3.	EC03 - De leerling brengt nuances aan via emotiewoorden zoals geprikkeld, boos, woedend of prettig, blij, opgewonden.	516	3.48	1.17	7%	14%	23%	35%	21%
4.	EC04 - De leerling legt uit en verklaart aan anderen hoe hij/zij zich voelt.	516	3.38	1.17	8%	15%	25%	34%	18%
5.	EC05 - De leerling verklaart hoe lichamelijk ongemak, zoals buikpijn, en een emotie bij hem/haar samenhangen.	516	3.17	1.30	17%	12%	23%	33%	15%
6.	EC06 - De leerling legt uit wat zijn/haar persoonlijke kwaliteiten zijn en wat niet.	516	3.41	1.11	7%	12%	32%	33%	17%
7.	EC07 - De leerling denkt eerst na voordat hij rustig reageert op een onverwachte situatie en legt uit waarom hij dat doet.	516	3.14	1.27	13%	20%	25%	25%	17%
8.	EC08 - De leerling gebruikt in een stressvolle situatie een effectieve manier om zichzelf te kalmeren, zoals tellen tot 10	516	3.09	1.27	15%	17%	27%	26%	15%
9.	EC09 - De leerling legt uit welke invloed een gebeurtenis, emoties en gedachten hebben op het eigen gedrag.	516	3.34	1.20	9%	15%	25%	33%	17%
10.	EC10 - De leerling spoort zichzelf succesvol aan om een lastige opdracht te voltooien.	515	3.33	1.19	8%	19%	26%	29%	19%
Sociale competenties (SC)									

11.	SC01 - De leerling benoemt verschillen en overeenkomsten in denken, voelen en handelen tussen zichzelf en andere leerlingen.	516	3.36	1.16	9%	13%	29%	32%	17%
12.	SC02 - De leerling laat zien dat hij/zij de non-verbale boodschap van de ander snapt.	516	3.60	1.15	6%	12%	23%	35%	24%
13.	SC03 - De leerling toont oprechte belangstelling in de ander door het stellen van verdiepende vragen.	516	3.41	1.15	7%	15%	27%	33%	18%
14.	SC04 - De leerling verplaatst zich in de gevoelens van de ander, bijvoorbeeld door te luisteren, te knikken of een arm om iemand heen te slaan.	516	3.58	1.09	5%	11%	28%	34%	22%
15.	SC05 - De leerling verplaatst zich in de gedachten van de ander, bijvoorbeeld door te luisteren en te knikken.	516	3.67	1.09	5%	9%	25%	37%	24%
16.	SC06 - De leerling gaat makkelijk een gesprek aan met een andere leerling.	516	4.09	1.03	3%	6%	13%	35%	43%
17.	SC07 - De leerling vraagt door en vat samen tijdens een gesprek.	516	3.46	1.06	4%	14%	30%	35%	16%
18.	SC08 - De leerling geeft advies en/of biedt hulp als de ander een probleem ervaart.	516	3.77	1.04	4%	8%	22%	41%	26%
19.	SC09 - De leerling legt rustig en duidelijk uit dat hij/zij niet gediend is van bepaald gedrag.	516	3.21	1.13	8%	20%	29%	31%	13%
20.	SC10 - De leerling lost (samen) met een andere leerling op doelgerichte wijze een onderling probleem op.	516	3.34	1.13	6%	17%	29%	31%	16%
21.	SC11 - De leerling geeft complimenten over persoonlijke kwaliteiten van de ander.	516	3.29	1.13	9%	14%	31%	33%	14%
Morele competenties (MC)									
22.	MC01 - De leerling toont gedrag dat in lijn is met de geldende school- en klassenregels en kan deze regels toelichten.	516	4.01	0.99	3%	5%	18%	38%	36%
23.	MC02 - De leerling noemt gedrag goed of fout vanuit waarden en normen.	516	4.04	1.00	2%	7%	17%	35%	39%
24.	MC03 - De leerling zet zich belangeloos in voor het welzijn van andere leerlingen.	516	3.77	1.04	3%	10%	23%	37%	28%
25.	MC04 - De leerling komt zijn/haar beloften in de relationele sfeer na.	516	4.09	0.98	2%	6%	14%	36%	41%
26.	MC05 - De leerling is beleefd tegen een volwassene door bijvoorbeeld dank u wel of sorry te zeggen.	515	4.25	1.00	3%	5%	9%	30%	53%

Tabel A.11 | Kindbegrip LK 7-8 - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep meisjes

		Antwoordopties							
		N	Gem	Std dev	1	2	3	4	5
Schaal									
Emotionele competenties (EC)									
1.	EC01 - De leerling verklaart waarom hij/zij een emotie als fijn of niet fijn ervaart.	513	3.76	1.19	8%	7%	19%	36%	31%
2.	EC02 - De leerling legt uit hoe een gebeurtenis of het gedrag van anderen een emotie bij hem/haar oproept.	513	3.75	1.16	7%	8%	18%	38%	29%
3.	EC03 - De leerling brengt nuances aan via emotiewoorden zoals geprikkeld, boos, woedend of prettig, blij, opgewonden.	513	3.67	1.23	9%	9%	20%	32%	30%
4.	EC04 - De leerling legt uit en verklaart aan anderen hoe hij/zij zich voelt.	513	3.68	1.18	7%	9%	22%	33%	29%
5.	EC05 - De leerling verklaart hoe lichamelijk ongemak, zoals buikpijn, en een emotie bij hem/haar samenhangen.	513	3.39	1.27	13%	10%	18%	40%	18%
6.	EC06 - De leerling legt uit wat zijn/haar persoonlijke kwaliteiten zijn en wat niet.	513	3.56	1.10	6%	10%	25%	40%	19%
7.	EC07 - De leerling denkt eerst na voordat hij rustig reageert op een onverwachte situatie en legt uit waarom hij dat doet.	513	3.75	1.18	6%	9%	19%	34%	31%
8.	EC08 - De leerling gebruikt in een stressvolle situatie een effectieve manier om zichzelf te kalmeren, zoals tellen tot 10	513	3.69	1.22	8%	9%	20%	33%	30%
9.	EC09 - De leerling legt uit welke invloed een gebeurtenis, emoties en gedachten hebben op het eigen gedrag.	513	3.69	1.18	7%	8%	22%	34%	29%
10.	EC10 - De leerling spoort zichzelf succesvol aan om een lastige opdracht te voltooien.	513	3.77	1.11	4%	11%	19%	36%	30%
Sociale competenties (SC)									
11.	SC01 - De leerling benoemt verschillen en overeenkomsten in denken, voelen en handelen tussen zichzelf en andere leerlingen.	512	3.65	1.13	6%	10%	23%	36%	25%
12.	SC02 - De leerling laat zien dat hij/zij de non-verbale boodschap van de ander snapt.	512	4.06	1.01	2%	6%	17%	34%	41%
13.	SC03 - De leerling toont oprechte belangstelling in de ander door het stellen van verdiepende vragen.	512	3.78	1.06	4%	8%	21%	40%	27%
14.	SC04 - De leerling verplaatst zich in de gevoelens van de ander, bijvoorbeeld door te luisteren, te knikken of een arm om iemand heen te slaan.	512	4.04	1.03	3%	7%	14%	36%	40%
15.	SC05 - De leerling verplaatst zich in de gedachten van de ander, bijvoorbeeld door te luisteren en te knikken.	512	4.09	0.99	2%	5%	17%	34%	42%
16.	SC06 - De leerling gaat makkelijk een gesprek aan met een andere leerling.	512	4.13	0.96	1%	6%	15%	35%	43%
17.	SC07 - De leerling vraagt door en vat samen tijdens een gesprek.	512	3.61	1.05	3%	13%	25%	38%	21%
18.	SC08 - De leerling geeft advies en/of biedt hulp als de ander een probleem ervaart.	512	4.06	1.00	3%	5%	15%	38%	39%

19.	SC09 - De leerling legt rustig en duidelijk uit dat hij/zij niet gediend is van bepaald gedrag.	512	3.56	1.03	4%	11%	27%	40%	17%
20.	SC10 - De leerling lost (samen) met een andere leerling op doelgerichte wijze een onderling probleem op.	512	3.74	1.07	3%	12%	21%	38%	27%
21.	SC11 - De leerling geeft complimenten over persoonlijke kwaliteiten van de ander.	512	3.77	1.08	4%	8%	22%	38%	28%
Morele competenties (MC)									
22.	MC01 - De leerling toont gedrag dat in lijn is met de geldende school- en klassenregels en kan deze regels toelichten.	511	4.61	0.73	0%	2%	5%	20%	72%
23.	MC02 - De leerling noemt gedrag goed of fout vanuit waarden en normen.	511	4.45	0.77	1%	2%	8%	31%	59%
24.	MC03 - De leerling zet zich belangeloos in voor het welzijn van andere leerlingen.	511	4.26	0.85	0%	3%	14%	34%	48%
25.	MC04 - De leerling komt zijn/haar beloften in de relationele sfeer na.	511	4.40	0.82	1%	3%	9%	31%	57%
26.	MC05 - De leerling is beleefd tegen een volwassene door bijvoorbeeld dank u wel of sorry te zeggen.	511	4.60	0.71	0%	2%	6%	21%	70%

Tabel A.12 | Kindbegrip LK 7-8 - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep jongens en meisjes

		Antwoordopties							
Schaal		N	Gem	Std dev	1	2	3	4	5
Emotionele competenties (EC)									
1.	EC01 – De leerling verklaart waarom hij/zij een emotie als fijn of niet fijn ervaart.	1029	3.67	1.18	7%	9%	20%	36%	27%
2.	EC02 – De leerling legt uit hoe een gebeurtenis of het gedrag van anderen een emotie bij hem/haar oproept.	1029	3.67	1.14	6%	10%	21%	38%	26%
3.	EC03 – De leerling brengt nuances aan via emotiewoorden zoals geprikkeld, boos, woedend of prettig, blij, opgewonden.	1029	3.57	1.21	8%	11%	22%	34%	25%
4.	EC04 – De leerling legt uit en verklaart aan anderen hoe hij/zij zich voelt.	1029	3.53	1.18	7%	12%	24%	34%	23%
5.	EC05 – De leerling verklaart hoe lichamelijk ongemak, zoals buikpijn, en een emotie bij hem/haar samenhangen.	1029	3.28	1.29	15%	11%	21%	36%	17%
6.	EC06 – De leerling legt uit wat zijn/haar persoonlijke kwaliteiten zijn en wat niet.	1029	3.48	1.11	6%	11%	28%	36%	18%
7.	EC07 – De leerling denkt eerst na voordat hij rustig reageert op een onverwachte situatie en legt uit waarom hij dat doet.	1029	3.44	1.26	10%	15%	22%	30%	24%
8.	EC08 – De leerling gebruikt in een stressvolle situatie een effectieve manier om zichzelf te kalmeren, zoals tellen tot 10	1029	3.39	1.28	12%	13%	24%	30%	23%
9.	EC09 – De leerling legt uit welke invloed een gebeurtenis, emoties en gedachten hebben op het eigen gedrag.	1029	3.51	1.20	8%	12%	23%	34%	23%
10.	EC10 – De leerling spoort zichzelf succesvol aan om een lastige opdracht te voltooien.	1028	3.55	1.18	6%	15%	23%	32%	25%

Sociale competenties (SC)									
11.	SC01 – De leerling benoemt verschillen en overeenkomsten in denken, voelen en handelen tussen zichzelf en andere leerlingen.	1028	3.50	1.15	7%	11%	26%	34%	21%
12.	SC02 – De leerling laat zien dat hij/zij de non-verbale boodschap van de ander snapt.	1028	3.83	1.10	4%	9%	20%	35%	33%
13.	SC03 – De leerling toont oprechte belangstelling in de ander door het stellen van verdiepende vragen.	1028	3.59	1.12	5%	12%	24%	36%	23%
14.	SC04 – De leerling verplaatst zich in de gevoelens van de ander, bijvoorbeeld door te luisteren, te knikken of een arm om iemand heen te slaan.	1028	3.81	1.08	4%	9%	21%	35%	31%
15.	SC05 – De leerling verplaatst zich in de gedachten van de ander, bijvoorbeeld door te luisteren en te knikken.	1028	3.88	1.06	4%	7%	21%	35%	33%
16.	SC06 – De leerling gaat makkelijk een gesprek aan met een andere leerling.	1028	4.11	0.99	2%	6%	14%	35%	43%
17.	SC07 – De leerling vraagt door en vat samen tijdens een gesprek.	1028	3.53	1.06	4%	13%	28%	36%	19%
18.	SC08 – De leerling geeft advies en/of biedt hulp als de ander een probleem ervaart.	1028	3.91	1.03	3%	6%	19%	39%	33%
19.	SC09 – De leerling legt rustig en duidelijk uit dat hij/zij niet gediend is van bepaald gedrag.	1028	3.38	1.10	6%	15%	28%	36%	15%
20.	SC10 – De leerling lost (samen) met een andere leerling op doelgerichte wijze een onderling probleem op.	1028	3.54	1.11	5%	14%	25%	34%	21%
21.	SC11 – De leerling geeft complimenten over persoonlijke kwaliteiten van de ander.	1028	3.53	1.14	7%	11%	26%	35%	21%
Morele competenties (MC)									
22.	MC01 – De leerling toont gedrag dat in lijn is met de geldende school- en klassenregels en kan deze regels toelichten.	1027	4.31	0.92	1%	4%	12%	29%	54%
23.	MC02 – De leerling noemt gedrag goed of fout vanuit waarden en normen.	1027	4.24	0.92	1%	4%	12%	33%	49%
24.	MC03 – De leerling zet zich belangeloos in voor het welzijn van andere leerlingen.	1027	4.01	0.98	1%	7%	19%	35%	38%
25.	MC04 – De leerling komt zijn/haar beloften in de relationele sfeer na.	1027	4.24	0.92	1%	4%	12%	34%	49%
26.	MC05 – De leerling is beleefd tegen een volwassene door bijvoorbeeld dank u wel of sorry te zeggen.	1026	4.42	0.89	1%	4%	8%	26%	62%

Bijlage B | Enkele beschrijvende statistische gegevens per stelling van Kindbegrip LL

Tabel B.1 | Kindbegrip LL - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep jongens, leerjaar 5

Schaal		N	Gem	Std dev	Antwoordopties			
					1	2	3	4
Emotionele competenties (EC)								
1.	EC01 – Als ik me fijn voel dan weet ik waardoor dat komt.	401	2.84	0.85	6%	27%	44%	23%
2.	EC02 – Als ik me niet fijn voel dan weet ik waardoor dat komt.	401	2.70	0.91	8%	36%	34%	22%
3.	EC03 – Ik kan verschillende woorden bedenken voor hoe ik me voel.	401	2.42	0.90	14%	43%	29%	14%
4.	EC04 – Ik kan uitleggen hoe ik me voel.	401	2.58	0.94	12%	36%	31%	20%
5.	EC05 – Als ik me niet fijn voel dan weet ik dat.	401	3.33	0.87	4%	13%	27%	55%
6.	EC06 – Als ik me niet fijn voel dan kan ik aanwijzen waar ik het in mijn lichaam voel.	401	2.30	1.07	28%	32%	21%	18%
7.	EC07 – Ik weet waar ik goed in ben.	401	3.59	0.72	3%	5%	22%	70%
8.	EC08 – Ik weet wat ik (nog) niet goed kan.	401	2.92	0.96	8%	25%	33%	34%
9.	EC09 – Als er onverwachts iets gebeurt dan denk ik na voor ik reageer.	401	2.36	0.98	21%	37%	27%	15%
10.	EC10 – In een spannende situatie heb ik trucjes om rustig te blijven.	401	2.17	1.01	30%	35%	21%	13%
11.	EC11 – Ik weet dat dingen die gebeuren invloed hebben op wat ik zeg of doe.	401	2.60	0.94	13%	34%	33%	19%
12.	EC12 – Als ik iets moet doen wat ik lastig vind dan kan ik doorzetten.	401	2.96	0.92	6%	26%	34%	34%
Sociale competenties (SC)								
13.	SC01 – Ik weet dat ik andere dingen kan denken en voelen dan iemand anders.	401	2.86	0.98	10%	25%	32%	32%
14.	SC02 – Als ik iets anders denk of voel dan een ander dan zeg ik dat.	401	2.18	0.95	28%	37%	25%	10%
15.	SC03 – Ik kan omgaan met verschillen tussen mensen.	401	2.87	0.94	8%	27%	34%	30%
16.	SC04 – Ik kan aan andere kinderen zien hoe ze zich voelen.	401	2.80	0.91	8%	29%	38%	25%
17.	SC05 – Ik vraag aan andere kinderen wat zij interessant of leuk vinden.	401	2.21	0.95	25%	41%	23%	12%
18.	SC06 – Ik doe mijn best om te begrijpen hoe een ander zich voelt.	401	2.80	0.93	10%	25%	40%	25%
19.	SC07 – Als iemand mij iets vertelt dan laat ik merken dat ik luister.	401	2.98	0.83	4%	22%	45%	29%
20.	SC08 – Ik vind het makkelijk om met andere kinderen te praten.	401	3.00	0.94	6%	24%	31%	38%
21.	SC09 – Als ik niet begrijp wat iemand bedoelt dan stel ik een vraag.	401	2.76	0.96	12%	24%	39%	25%
22.	SC10 – Ik help als iemand een probleem heeft.	401	3.02	0.86	5%	21%	41%	33%
23.	SC11 – Als iemand iets doet wat ik niet leuk vind dan zeg ik dat.	401	2.87	0.96	10%	22%	38%	30%
24.	SC12 – Als ik ruzie heb met iemand dan kunnen we dat samen oplossen	401	2.41	0.91	16%	39%	31%	13%
25.	SC13 – Als ik hulp nodig heb dan vraag ik dat.	401	2.98	0.88	6%	21%	42%	31%

26. SC14 – Ik geef complimenten aan anderen.	401	2.45	0.88	12%	45%	28%	14%
Morele competenties (MC)							
27. MC01 – Ik vind het belangrijk om regels te volgen	401	3.06	0.92	7%	17%	38%	38%
28. MC02 – Ik vind het belangrijk dat andere mensen de regels ook volgen.	401	3.05	0.96	9%	17%	34%	40%
29. MC03 – Ik weet welk gedrag goed en fout is.	401	3.11	0.88	4%	20%	35%	40%
30. MC04 – Ik kan uitleggen welk gedrag ik goed en fout vind.	401	2.75	0.94	11%	27%	39%	23%
31. MC05 – Ik doe wat goed is, ook als ik dat moeilijk vind.	401	2.79	0.84	6%	28%	45%	20%
32. MC06 – Ik ben eerlijk, ook als ik dat moeilijk vind.	401	2.95	0.84	5%	23%	44%	28%
33. MC07 – Ik help anderen, ook als ik er niets voor terugkrijg.	401	3.00	0.98	10%	18%	34%	38%
34. MC08 – Als ik iemand iets beloof dan doe ik dat.	401	3.15	0.84	4%	17%	39%	40%
35. MC09 – Ik zeg sorry als ik ergens spijt van heb.	401	3.19	0.87	5%	15%	36%	44%
36. MC10 – Ik heb respect voor anderen, ook als ik dat moeilijk vind.	401	3.06	0.80	3%	19%	46%	31%
37. MC11 – Ik probeer mensen te behandelen zoals ik zelf behandeld wil worden.	401	2.92	0.93	9%	19%	41%	30%

Tabel B.2 | Kindbegrip LL - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep meisjes, leerjaar 5

Schaal	Antwoordopties						
	N	Gem	Std dev	1	2	3	4
Emotionele competenties (EC)							
1. EC01 – Als ik me fijn voel dan weet ik waardoor dat komt.	415	2.75	0.86	7%	33%	40%	21%
2. EC02 – Als ik me niet fijn voel dan weet ik waardoor dat komt.	415	2.73	0.89	8%	34%	37%	22%
3. EC03 – Ik kan verschillende woorden bedenken voor hoe ik me voel.	415	2.46	0.91	14%	41%	30%	15%
4. EC04 – Ik kan uitleggen hoe ik me voel.	415	2.47	0.90	13%	41%	31%	14%
5. EC05 – Als ik me niet fijn voel dan weet ik dat.	415	3.30	0.85	4%	13%	32%	51%
6. EC06 – Als ik me niet fijn voel dan kan ik aanwijzen waar ik het in mijn lichaam voel.	415	2.25	1.04	29%	33%	22%	16%
7. EC07 – Ik weet waar ik goed in ben.	415	3.45	0.82	4%	10%	24%	62%
8. EC08 – Ik weet wat ik (nog) niet goed kan.	415	2.94	0.90	7%	24%	38%	31%
9. EC09 – Als er onverwachts iets gebeurt dan denk ik na voor ik reageer.	415	2.51	1.01	17%	36%	25%	21%
10. EC10 – In een spannende situatie heb ik trucjes om rustig te blijven.	415	2.19	1.02	30%	35%	21%	14%
11. EC11 – Ik weet dat dingen die gebeuren invloed hebben op wat ik zeg of doe.	415	2.41	0.93	15%	35%	34%	16%
12. EC12 – Als ik iets moet doen wat ik lastig vind dan kan ik doorzetten.	415	2.85	0.91	8%	25%	40%	27%
Sociale competenties (SC)							
13. SC01 – Ik weet dat ik andere dingen kan denken en voelen dan iemand anders.	415	2.86	0.98	9%	28%	30%	33%
14. SC02 – Als ik iets anders denk of voel dan een ander dan zeg ik dat.	415	2.26	0.96	25%	34%	29%	11%
15. SC03 – Ik kan omgaan met verschillen tussen mensen.	415	2.97	0.91	6%	25%	35%	34%

16. SC04 – Ik kan aan andere kinderen zien hoe ze zich voelen.	415	2.95	0.85	4%	26%	40%	29%
17. SC05 – Ik vraag aan andere kinderen wat zij interessant of leuk vinden.	415	2.31	0.94	22%	38%	29%	12%
18. SC06 – Ik doe mijn best om te begrijpen hoe een ander zich voelt.	415	3.05	0.82	3%	22%	42%	33%
19. SC07 – Als iemand mij iets vertelt dan laat ik merken dat ik luister.	415	3.21	0.79	2%	17%	40%	42%
20. SC08 – Ik vind het makkelijk om met andere kinderen te praten.	415	2.96	0.94	6%	28%	30%	36%
21. SC09 – Als ik niet begrijp wat iemand bedoelt dan stel ik een vraag.	415	2.92	0.92	7%	24%	38%	31%
22. SC10 – Ik help als iemand een probleem heeft.	415	3.30	0.76	0%	18%	34%	48%
23. SC11 – Als iemand iets doet wat ik niet leuk vind dan zeg ik dat.	415	2.99	0.96	8%	22%	32%	38%
24. SC12 – Als ik ruzie heb met iemand dan kunnen we dat samen oplossen	415	2.65	0.89	10%	33%	38%	18%
25. SC13 – Als ik hulp nodig heb dan vraag ik dat.	415	3.08	0.85	4%	21%	38%	37%
26. SC14 – Ik geef complimenten aan anderen.	415	2.71	0.86	5%	41%	33%	21%
Morele competenties (MC)							
27. MC01 – Ik vind het belangrijk om regels te volgen	415	3.37	0.77	2%	12%	33%	53%
28. MC02 – Ik vind het belangrijk dat andere mensen de regels ook volgen.	415	3.34	0.82	4%	11%	33%	53%
29. MC03 – Ik weet welk gedrag goed en fout is.	415	3.29	0.83	3%	16%	31%	50%
30. MC04 – Ik kan uitleggen welk gedrag ik goed en fout vind.	415	2.82	0.94	8%	30%	34%	28%
31. MC05 – Ik doe wat goed is, ook als ik dat moeilijk vind.	415	3.05	0.79	2%	23%	44%	32%
32. MC06 – Ik ben eerlijk, ook als ik dat moeilijk vind.	415	3.11	0.81	2%	20%	41%	36%
33. MC07 – Ik help anderen, ook als ik er niets voor terugkrijg.	415	3.34	0.79	1%	15%	31%	52%
34. MC08 – Als ik iemand iets beloof dan doe ik dat.	415	3.30	0.74	1%	13%	40%	46%
35. MC09 – Ik zeg sorry als ik ergens spijt van heb.	415	3.57	0.68	1%	7%	26%	66%
36. MC10 – Ik heb respect voor anderen, ook als ik dat moeilijk vind.	415	3.28	0.75	1%	13%	41%	44%
37. MC11 – Ik probeer mensen te behandelen zoals ik zelf behandeld wil worden.	415	3.15	0.87	5%	17%	36%	42%

Tabel B.3 | Kindbegrip LL - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep jongens en meisjes, leerjaar 5

Schaal	N	Gem	Std dev	Antwoordopties			
				1	2	3	4
Emotionele competenties (EC)							
1. EC01 – Als ik me fijn voel dan weet ik waardoor dat komt.	816	2.79	0.86	6%	30%	42%	22%
2. EC02 – Als ik me niet fijn voel dan weet ik waardoor dat komt.	816	2.71	0.90	8%	34%	35%	22%
3. EC03 – Ik kan verschillende woorden bedenken voor hoe ik me voel.	816	2.43	0.91	14%	42%	29%	14%
4. EC04 – Ik kan uitleggen hoe ik me voel.	816	2.53	0.92	13%	39%	31%	17%
5. EC05 – Als ik me niet fijn voel dan weet ik dat.	816	3.32	0.85	4%	13%	30%	53%

6. EC06 – Als ik me niet fijn voel dan kan ik aanwijzen waar ik het in mijn lichaam voel.	816	2.28	1.06	28%	33%	22%	17%
7. EC07 – Ik weet waar ik goed in ben.	816	3.52	0.77	3%	7%	23%	66%
8. EC08 – Ik weet wat ik (nog) niet goed kan.	816	2.93	0.93	7%	25%	35%	32%
9. EC09 – Als er onverwachts iets gebeurt dan denk ik na voor ik reageer.	816	2.44	1.00	19%	37%	26%	18%
10. EC10 – In een spannende situatie heb ik trucjes om rustig te blijven.	816	2.18	1.01	30%	36%	21%	14%
11. EC11 – Ik weet dat dingen die gebeuren invloed hebben op wat ik zeg of doe.	816	2.55	0.94	14%	35%	34%	17%
12. EC12 – Als ik iets moet doen wat ik lastig vind dan kan ik doorzetten.	816	2.90	0.92	7%	25%	37%	30%
Sociale competenties (SC)							
13. SC01 – Ik weet dat ik andere dingen kan denken en voelen dan iemand anders.	816	2.86	0.98	10%	27%	31%	32%
14. SC02 – Als ik iets anders denk of voel dan een ander dan zeg ik dat.	816	2.22	0.96	27%	36%	27%	11%
15. SC03 – Ik kan omgaan met verschillen tussen mensen.	816	2.92	0.93	7%	26%	35%	32%
16. SC04 – Ik kan aan andere kinderen zien hoe ze zich voelen.	816	2.87	0.88	6%	27%	39%	27%
17. SC05 – Ik vraag aan andere kinderen wat zij interessant of leuk vinden.	816	2.26	0.95	23%	39%	26%	12%
18. SC06 – Ik doe mijn best om te begrijpen hoe een ander zich voelt.	816	2.92	0.89	6%	19%	42%	35%
19. SC07 – Als iemand mij iets vertelt dan laat ik merken dat ik luister.	816	3.10	0.81	3%	19%	42%	35%
20. SC08 – Ik vind het makkelijk om met andere kinderen te praten.	816	2.98	0.94	6%	26%	31%	37%
21. SC09 – Als ik niet begrijp wat iemand bedoelt dan stel ik een vraag.	816	2.84	0.94	10%	24%	38%	28%
22. SC10 – Ik help als iemand een probleem heeft.	816	3.16	0.82	3%	19%	37%	41%
23. SC11 – Als iemand iets doet wat ik niet leuk vind dan zeg ik dat.	816	2.93	0.96	9%	22%	35%	34%
24. SC12 – Als ik ruzie heb met iemand dan kunnen we dat samen oplossen	816	2.53	0.91	13%	36%	35%	16%
25. SC13 – Als ik hulp nodig heb dan vraag ik dat.	816	3.03	0.87	5%	21%	40%	34%
26. SC14 – Ik geef complimenten aan anderen.	816	2.58	0.88	8%	43%	31%	18%
Morele competenties (MC)							
27. MC01 – Ik vind het belangrijk om regels te volgen	816	3.20	0.90	5%	15%	35%	46%
28. MC02 – Ik vind het belangrijk dat andere mensen de regels ook volgen.	816	3.20	0.90	6%	14%	33%	46%
29. MC03 – Ik weet welk gedrag goed en fout is.	816	3.20	0.86	4%	18%	33%	45%
30. MC04 – Ik kan uitleggen welk gedrag ik goed en fout vind.	816	2.78	0.94	9%	29%	36%	26%
31. MC05 – Ik doe wat goed is, ook als ik dat moeilijk vind.	816	2.92	0.83	4%	25%	44%	26%
32. MC06 – Ik ben eerlijk, ook als ik dat moeilijk vind.	816	3.03	0.83	2%	20%	41%	36%
33. MC07 – Ik help anderen, ook als ik er niets voor terugkrijg.	816	3.17	0.90	6%	17%	33%	45%
34. MC08 – Als ik iemand iets beloof dan doe ik dat.	816	3.23	0.80	3%	15%	39%	43%
35. MC09 – Ik zeg sorry als ik ergens spijt van heb.	816	3.57	0.81	3%	11%	31%	55%
36. MC10 – Ik heb respect voor anderen, ook als ik dat moeilijk vind.	816	3.17	0.78	2%	16%	44%	38%
37. MC11 – Ik probeer mensen te behandelen zoals ik zelf behandeld wil worden.	816	3.04	0.91	7%	18%	39%	36%

Tabel B.4 | Kindbegrip LL - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep jongens, leerjaren 6 t/m 8

Schaal	N	Gem	Std dev	Antwoordopties			
				1	2	3	4
Emotionele competenties (EC)							
1. EC01 – Als ik me fijn voel dan weet ik waardoor dat komt.	1129	3.23	0.74	2%	13%	45%	40%
2. EC02 – Als ik me niet fijn voel dan weet ik waardoor dat komt.	1129	3.09	0.84	4%	20%	41%	36%
3. EC03 – Ik kan verschillende woorden bedenken voor hoe ik me voel.	1129	2.77	0.87	7%	30%	41%	21%
4. EC04 – Ik kan uitleggen hoe ik me voel.	1129	2.78	0.91	8%	30%	38%	24%
5. EC05 – Als ik me niet fijn voel dan weet ik dat.	1129	3.47	0.73	2%	9%	31%	59%
6. EC06 – Als ik me niet fijn voel dan kan ik aanwijzen waar ik het in mijn lichaam voel.	1129	2.51	1.07	22%	28%	28%	23%
7. EC07 – Ik weet waar ik goed in ben.	1129	3.56	0.68	2%	5%	28%	65%
8. EC08 – Ik weet wat ik (nog) niet goed kan.	1129	3.09	0.87	5%	19%	39%	37%
9. EC09 – Als er onverwachts iets gebeurt dan denk ik na voor ik reageer.	1129	2.47	0.91	16%	36%	35%	14%
10. EC10 – In een spannende situatie heb ik trucjes om rustig te blijven.	1129	2.26	1.02	28%	33%	25%	14%
11. EC11 – Ik weet dat dingen die gebeuren invloed hebben op wat ik zeg of doe.	1129	2.88	0.89	7%	26%	40%	28%
12. EC12 – Als ik iets moet doen wat ik lastig vind dan kan ik doorzetten.	1129	3.06	0.80	3%	19%	46%	32%
Sociale competenties (SC)							
13. SC01 – Ik weet dat ik andere dingen kan denken en voelen dan iemand anders.	1129	3.16	0.86	4%	18%	36%	42%
14. SC02 – Als ik iets anders denk of voel dan een ander dan zeg ik dat.	1129	2.48	0.98	28%	33%	31%	17%
15. SC03 – Ik kan omgaan met verschillen tussen mensen.	1129	3.22	0.79	3%	14%	41%	42%
16. SC04 – Ik kan aan andere kinderen zien hoe ze zich voelen.	1129	2.88	0.83	5%	28%	43%	25%
17. SC05 – Ik vraag aan andere kinderen wat zij interessant of leuk vinden.	1129	2.45	0.93	16%	38%	31%	15%
18. SC06 – Ik doe mijn best om te begrijpen hoe een ander zich voelt.	1129	3.00	0.86	6%	20%	43%	31%
19. SC07 – Als iemand mij iets vertelt dan laat ik merken dat ik luister.	1129	3.13	0.75	2%	16%	48%	33%
20. SC08 – Ik vind het makkelijk om met andere kinderen te praten.	1129	3.20	0.85	4%	17%	35%	45%
21. SC09 – Als ik niet begrijp wat iemand bedoelt dan stel ik een vraag.	1129	3.07	0.83	4%	19%	43%	34%
22. SC10 – Ik help als iemand een probleem heeft.	1129	3.04	0.88	2%	20%	48%	29%
23. SC11 – Als iemand iets doet wat ik niet leuk vind dan zeg ik dat.	1129	3.06	0.88	5%	20%	38%	36%
24. SC12 – Als ik ruzie heb met iemand dan kunnen we dat samen oplossen	1129	2.63	0.91	11%	34%	36%	19%
25. SC13 - Als ik hulp nodig heb dan vraag ik dat.	1129	3.07	0.82	3%	20%	43%	34%

26. SC14 – Ik geef complimenten aan anderen.	1129	2.41	0.84	12%	47%	30%	11%
Morele competenties (MC)							
27. MC01 – Ik vind het belangrijk om regels te volgen	1129	3.05	0.82	4%	20%	44%	32%
28. MC02 – Ik vind het belangrijk dat andere mensen de regels ook volgen.	1129	2.92	0.94	8%	23%	37%	32%
29. MC03 – Ik weet welk gedrag goed en fout is.	1129	3.31	0.74	2%	12%	40%	46%
30. MC04 – Ik kan uitleggen welk gedrag ik goed en fout vind.	1129	3.00	0.89	6%	21%	39%	33%
31. MC05 – Ik doe wat goed is, ook als ik dat moeilijk vind.	1129	2.92	0.78	3%	25%	48%	24%
32. MC06 – Ik ben eerlijk, ook als ik dat moeilijk vind.	1129	3.05	0.76	2%	21%	47%	30%
33. MC07 – Ik help anderen, ook als ik er niets voor terugkrijg.	1129	3.15	0.80	3%	16%	43%	37%
34. MC08 – Als ik iemand iets beloof dan doe ik dat.	1129	3.29	0.72	1%	12%	43%	44%
35. MC09 – Ik zeg sorry als ik ergens spijt van heb.	1129	3.37	0.78	2%	12%	33%	53%
36. MC10 – Ik heb respect voor anderen, ook als ik dat moeilijk vind.	1129	3.22	0.73	1%	16%	45%	39%
37. MC11 – Ik probeer mensen te behandelen zoals ik zelf behandeld wil worden.	1129	3.23	0.77	2%	14%	42%	41%

Tabel B.5 | Kindbegrip LL - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep meisjes, leerjaren 6 t/m 8

Schaal	Antwoordopties						
	N	Gem	Std dev	1	2	3	4
Emotionele competenties (EC)							
1. EC01 – Als ik me fijn voel dan weet ik waardoor dat komt.	1139	3.11	0.79	3%	18%	45%	34%
2. EC02 – Als ik me niet fijn voel dan weet ik waardoor dat komt.	1139	2.98	0.84	3%	26%	40%	31%
3. EC03 – Ik kan verschillende woorden bedenken voor hoe ik me voel.	1139	2.70	0.89	9%	33%	39%	19%
4. EC04 – Ik kan uitleggen hoe ik me voel.	1139	2.61	0.88	10%	36%	47%	17%
5. EC05 – Als ik me niet fijn voel dan weet ik dat.	1139	3.41	0.72	1%	10%	36%	53%
6. EC06 – Als ik me niet fijn voel dan kan ik aanwijzen waar ik het in mijn lichaam voel.	1139	2.36	1.01	23%	35%	26%	16%
7. EC07 – Ik weet waar ik goed in ben.	1139	3.32	0.81	3%	12%	34%	50%
8. EC08 – Ik weet wat ik (nog) niet goed kan.	1139	3.15	0.82	3%	18%	40%	39%
9. EC09 – Als er onverwachts iets gebeurt dan denk ik na voor ik reageer.	1139	2.54	0.92	14%	34%	36%	16%
10. EC10 – In een spannende situatie heb ik trucjes om rustig te blijven.	1139	2.17	1.01	31%	34%	22%	13%
11. EC11 – Ik weet dat dingen die gebeuren invloed hebben op wat ik zeg of doe.	1139	2.87	0.86	6%	27%	42%	25%
12. EC12 – Als ik iets moet doen wat ik lastig vind dan kan ik doorzetten.	1139	2.89	0.83	5%	27%	44%	25%
Sociale competenties (SC)							
13. SC01 – Ik weet dat ik andere dingen kan denken en voelen dan iemand anders.	1139	3.20	0.83	4%	16%	37%	43%
14. SC02 – Als ik iets anders denk of voel dan een ander dan zeg ik dat.	1139	2.45	0.95	18%	34%	33%	15%
15. SC03 – Ik kan omgaan met verschillen tussen mensen.	1139	3.30	0.80	2%	14%	34%	49%

16. SC04 – Ik kan aan andere kinderen zien hoe ze zich voelen.	1139	3.01	0.79	3%	21%	47%	28%
17. SC05 – Ik vraag aan andere kinderen wat zij interessant of leuk vinden.	1139	2.64	0.92	12%	31%	38%	19%
18. SC06 – Ik doe mijn best om te begrijpen hoe een ander zich voelt.	1139	3.20	0.80	3%	14%	42%	41%
19. SC07 – Als iemand mij iets vertelt dan laat ik merken dat ik luister.	1139	3.27	0.72	1%	13%	44%	42%
20. SC08 – Ik vind het makkelijk om met andere kinderen te praten.	1139	3.09	0.86	4%	21%	37%	38%
21. SC09 – Als ik niet begrijp wat iemand bedoelt dan stel ik een vraag.	1139	3.05	0.86	5%	20%	40%	35%
22. SC10 – Ik help als iemand een probleem heeft.	1139	3.26	0.73	1%	14%	43%	42%
23. SC11 – Als iemand iets doet wat ik niet leuk vind dan zeg ik dat.	1139	2.96	0.92	7%	24%	36%	34%
24. SC12 – Als ik ruzie heb met iemand dan kunnen we dat samen oplossen	1139	2.74	0.89	9%	31%	40%	21%
25. SC13 – Als ik hulp nodig heb dan vraag ik dat.	1139	3.06	0.84	3%	22%	39%	35%
26. SC14 – Ik geef complimenten aan anderen.	1139	2.74	0.83	5%	35%	40%	20%
Morele competenties (MC)							
27. MC01 – Ik vind het belangrijk om regels te volgen	1139	3.28	0.78	2%	15%	37%	46%
28. MC02 – Ik vind het belangrijk dat andere mensen de regels ook volgen.	1139	3.13	0.88	5%	19%	35%	41%
29. MC03 – Ik weet welk gedrag goed en fout is.	1139	3.40	0.71	1%	10%	37%	52%
30. MC04 – Ik kan uitleggen welk gedrag ik goed en fout vind.	1139	2.98	0.87	6%	22%	41%	31%
31. MC05 – Ik doe wat goed is, ook als ik dat moeilijk vind.	1139	3.03	0.74	2%	20%	52%	26%
32. MC06 – Ik ben eerlijk, ook als ik dat moeilijk vind.	1139	3.13	0.78	2%	18%	44%	36%
33. MC07 – Ik help anderen, ook als ik er niets voor terugkrijg.	1139	3.39	0.73	2%	10%	36%	52%
34. MC08 – Als ik iemand iets beloof dan doe ik dat.	1139	3.40	0.69	1%	9%	40%	50%
35. MC09 – Ik zeg sorry als ik ergens spijt van heb.	1139	3.52	0.72	2%	8%	27%	63%
36. MC10 – Ik heb respect voor anderen, ook als ik dat moeilijk vind.	1139	3.39	0.71	1%	10%	37%	52%
37. MC11 – Ik probeer mensen te behandelen zoals ik zelf behandeld wil worden.	1139	3.36	0.76	2%	11%	36%	51%

Tabel B.6 | Kindbegrip LL - Enkele beschrijvende statistische gegevens van de stellingen, normgroep jongens en meisjes, leerjaren 6 t/m 8

				Antwoordopties				
Schaal		N	Gem	Std dev	1	2	3	4
Emotionele competenties (EC)								
1.	EC01 – Als ik me fijn voel dan weet ik waardoor dat komt.	2268	3.17	0.77	2%	15%	45%	37%
2.	EC02 – Als ik me niet fijn voel dan weet ik waardoor dat komt.	2268	3.03	0.84	4%	23%	40%	33%
3.	EC03 – Ik kan verschillende woorden bedenken voor hoe ik me voel.	2268	2.73	0.88	8%	31%	40%	20%
4.	EC04 – Ik kan uitleggen hoe ik me voel.	2268	2.69	0.90	9%	33%	37%	21%
5.	EC05 – Als ik me niet fijn voel dan weet ik dat.	2268	3.44	0.73	2%	9%	33%	56%

6. EC06 – Als ik me niet fijn voel dan kan ik aanwijzen waar ik het in mijn lichaam voel.	2268	2.44	1.04	22%	32%	27%	19%
7. EC07 – Ik weet waar ik goed in ben.	2268	3.44	0.76	2%	9%	31%	58%
8. EC08 – Ik weet wat ik (nog) niet goed kan.	2268	3.12	0.84	4%	18%	40%	38%
9. EC09 – Als er onverwachts iets gebeurt dan denk ik na voor ik reageer.	2268	2.51	0.92	15%	35%	35%	15%
10. EC10 – In een spannende situatie heb ik trucjes om rustig te blijven.	2268	2.22	1.01	29%	34%	23%	14%
11. EC11 – Ik weet dat dingen die gebeuren invloed hebben op wat ik zeg of doe.	2268	2.87	0.87	6%	26%	41%	26%
12. EC12 – Als ik iets moet doen wat ik lastig vind dan kan ik doorzetten.	2268	2.98	0.82	4%	23%	45%	28%
Sociale competenties (SC)							
13. SC01 – Ik weet dat ik andere dingen kan denken en voelen dan iemand anders.	2268	3.18	0.85	4%	17%	36%	43%
14. SC02 – Als ik iets anders denk of voel dan een ander dan zeg ik dat.	2268	2.46	0.97	18%	34%	32%	16%
15. SC03 – Ik kan omgaan met verschillen tussen mensen.	2268	3.26	0.80	3%	14%	38%	45%
16. SC04 – Ik kan aan andere kinderen zien hoe ze zich voelen.	2268	2.94	0.81	4%	25%	45%	26%
17. SC05 – Ik vraag aan andere kinderen wat zij interessant of leuk vinden.	2268	2.54	0.93	12%	35%	35%	17%
18. SC06 – Ik doe mijn best om te begrijpen hoe een ander zich voelt.	2268	3.10	0.84	4%	17%	44%	36%
19. SC07 – Als iemand mij iets vertelt dan laat ik merken dat ik luister.	2268	3.20	0.74	2%	15%	46%	38%
20. SC08 – Ik vind het makkelijk om met andere kinderen te praten.	2268	3.15	0.86	4%	19%	36%	41%
21. SC09 – Als ik niet begrijp wat iemand bedoelt dan stel ik een vraag.	2268	3.06	0.85	4%	19%	42%	35%
22. SC10 – Ik help als iemand een probleem heeft.	2268	3.15	0.75	2%	17%	46%	35%
23. SC11 – Als iemand iets doet wat ik niet leuk vind dan zeg ik dat.	2268	3.01	0.90	6%	22%	37%	35%
24. SC12 – Als ik ruzie heb met iemand dan kunnen we dat samen oplossen	2268	2.68	0.90	10%	32%	38%	20%
25. SC13 – Als ik hulp nodig heb dan vraag ik dat.	2268	3.07	0.83	3%	21%	41%	34%
26. SC14 – Ik geef complimenten aan anderen.	2268	2.58	0.85	8%	41%	35%	15%
Morele competenties (MC)							
27. MC01 – Ik vind het belangrijk om regels te volgen	2268	3.17	0.81	3%	18%	40%	39%
28. MC02 – Ik vind het belangrijk dat andere mensen de regels ook volgen.	2268	3.02	0.91	6%	21%	36%	36%
29. MC03 – Ik weet welk gedrag goed en fout is.	2268	3.35	0.73	1%	11%	38%	49%
30. MC04 – Ik kan uitleggen welk gedrag ik goed en fout vind.	2268	2.99	0.88	6%	22%	40%	32%
31. MC05 – Ik doe wat goed is, ook als ik dat moeilijk vind.	2268	2.98	0.76	2%	23%	50%	25%
32. MC06 – Ik ben eerlijk, ook als ik dat moeilijk vind.	2268	3.09	0.77	2%	20%	45%	33%
33. MC07 – Ik help anderen, ook als ik er niets voor terugkrijg.	2268	3.27	0.78	2%	13%	40%	45%
34. MC08 – Als ik iemand iets beloof dan doe ik dat.	2268	3.34	0.70	1%	11%	41%	47%
35. MC09 – Ik zeg sorry als ik ergens spijt van heb.	2268	3.44	0.75	2%	10%	30%	58%
36. MC10 – Ik heb respect voor anderen, ook als ik dat moeilijk vind.	2268	3.31	0.73	1%	13%	41%	45%
37. MC11 – Ik probeer mensen te behandelen zoals ik zelf behandeld wil worden.	2268	3.30	0.76	2%	13%	39%	46%

Bijlage C | Normeringsgegevens Kindbegrip LK

Tabellen C.1: Rsq-waarden Kindbegrip L-K

Tabel C.1.1 | Rsq-waarden (GAMLSSS) definitieve normeringsmodellen naar schaal en normgroep per geslacht en voor de totale steekproef

Schaal	Normgroep	Leerjaar 1	Leerjaar 2	Middenbouw	Bovenbouw
EC	Jongens	.9990	.9997	.9993	.9996
	Meisjes	.9999	.9993	1	.9994
	Totaal	1	1	.9997	.9999
SC	Jongens	1	.9996	.9999	.9999
	Meisjes	1	.9996	.9990	.9992
	Totaal	1	1	.9997	.9990
MC	Jongens	.9998	.9992	.9995	.9999
	Meisjes	.9999	.9976	.9999	1
	Totaal	.9992	.9898	.9999	.9999
ESMC	Jongens	.9999	.9982	.9999	1
	Meisjes	.9991	.9999	1	.9999
	Totaal	1	.9999	1	1

Tabel C.1.2 | AIC-waarden (GAMLSS) definitieve normeringsmodellen naar schaal en normgroep per geslacht en voor de totale steekproef

Schaal	Normgroep	Leerjaar 1	Leerjaar 2	Middenbouw	Bovenbouw
EC	Jongens	-859.0328	-1047.664	-8451.698	-5207.658
	Meisjes	-1528.523	-963.6441	-7819.847	-2378.22
	Totaal	-2666.486	-2096.871	-10222.33	-6334.908
SC	Jongens	-1532.235	-998.8473	-6267.606	-3463.392
	Meisjes	-1661.129	-1074.440	-3890.068	-2200.123
	Totaal	-3773.988	-4569.772	-10019.83	-4251.273
MC	Jongens	-1178.162	-922.7172	-4538.562	-2101.067
	Meisjes	-1463.756	-746.0881	-5836.511	-4054.405
	Totaal	-2028.462	-995.0188	-11999.54	-6480.788
ESMC	Jongens	-1215.769	-695.782	-6481.958	-3614.492
	Meisjes	-965.3341	-1400.409	-7196.446	-3288.525
	Totaal	-3493.320	-2849.692	-14264.220	-7510.926

Tabel C.1.3 | Regressieformules (GAMLSS) definitieve normeringsmodellen naar schaal en normgroep per geslacht en voor de totale steekproef

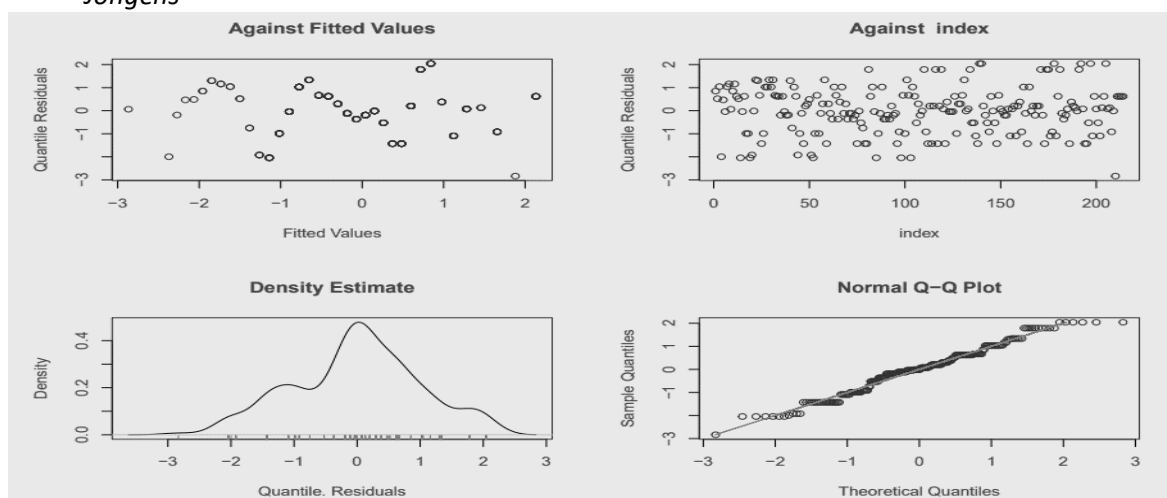
Schaal	Normgroep		Regressieformule
EC	Jongens	Leerjaar 1	mu formula = $y \sim x + x2 + x3 + x4 + x5$, sigma formula = $\sim x$, family=TF
		Leerjaar 2	mu formula = $y \sim cs(x, df=5) + x2 + x3 + x4 + x5$, sigma formula = $\sim x4 + cs(x5, df=1)$, nu formula = $\sim cs(x5, df=8)$, family=TF
		Middenbouw	mu formula = $y \sim \log(x) + \log(x2) + x3 + x4 + x5$, sigma formula = ~ 1 , family=ST1
		Bovenbouw	mu formula = $y \sim cs(\log(x)) + x2 + x3 + x4 + x5$, sigma formula = $\sim cs(\log(x)) + x2 + x3$, nu formula = ~ 1 , family=TF2
	Meisjes	Leerjaar 1	mu formula = $y \sim pb(x, df = 10) + pb(x2, df=11) + cs(x3, df=5) + cs(x4, df=5) + cs(x5, df=3)$, sigma formula = $\sim x5 + x + cs(x4, df=2) + cs(x3, df=1) + cs(x2, df=1)$, nu formula = $y \sim 1$, family=TF
		Leerjaar 2	mu formula = $y \sim cs(x, df=2) + x2 + x3 + x4 + x5$, sigma formula = $\sim x + x2 + x3 + x4 + x5$, nu formula = $\sim x + x2$, family=TF2
		Middenbouw	mu formula = $y \sim pb(\log(x), df = 2.1) + x2 + x3 + x4 + x5 + x$, sigma formula = $\sim \log(x5) + \log(x4)$, family = NO2tr
		Bovenbouw	mu formula = $y \sim x + x2 + x3 + x4 + x5$, sigma formula = $\sim x + x5 + x4 + x2$, family = TF2tr
	Totaal	Leerjaar 1	mu formula = $y \sim g + cs(x, df=5) + cs(x2, df=2) + x3 + x4 + x5$, sigma formula = $\sim cs(x5, df=4) + x + x3 + x4$, family=TF
		Leerjaar 2	mu formula = $y \sim cs(x5, df=1) + x + cs(x2, df=1) + cs(x3, df=2) + x4$, sigma formula = $\sim x + x3 + x4$, family=NO2
		Middenbouw	mu formula = $y \sim \text{geslacht} + \text{leerjaar} + \log(x) + \log(x2) + x3 + x4 + x5$, sigma formula = $\sim x2 + x3 + cs(x4) + x5$, nu formula = ~ 1 , family=TF2tr
		Bovenbouw	mu formula = $y \sim \text{geslacht} + \text{leerjaar} + pb(x, df=8.4) + \log(x, df=8.9) + cs(x2, df=2.3) + x3 + cs(\log(x4), df=4) + x5$, sigma formula = $\sim pb(x, df=3) + x4$, nu formula = ~ 1 , family=TF2tr
SC	Jongens	Leerjaar 1	mu formula = $y \sim pb(x) + x2 + x3 + x4 + x5$, sigma formula = $\sim x5 + x + x2$, family=NO
		Leerjaar 2	mu formula = $y \sim cs(x) + x2 + x3 + x4 + x5$, sigma formula = $\sim cs(x) + cs(x4) + x2$, family=NO2
		Middenbouw	mu formula = $y \sim pb(x, df=8.5) + \log(x2) + x3 + x4 + x5$, sigma formula = $\sim cs(x) + \log(x2) + x4 + x5$, nu formula = $\sim x3 + x5$, family=TF2tr
		Bovenbouw	mu formula = $y \sim pb(x, df=10) + x2 + x3 + x4 + x5$, sigma formula = $\sim x + x4$, nu formula = $\sim cs(x4) + x$, family=NO2
	Meisjes	Leerjaar 1	mu formula = $y \sim pb(x) + x2 + x3 + x4 + x5$, sigma formula = $\sim x5 + x + x2$, family=NO
		Leerjaar 2	mu formula = $y \sim x + x2 + x3 + x4 + x5$, sigma formula = $\sim cs(x4) + cs(x2)$, family=WEI
		Middenbouw	mu formula = $y \sim \text{leerjaar} + cs(x, df=1.7) + cs(x2, df=2.6) + cs(x3, df=3.5) + (x4) + (x5)$, sigma formula = $\sim x2 + \log(x4) + x3$, family=TF2
		Bovenbouw	mu formula = $y \sim \text{leerjaar} + cs(x) + cs(x2) + \log(x3) + x4 + x5$, sigma formula = $\sim \log(x3) + x$, nu formula = $\sim x5$, family=NO2tr
	Totaal	Leerjaar 1	mu formula = $y \sim pb(x)$, sigma formula = $\sim x5 + x + x2$, family=NO
		Leerjaar 2	mu formula = $y \sim x + cs(x2) + x3 + x4 + x5 + pb(x)$, sigma formula = $\sim cs(x, df=2)$, family=NO2
		Middenbouw	mu formula = $y \sim \text{leerjaar} + x + cs(\log(x2), df=5) + x3 + x4 + x5$, sigma formula = $\sim cs(\log(x2), df=5) + x4 + x5$, nu formula = ~ 1 , family=NO2
		Bovenbouw	mu formula = $y \sim \text{geslacht} + \text{leerjaar} + cs(x) + x2 + x3 + x4 + x5$, family=TF2tr
MC	Jongens	Leerjaar 1	mu formula = $y \sim cs(x2) + (x3) + cs(x4) + x5 + cs(x)$, sigma formula = $\sim cs(x)$, family=NO2
		Leerjaar 2	mu formula = $y \sim x + x2 + x3 + x4 + x5$, sigma formula = ~ 1 , family=WEI
		Middenbouw	mu formula = $y \sim \text{leerjaar} + \log(x) + (x2) + (x3) + (x4) + (x5)$, sigma formula = $\sim \text{leerjaar} + x4$, nu formula = $\sim x4$, family=BCCG
		Bovenbouw	mu formula = $y \sim \text{leerjaar} + x + \log(x2) + cs(\log(x3), df=6) + \log(x4) + x5$, sigma formula = ~ 1 , nu formula = $\log(x3)$, family=IG
	Meisjes	Leerjaar 1	mu formula = $y \sim cs(x) + cs(x2, df=1) + cs(x3) + x4 + x5$, sigma formula = $\sim x5$, family=NO2
		Leerjaar 2	mu formula = $y \sim x3 + \log(x5)$, sigma formula = $\sim cs(x, df=2.5)$, family=GU
		Middenbouw	mu formula = $y \sim \text{leerjaar} + cs(x, df=5) + x2 + cs(x3, df=2) + cs(x4, df=3) + cs(x5, df=4)$, sigma formula = ~ 1 , nu formula = $\sim x + x2 + x3 + x4 + x5$, family=GA
		Bovenbouw	mu formula = $y \sim \text{leerjaar} + cs(\log(x), df=9) + cs(x2, df=3) + x3 + x4 + cs(x5)$, sigma formula = ~ 1 , nu formula = $\sim x + x2 + x3 + x4 + x5$, family=GA
	Totaal	Leerjaar 1	mu formula = $y \sim x + cs(x2, df=1) + cs(x4, df=1) + x5$, sigma formula = $\sim x5$, family=NOtr
		Leerjaar 2	mu formula = $y \sim \text{geslacht} + cs(x, df=1.6) + x2$, sigma formula = $\sim x5$, family=NOtr
		Middenbouw	mu formula = $y \sim \text{geslacht} + \text{leerjaar} + cs(\log(x), df=9) + cs(x2, df=6) + x3 + x4 + x5$, sigma formula = ~ 1 , nu formula = $\sim x + cs(\log(x2)) + x3 + cs(x4) + x5$, family=GA
		Bovenbouw	mu formula = $y \sim \text{geslacht} + \text{leerjaar} + cs(\log(x), df=9) + x2 + x3 + x4 + x5$, sigma formula = ~ 1 , nu formula = $\sim x + x2 + x3 + x4 + x5$, family=GA

Zie volgende pagina voor ESMC-gegevens

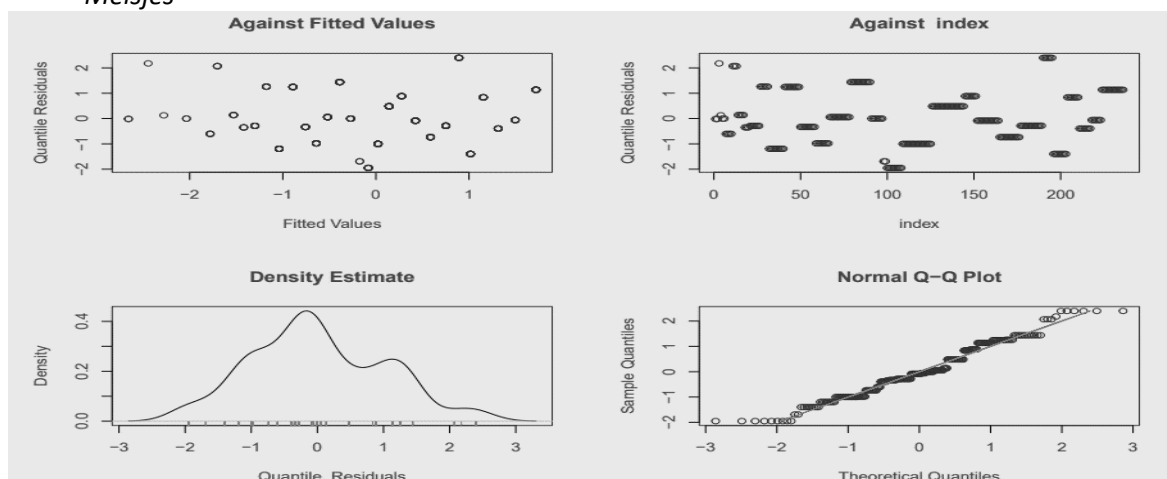
Schaal	Normgroep		Regressieformule
ESMC	Jongens	Leerjaar 1	mu formula = $y \sim pb(x) + pb(x2, df=7) + x3 + x4 + pb(x5, df=11)$, sigma formula = $\sim x + pb(x2, df=3) + x3 + x4 + x5$, nu formula = $y \sim 1$, family=TF
		Leerjaar 2	mu formula = $y \sim pb(x, df=5) + pb(x2) + pb(x3, df=2) + x4 + pb(x5, df=2)$, sigma formula = ~ 1 , family=TF
		Middenbouw	mu formula = $y \sim pb(x) + cs(log(x2)) + pb(x3, df=12) + x4 + x5$, sigma formula = $\sim cs(x) + cs(x2) + cs(x3) + x4 + cs(x5) + leerjaar$, family=TF2
		Bovenbouw	mu formula = $y \sim pb(b3\_x) + cs(log(b3\_x2)) + pb(b3\_x3, df=9) + b3\_x4 + b3\_x5$, sigma formula = $\sim cs(b3\_x) + cs(b3\_x2) + cs(b3\_x3, df=8) + cs(b3\_x4, df=9) + cs(b3\_x5) + leerjaar$, nu formula = $\sim x5$, family=TF2
	Meisjes	Leerjaar 1	mu formula = $y \sim pb(x) + x2 + x3 + x4 + x5$, sigma formula = $\sim x + x2 + x3 + x4 + x5$, family=TF
		Leerjaar 2	mu formula = $y \sim x + pb(x) + x2 + x3 + pb(x4, df=11) + pb(x5, df=11)$, sigma formula = ~ 1 , nu formula = $y \sim x5$, family=TF
		Middenbouw	mu formula = $b2\_y \sim pb(x) + log(x2) + log(x3) + x4 + x5$, sigma formula = $\sim log(x3) + log(x4)$, family=TF2
		Bovenbouw	mu formula = $b3\_y \sim pb(b3\_x) + (log(b3\_x2)) + log(b3\_x3) + x4 + x5$, sigma formula = $\sim leerjaar + x2 + cs(log(x3), df=1.4) + cs(log(x4), df=6.5)$, family=TF2
	Totaal	Leerjaar 1	mu formula = $y \sim pb(x) + x2 + x3 + x4 + x5$, sigma formula = $\sim x + x2 + x3 + x4 + x5$, family=TF
		Leerjaar 2	mu formula = $y \sim geslacht + x + pb(x) + x2 + x3 + x4 + x5$, sigma formula = $\sim geslacht + x2 + x3 + x4 + x5$, nu formula = $\sim pb(x)$, family=TF
		Middenbouw	mu formula = $y \sim geslacht + pb(x) + cs(log(x2) + pb(x3, df=10) + log(x5))$, sigma formula = $\sim x + x2 + x3 + x4 + x5 + leerjaar$, nu formula = ~ 1 , family=TF2
		Bovenbouw	mu formula = $b3\_y \sim b3\_g + b3\_lj + pb(b3\_x) + cs(log(b3\_x2) + pb(x3, df=11) + log(x5))$, sigma formula = $\sim cs(x) + cs(x2) + cs(x3) + cs(x4) + x5 + leerjaar$, nu formula = ~ 1 , family=TF2

Tabellen C.2: Modelplots, wormplots, cumulatieve distributiefuncties (CDF) en centielkrommen – Kindbegrip LK - EC - Leerjaar 1

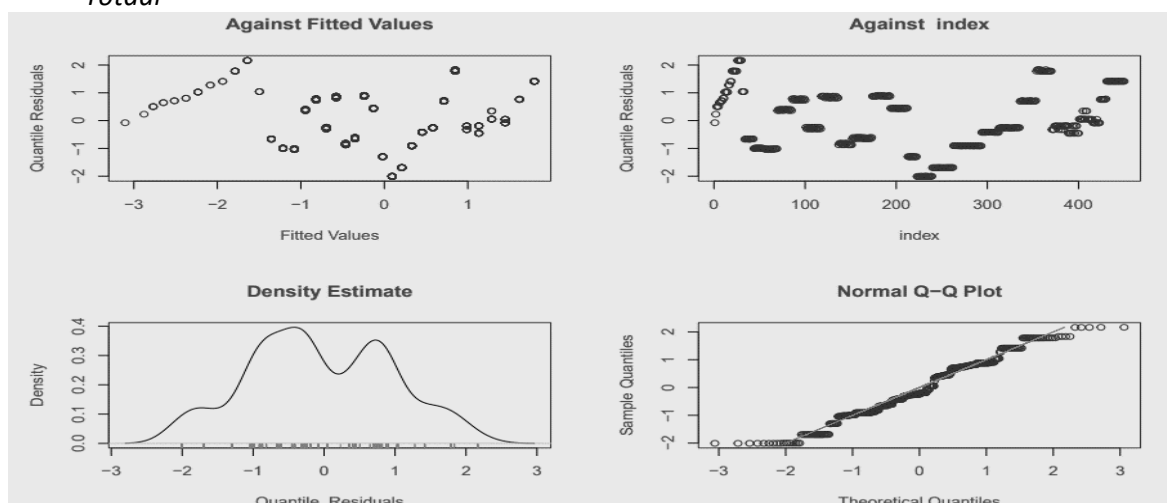
Tabel C.2.1 | EC Leerjaar 1 – Modelplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

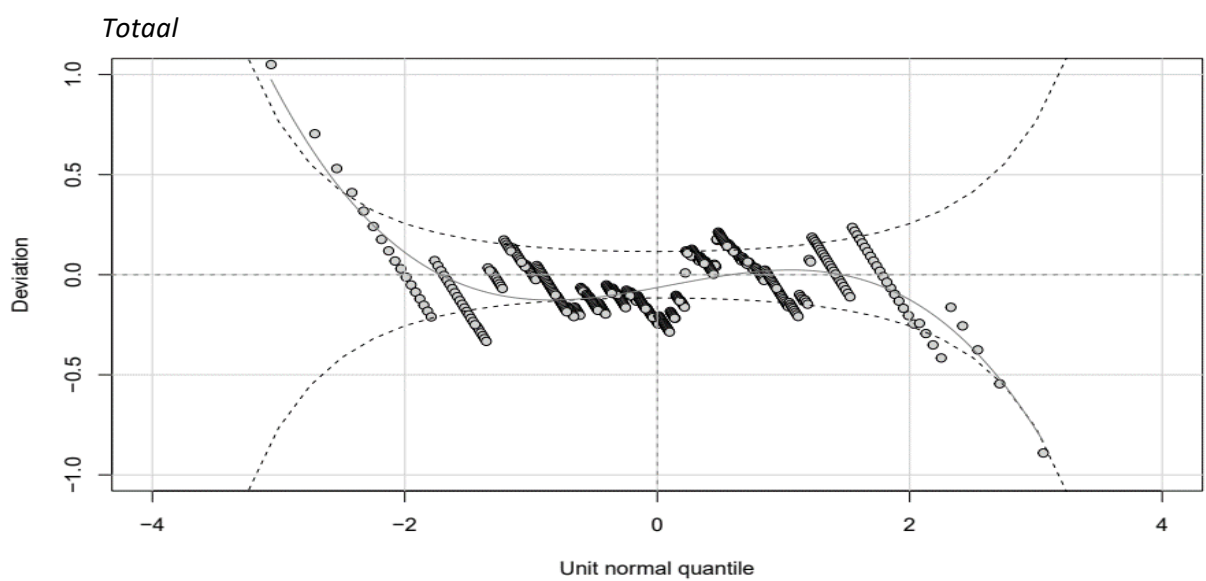
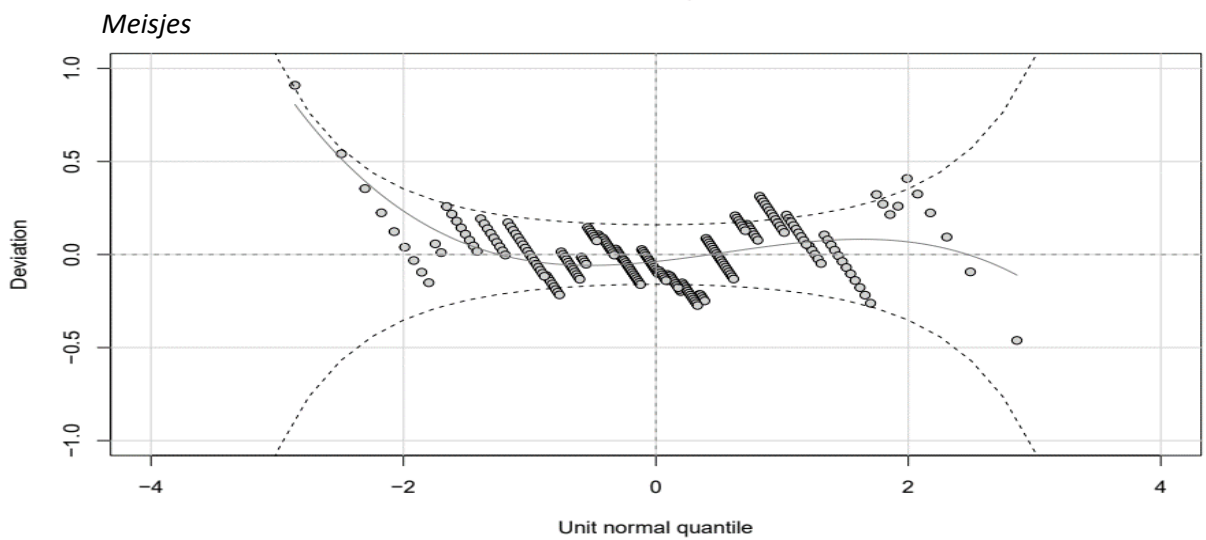
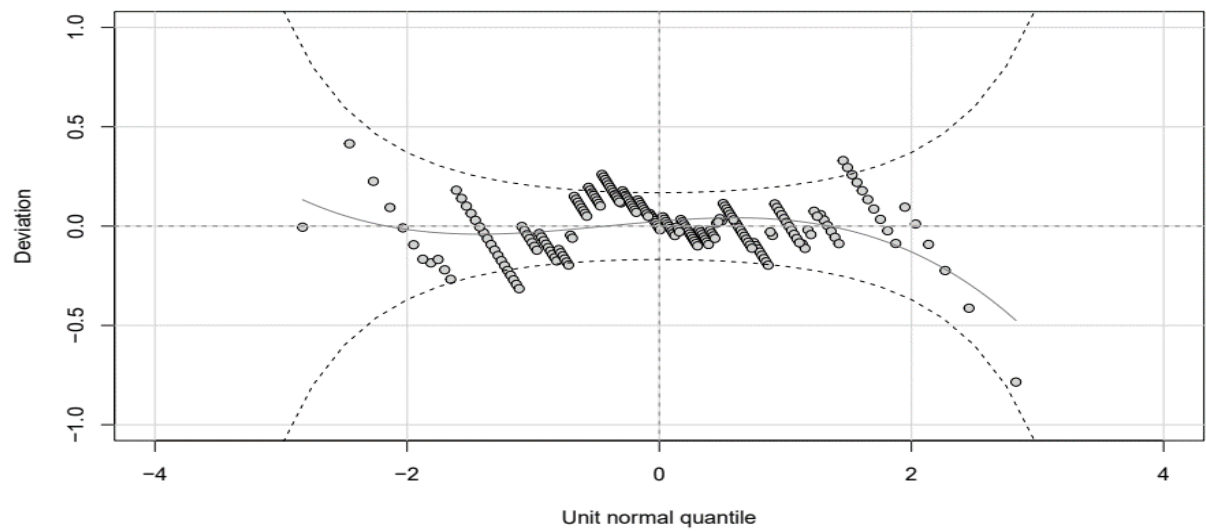
Meisjes

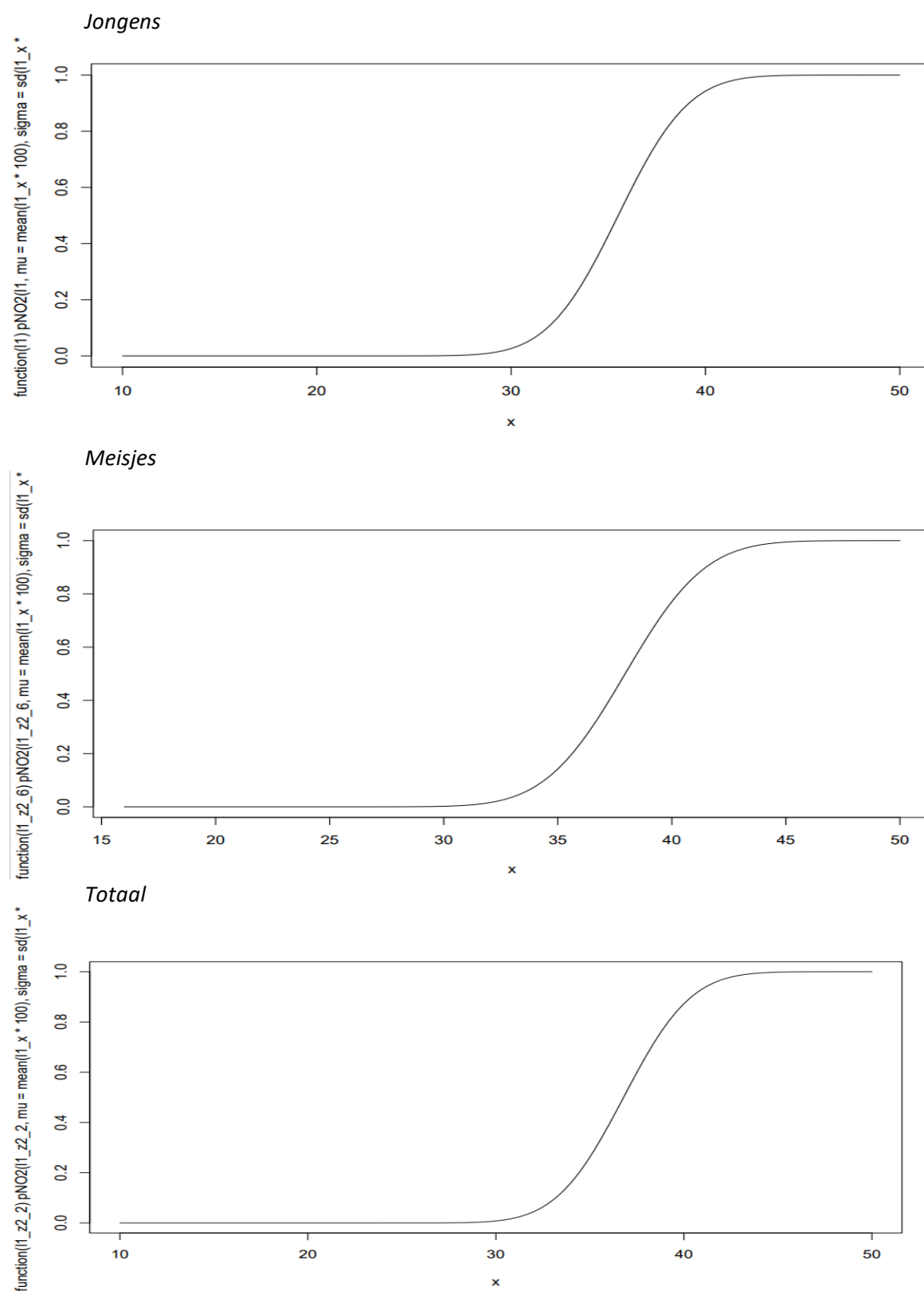
Totaal

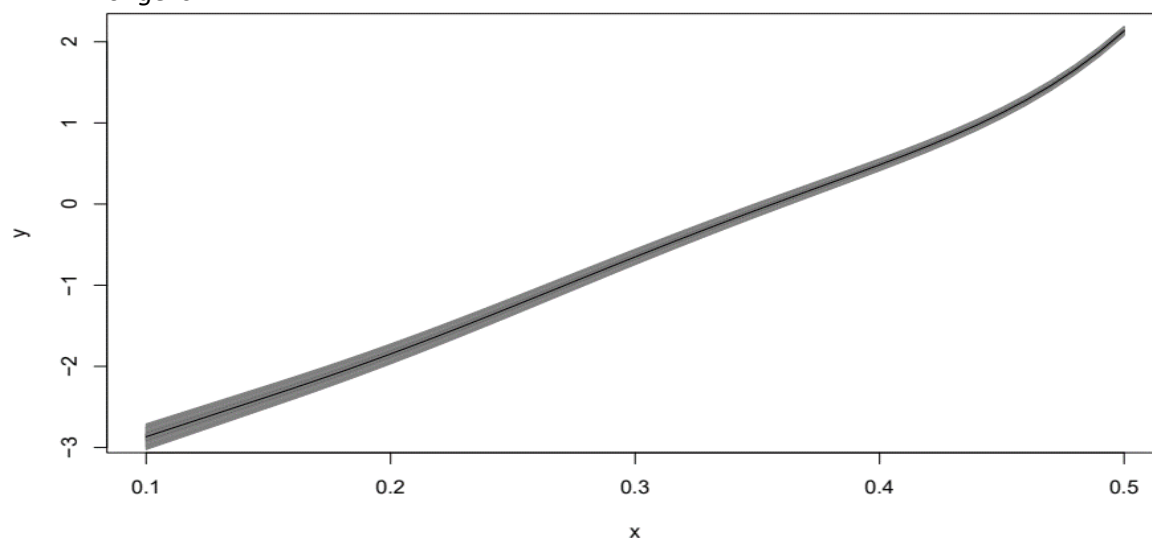
Tabel C.2.2 | EC Leerjaar 1 – Wormplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

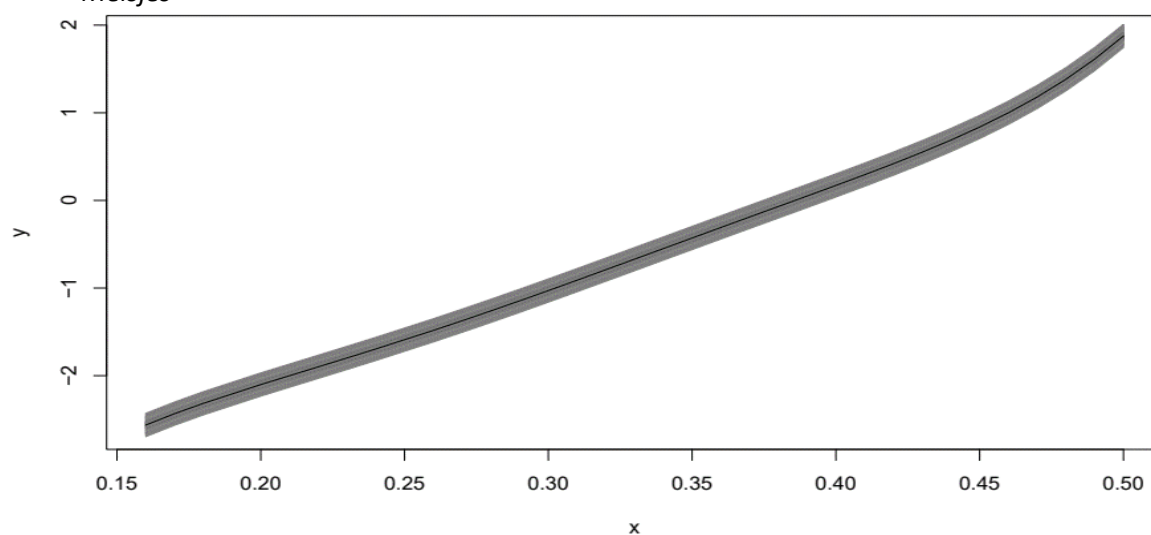
Tabel C.2.3 | EC Leerjaar 1 – Cumulatieve distributiefuncties (CDF) totale steekproef en naar geslacht

Tabel C.2.4 | EC Leerjaar 1 – Centielkrommen (EC-score = $x \cdot 100$) totale steekproef en naar geslacht
Jongens

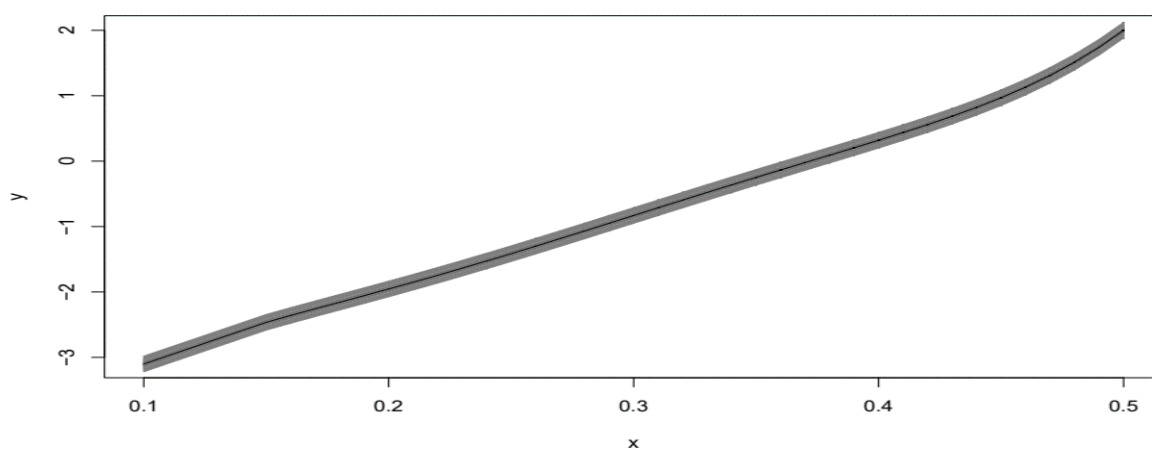

Meisjes

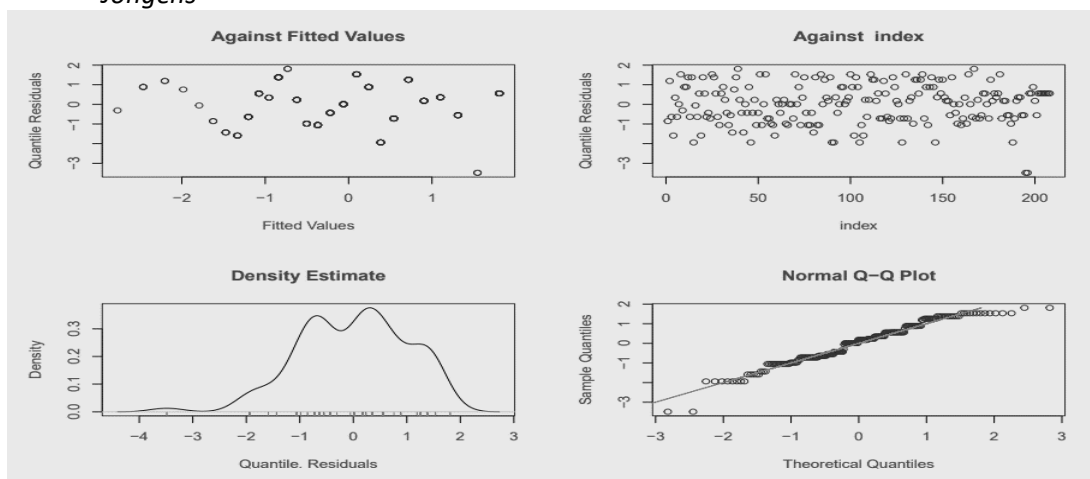
Totaal

Centile curves using TF2

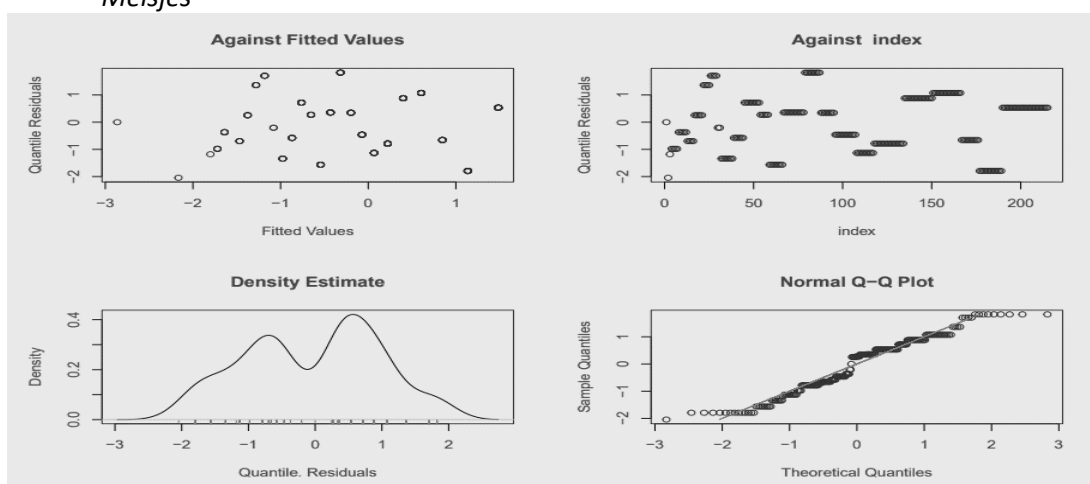

Tabellen C.3: Modelplots, wormplots, cumulatieve distributiefuncties (CDF) en centielkrommen – Kindbegrip LK - EC - Leerjaar 2

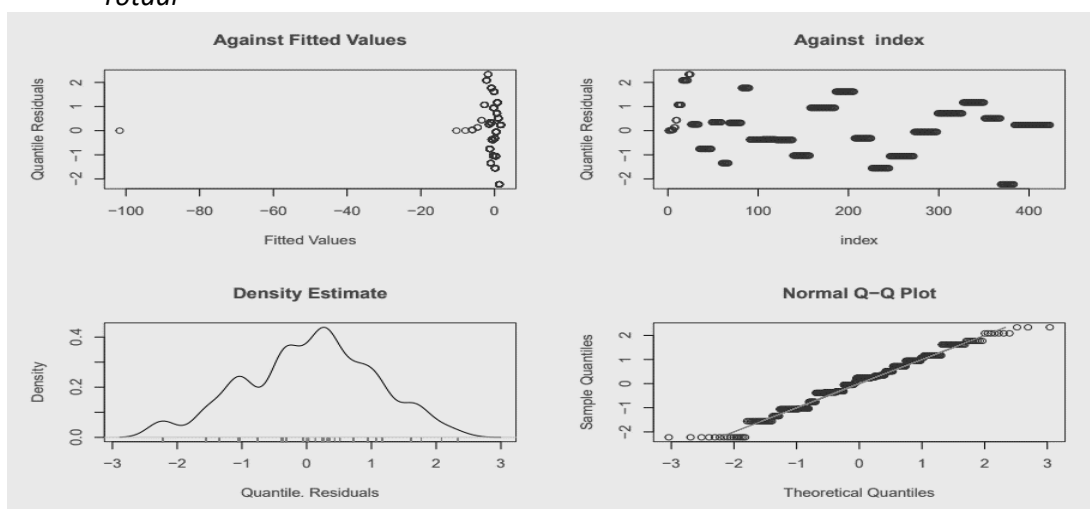
Tabel C.3.1 | EC Leerjaar 2 – Modelplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

Meisjes

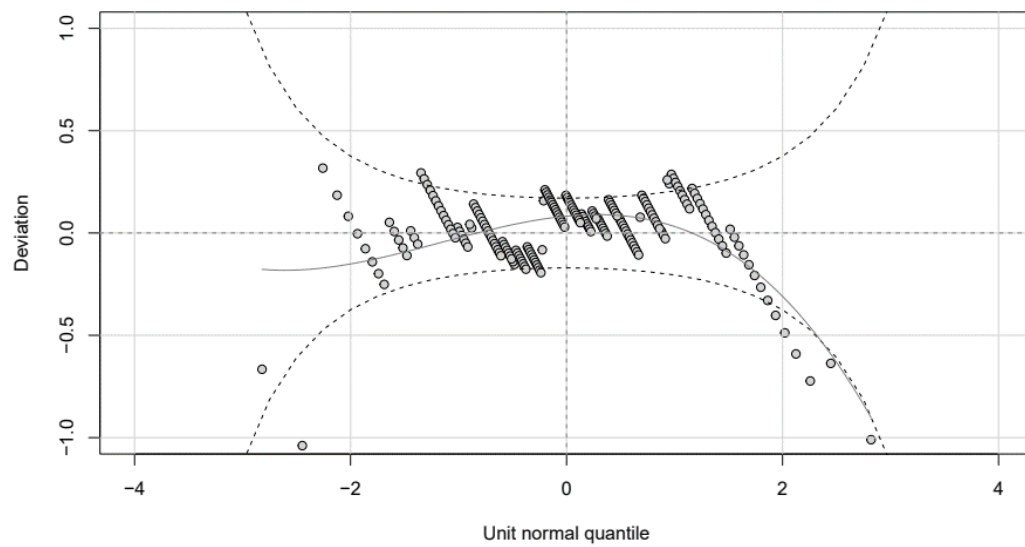

Totaal

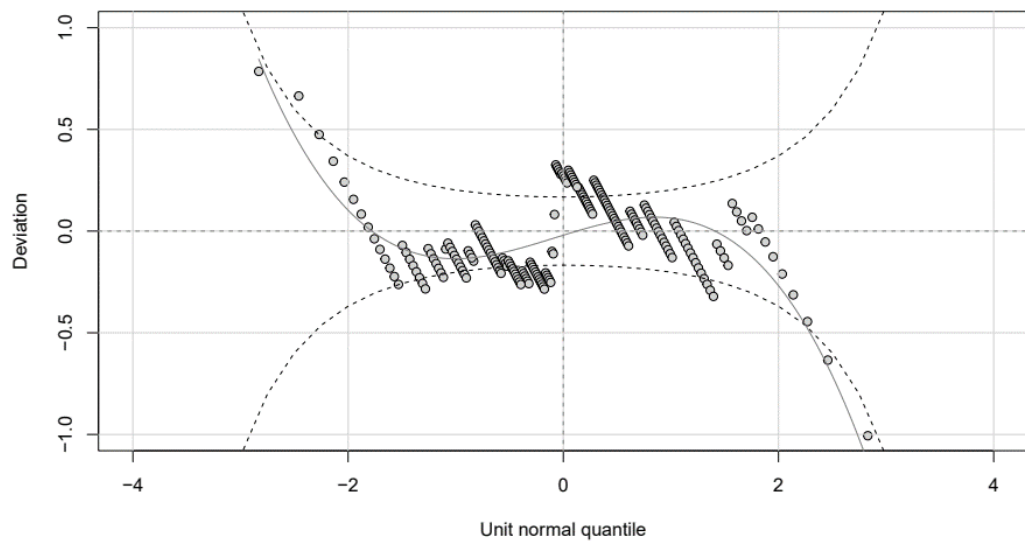

Tabel C.3.2 | EC Leerjaar 2 – Wormplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

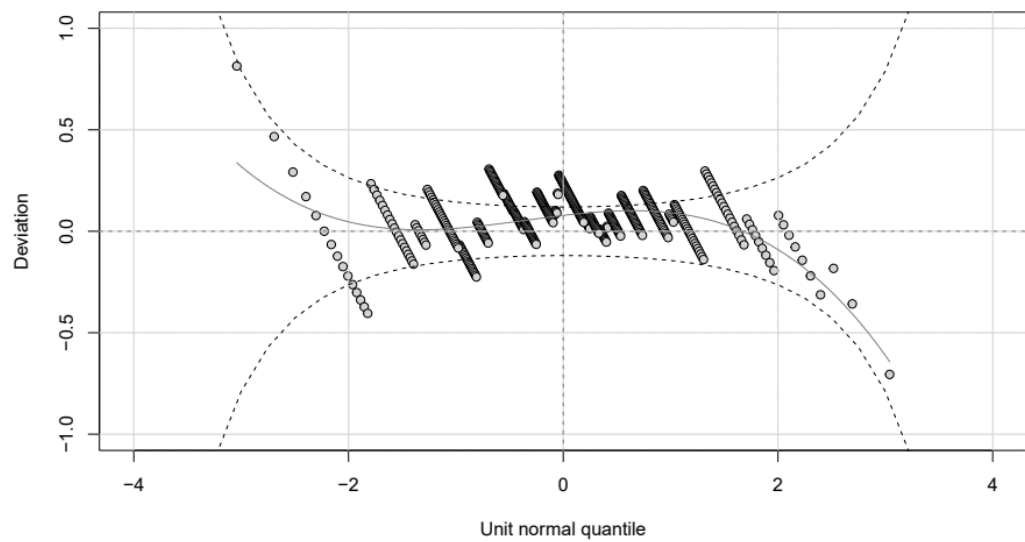

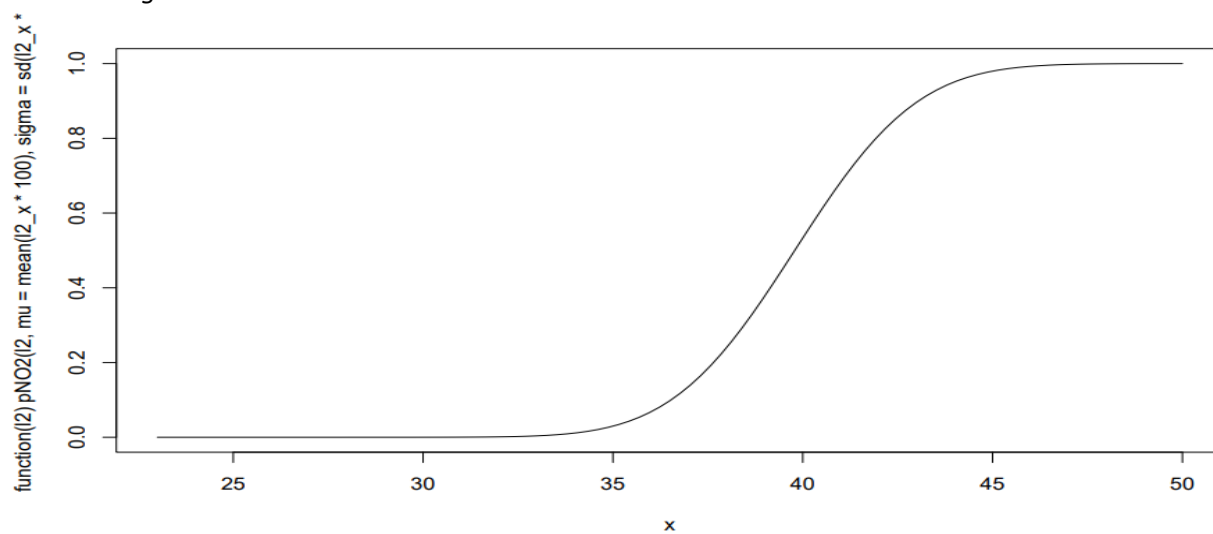
Meisjes

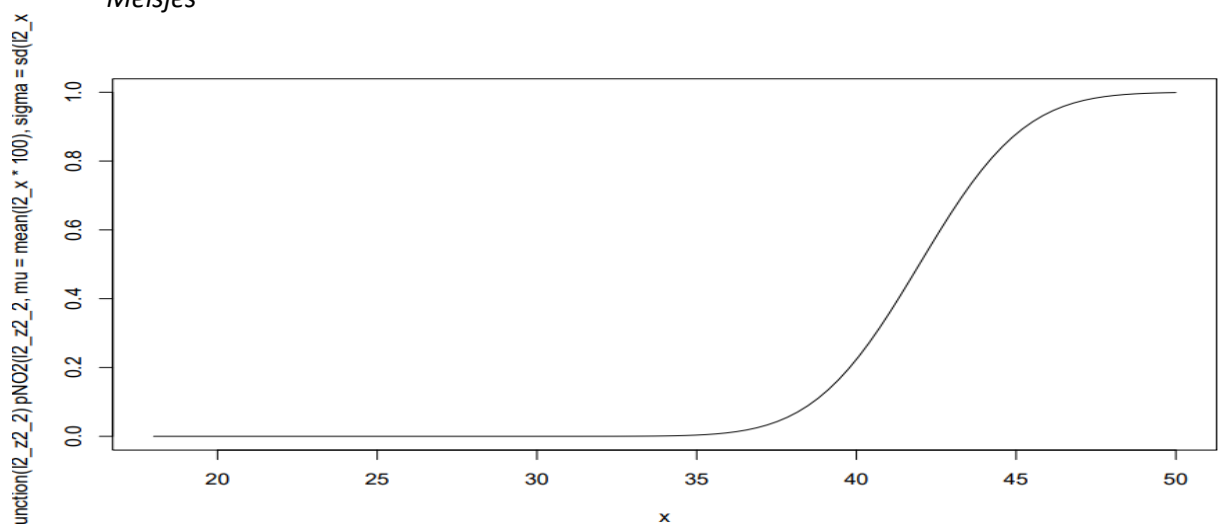
Totaal

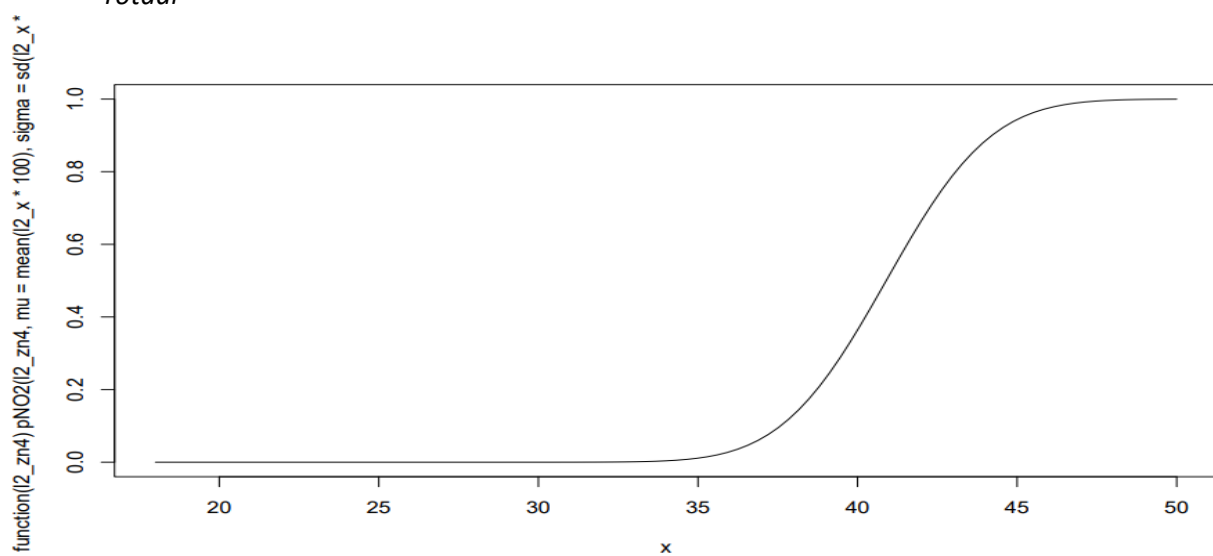
Tabel C.3.3 | EC Leerjaar 2 – Cumulatieve distributiefuncties (CDF) naar geslacht en totale steekproef
Jongens

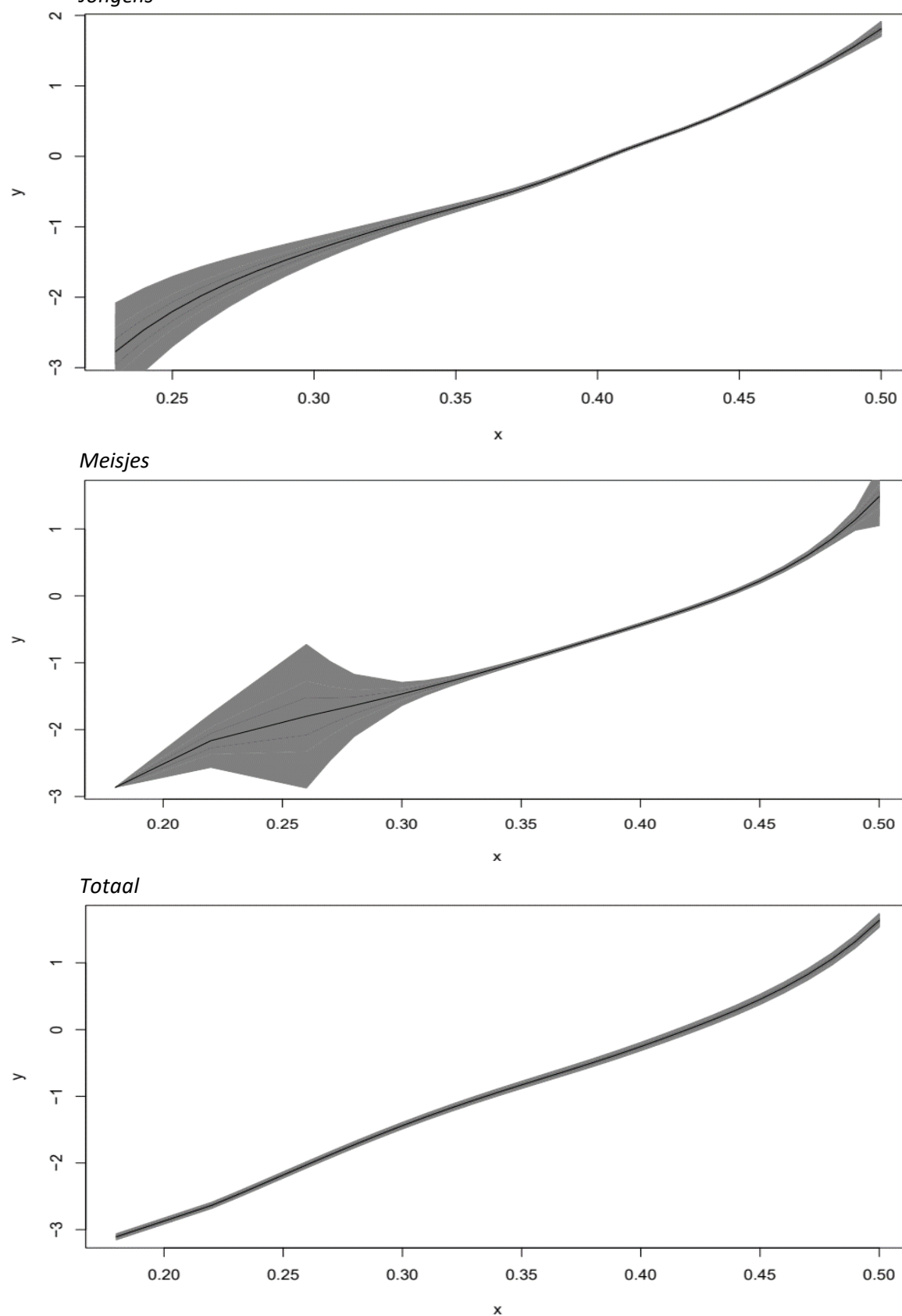
Meisjes

Totaal

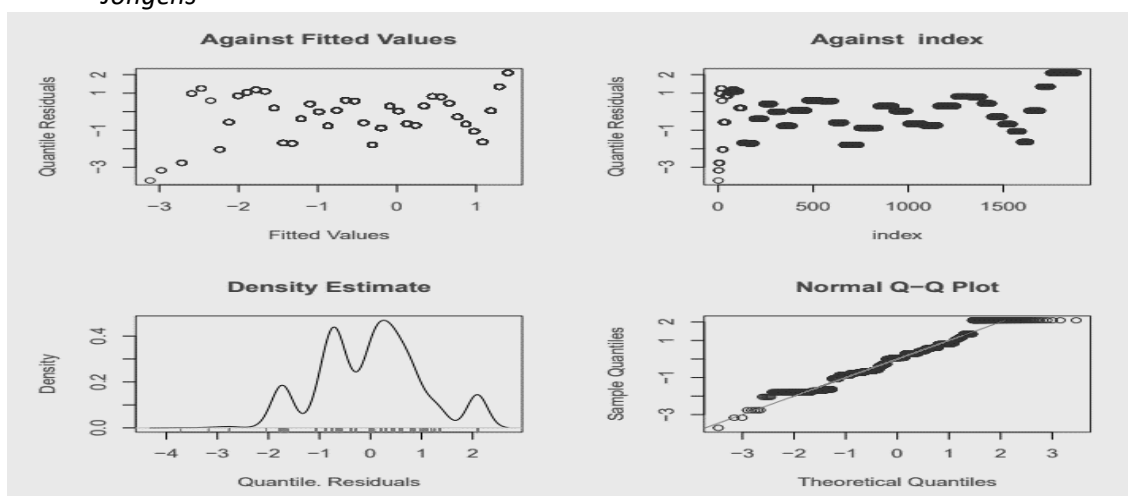

Tabel C.3.4 | EC Leerjaar 2 – Centielkrommen (EC-score = $x \cdot 100$) naar geslacht en totale steekproef

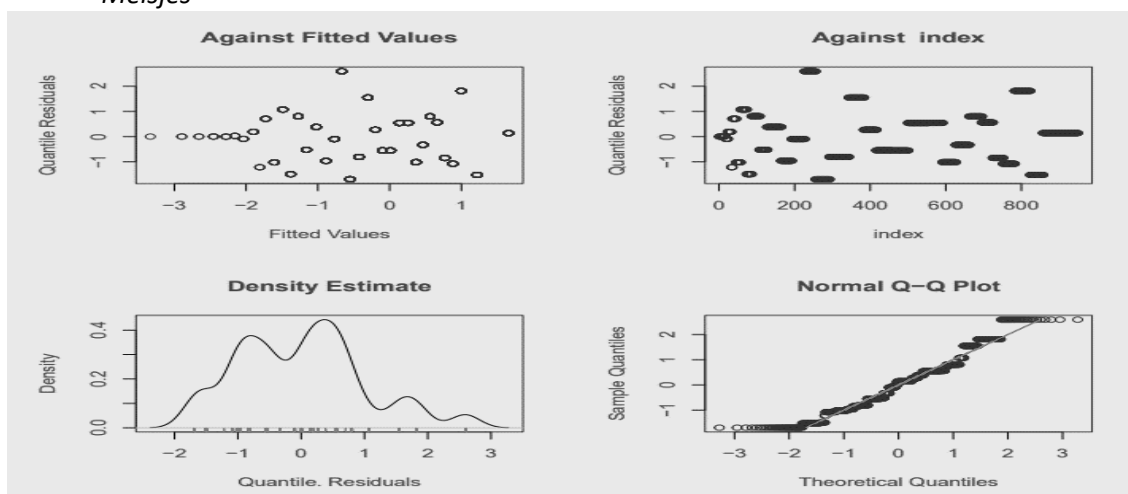

Tabellen C.4: Modelplots, wormplots, cumulatieve distributiefuncties (CDF) en centielkrommen – Kindbegrip LK - EC - Middenbouw

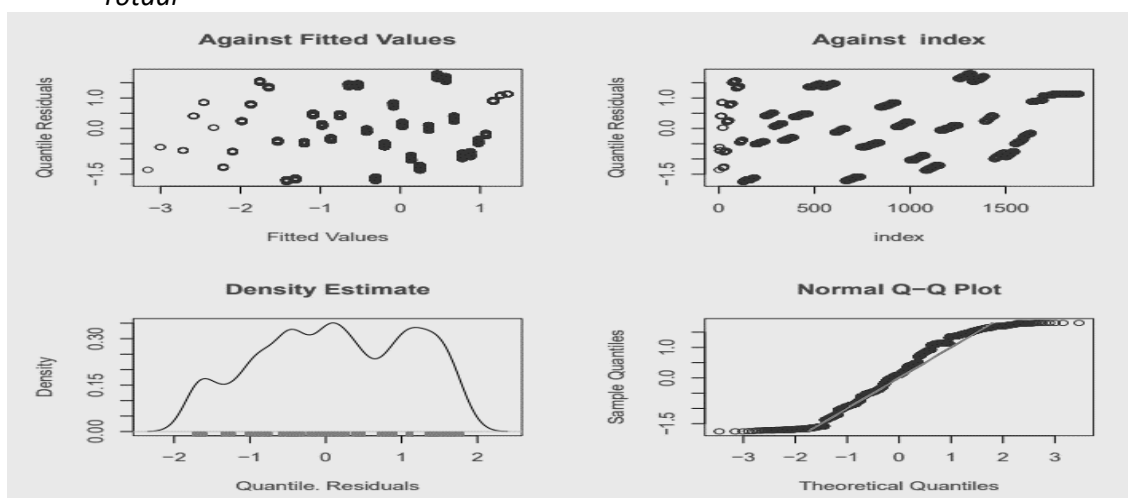
Tabel C.4.1 | EC Middenbouw – Modelplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

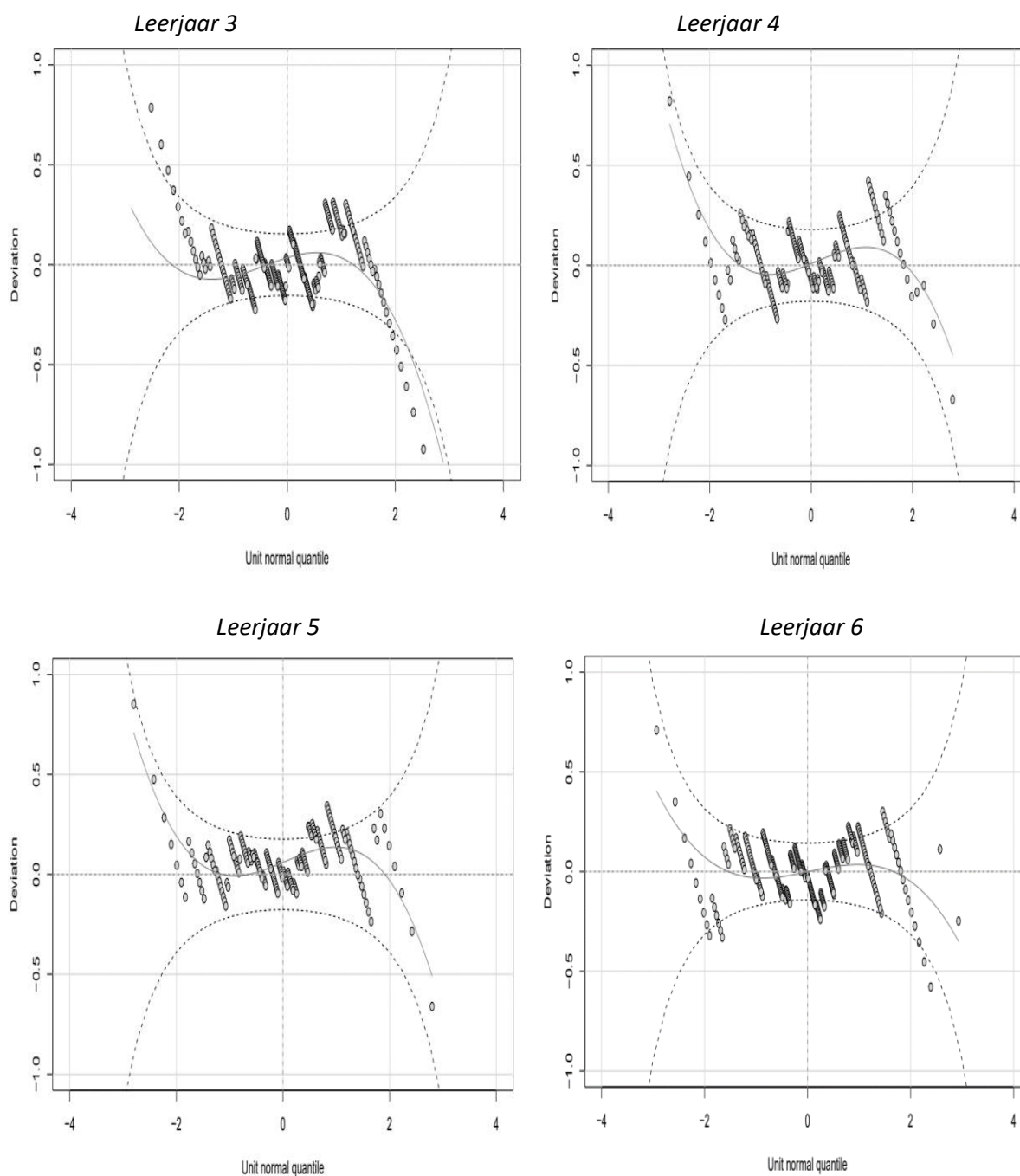
Meisjes

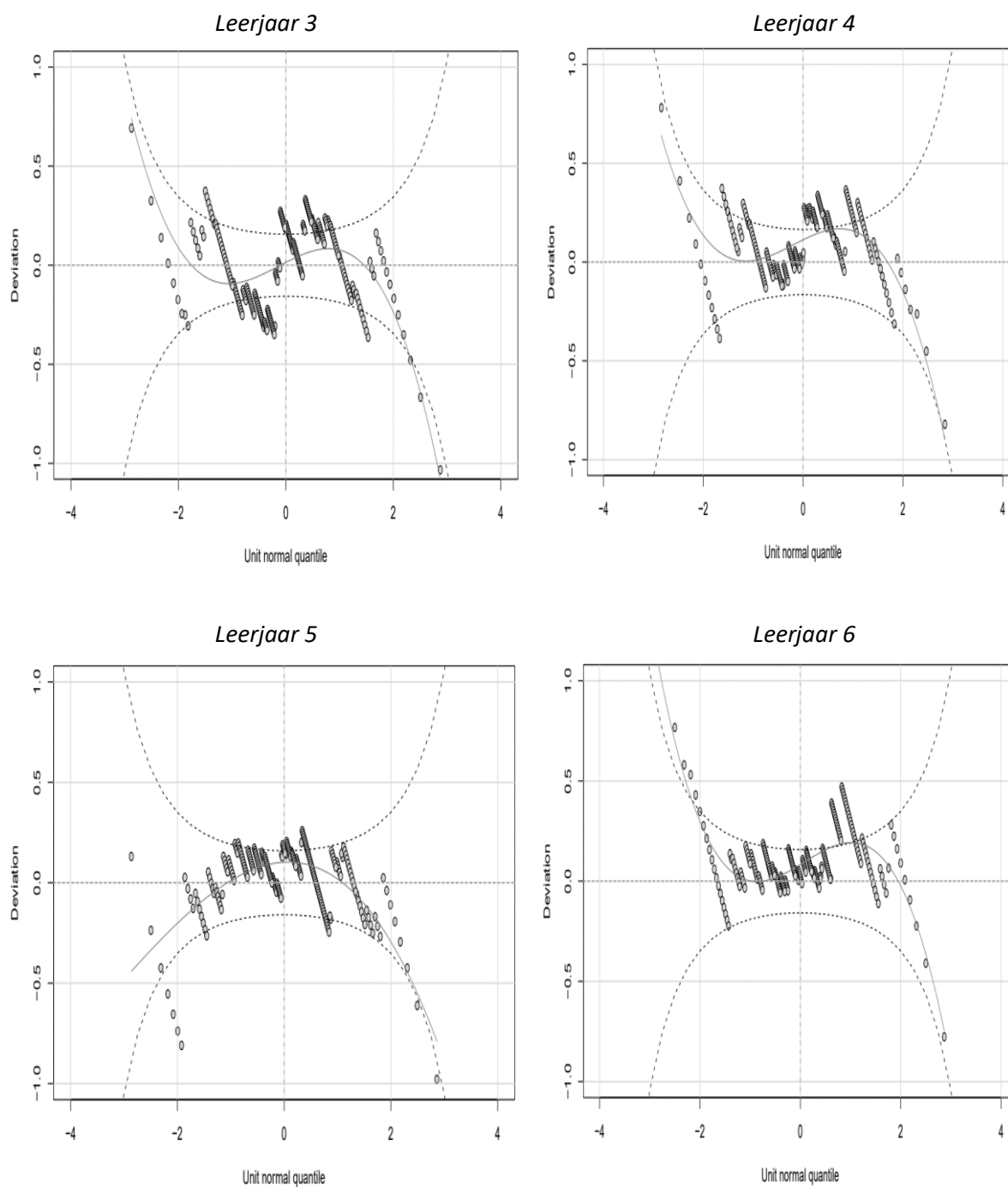
Totaal

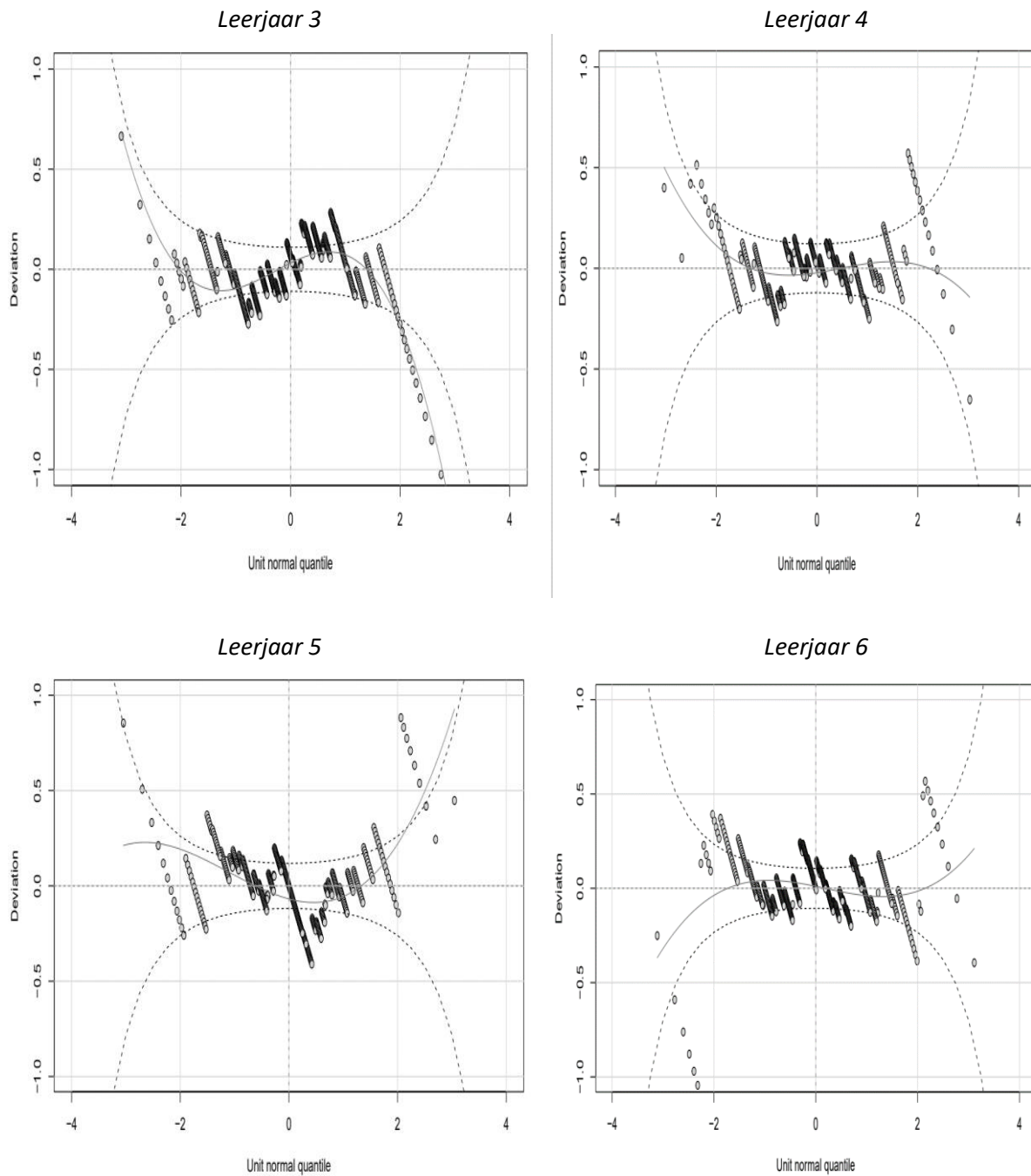
Tabel C.4.2.1 | EC Middenbouw – Wormplots (1) jongens per leerjaar
Jongens

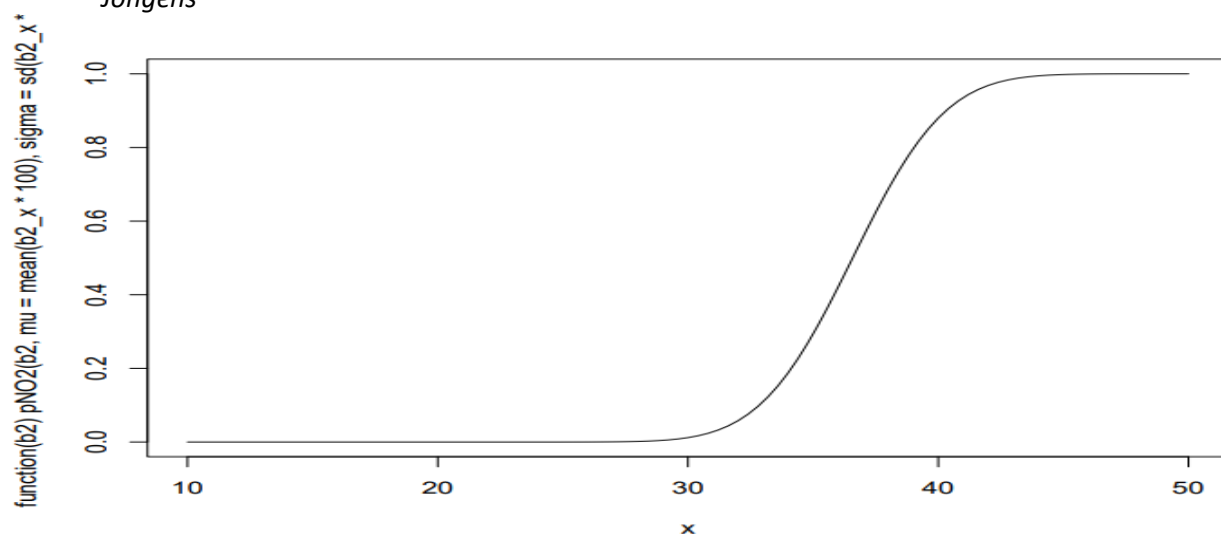
Tabel C.4.2.2 | EC Middenbouw – Wormplots (2) meisjes per leerjaar
Meisjes

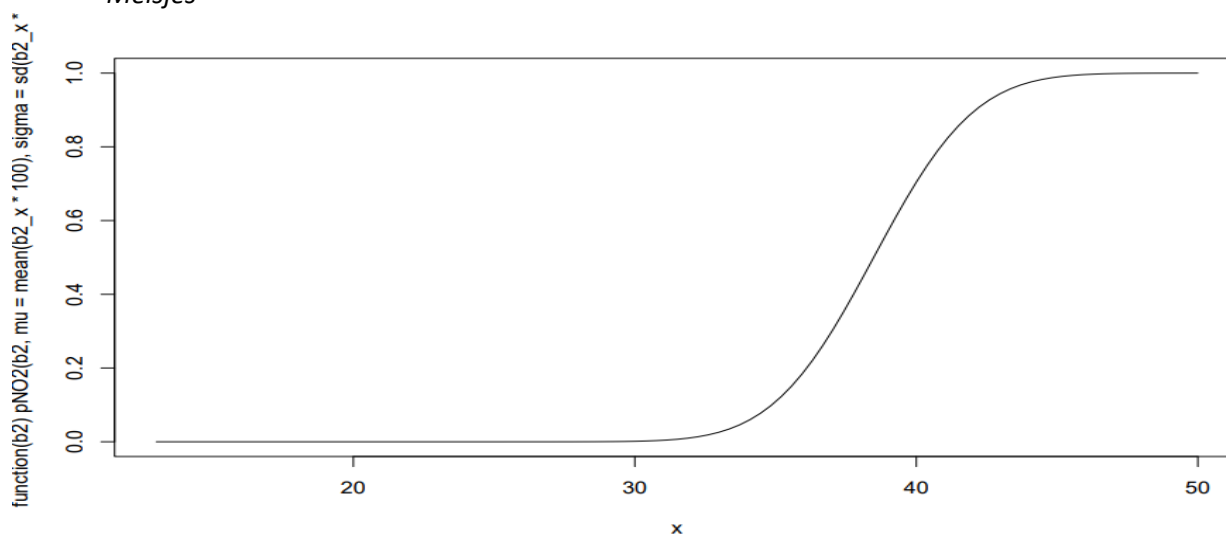
Tabel C.4.2.3 | EC Middenbouw – Wormplots (3) totale steekproef per leerjaar
Totaal

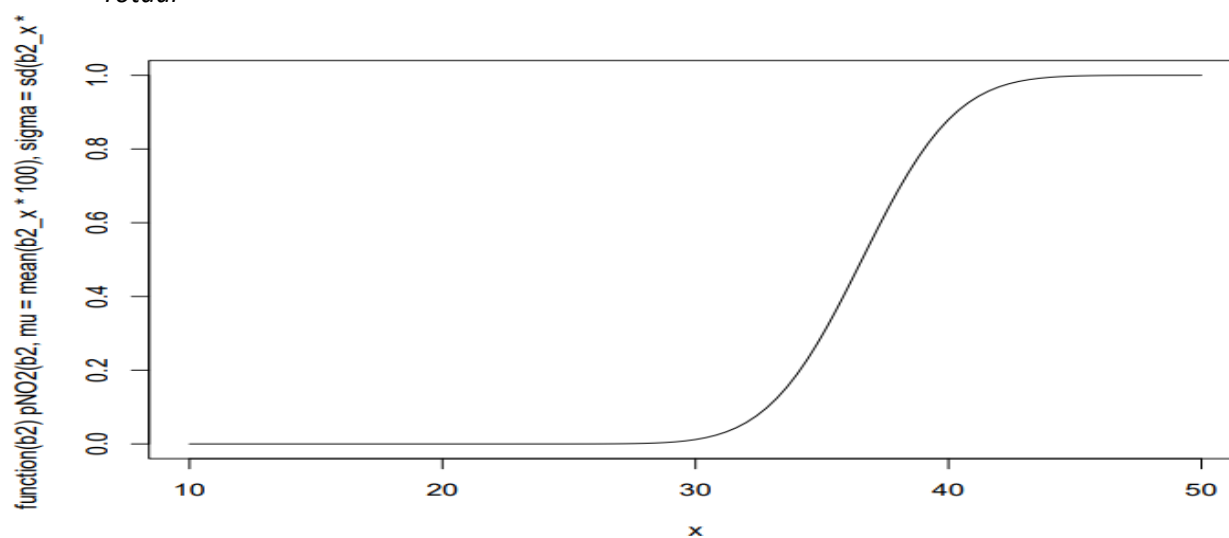
Tabel C.4.3 | EC Middenbouw – Cumulatieve distributiefunctie (CDF) naar geslacht en totale steekproef
Jongens

Meisjes

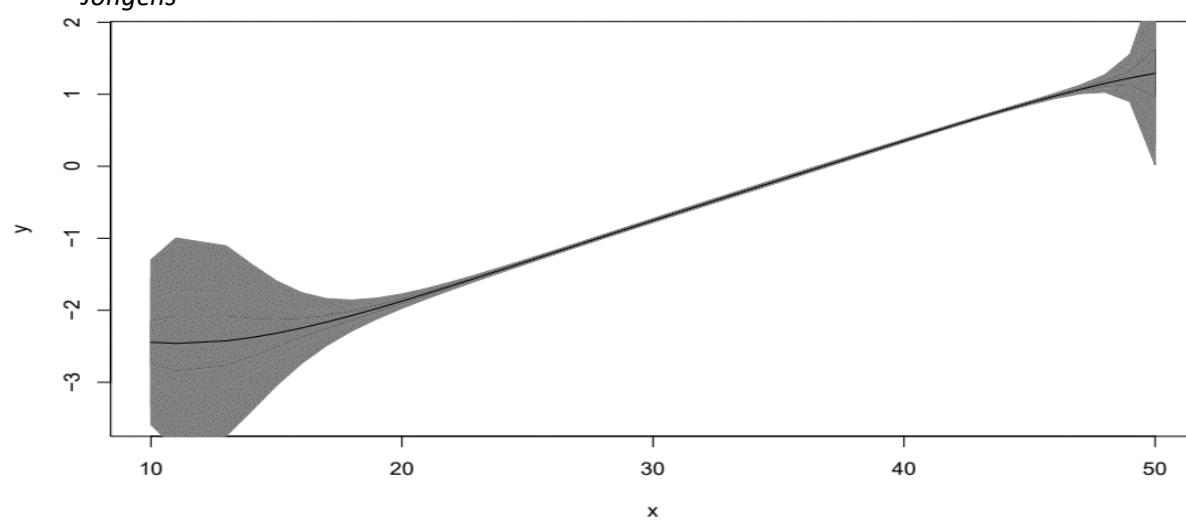

Totaal

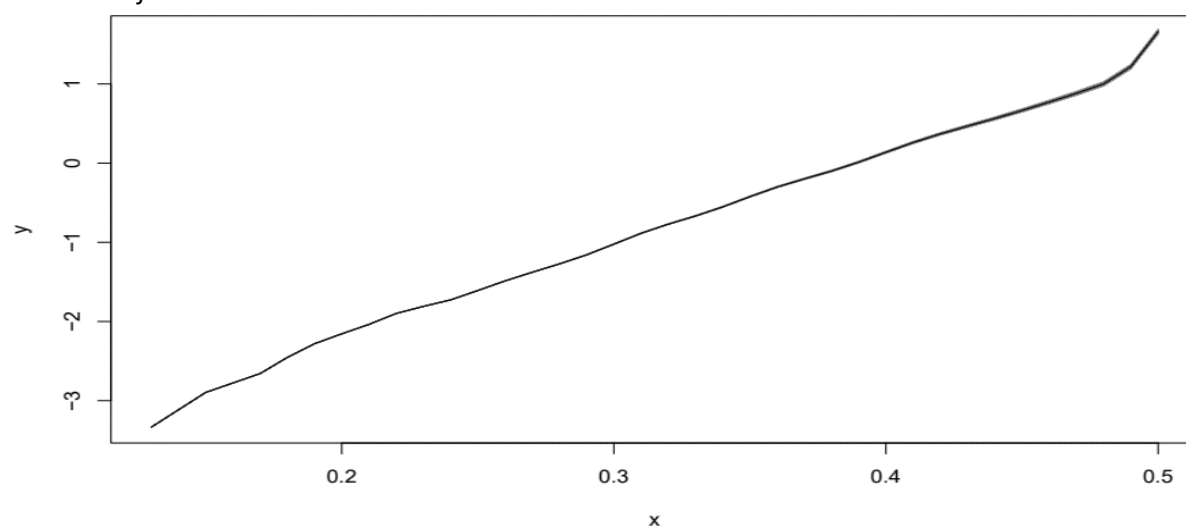

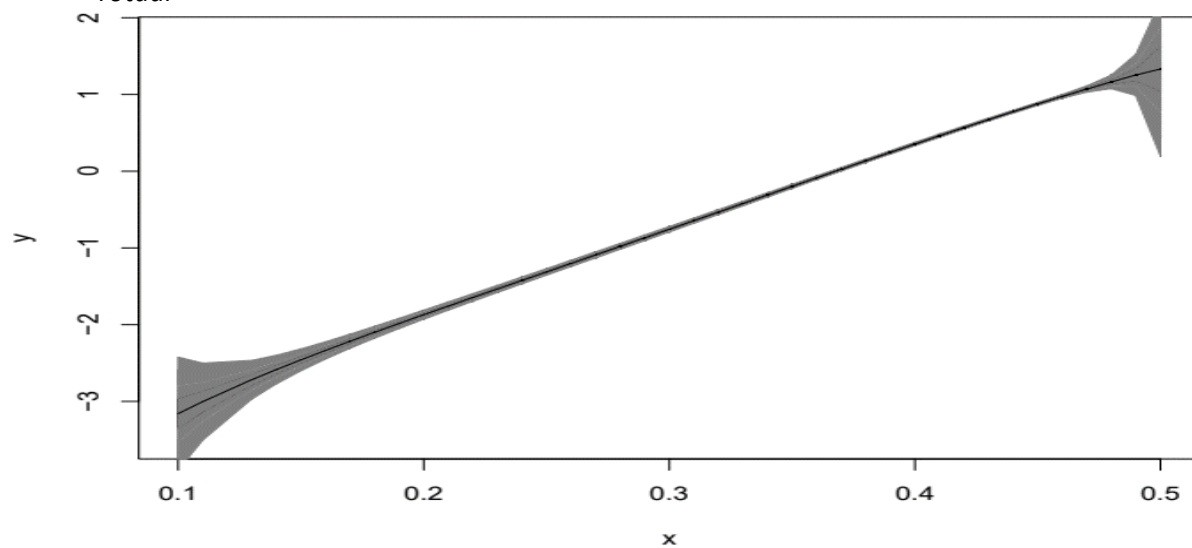
Tabel C.4.4 | EC Middenbouw – Centielkrommen (EC-score = $x \cdot 100$) naar geslacht en totale steekproef
Jongens

Meisjes

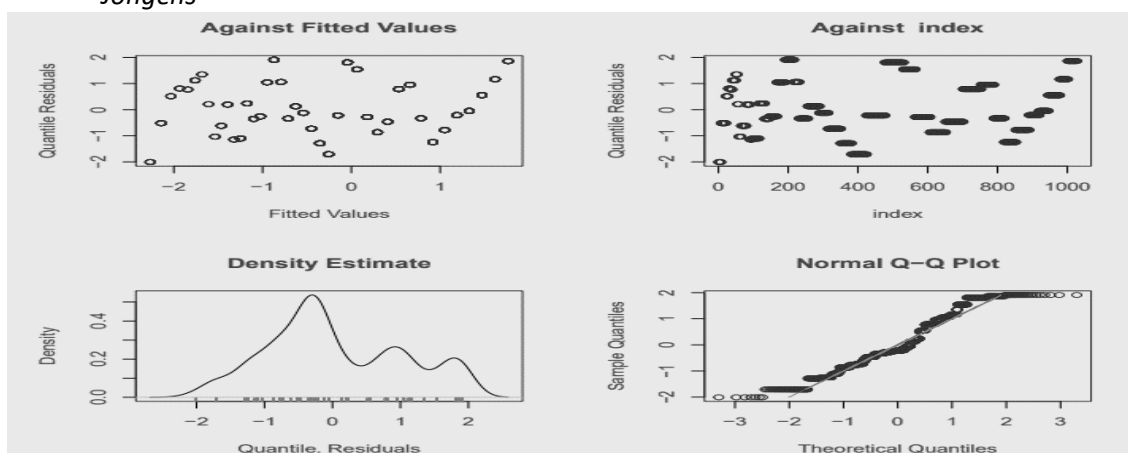

Totaal

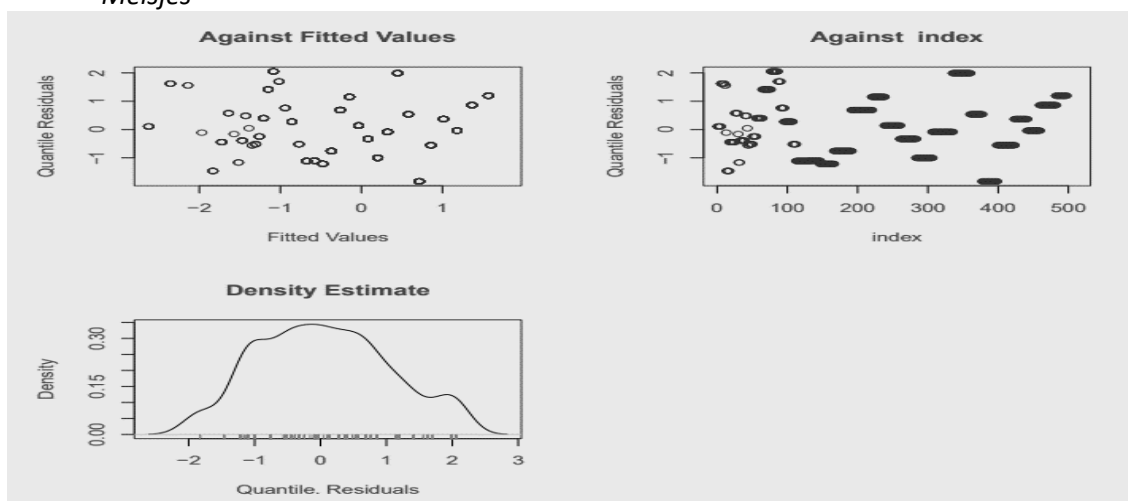

Tabellen C.5: Modelplots, wormplots, cumulatieve distributiefuncties (CDF) en centielkrommen – Kindbegrip LK - EC - Bovenbouw

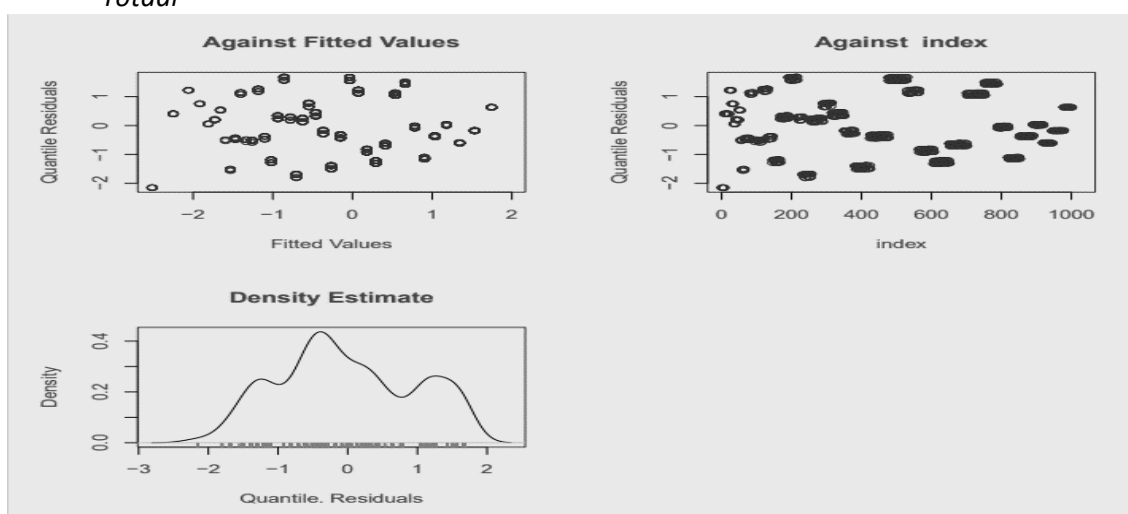
Tabel C.5.1 | EC Bovenbouw – Modelplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

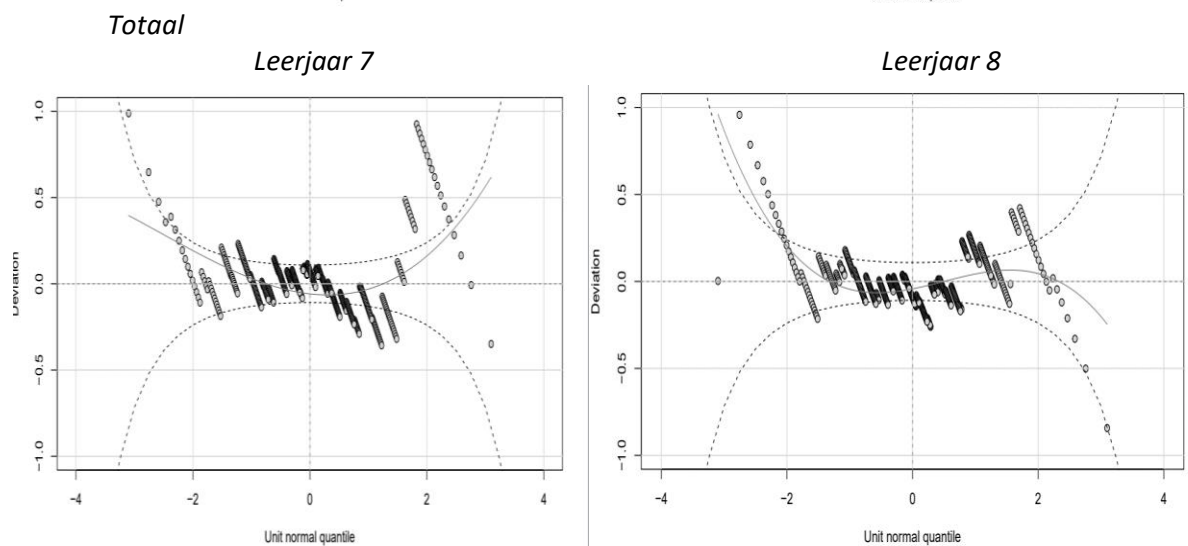
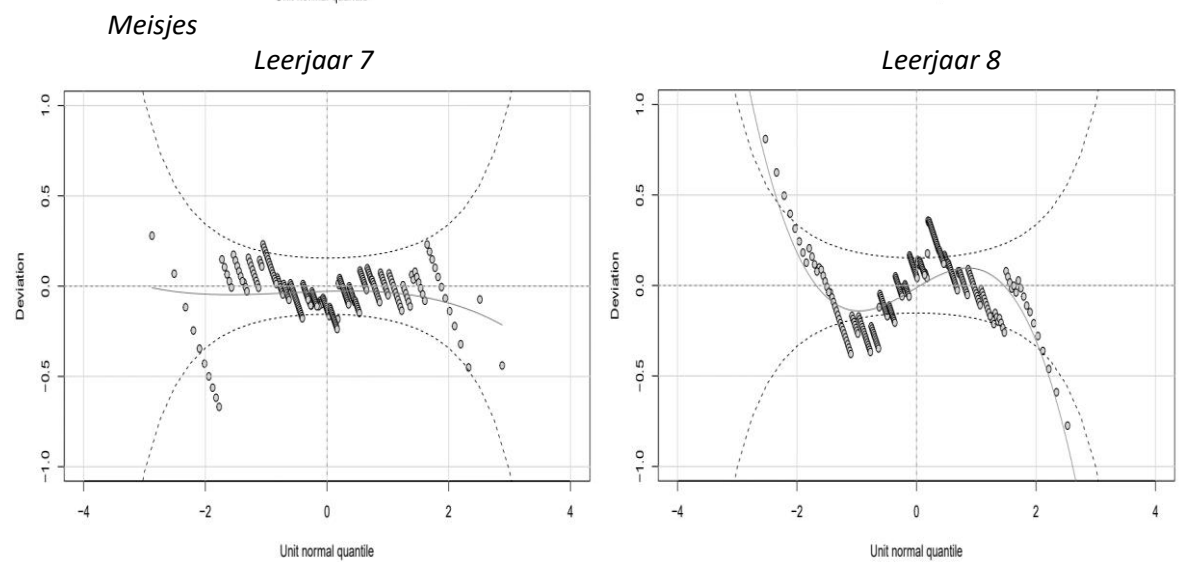
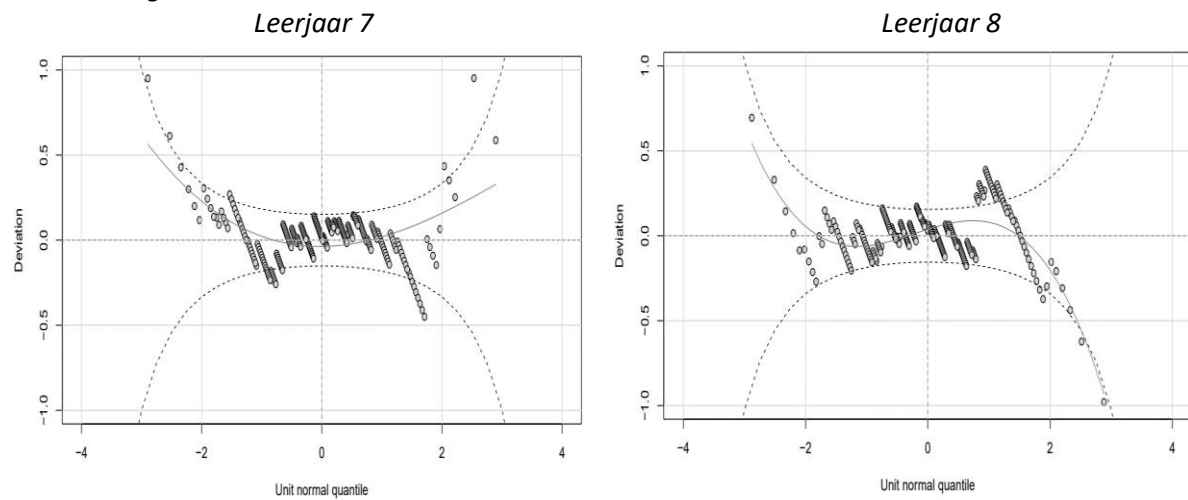
Meisjes

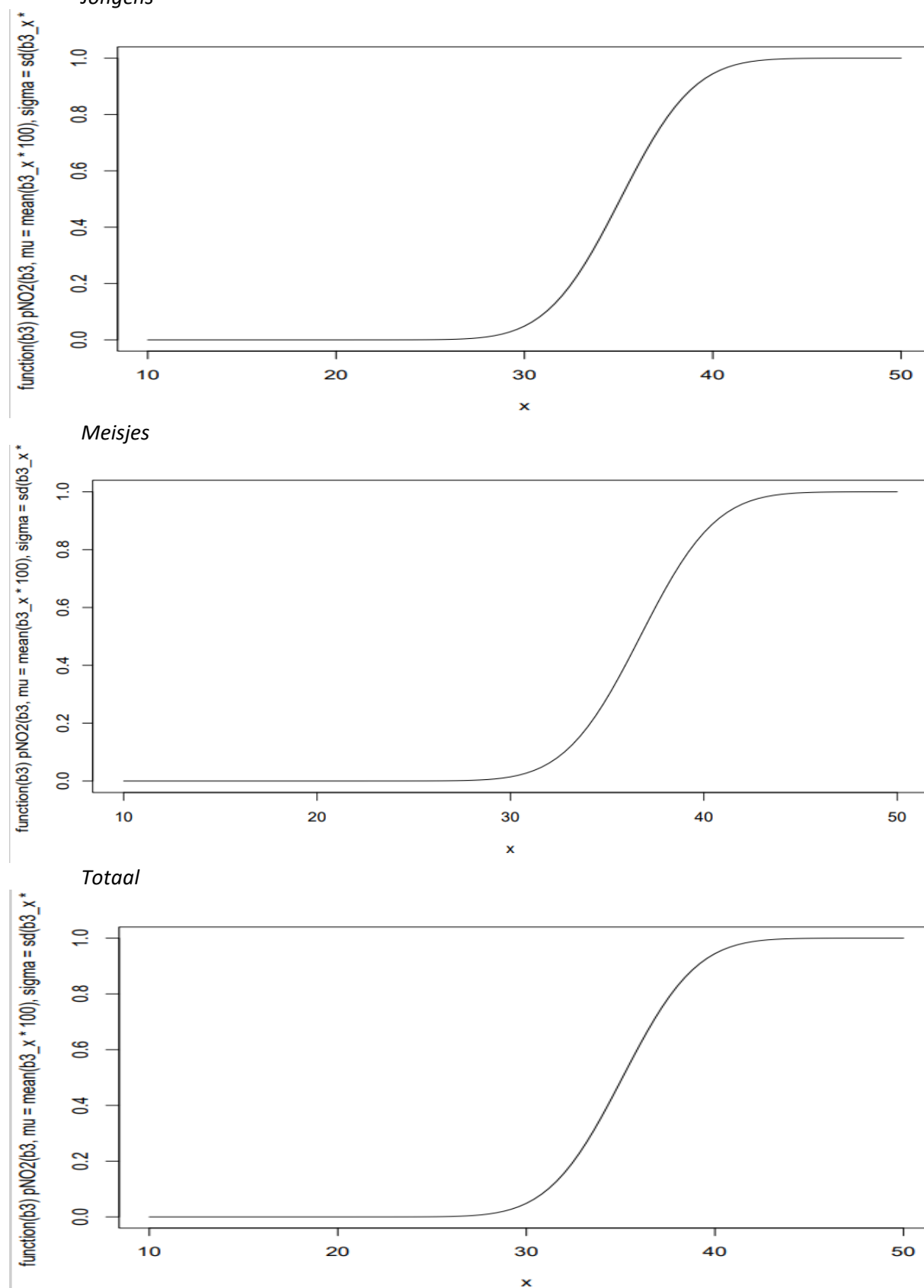
Totaal

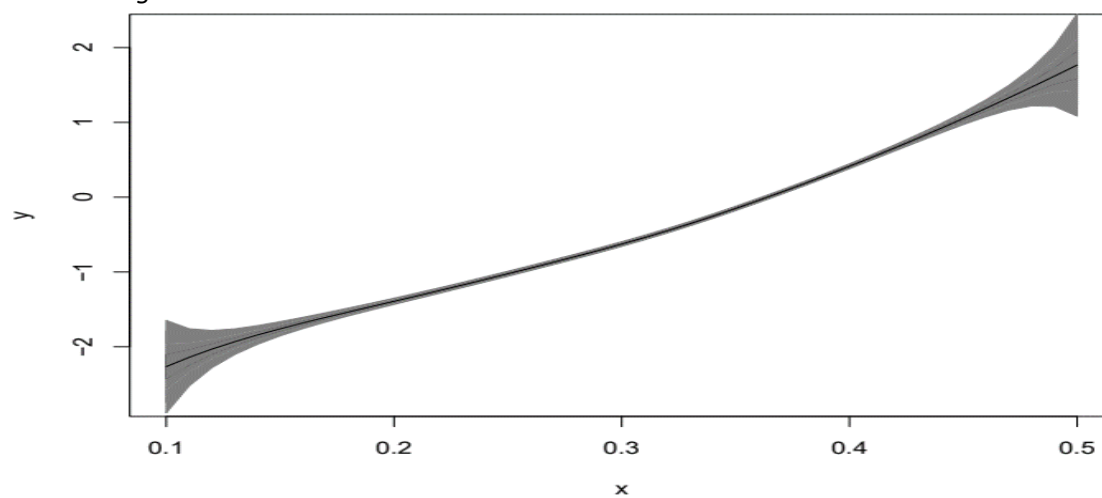
Tabel C.5.2 | EC Bovenbouw – Wormplots naar geslacht en totale steekproef per leerjaar
Jongens

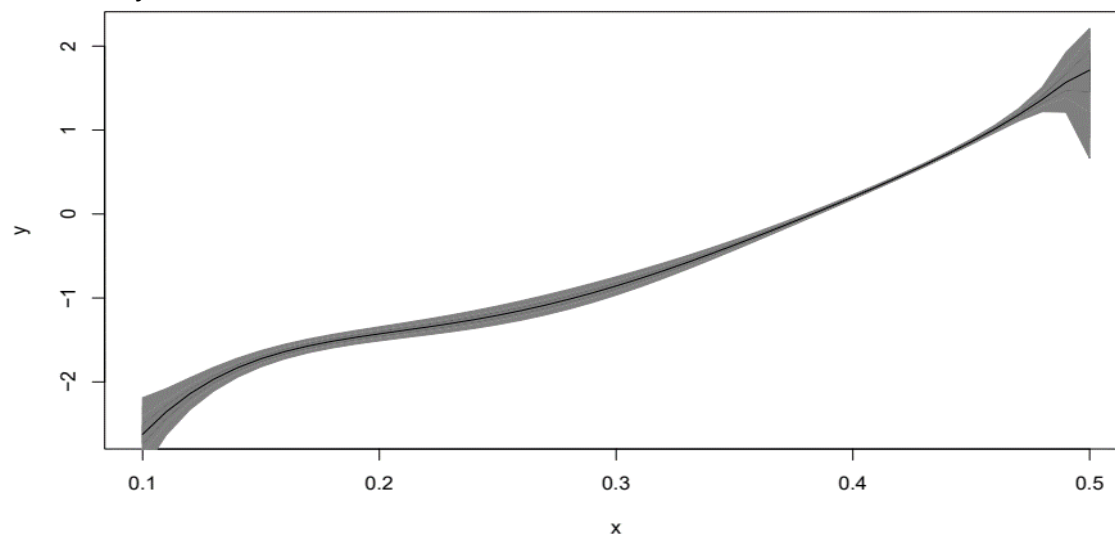
Tabel C.5.3 | EC Bovenbouw – Cumulatieve distributiefunctie (CDF) naar geslacht en voor totale Jongens

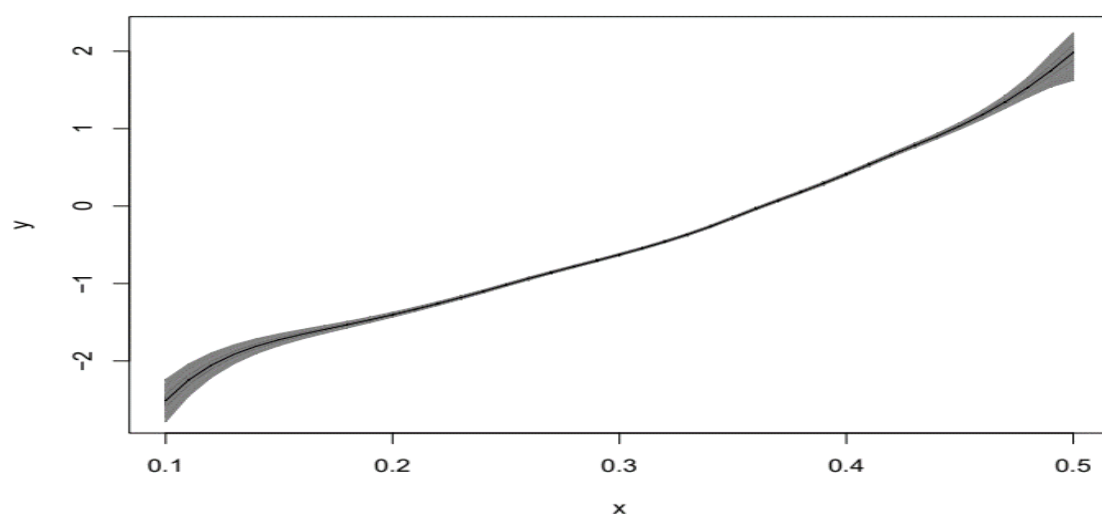
Tabel C.5.4 | EC Bovenbouw – Centielkrommen (EC-score = $x \cdot 100$) naar geslacht en totale steekproef
Jongens

Meisjes

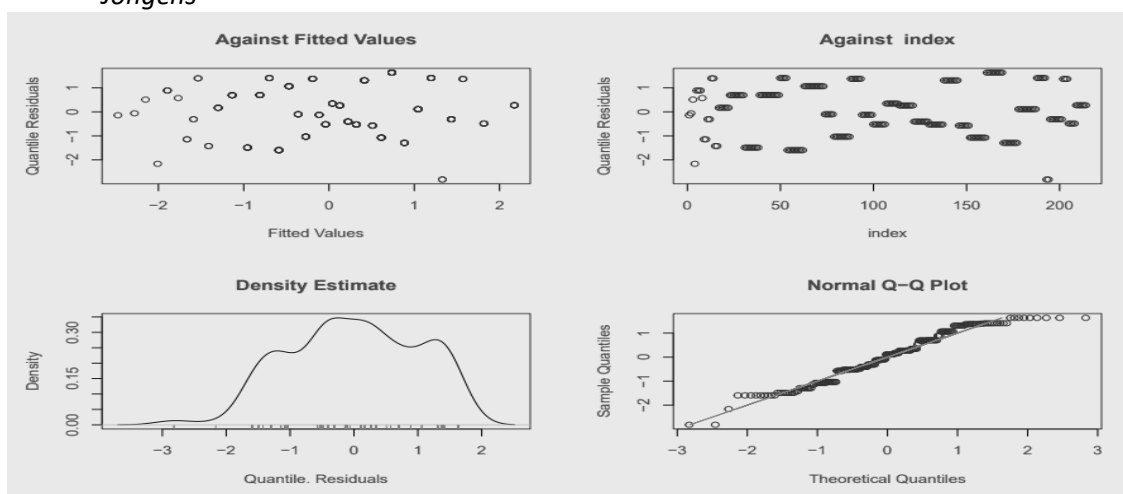

Totaal

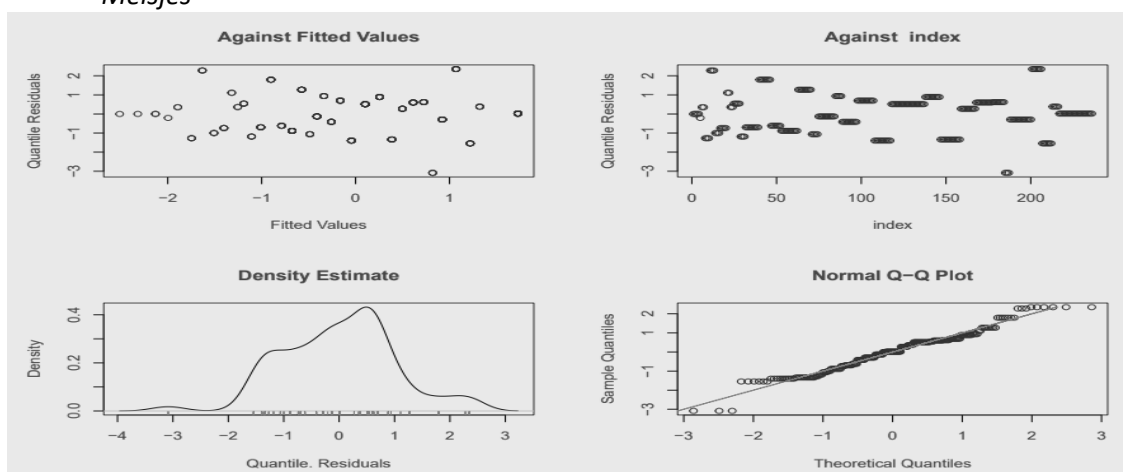

Tabellen C.6: Modelplots, wormplots, cumulatieve distributiefuncties (CDF) en centielkrommen – Kindbegrip LK - SC – Leerjaar 1

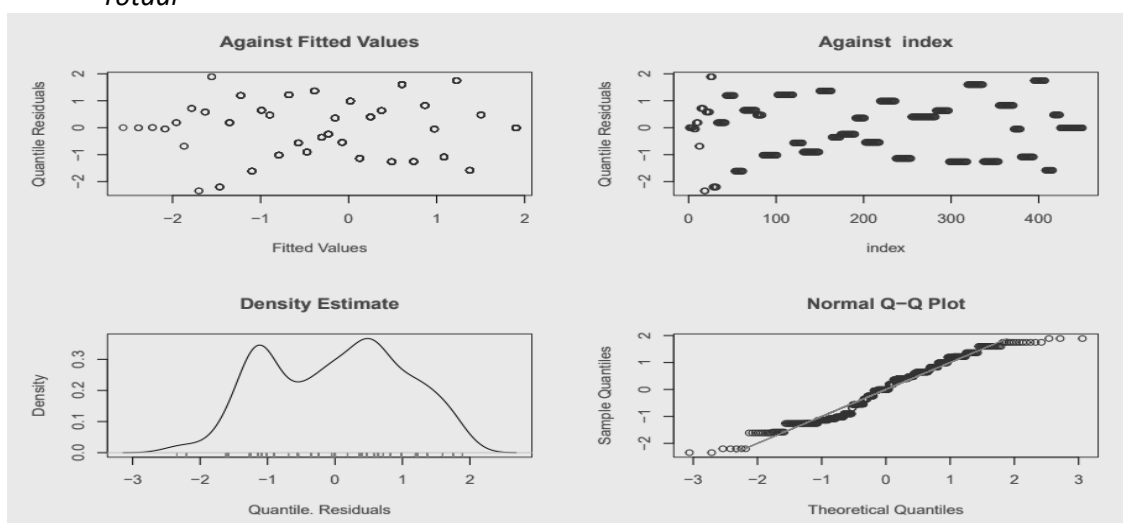
Tabel C.6.1 | SC Leerjaar 1 – Modelplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

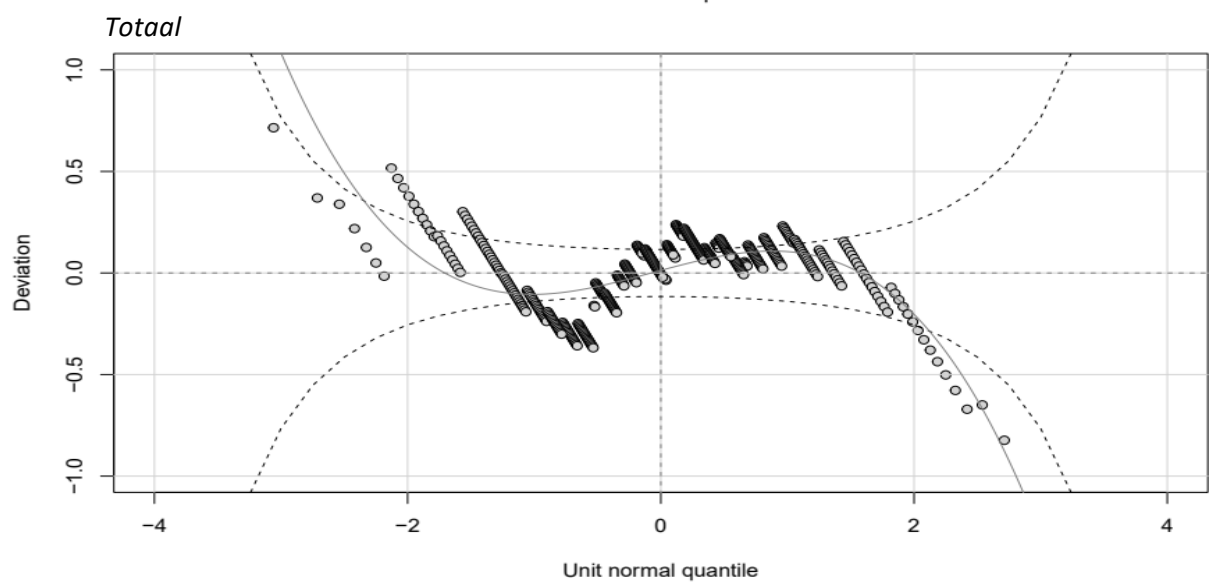
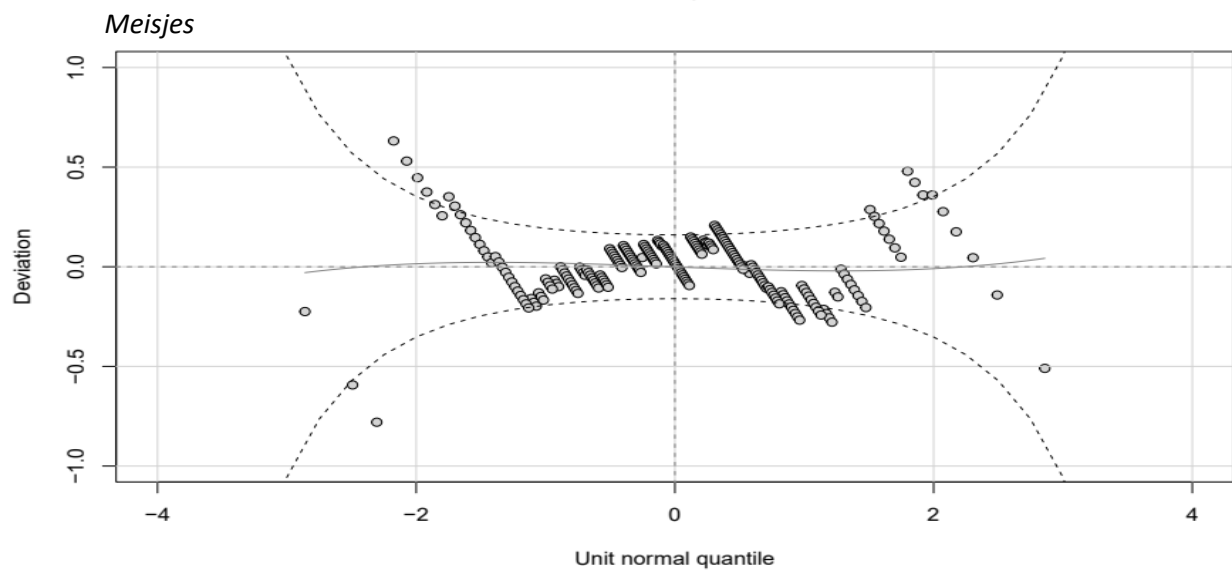
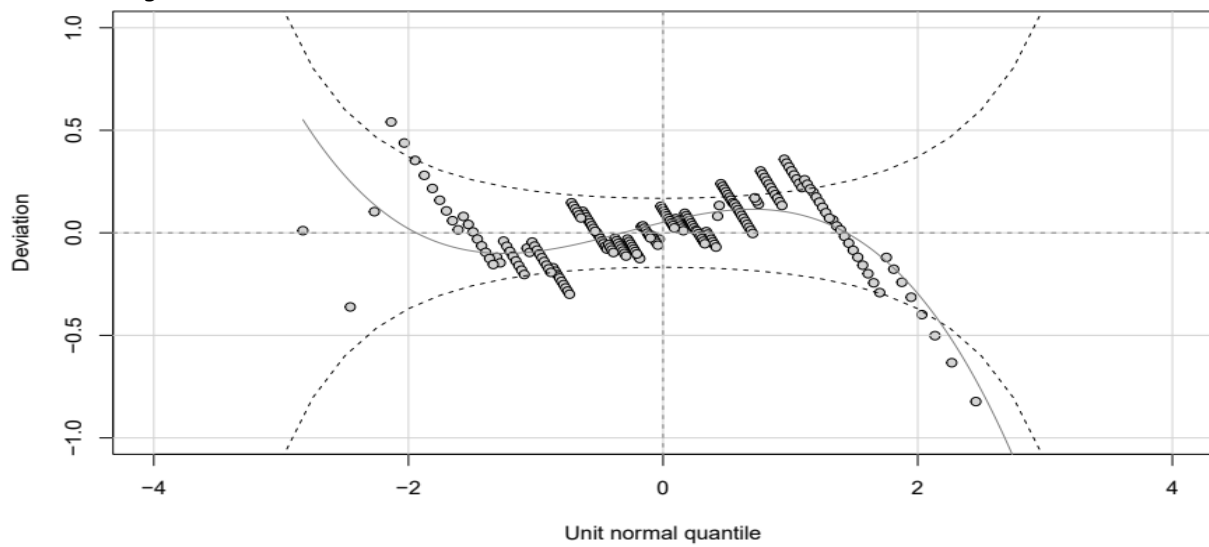
Meisjes

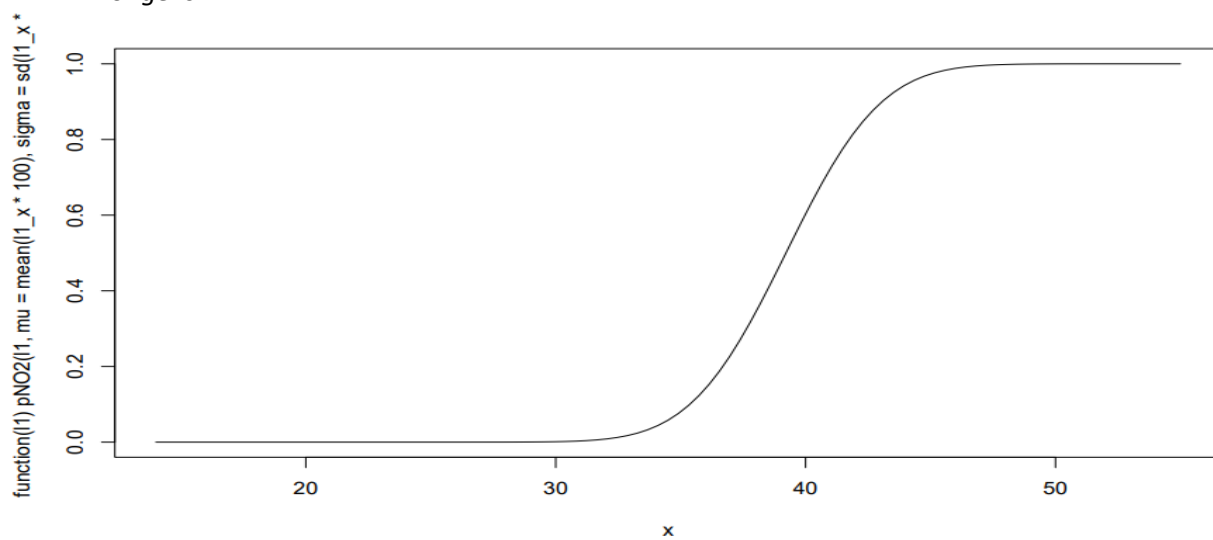
Totaal

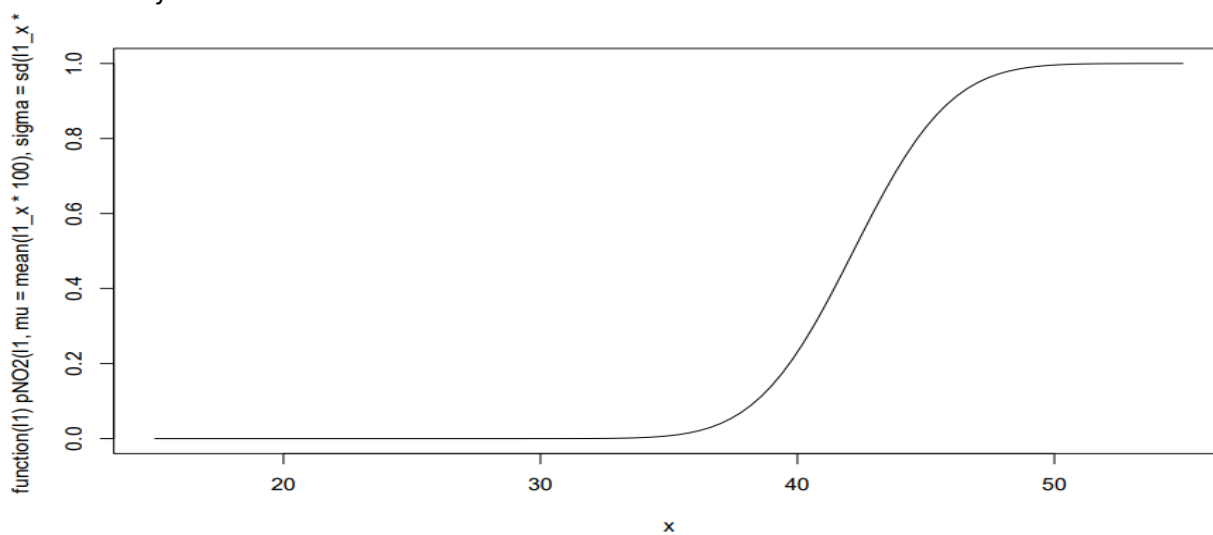
Tabel C.6.2 | SC Leerjaar 1 – Wormplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

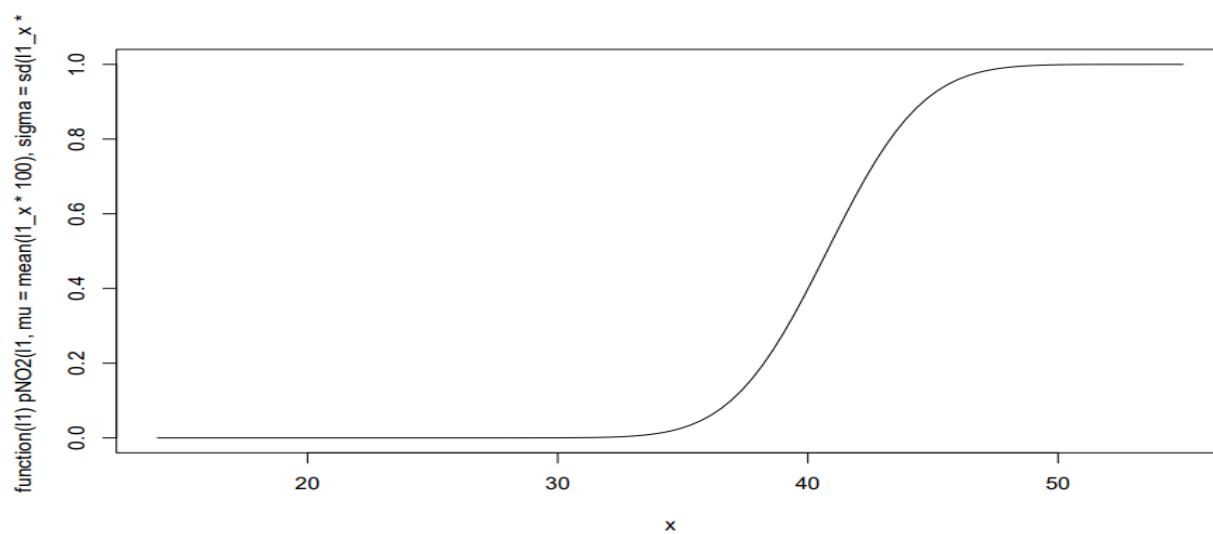
Tabel C.6.3 | SC Leerjaar 1 – Cumulatieve distributiefuncties (CDF) naar geslacht en totale steekproef
Jongens

Meisjes

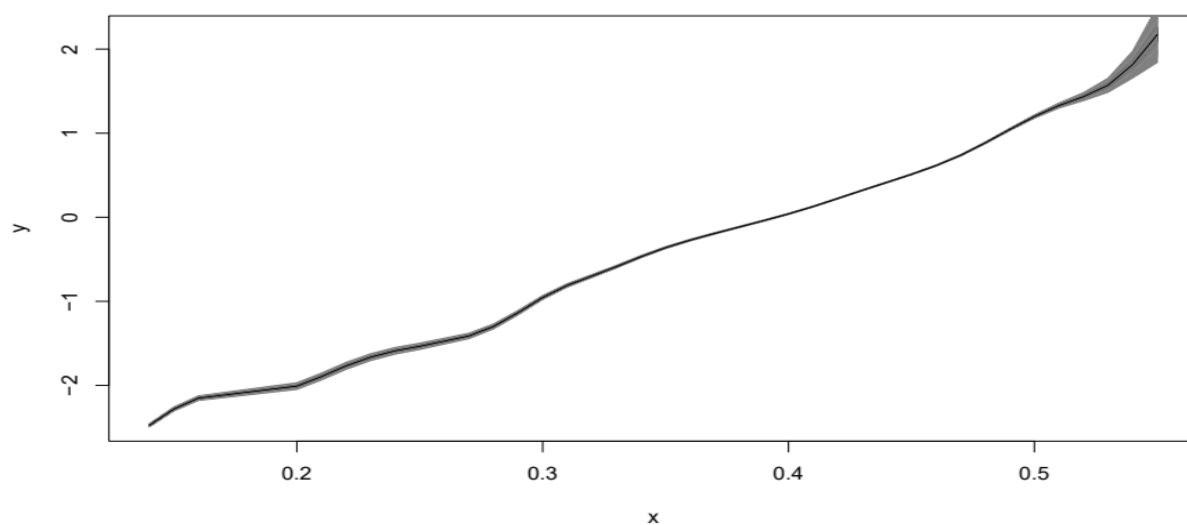

Totaal

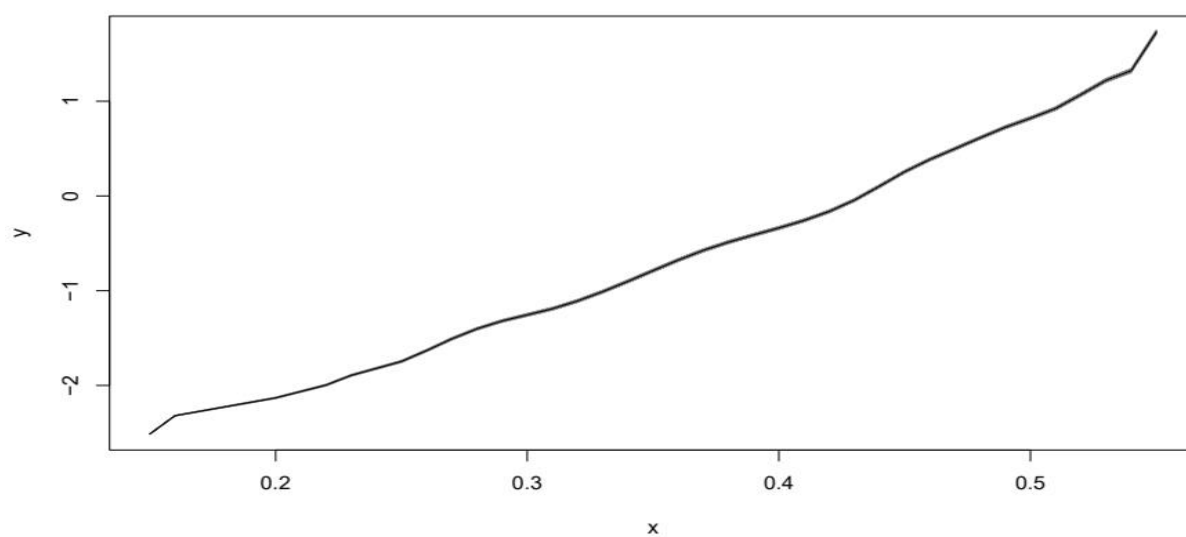

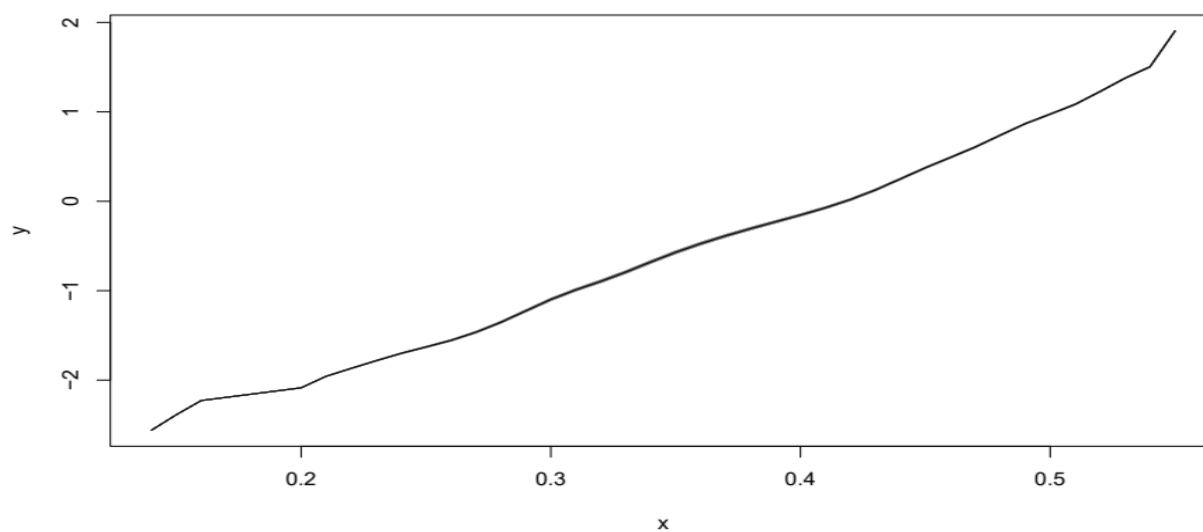
Tabel C.6.4 | SC Leerjaar 1 – Centielkrommen (SC-score = $x \cdot 100$) naar geslacht en totale steekproef
Jongens

Meisjes

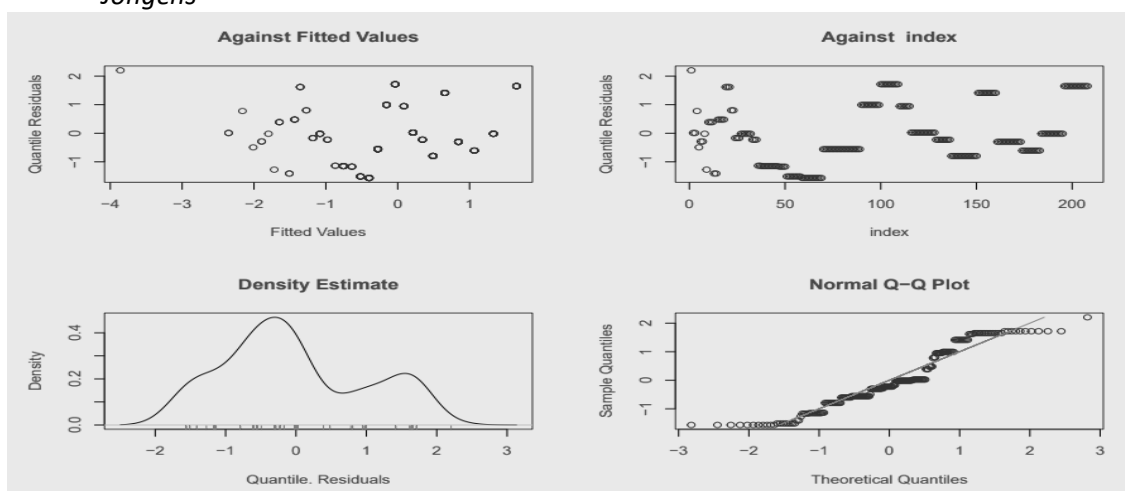

Totaal

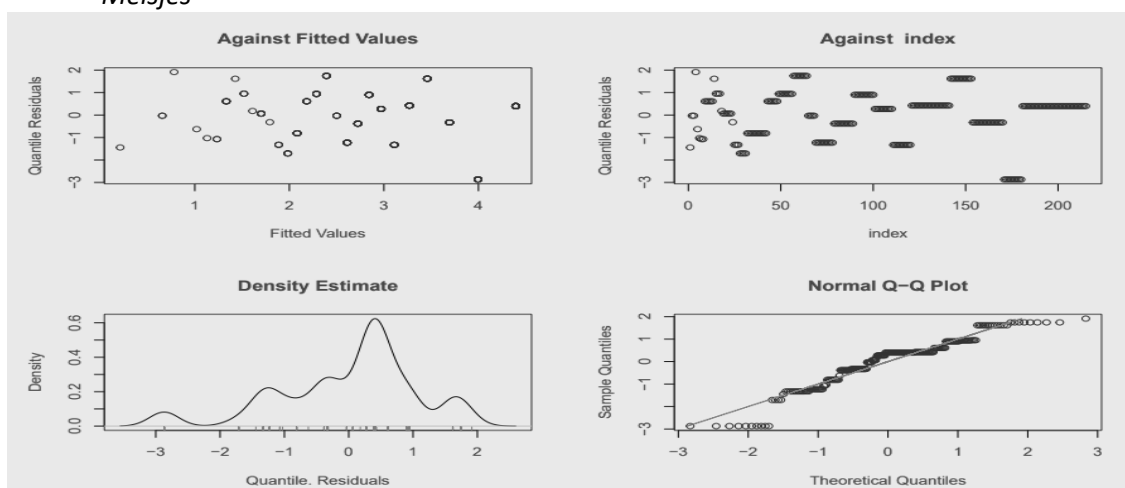

Tabellen C.7: Modelplots, wormplots, cumulatieve distributiefuncties (CDF) en centielkrommen – Kindbegrip LK - SC – Leerjaar 2

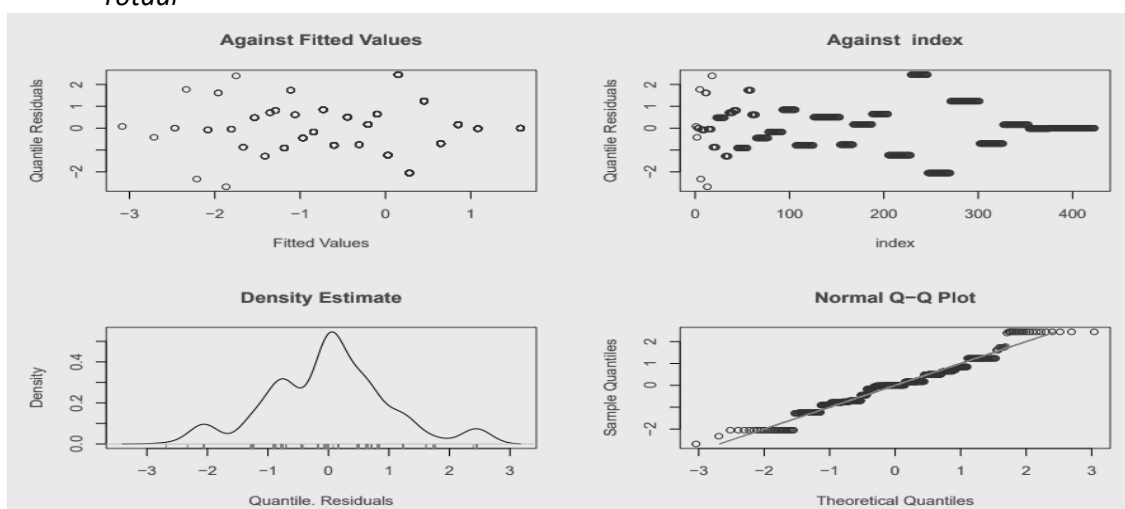
Tabel C.7.1 | SC Leerjaar 2 – Modelplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

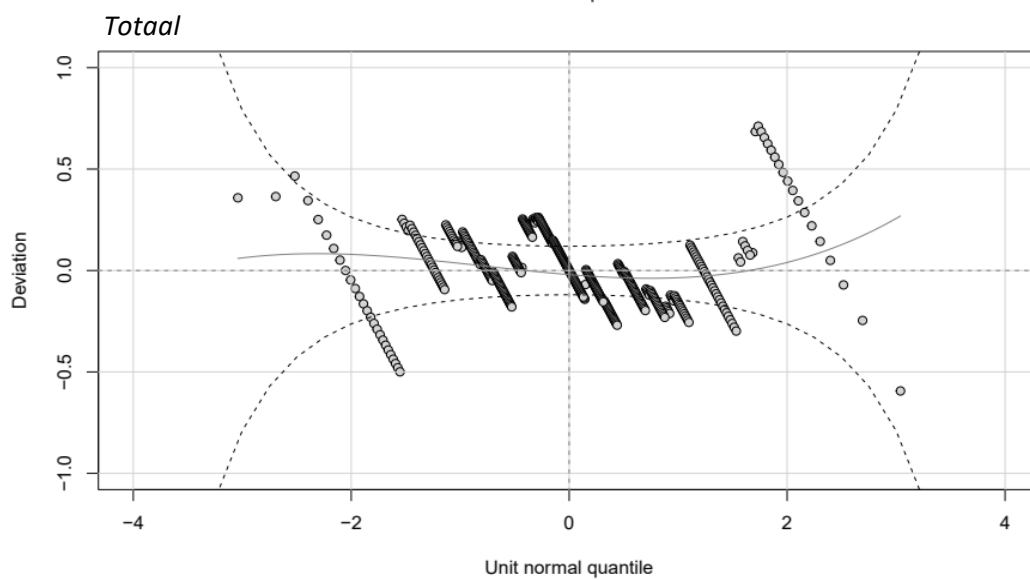
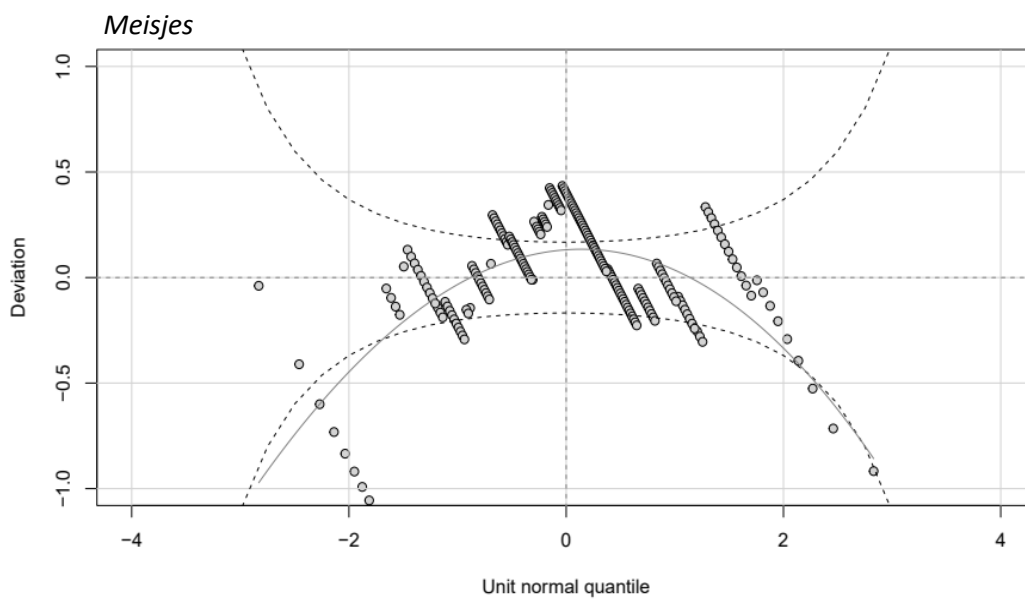
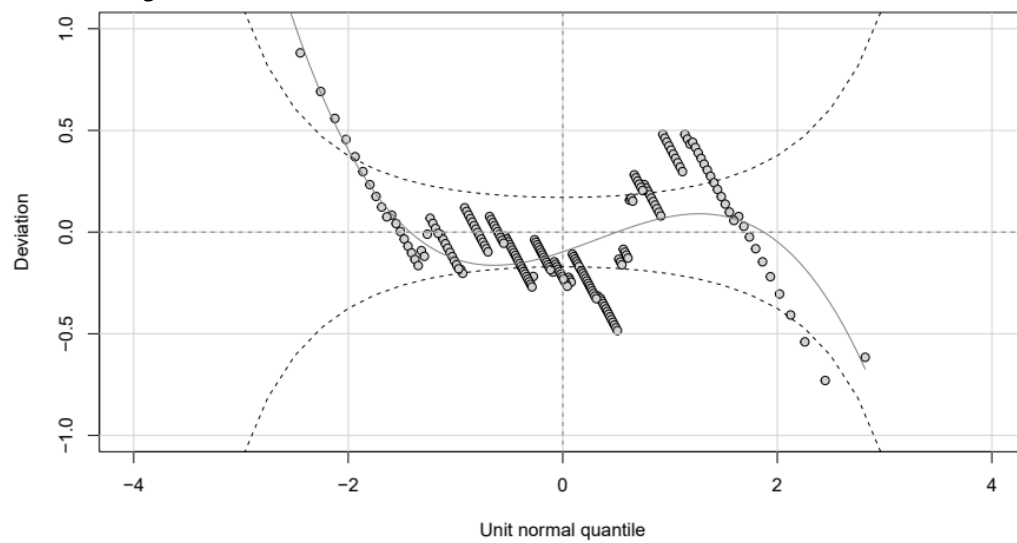
Meisjes

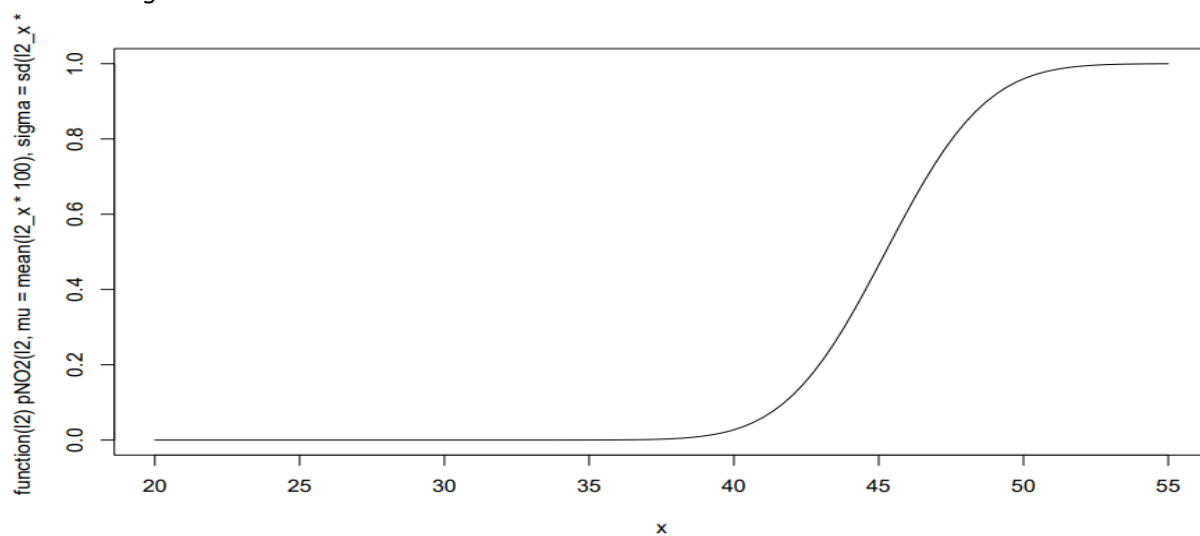
Totaal

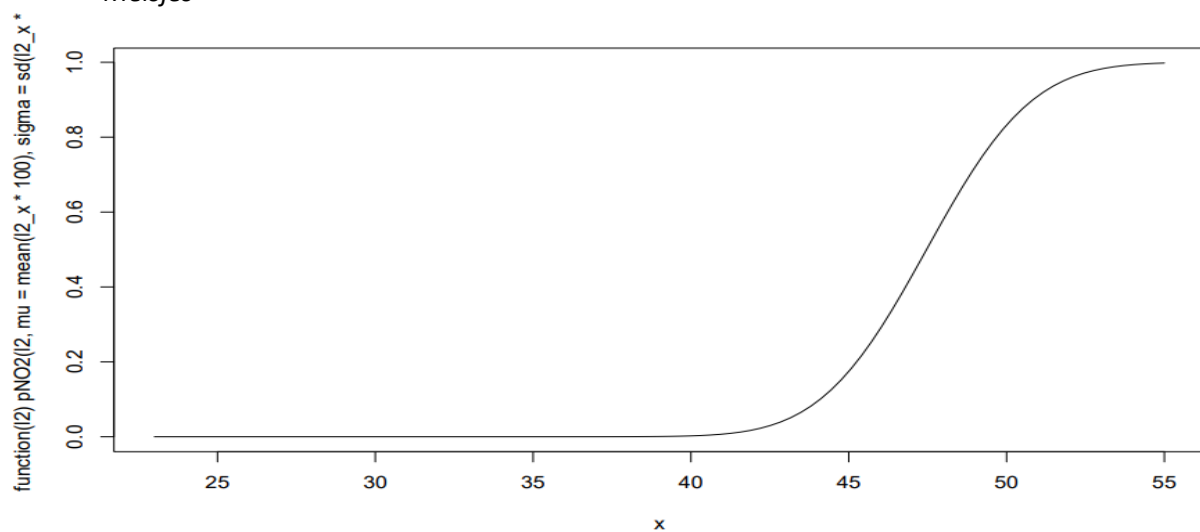
Tabel C.7.2 | SC Leerjaar 2 – Wormplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

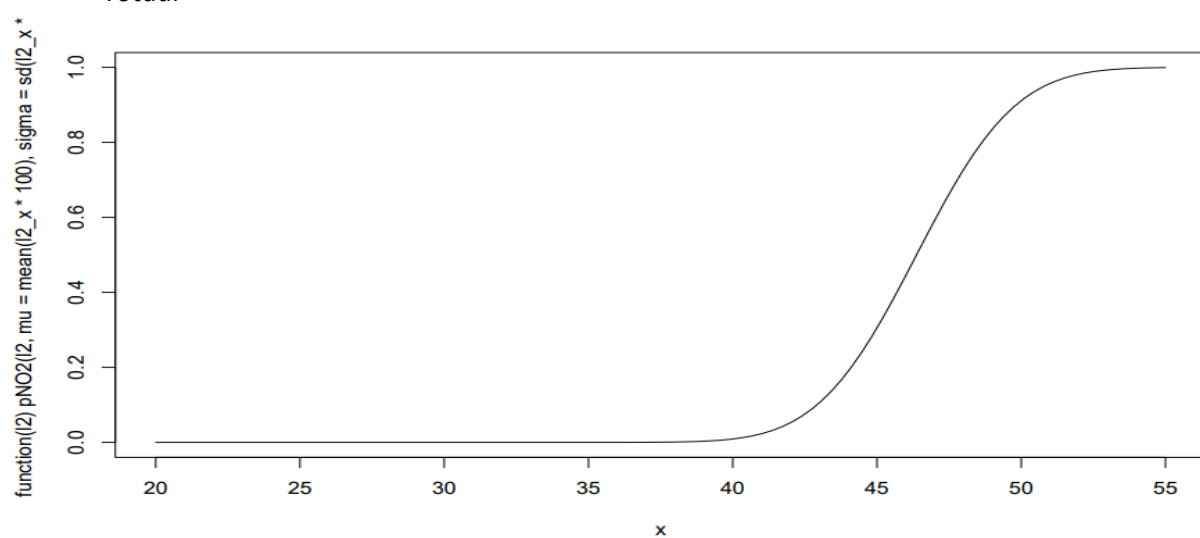
Tabel C.7.3 | SC Leerjaar 2– Cumulatieve distributiefuncties (CDF) naar geslacht en totale steekproef
Jongens

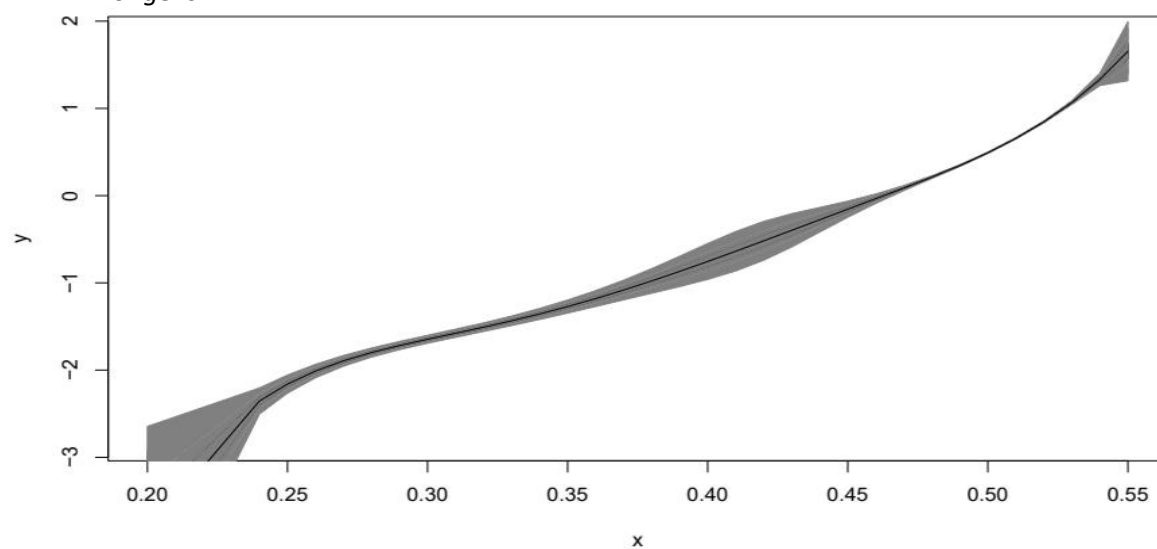
Meisjes

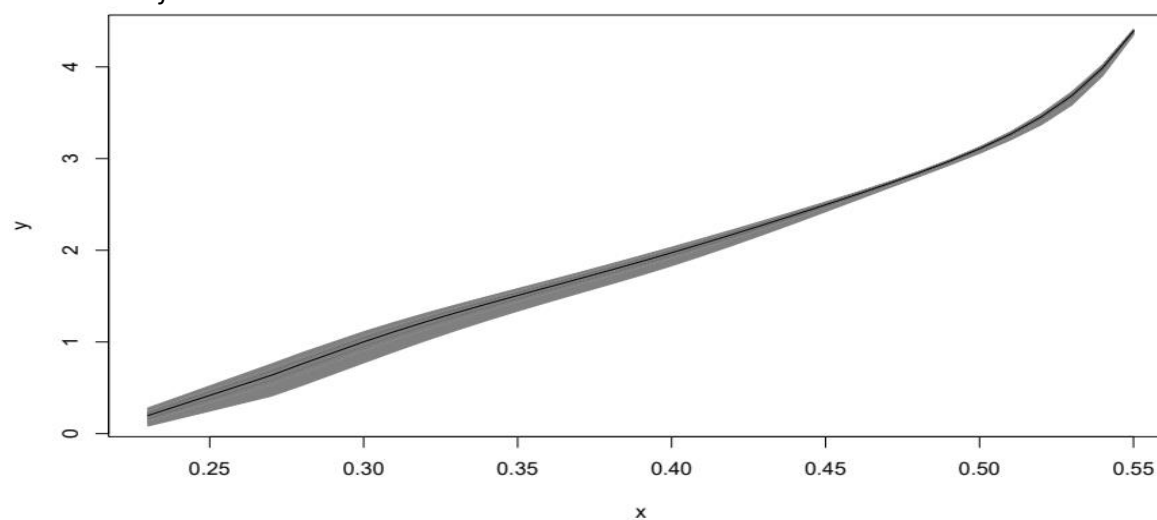
Totaal

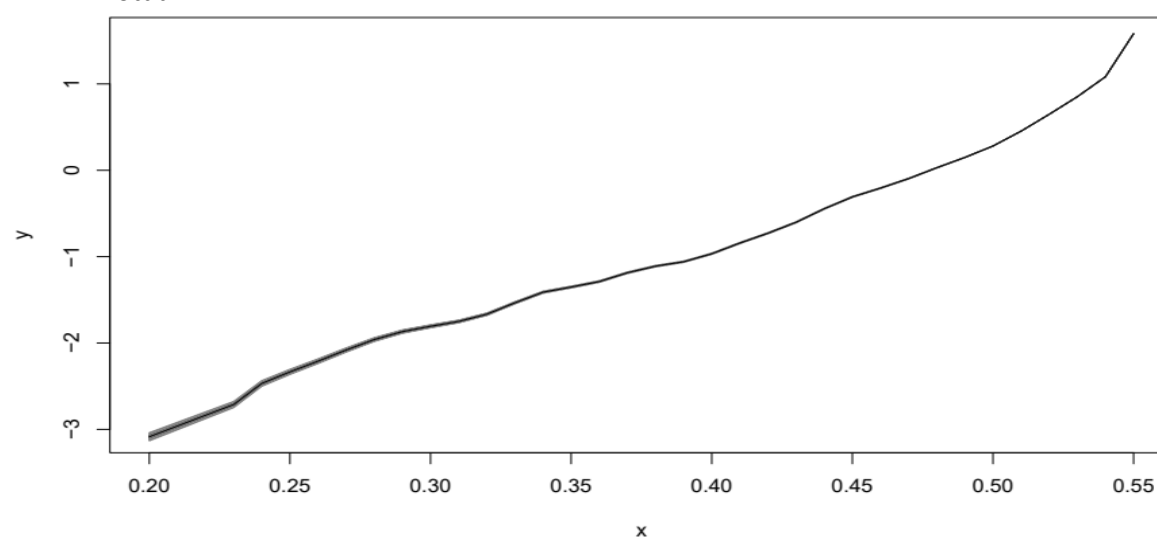
Tabel C.7.4 | SC Leerjaar 1 – Centielkrommen (SC-score = $x \cdot 100$) naar geslacht en totale steekproef
Jongens

Meisjes

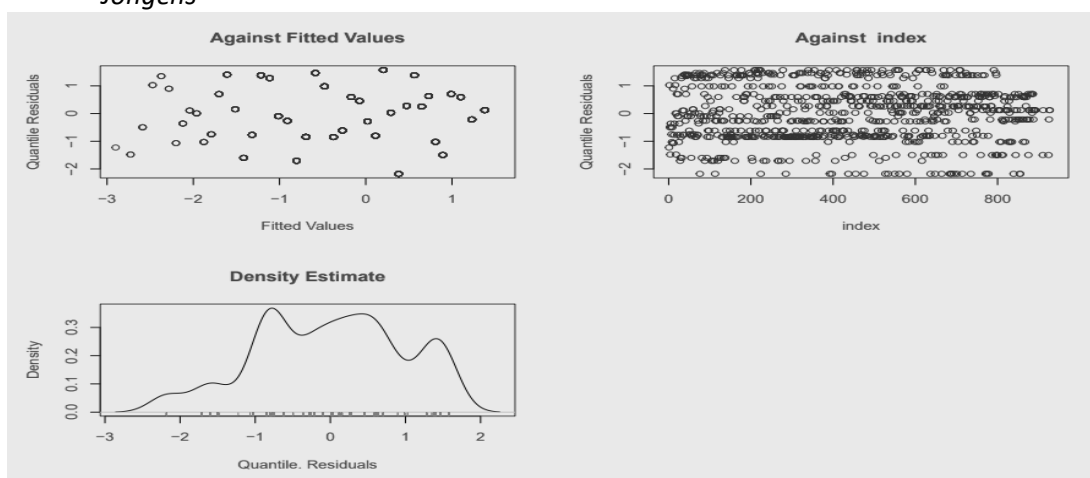

Totaal

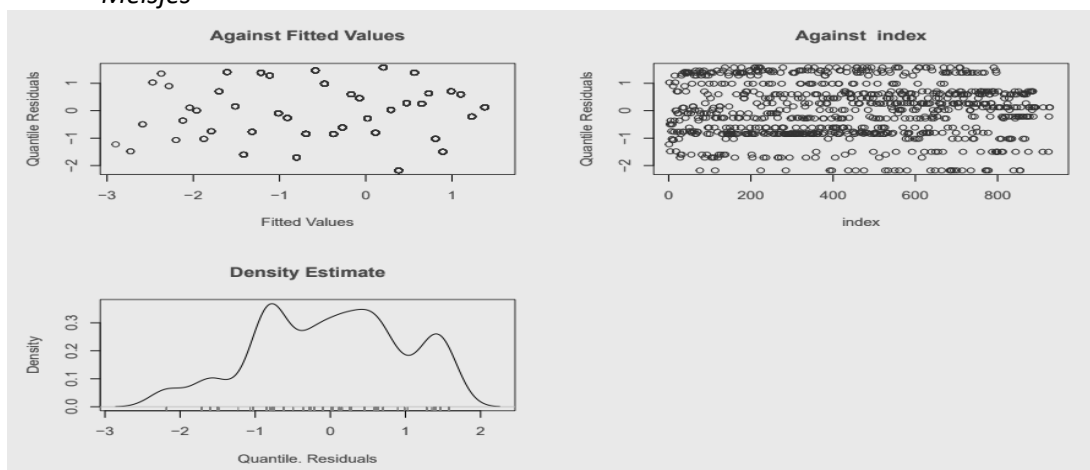

Tabellen C.8: Modelplots, wormplots, cumulatieve distributiefuncties (CDF) en centielkrommen – Kindbegrip LK - SC – Middenbouw

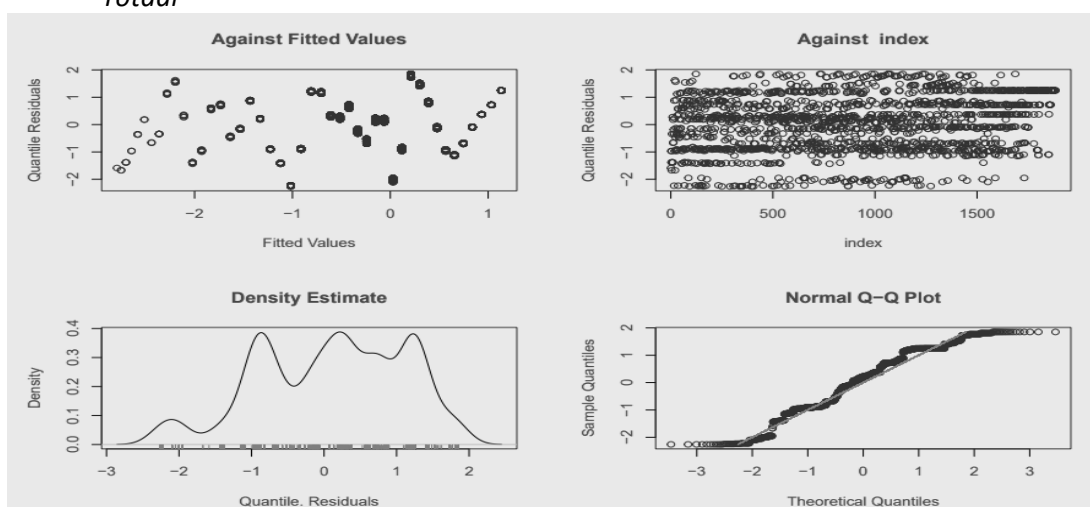
Tabel C.8.1 | SC Middenbouw – Modelplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

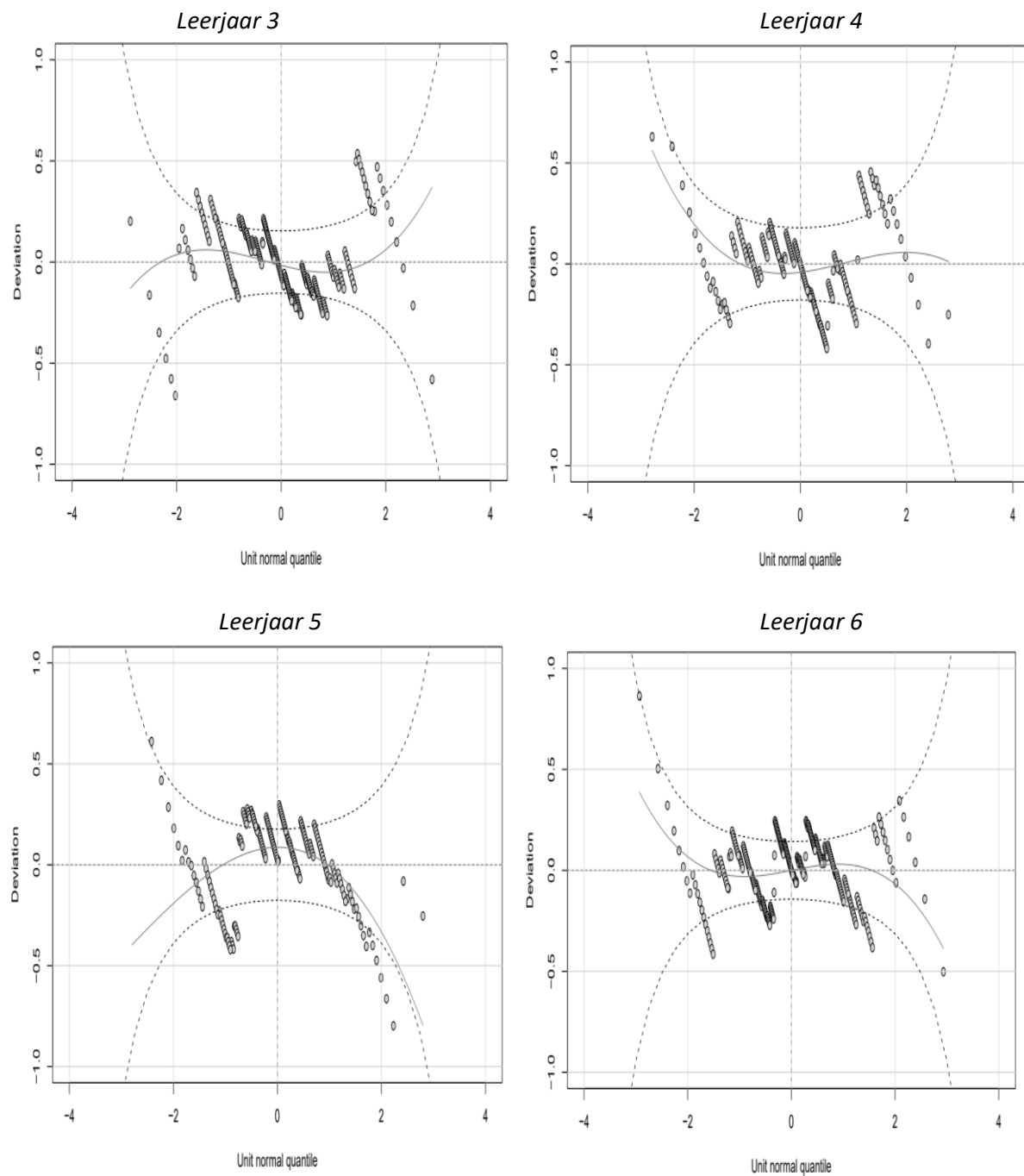
Meisjes

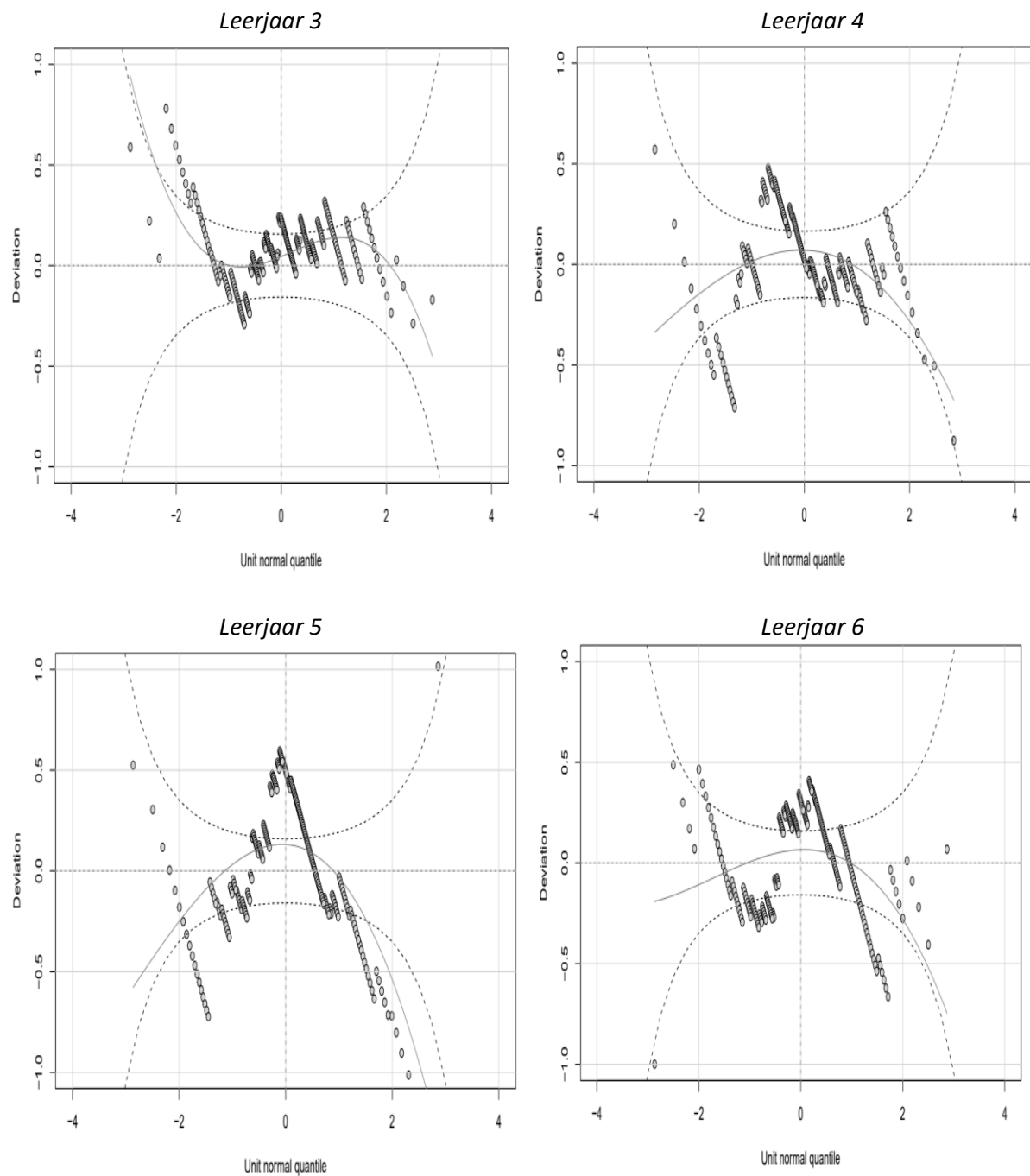
Totaal

Tabel C.8.2.1 | SC Middenbouw – Wormplots (1) jongens per leerjaar
Jongens

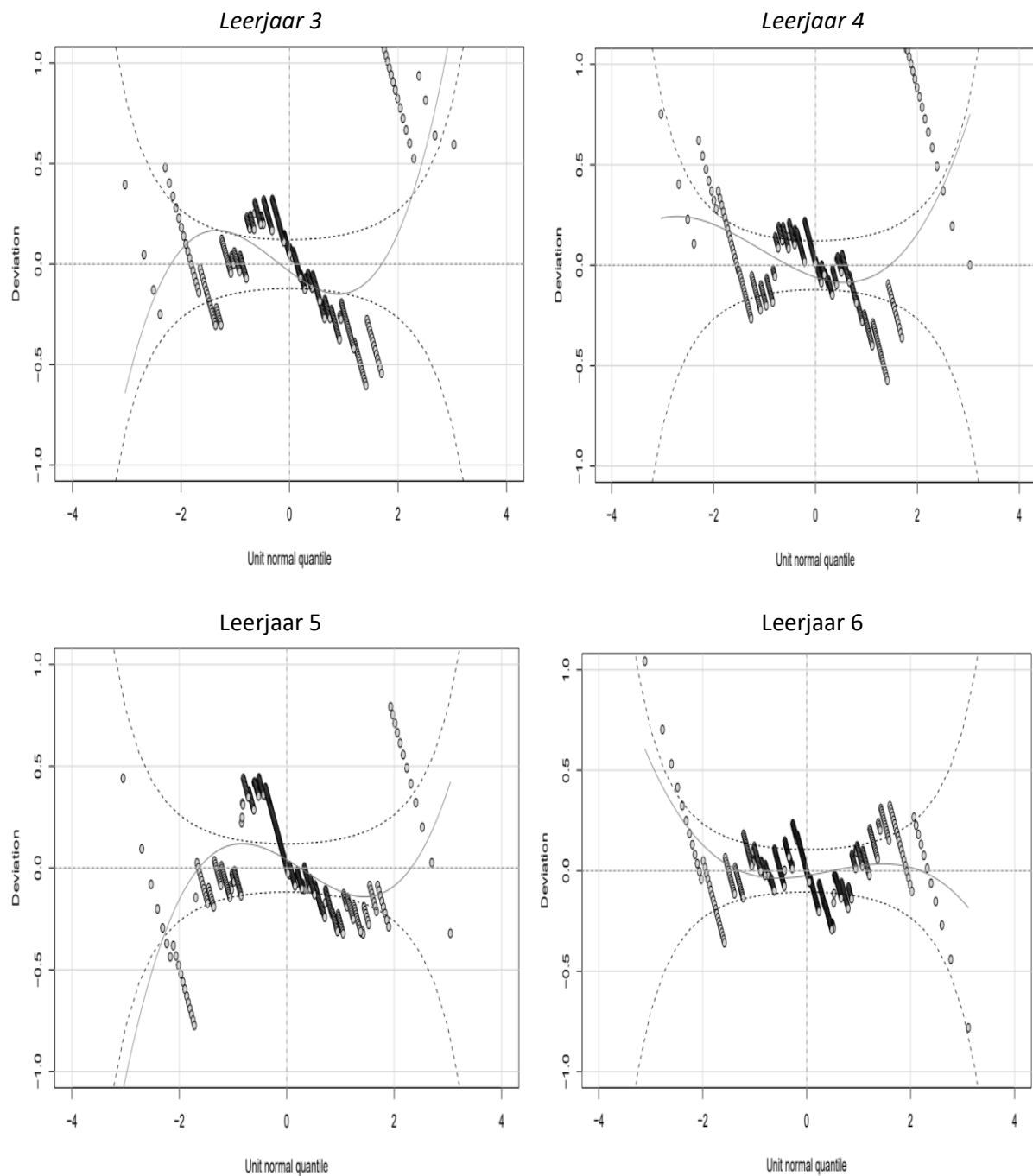

Tabel C.8.2.2 | SC Middenbouw – Wormplots (2) meisjes per leerjaar
Meisjes

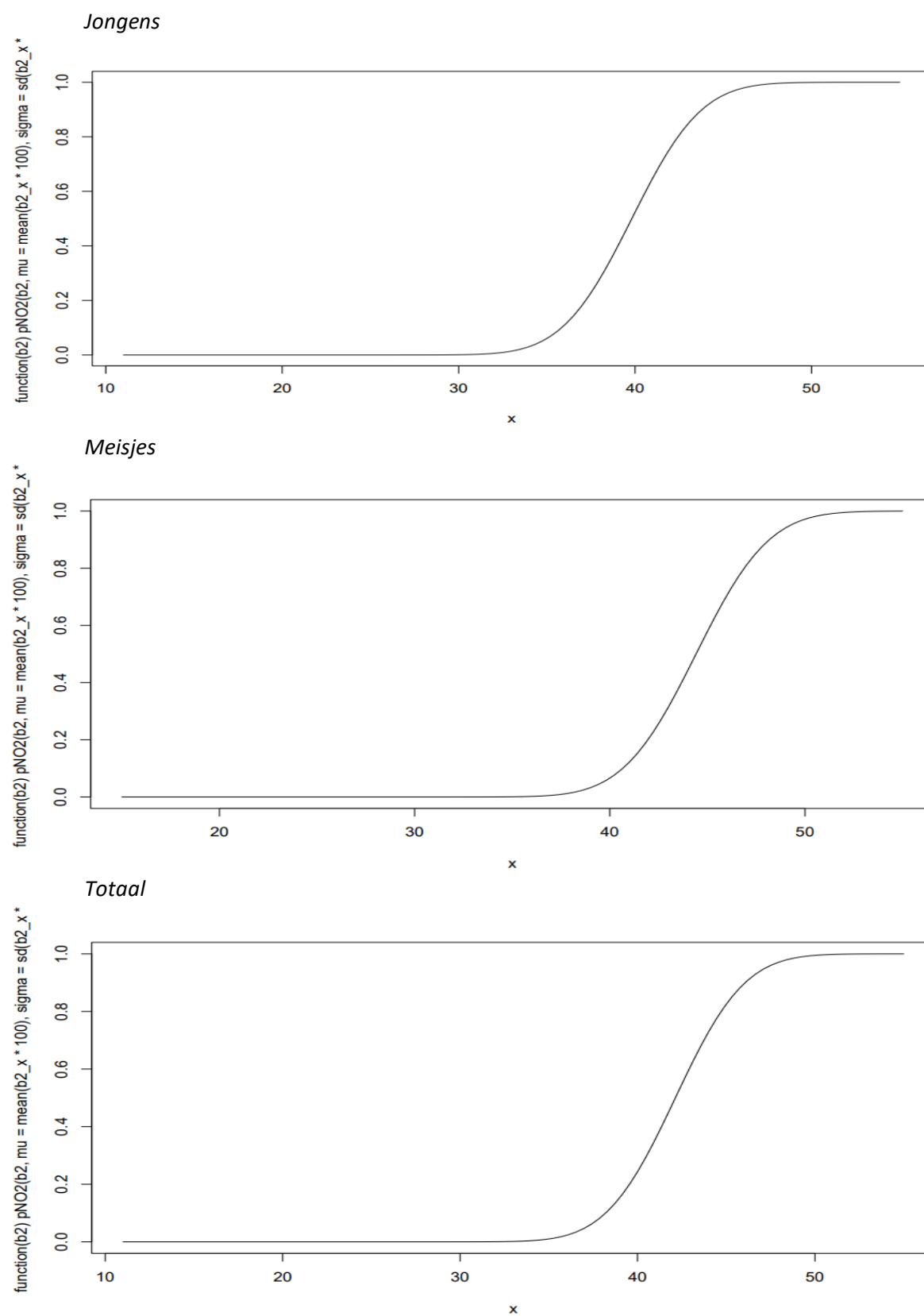

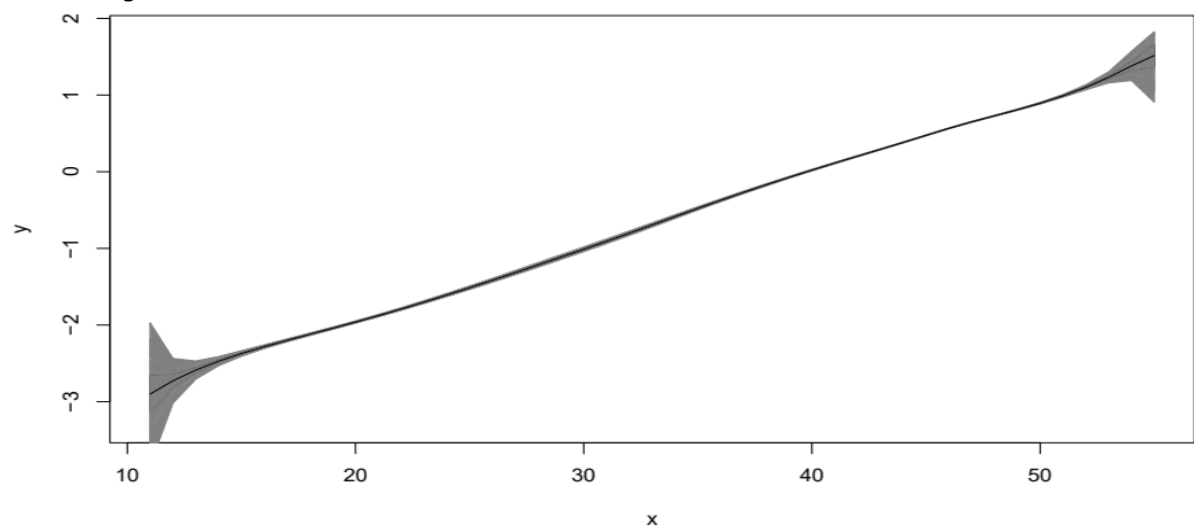
Tabel C.8.2.3 | SC Middenbouw – Wormplots (3) totale steekproef per leerjaar
Totaal

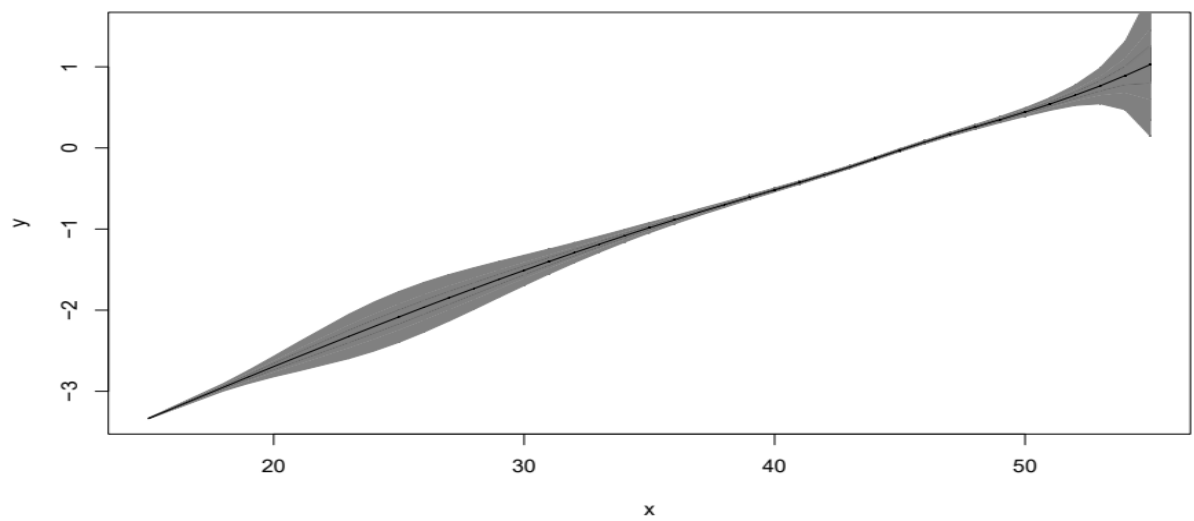
Tabel C.8.3 | SC Middenbouw – Cumulatieve distributiefuncties (CDF) naar geslacht en totale steekproef

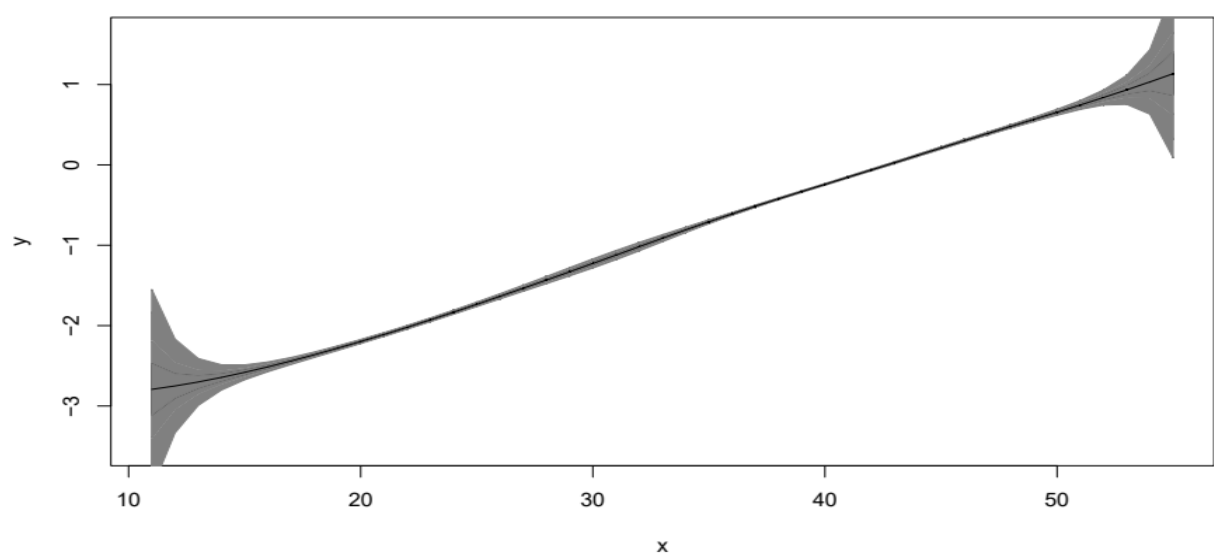
Tabel C.8.4 | SC Middenbouw – Centielkrommen (SC-score = $x \cdot 100$) naar geslacht en totale steekproef
Jongens

Meisjes

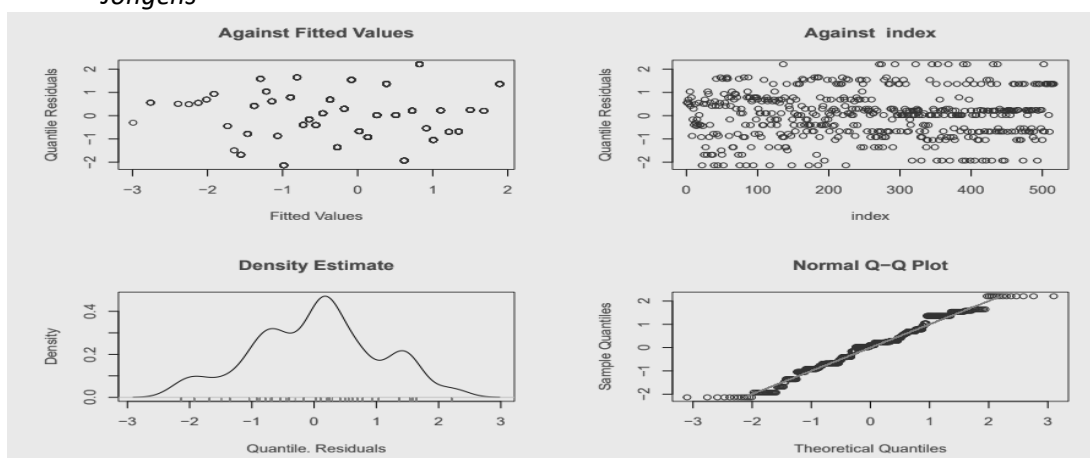

Totaal

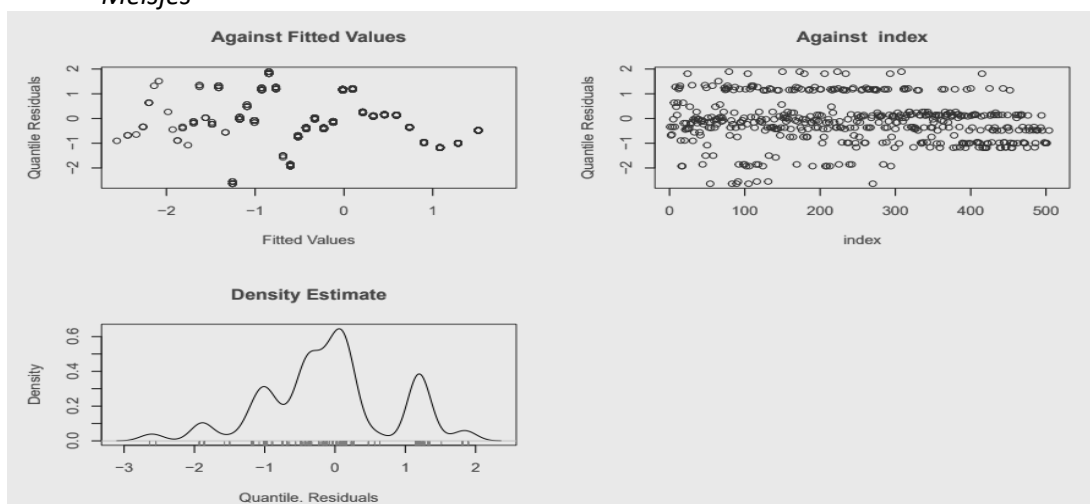

Tabellen C.9: Modelplots, wormplots, cumulatieve distributiefuncties (CDF) en centielkrommen – Kindbegrip LK - SC – Bovenbouw

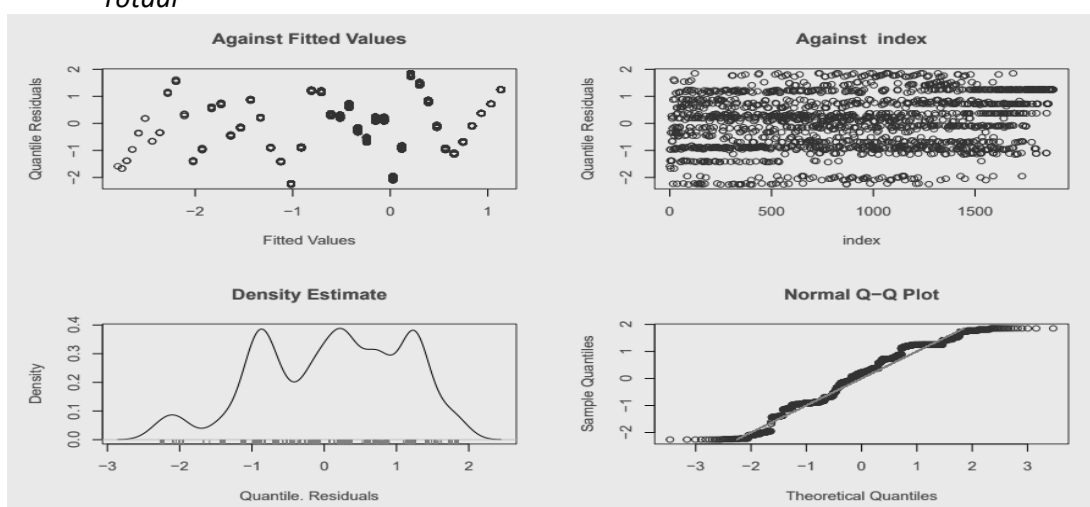
Tabel C.9.1 | SC Bovenbouw – Modelplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

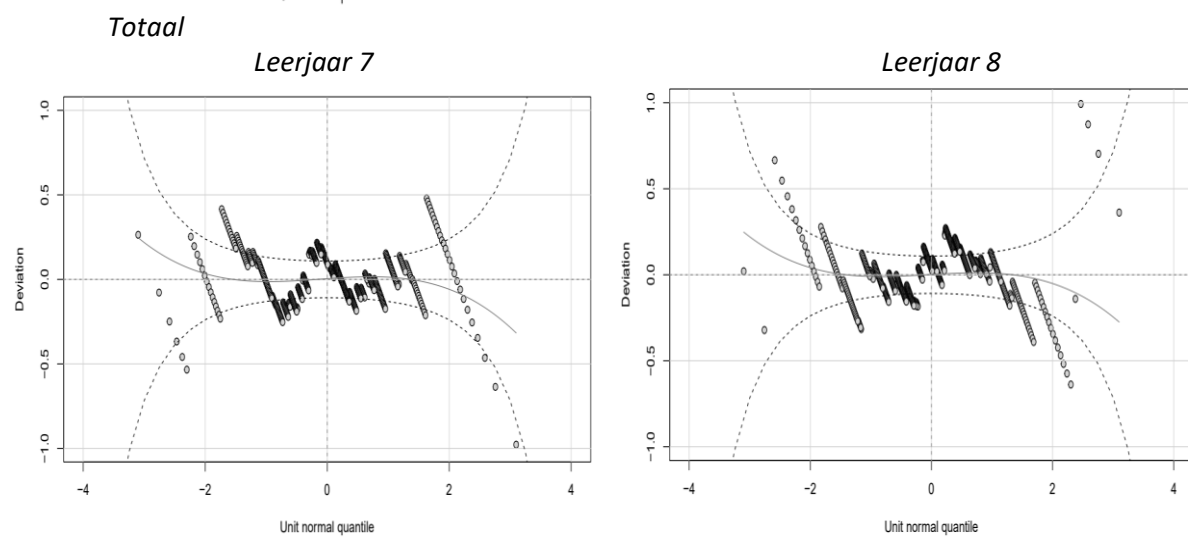
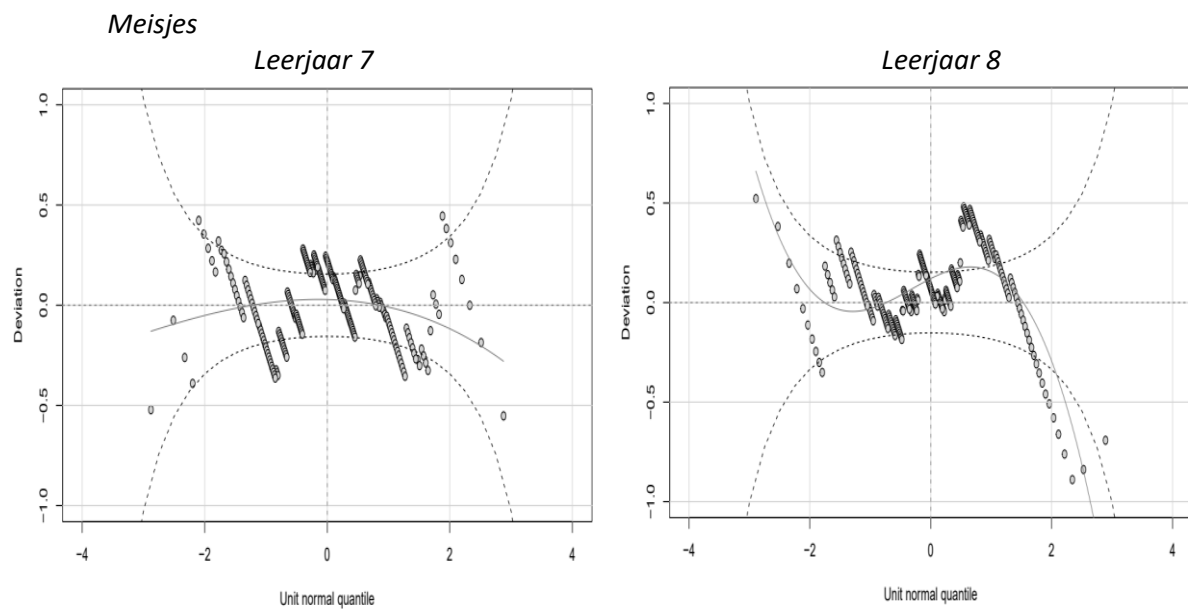
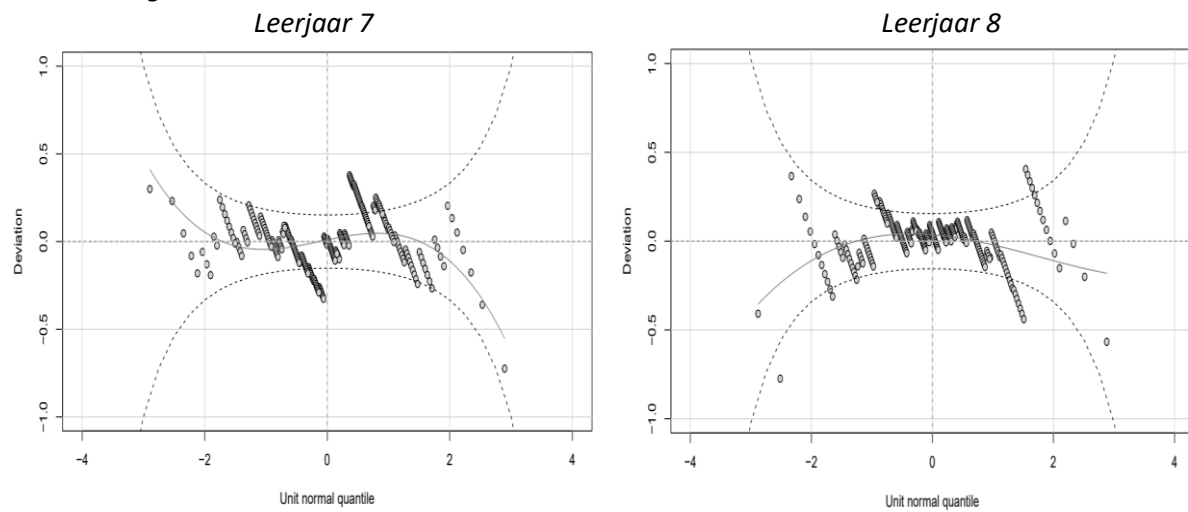
Meisjes

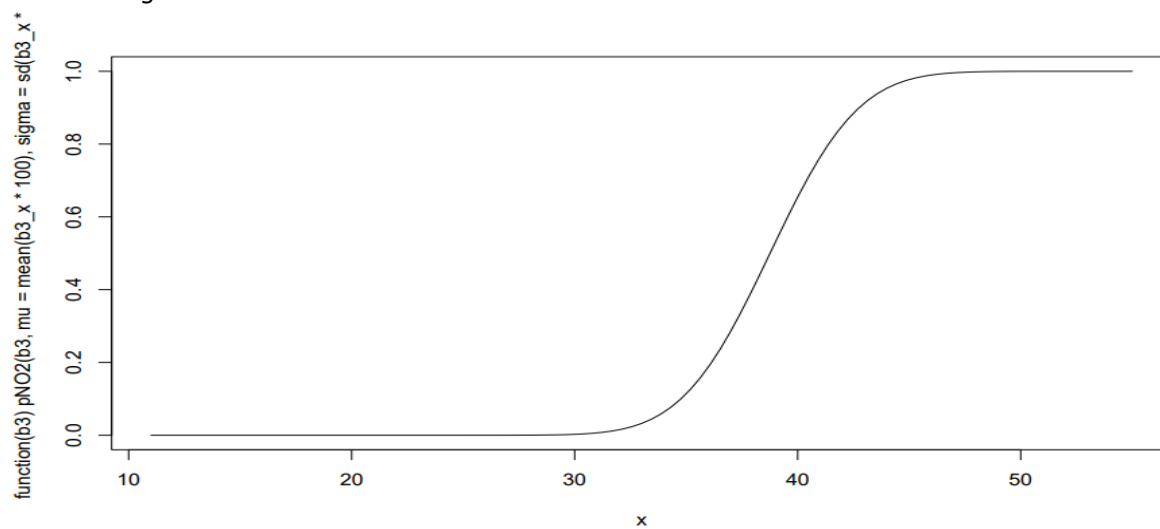
Totaal

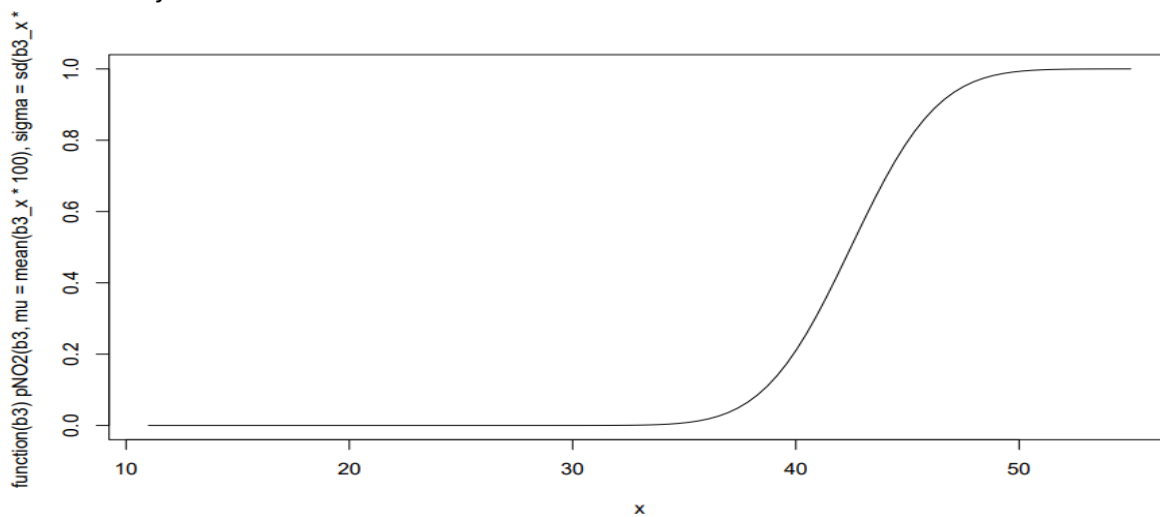
Tabel C.9.2 | SC Bovenbouw – Wormplots naar geslacht en totale steekproef per leerjaar
Jongens

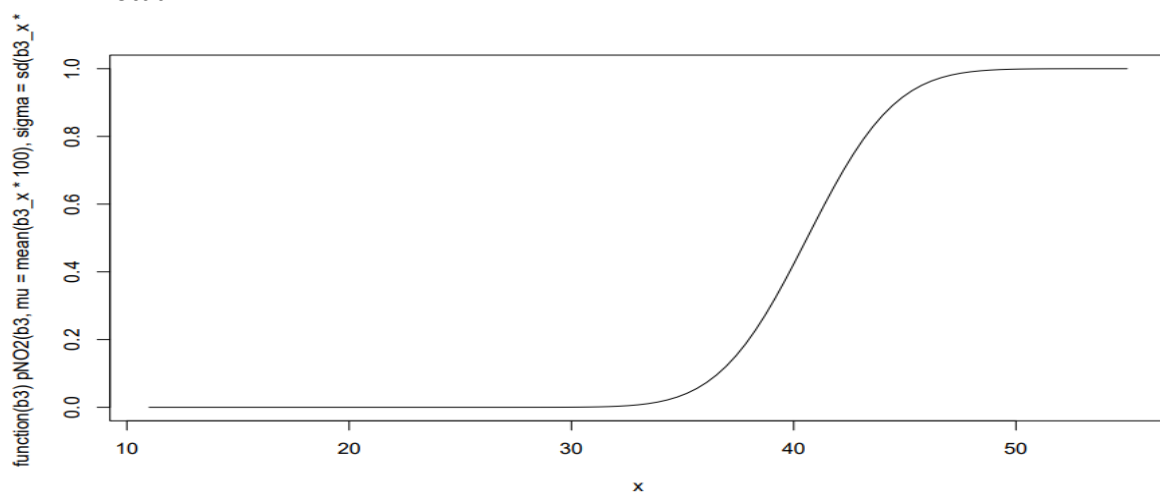
Tabel C.9.3 | SC Bovenbouw – Cumulatieve distributiefuncties (CDF) naar geslacht en totale steekproef
Jongens

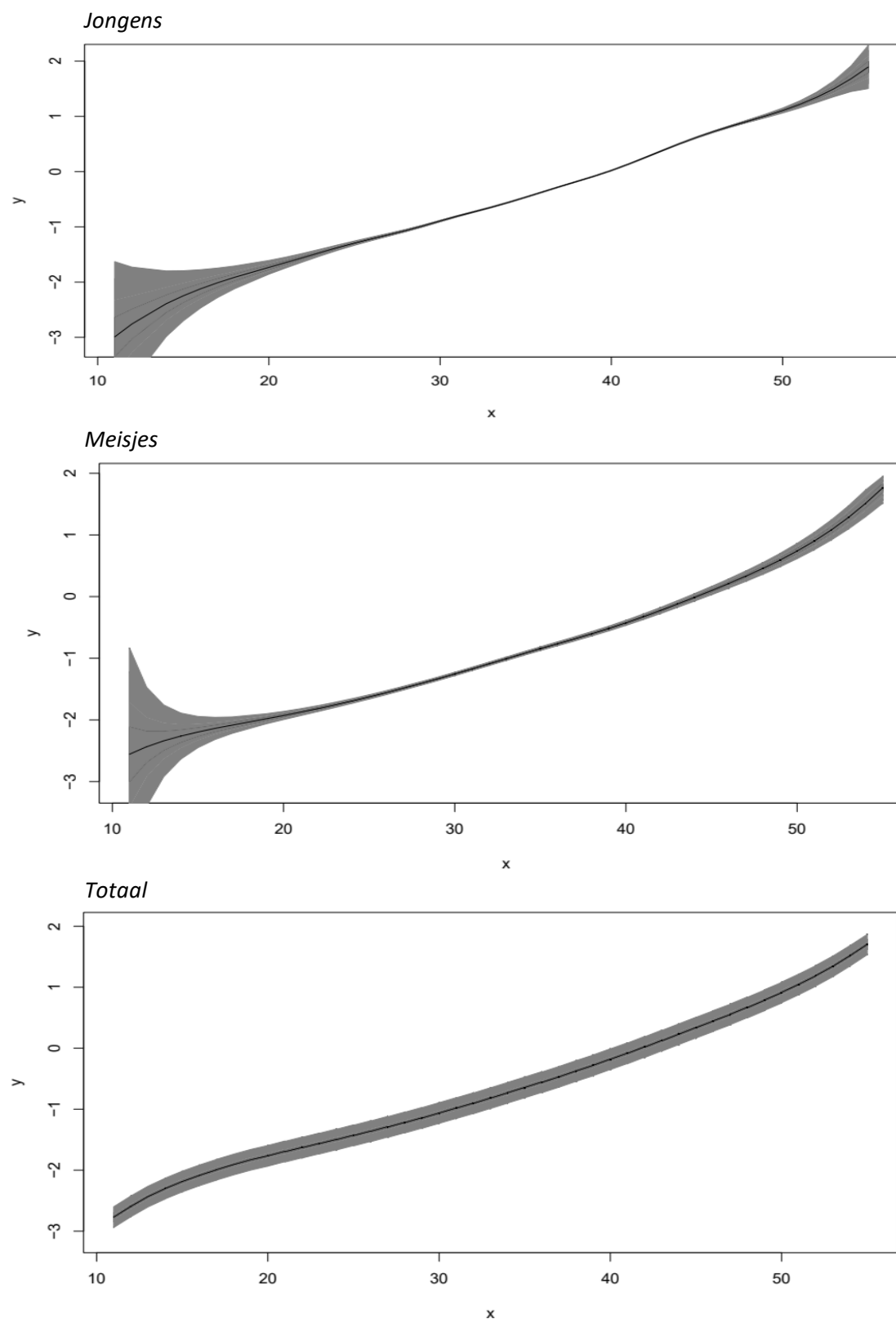
Meisjes

Totaal

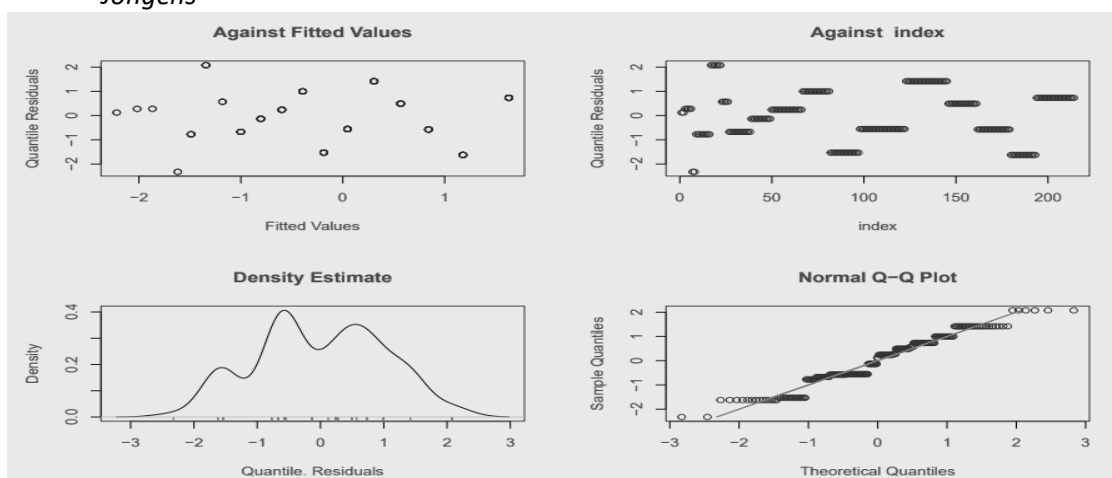

Tabel C.9.4 | SC Bovenbouw – Centielkrommen (SC-score = $x \cdot 100$) naar geslacht en totale steekproef

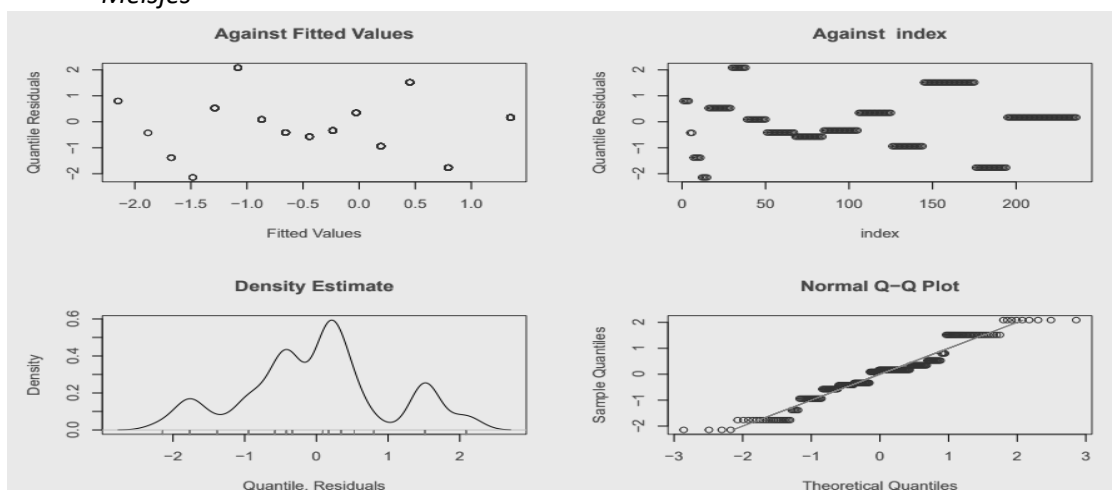

Tabellen C.10: Modelplots, wormplots, cumulatieve distributiefuncties (CDF) en centielkrommen – Kindbegrip LK - MC – Leerjaar 1

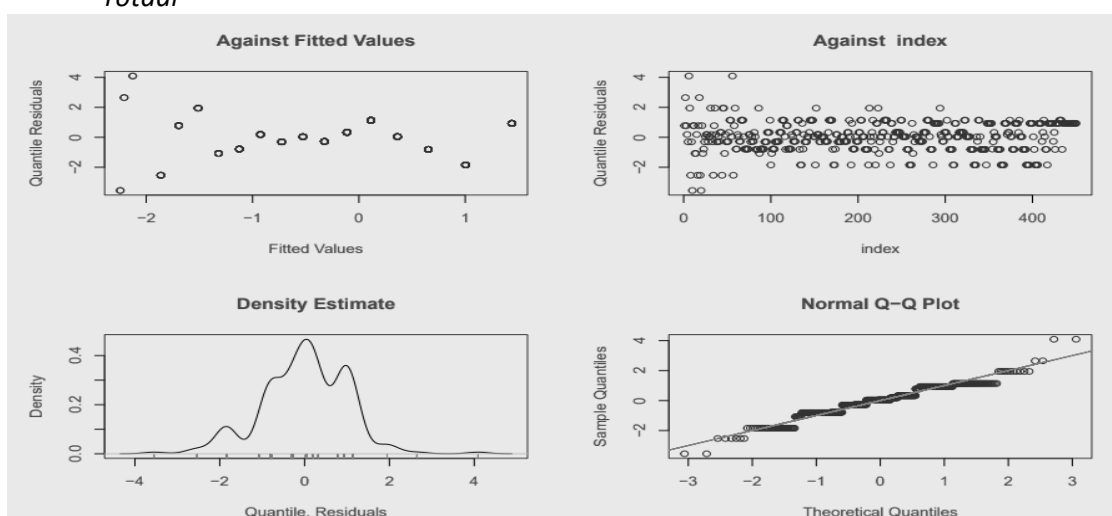
Tabel C.10.1 | MC Leerjaar 1 – Modelplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

Meisjes

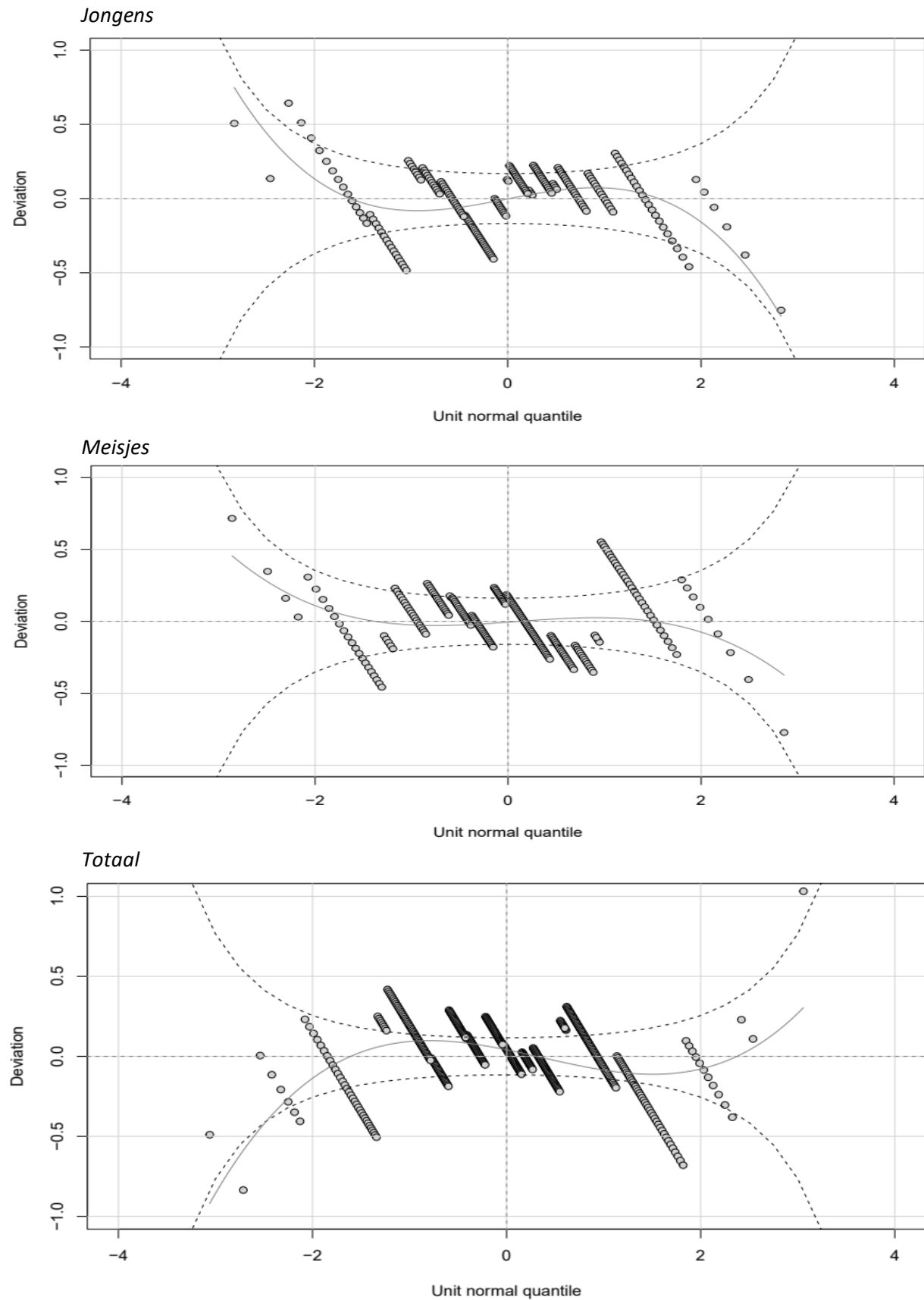

Totaal

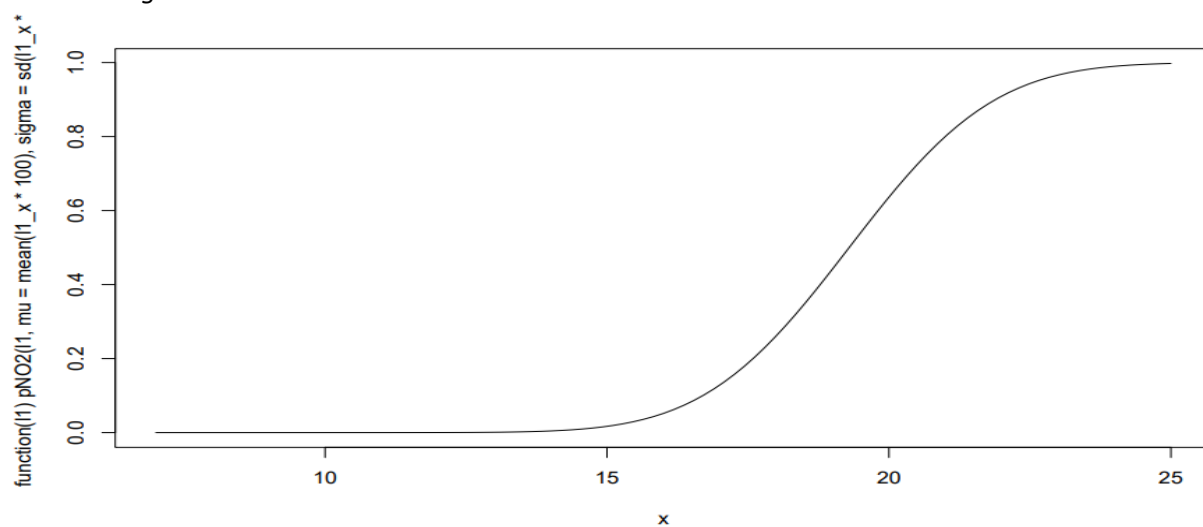

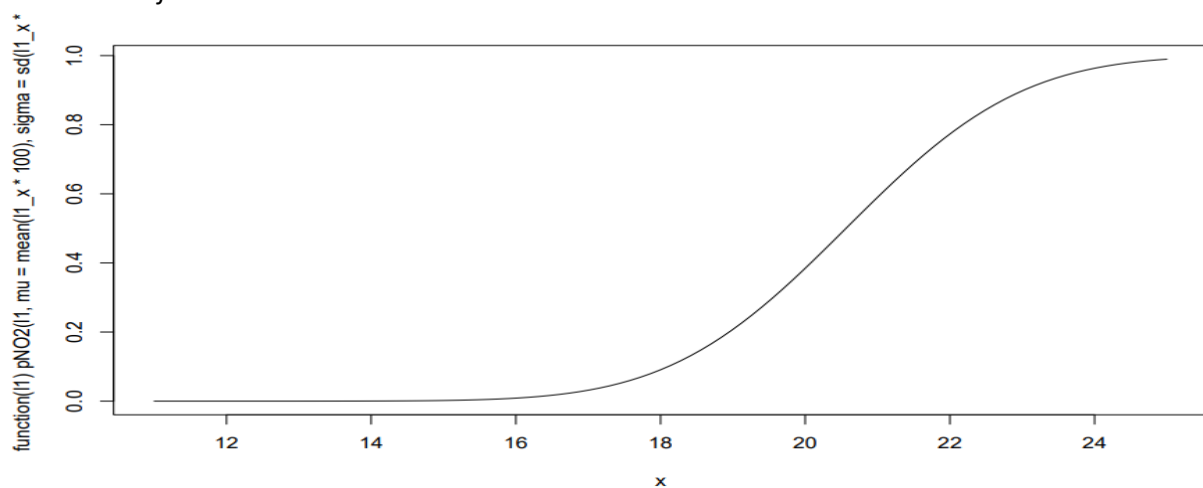
Tabel C.10.2 | MC Leerjaar 1 – Wormplots naar geslacht en totale steekproef

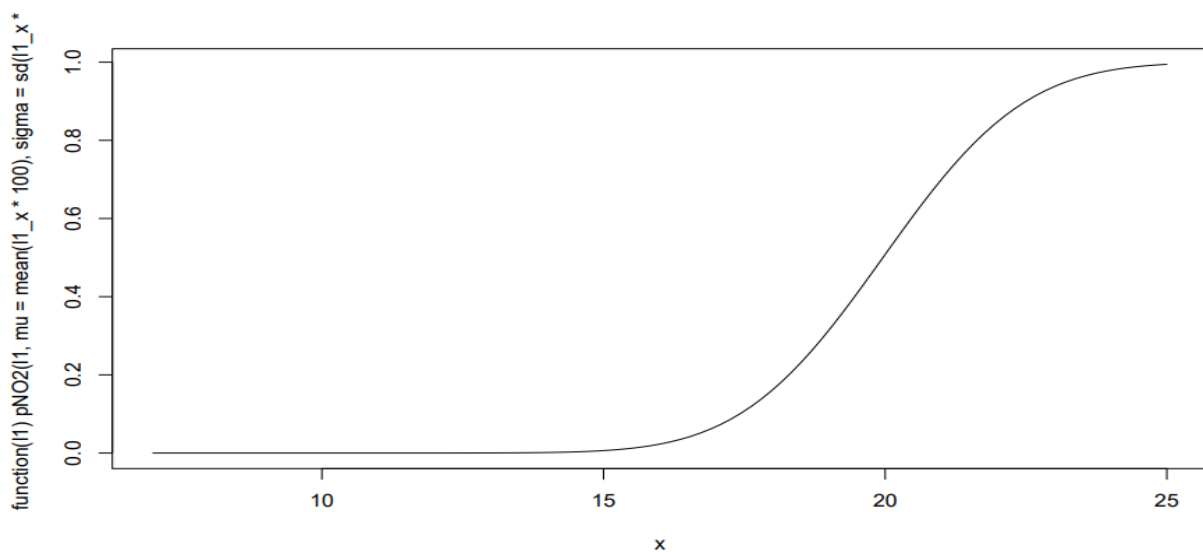
Tabel C.10.3 | MC Leerjaar 1 – Cumulatieve distributiefuncties (CDF) naar geslacht en totale steekproef
Jongens

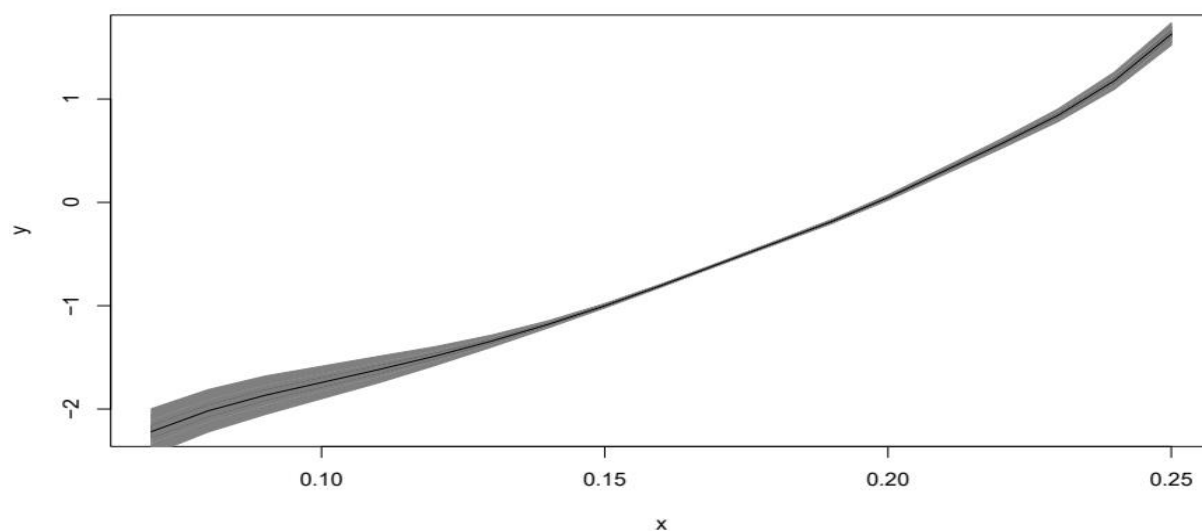
Meisjes

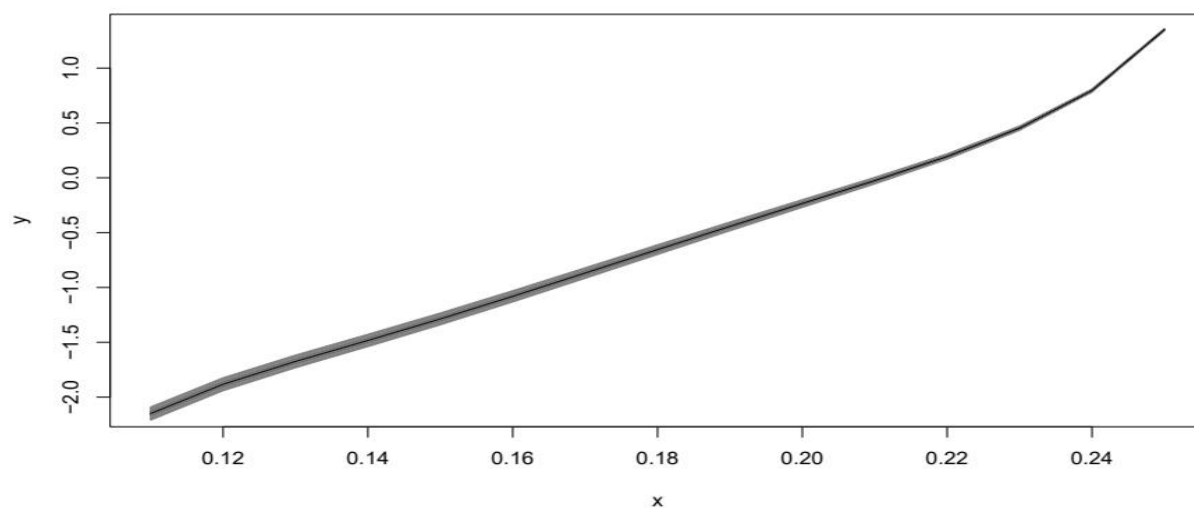
Totaal

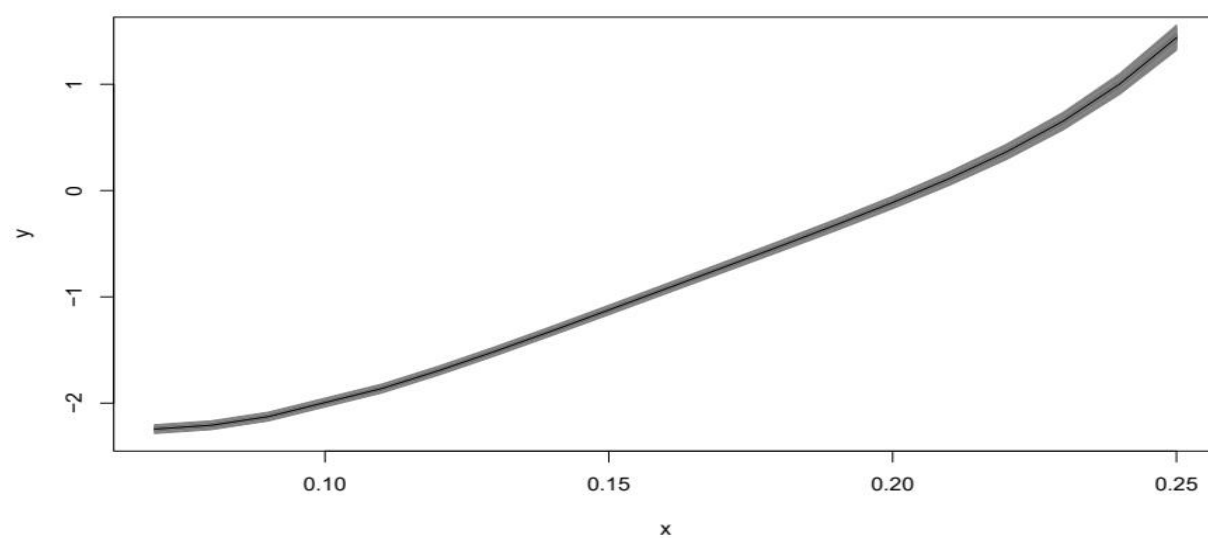
Tabel C.10.4 | MC Leerjaar 1 – Centielkrommen (MC-score = $x \cdot 100$) naar geslacht en totale steekproef
Jongens

Meisjes

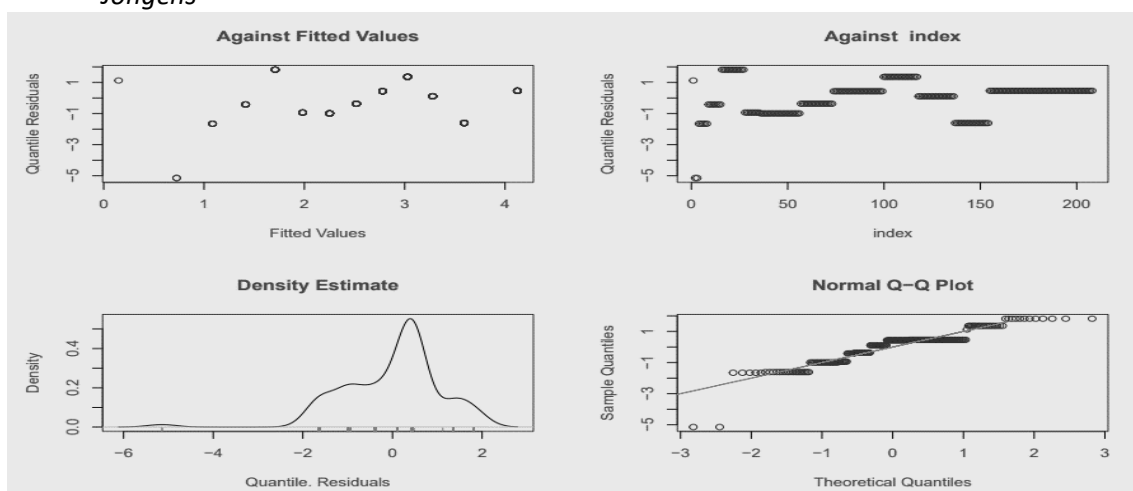

Totaal

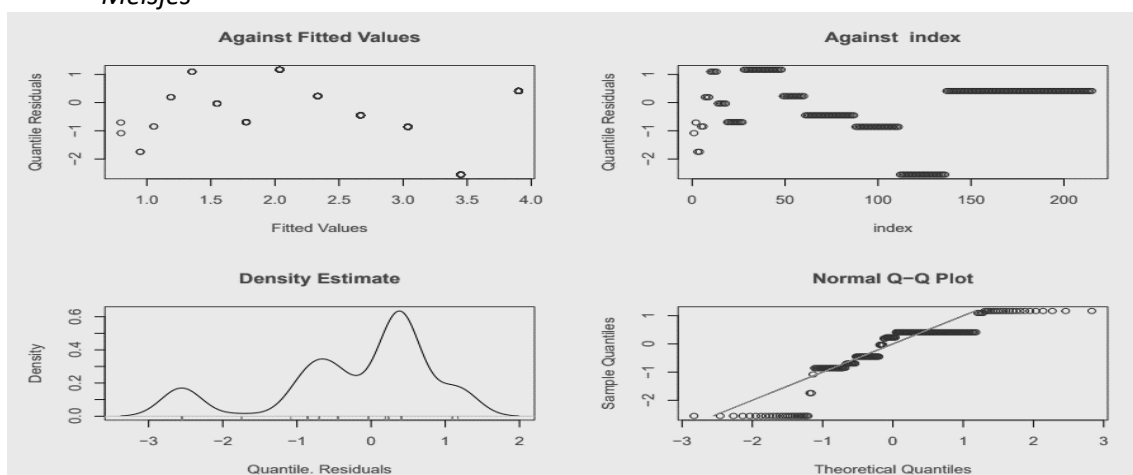

Tabellen C.11: Modelplots, wormplots, cumulatieve distributiefuncties (CDF) en centielkrommen – Kindbegrip LK - MC – Leerjaar 2

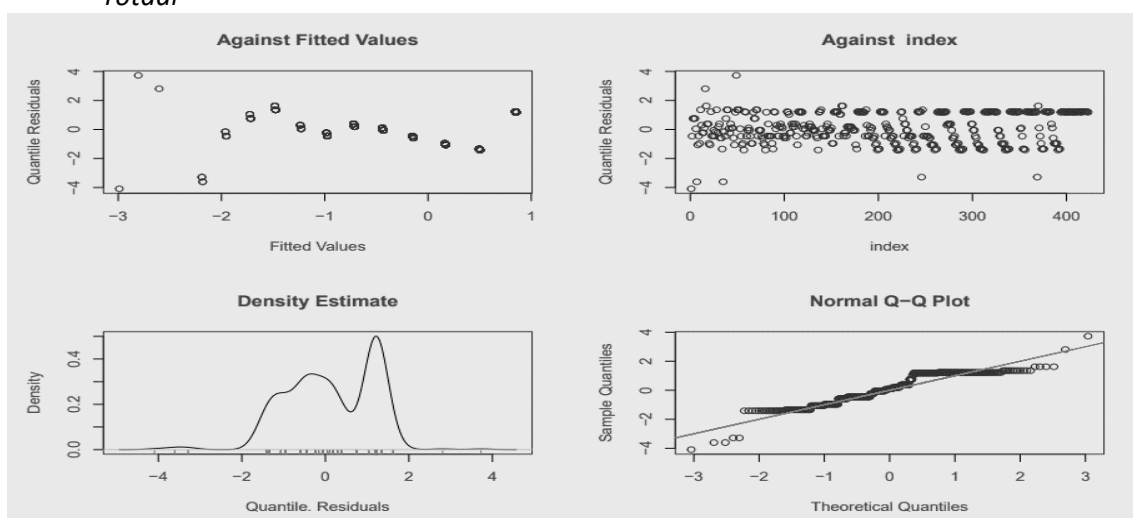
Tabel C.11.1 | MC Leerjaar 2 – Modelplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

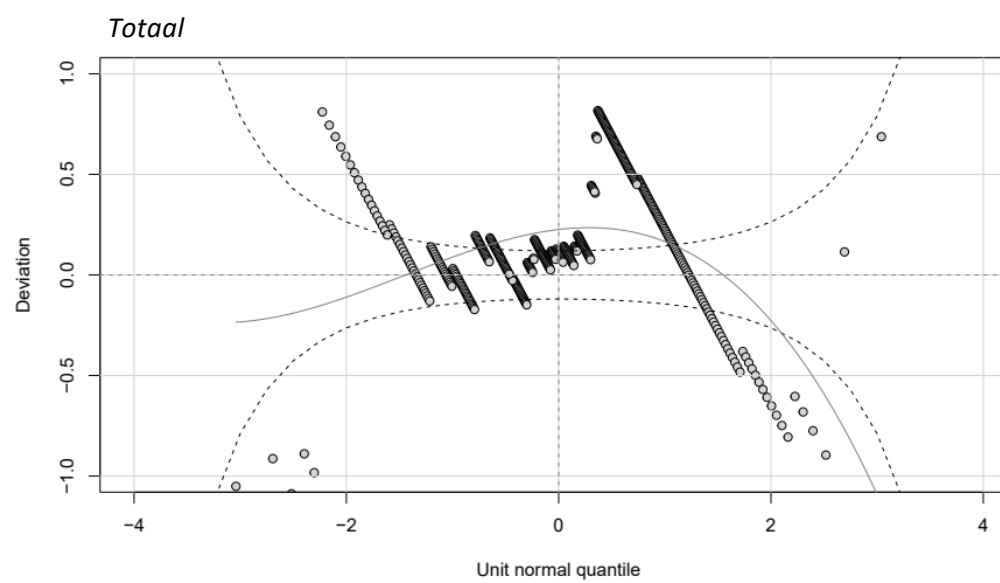
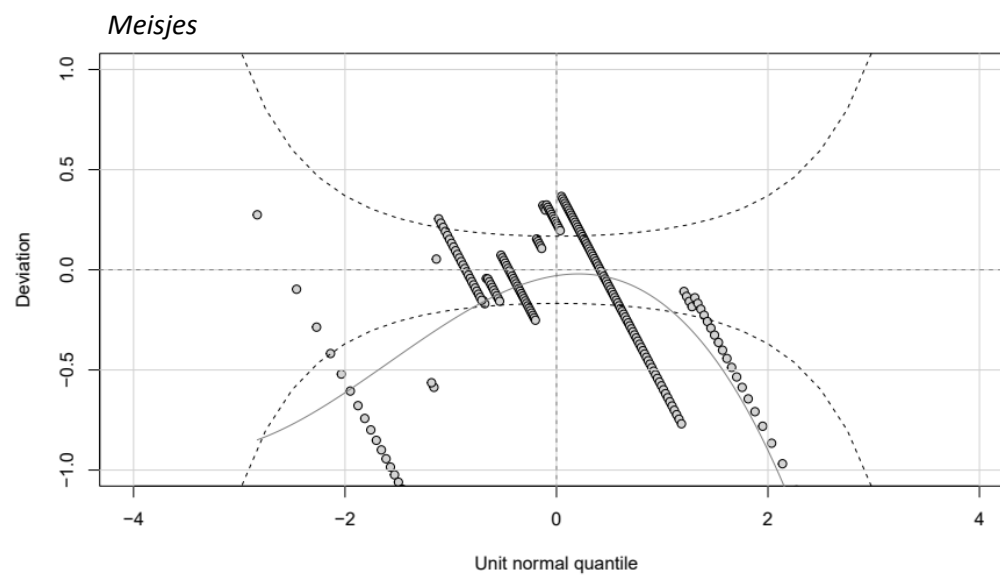
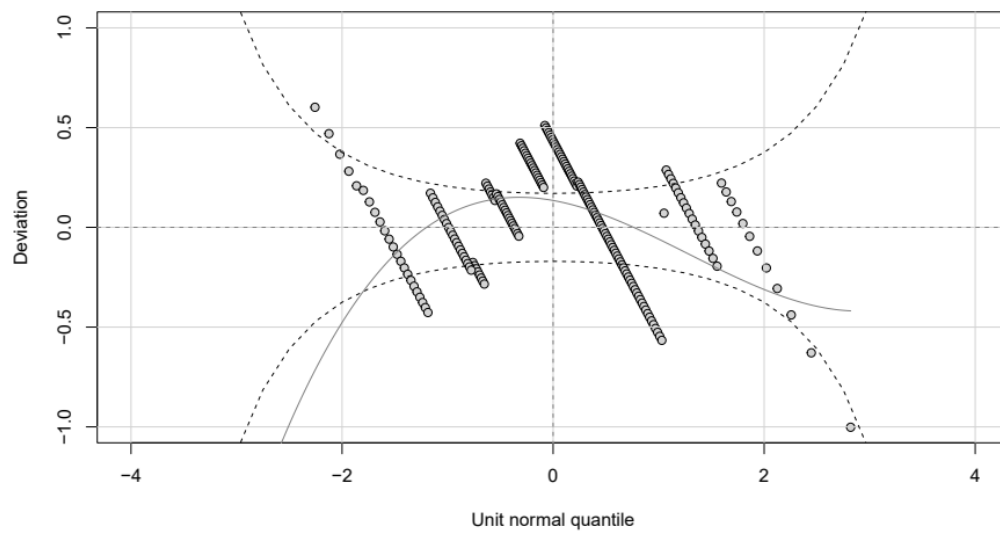
Meisjes

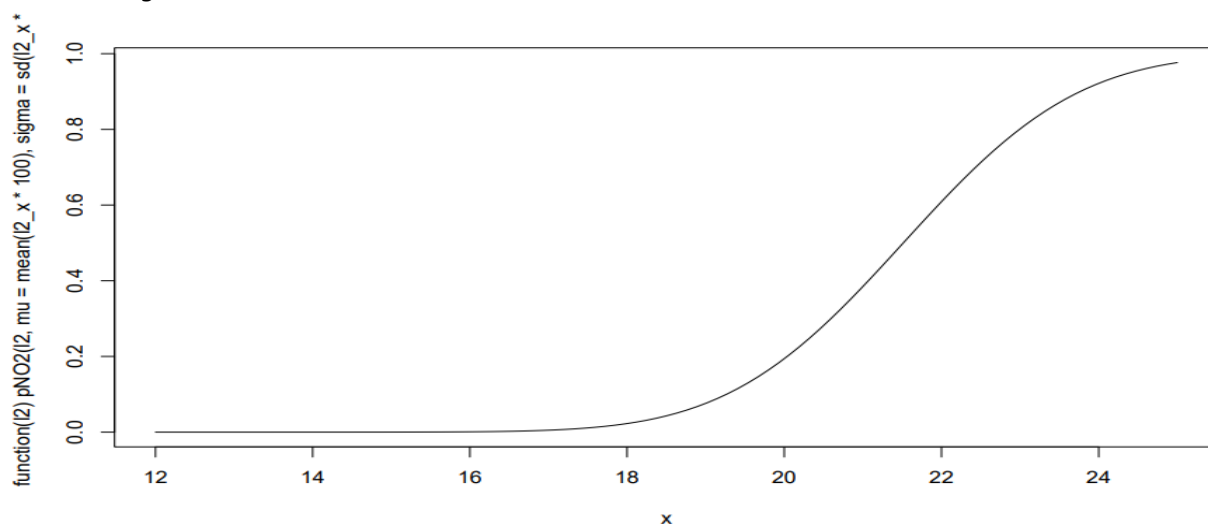
Totaal

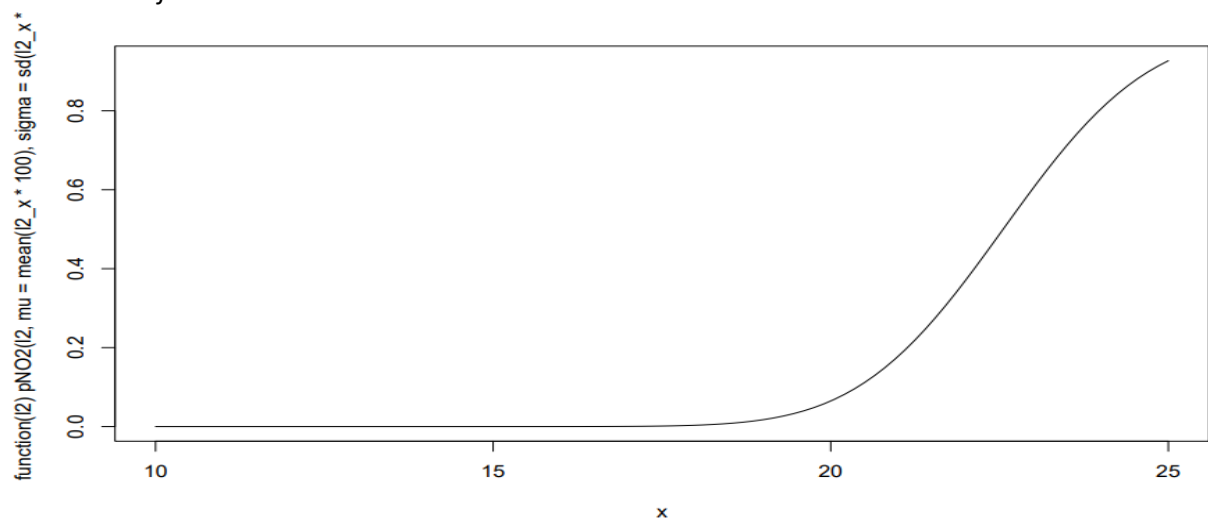
Tabel C.11.2 | MC Leerjaar 2 – Wormplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

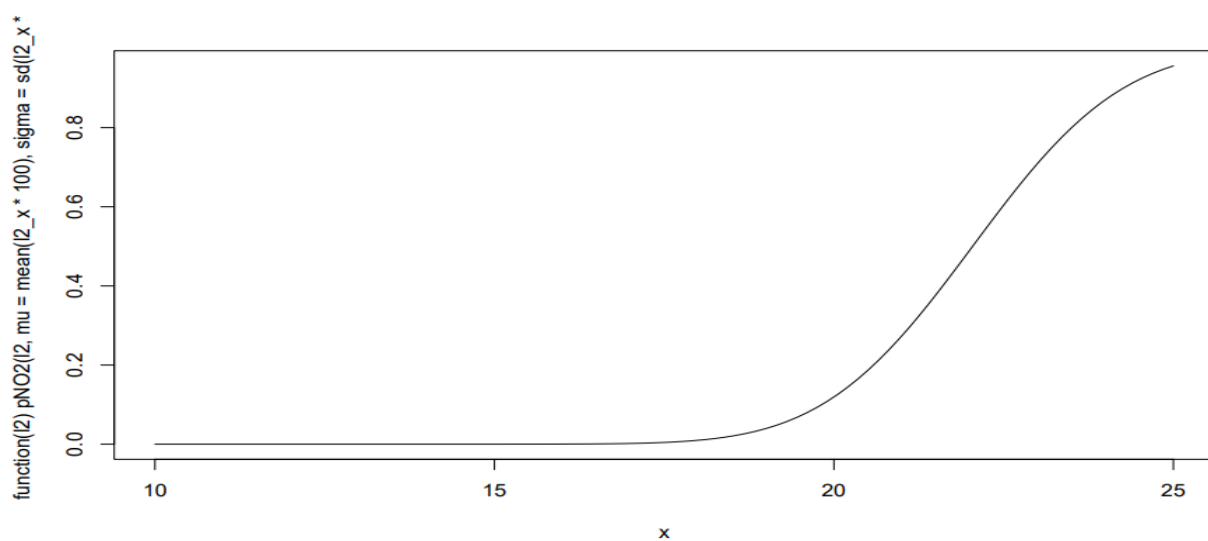
Tabel C.11.3 | MC Leerjaar 2 – Cumulatieve distributiefuncties (CDF) naar geslacht en totale steekproef
Jongens

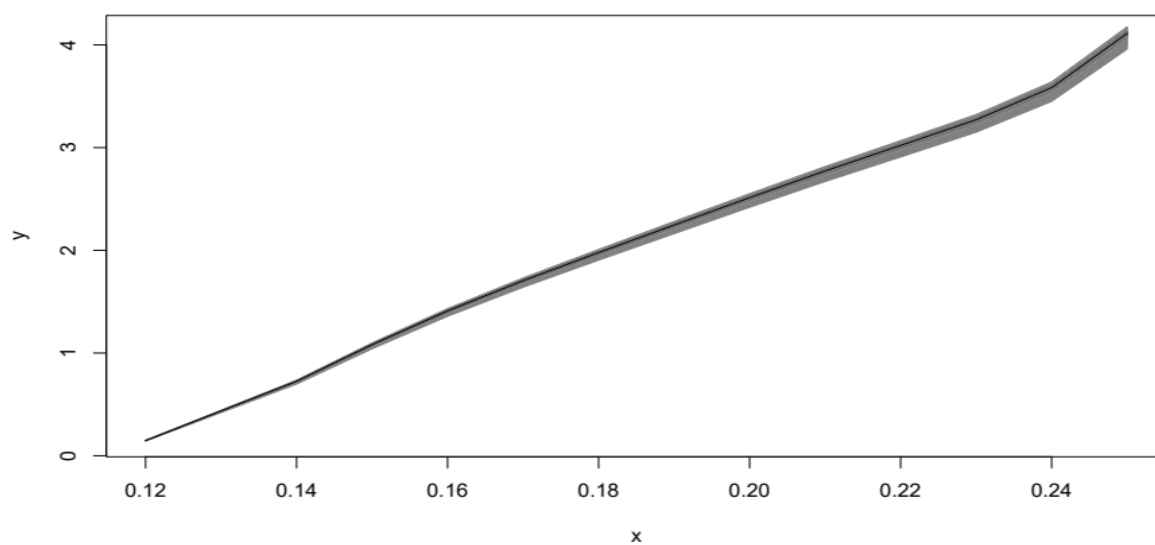
Meisjes

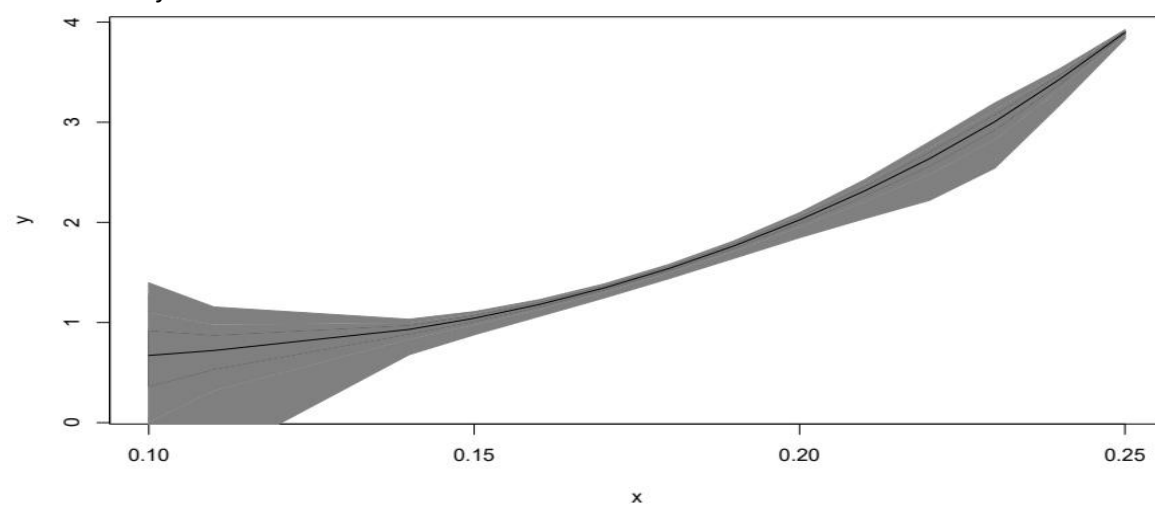
Totaal

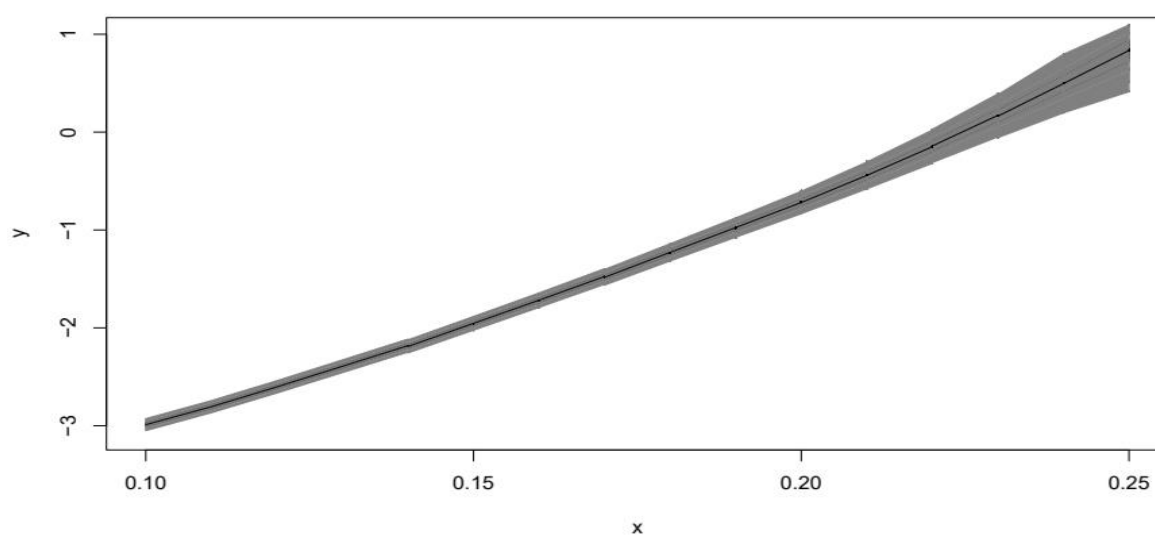
Tabel C.11.4 | MC Leerjaar 2 – Centielkrommen (MC-score = $x \cdot 100$) naar geslacht en totale steekproef
Jongens

Meisjes

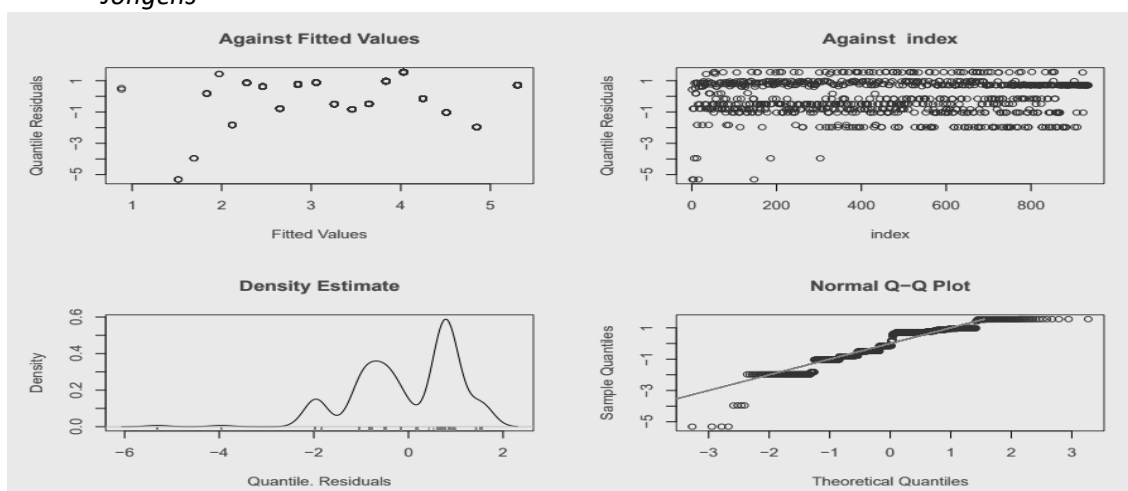

Totaal

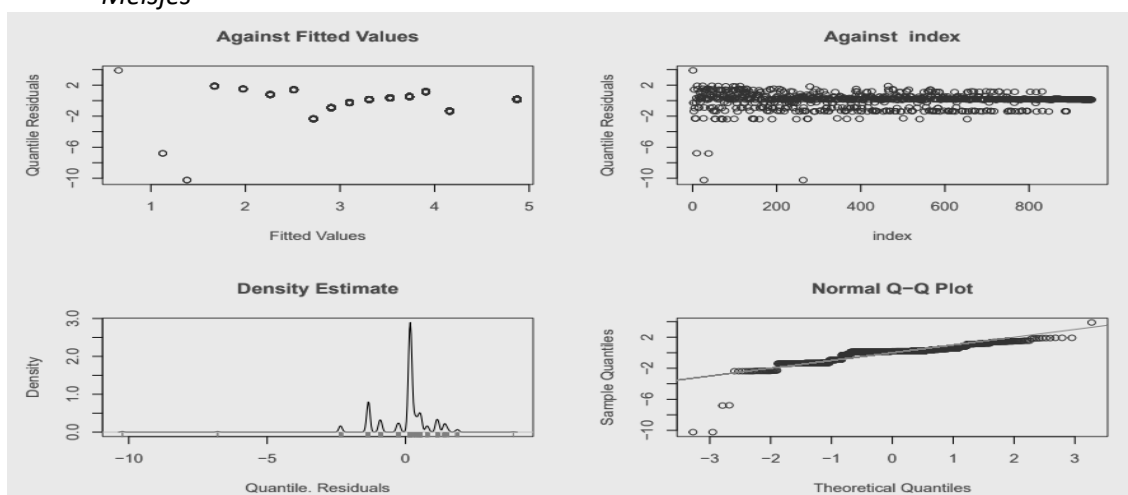

Tabellen C.12: Modelplots, wormplots, cumulatieve distributiefuncties (CDF) en centielkrommen – Kindbegrip LK - MC – Middenbouw

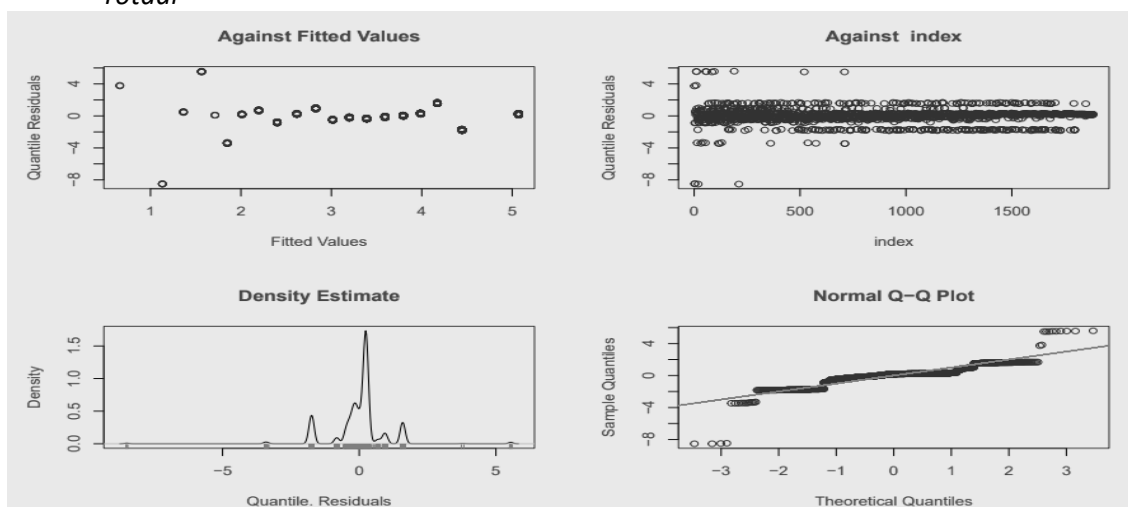
Tabel C.12.1 | MC Middenbouw – Modelplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

Meisjes

Totaal

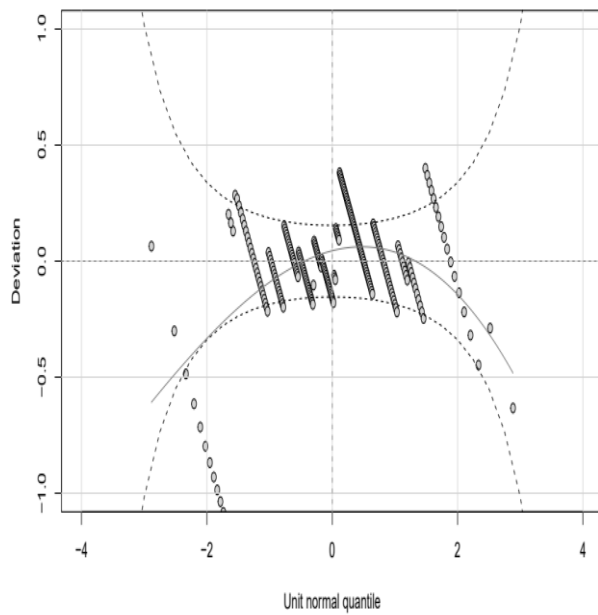

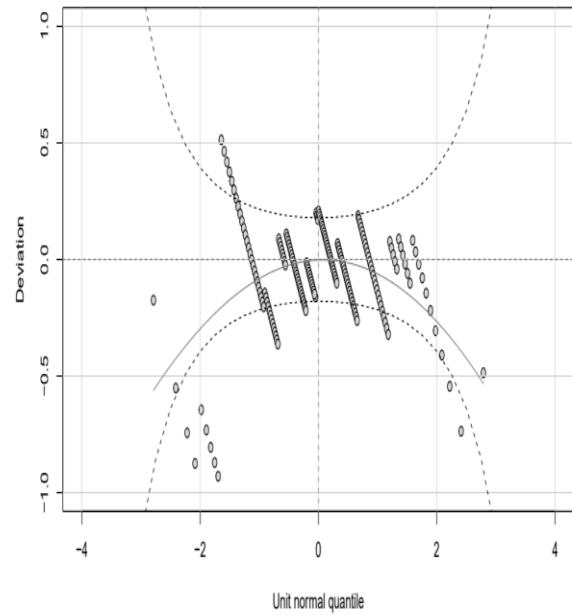
Tabel C.12.2.1 | MC Middenbouw – Wormplots (1) jongens per leerjaar

Jongens

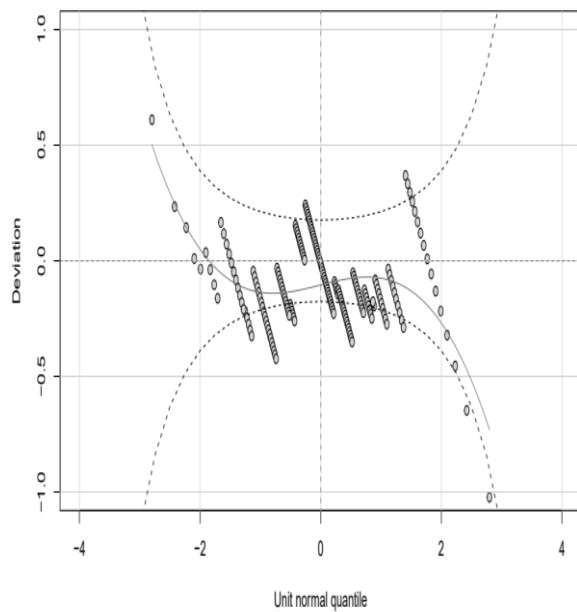
Leerjaar 3

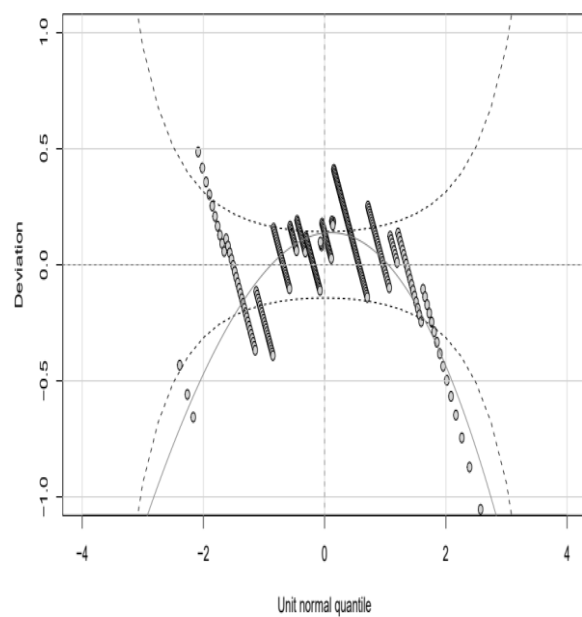
Leerjaar 4

Leerjaar 5

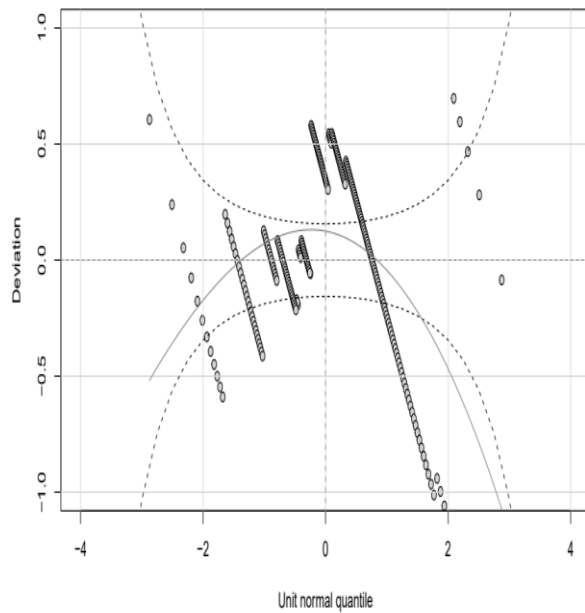
Leerjaar 6

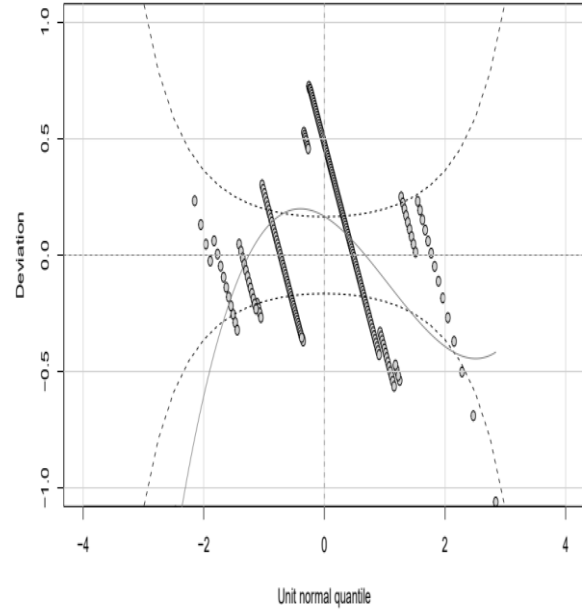
Tabel C.12.2.2 | MC Middenbouw – Wormplots (2) meisjes per leerjaar

Meisjes

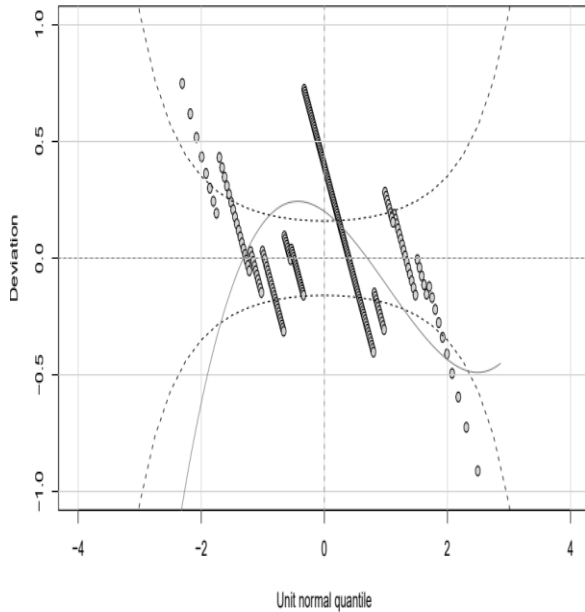
Leerjaar 3

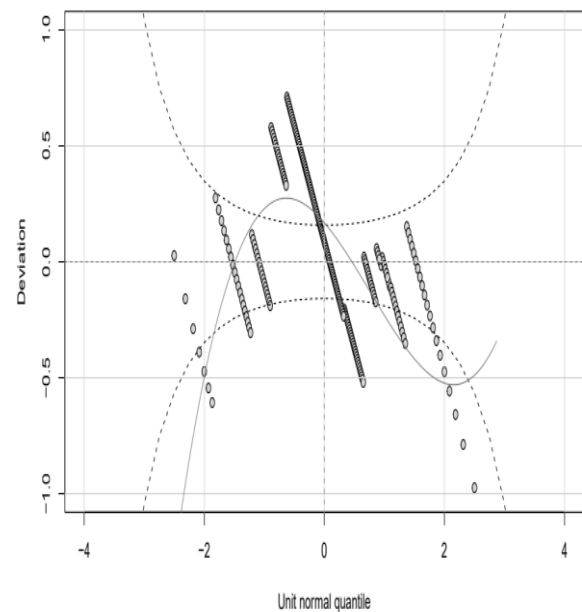
Leerjaar 4

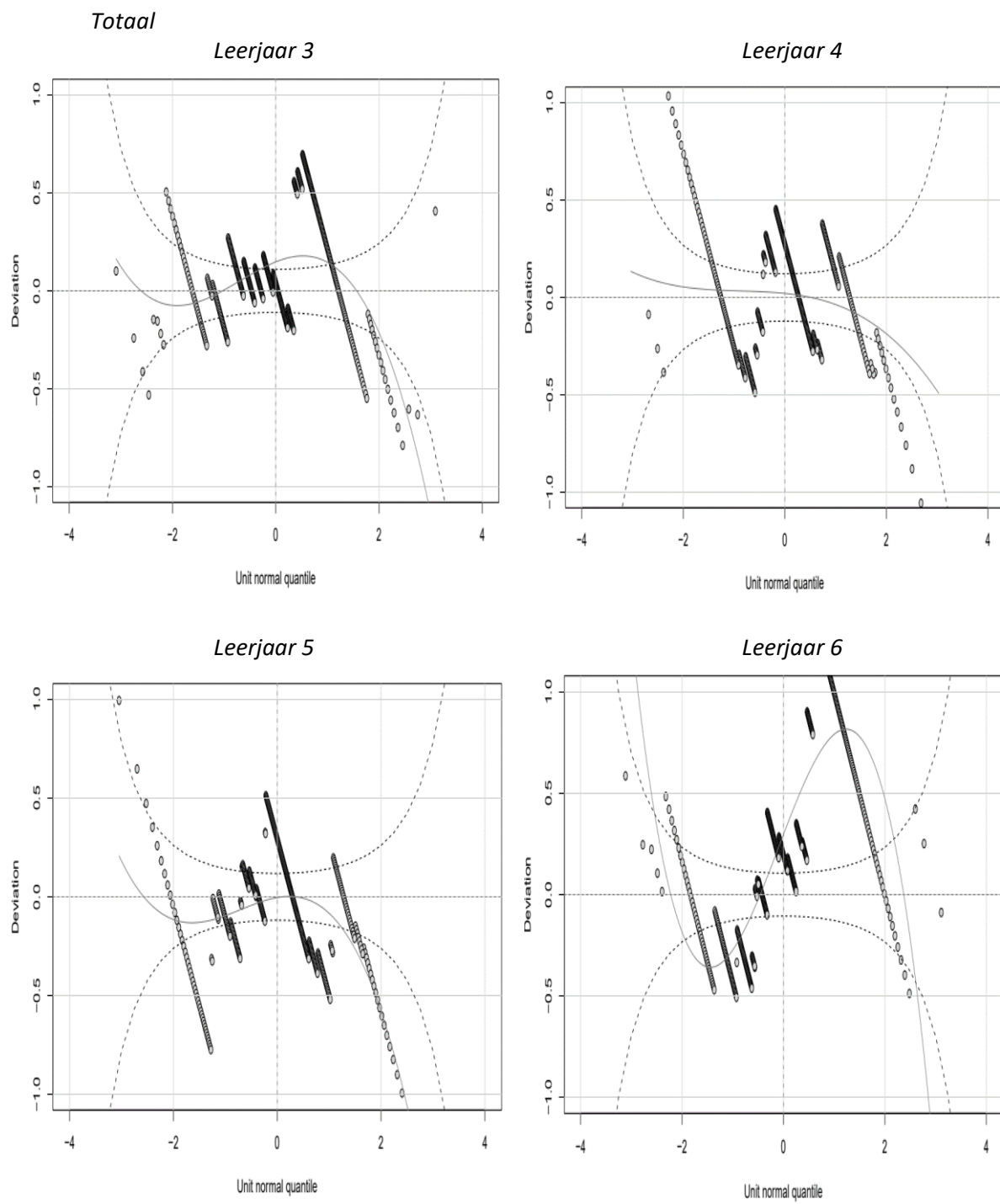
Leerjaar 5

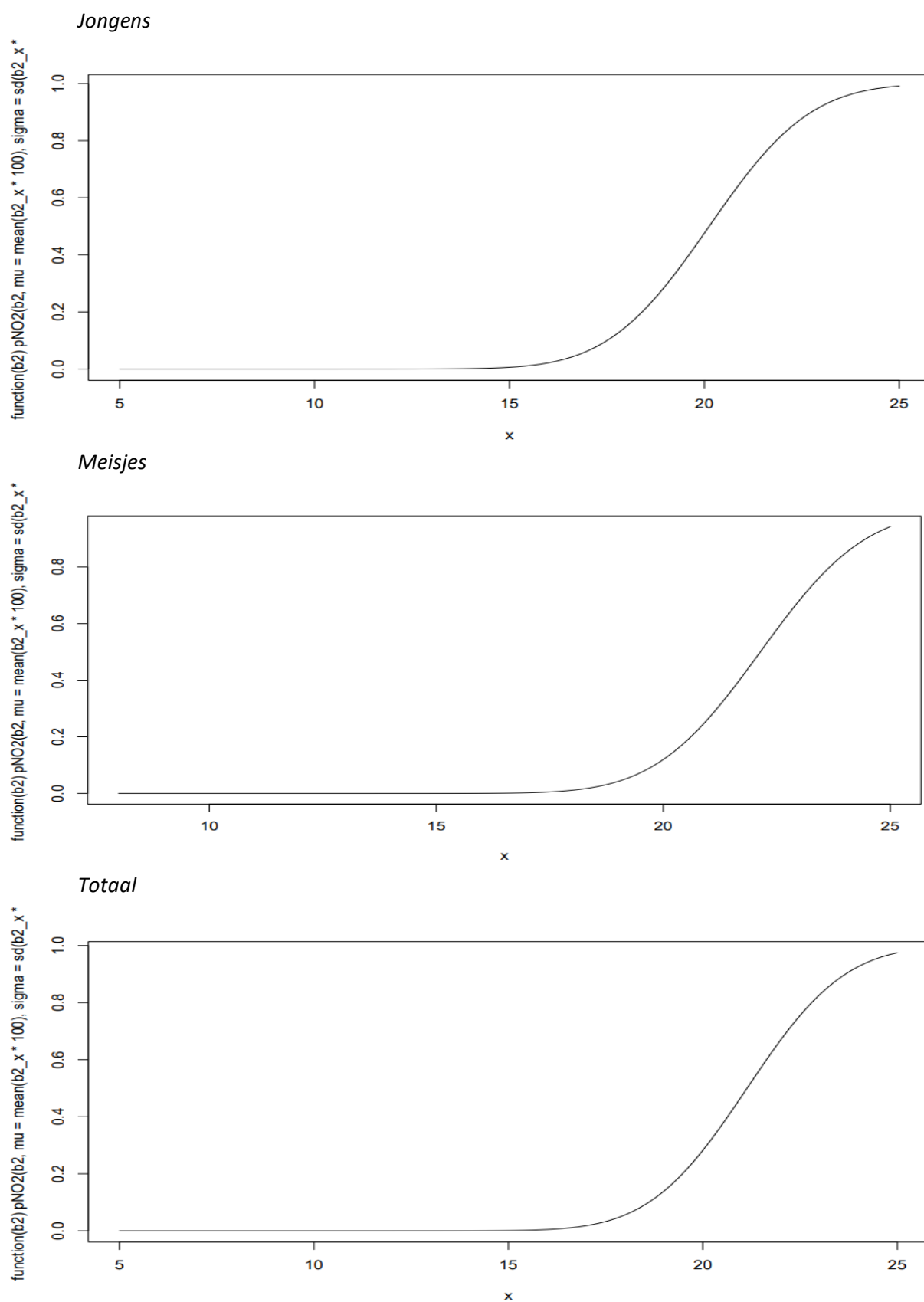
Leerjaar 6

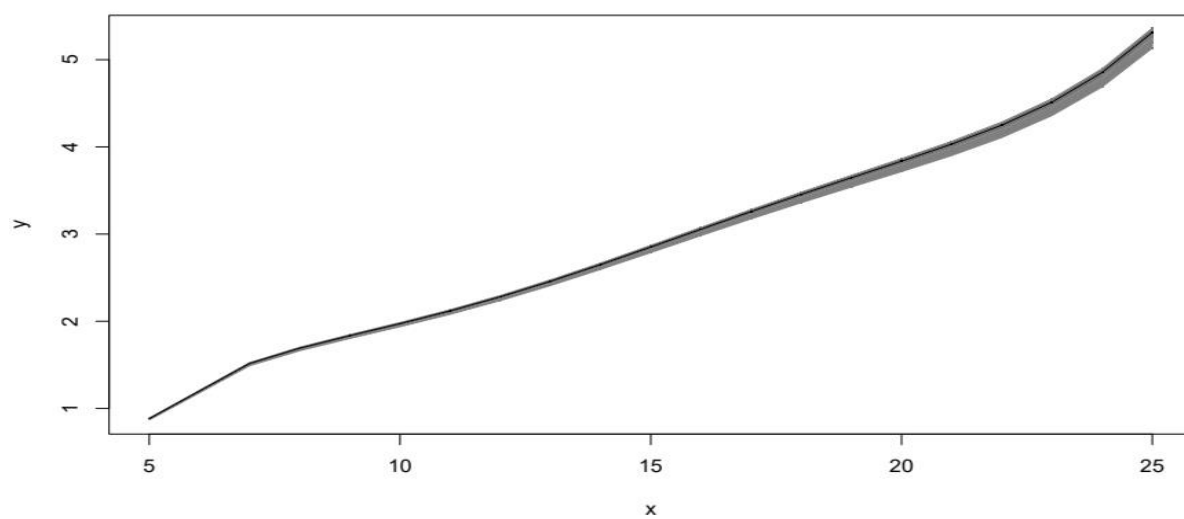
Tabel C.12.2.3 | MC Middenbouw – Wormplots (3) totale steekproef per leerjaar

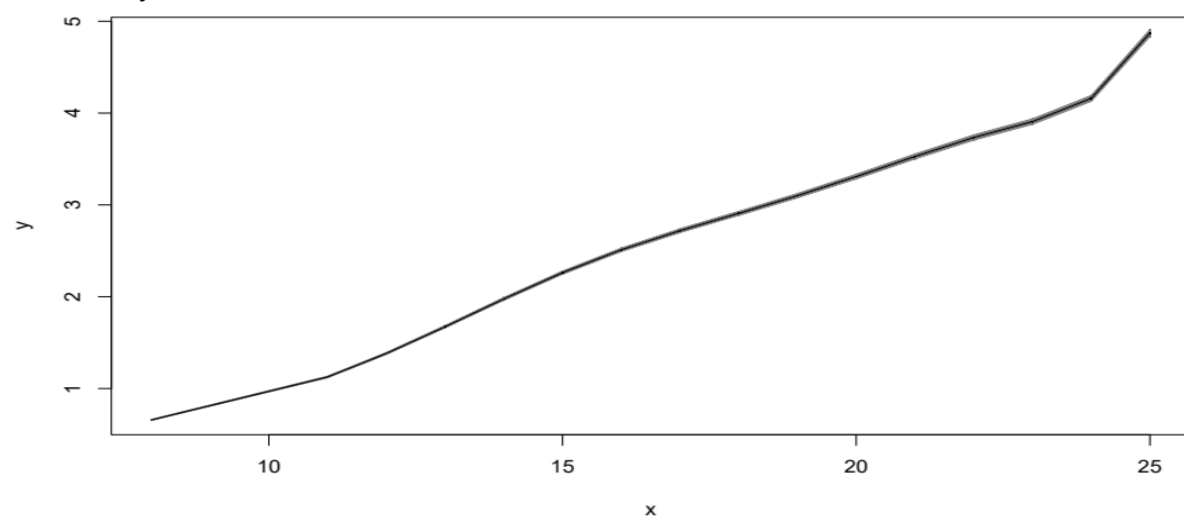
Tabel C.12.3 | MC Middenbouw – Cumulatieve distributiefuncties (CDF) naar geslacht en totale steekproef

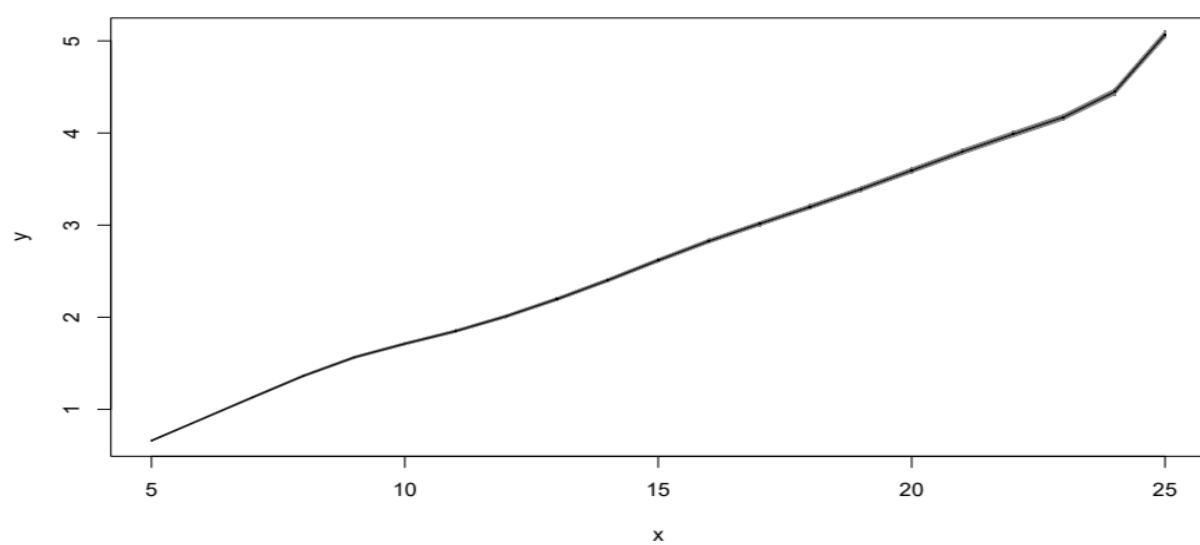
Tabel C.12.4 | MC Middenbouw – Centielkrommen (MC-score = $x \cdot 100$) naar geslacht en totale steekproef
Jongens

Meisjes

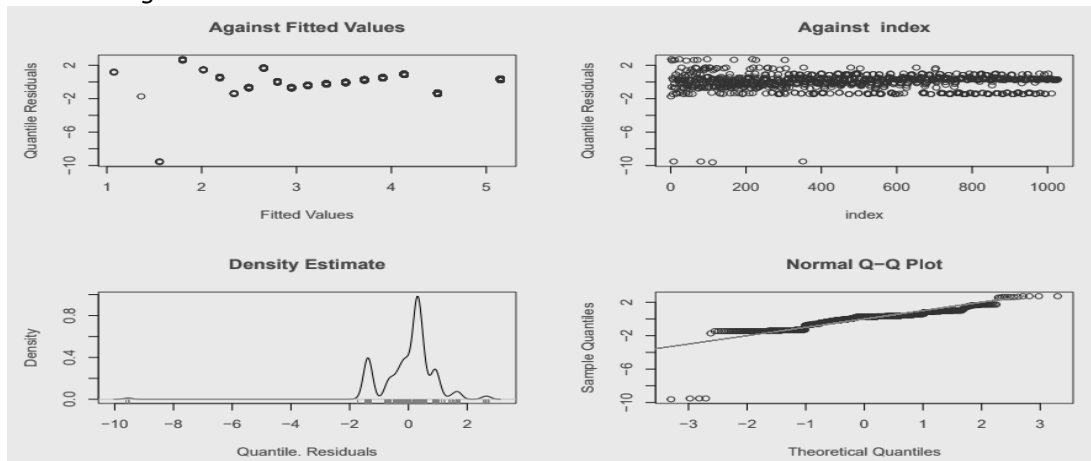

Totaal

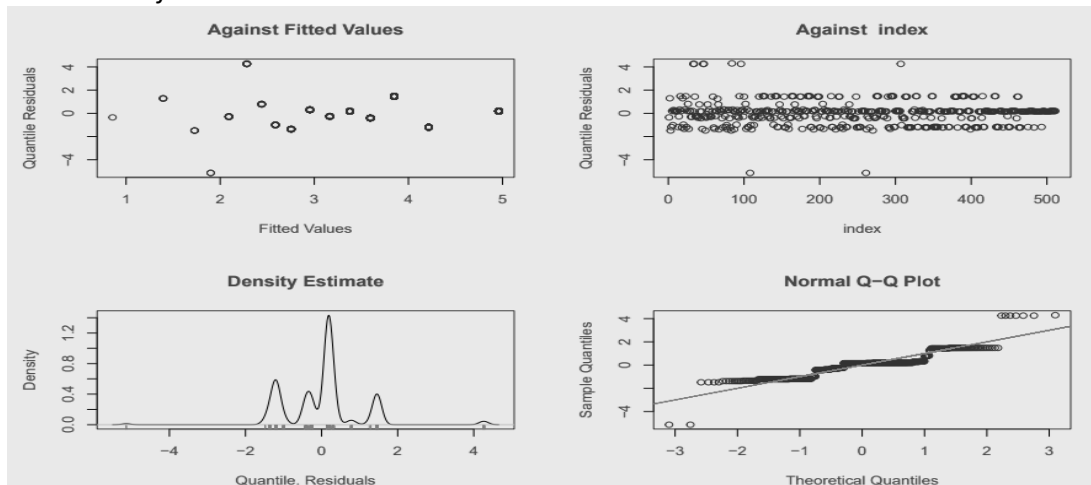

Tabellen C.13: Modelplots, wormplots, cumulatieve distributiefuncties (CDF) en centielkrommen – Kindbegrip LK - MC – Bovenbouw

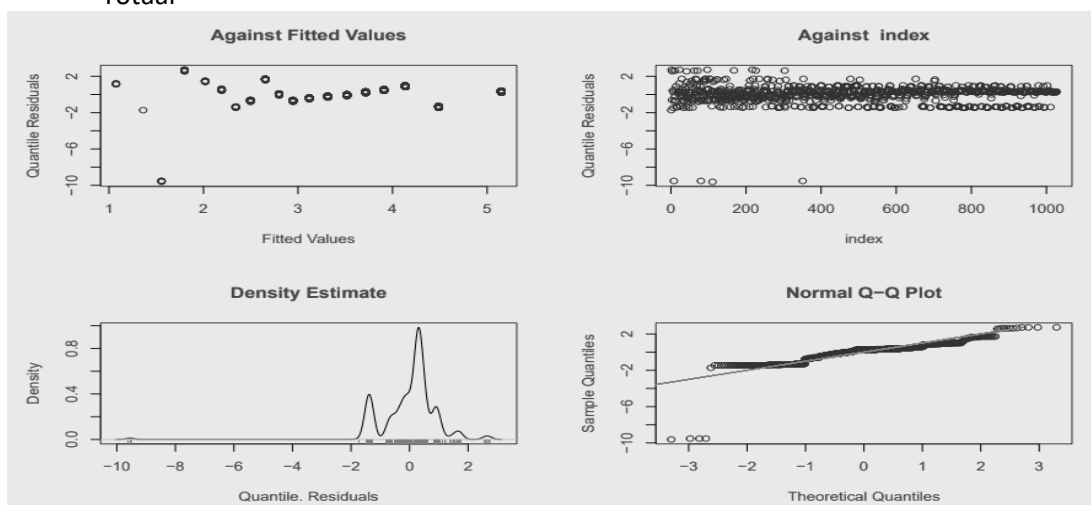
Tabel C.13.1 | MC Bovenbouw – Modelplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

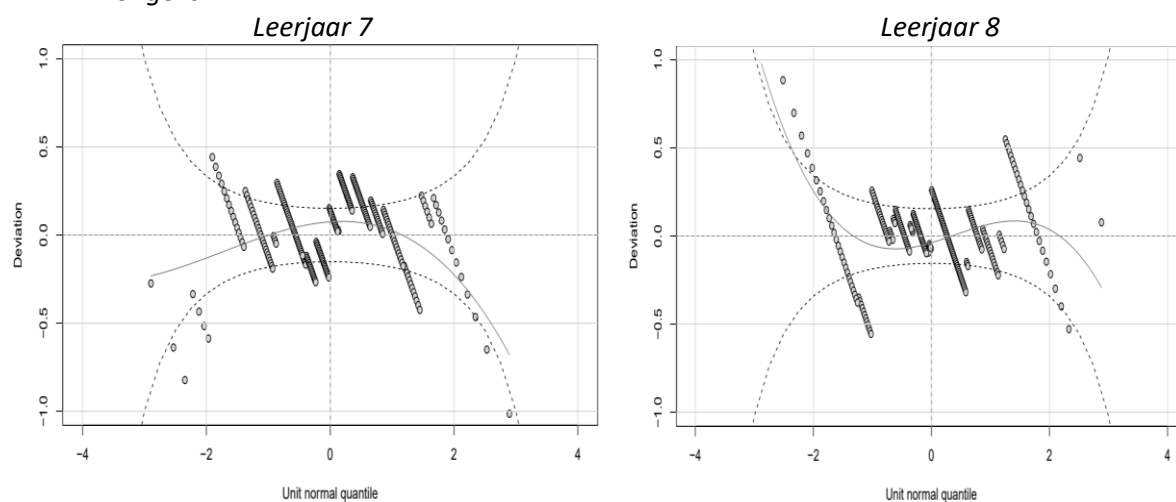
Meisjes

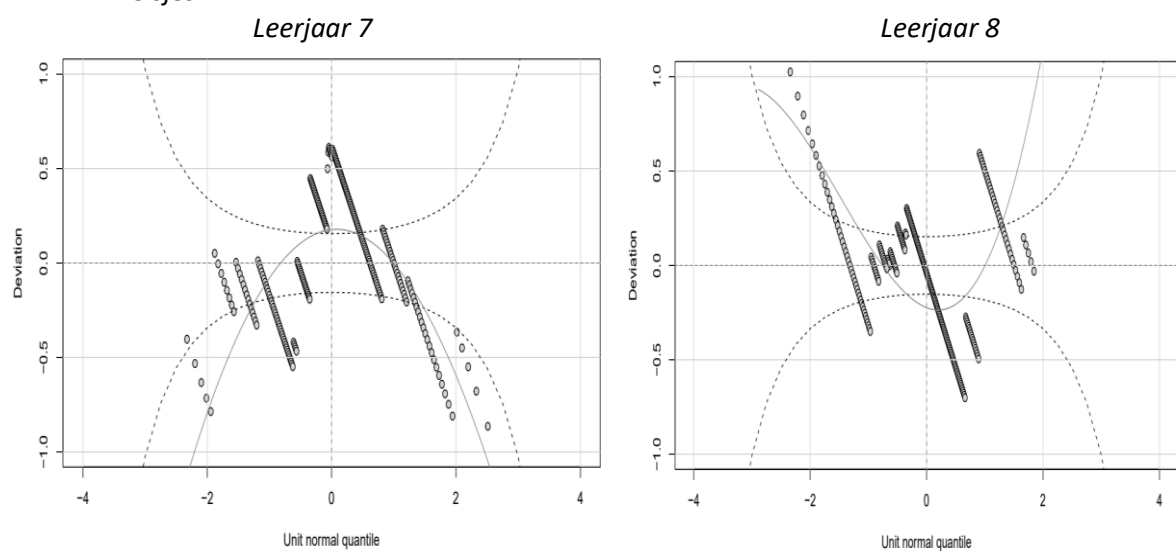
Totaal

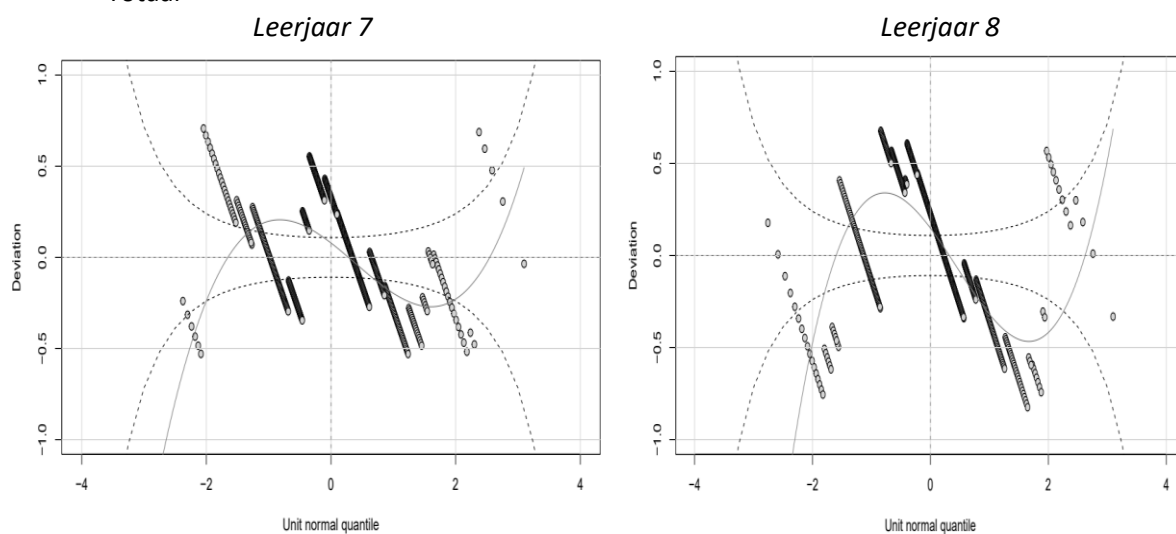
Tabel C.13.2 | MC Bovenbouw – Wormplots naar geslacht en totale steekproef per leerjaar
Jongens

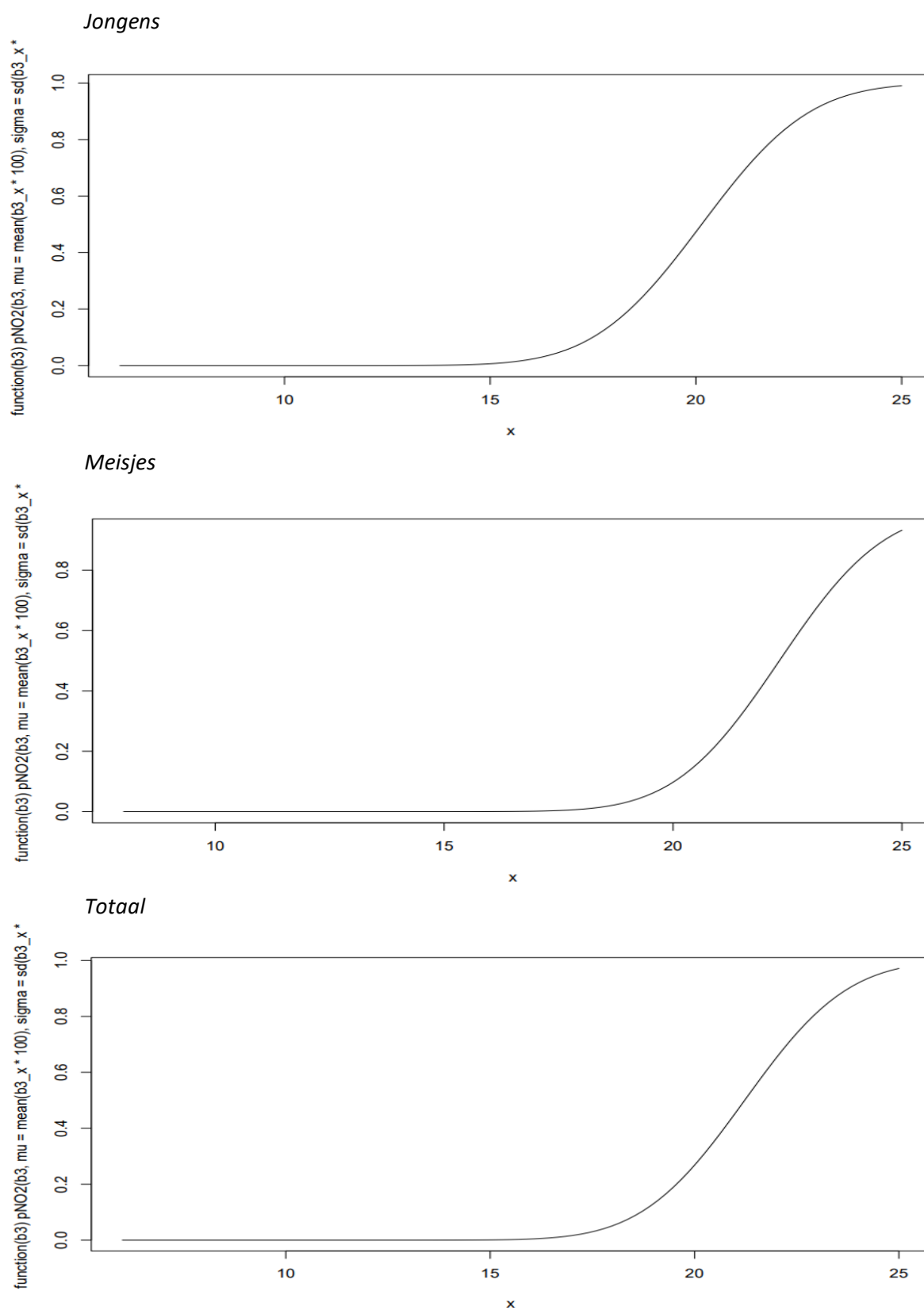
Meisjes

Totaal

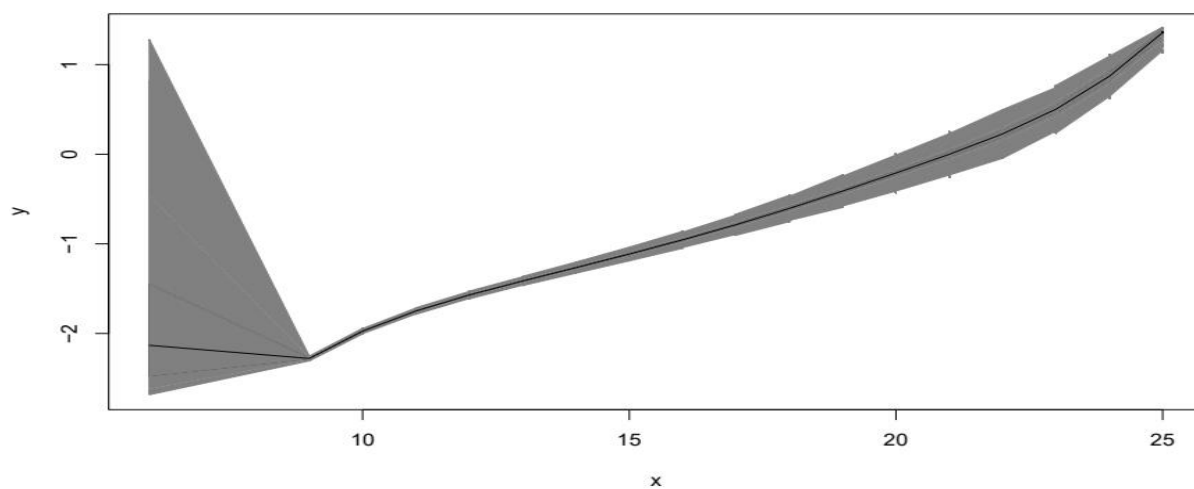

Tabel C.13.3 | MC Bovenbouw – Cumulatieve distributiefuncties (CDF) naar geslacht en totale steekproef

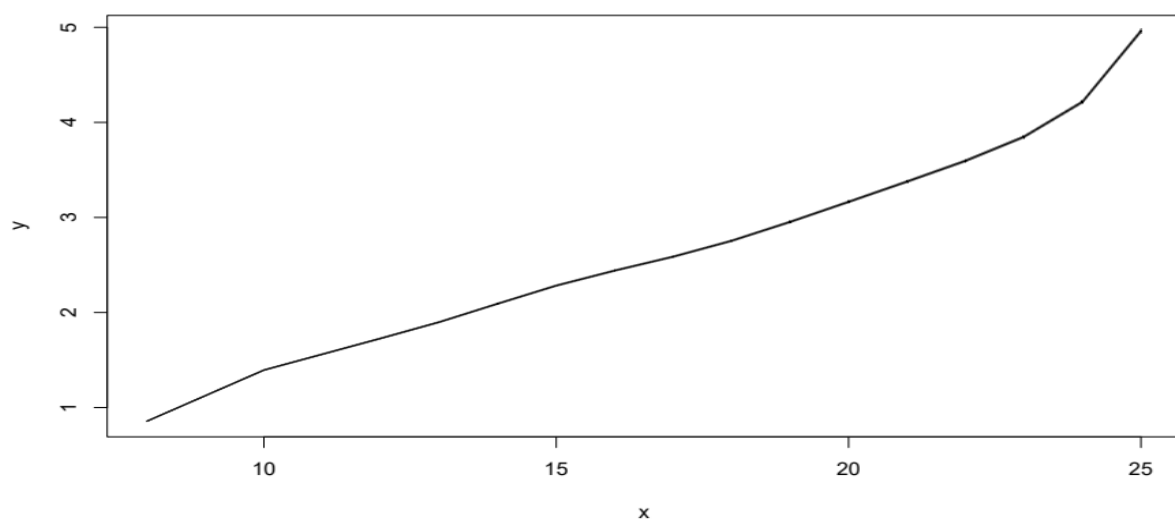

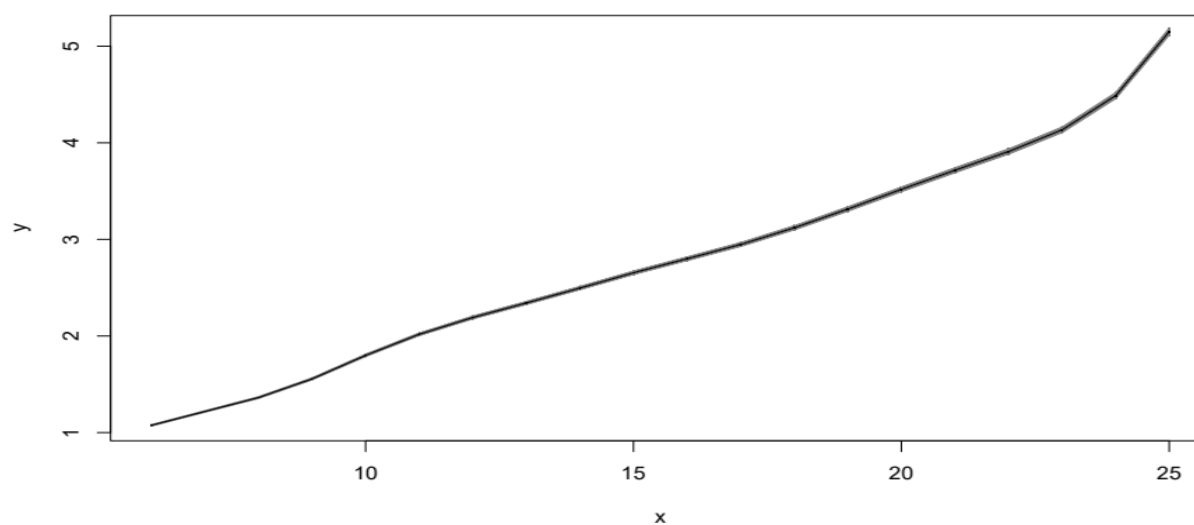
Tabel C.13.4 | MC Bovenbouw – Centielkrommen (MC-score = $x \cdot 100$) naar geslacht en totale steekproef
Jongens

Meisjes

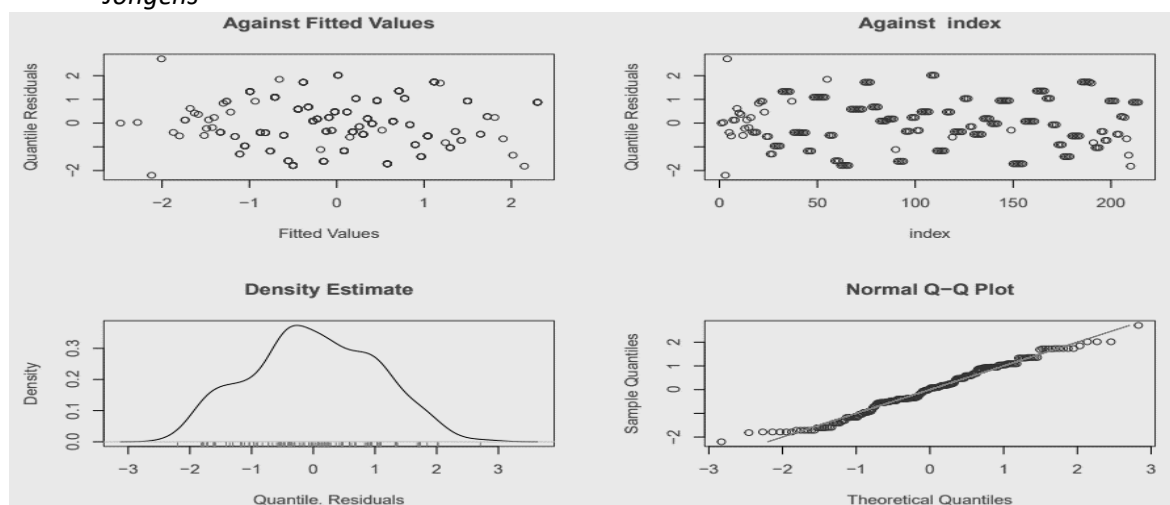

Totaal

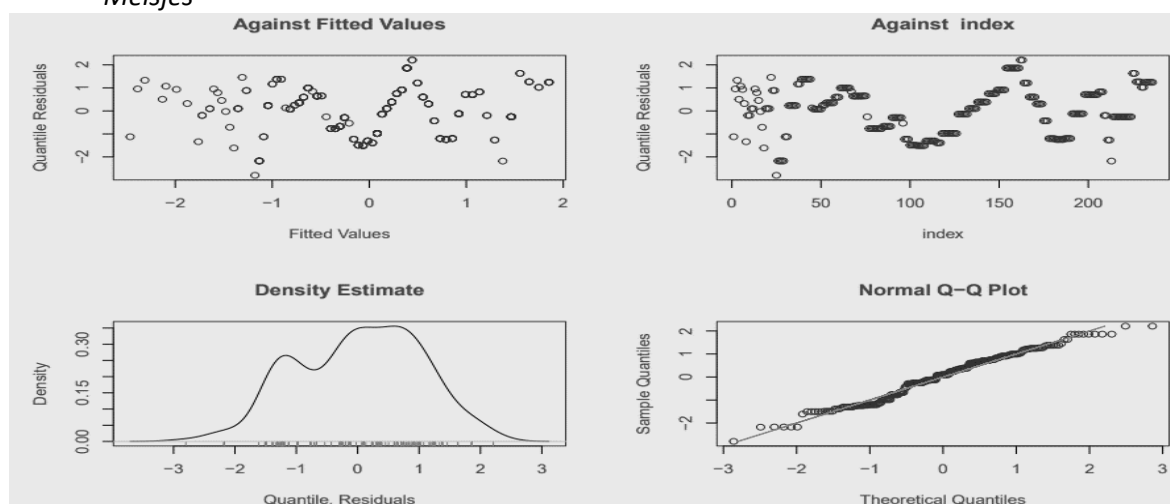

Tabellen C.14: Modelplots, wormplots, cumulatieve distributiefuncties (CDF) en centielkrommen – Kindbegrip LK - ESMC (indexscore) – Leerjaar 1

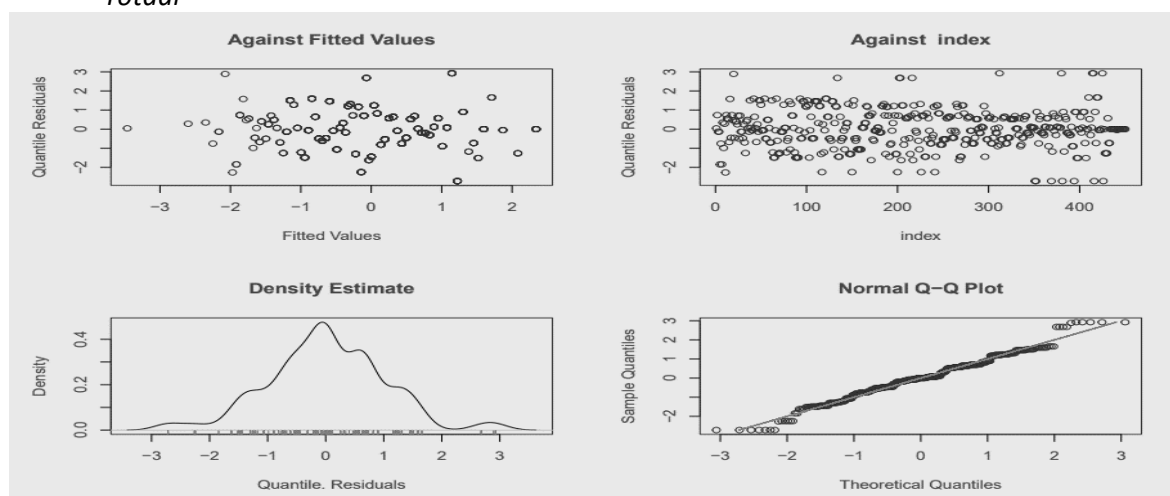
Tabel C.14.1 | ESMC Leerjaar 1 – Modelplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

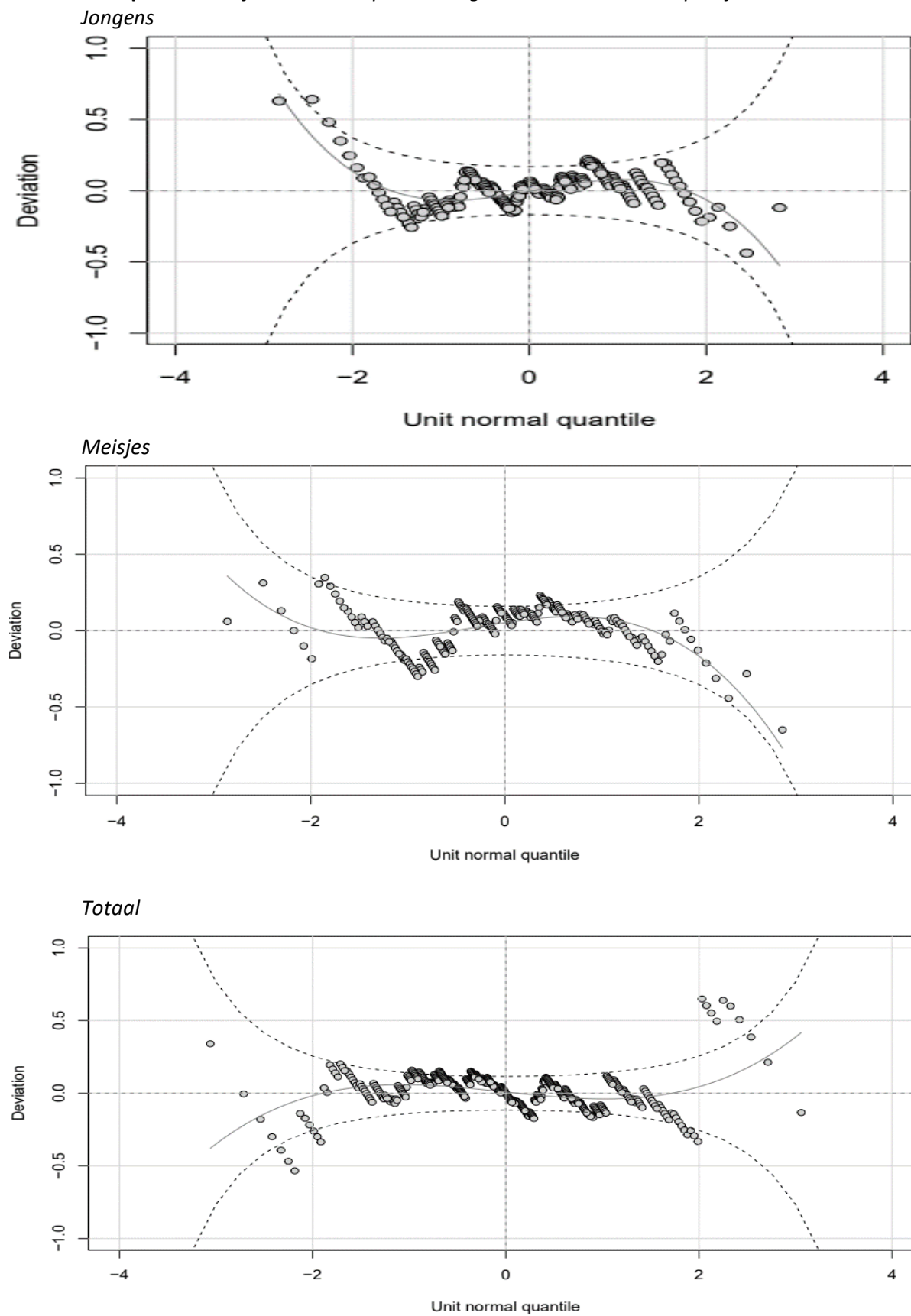
Meisjes

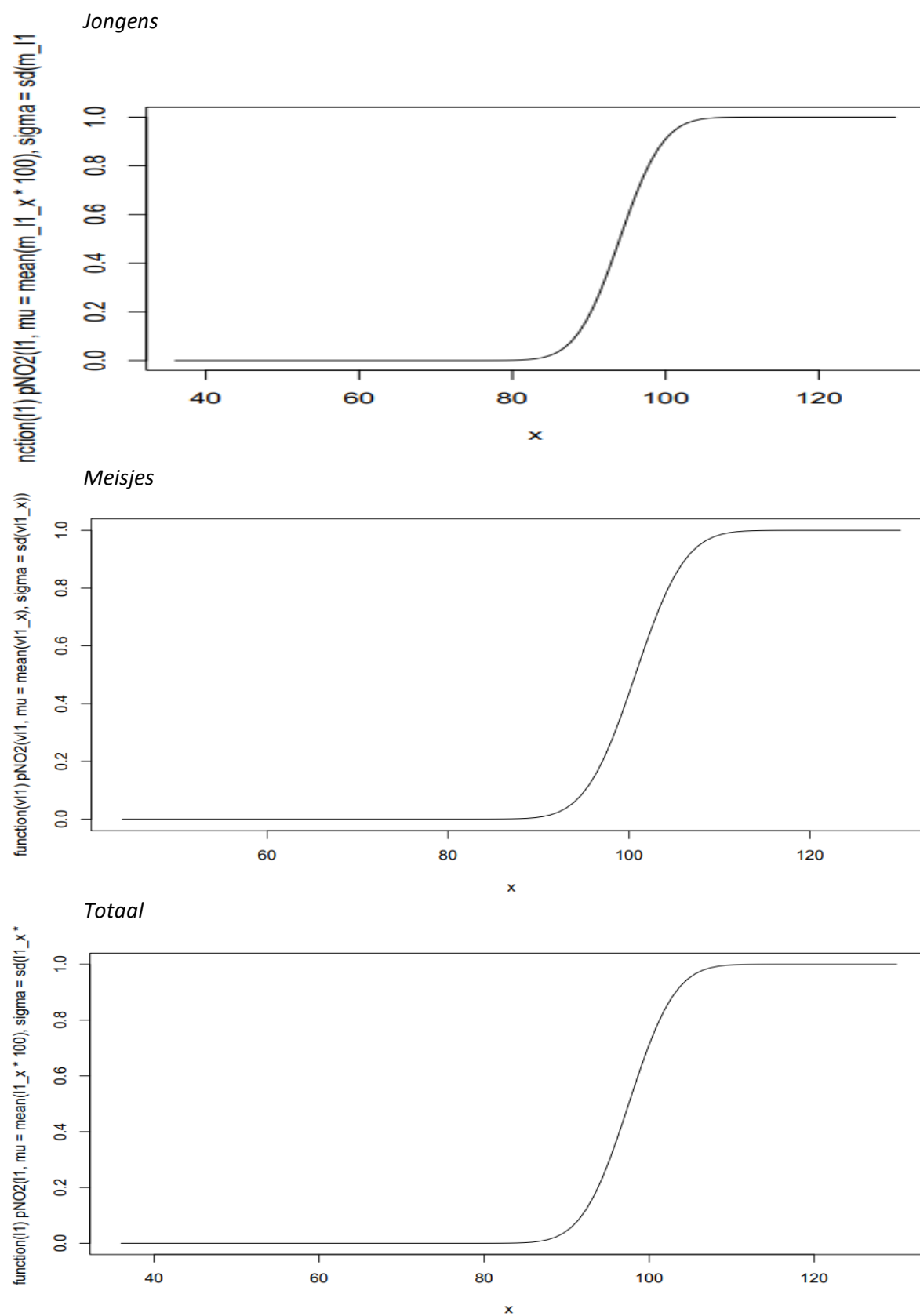
Totaal

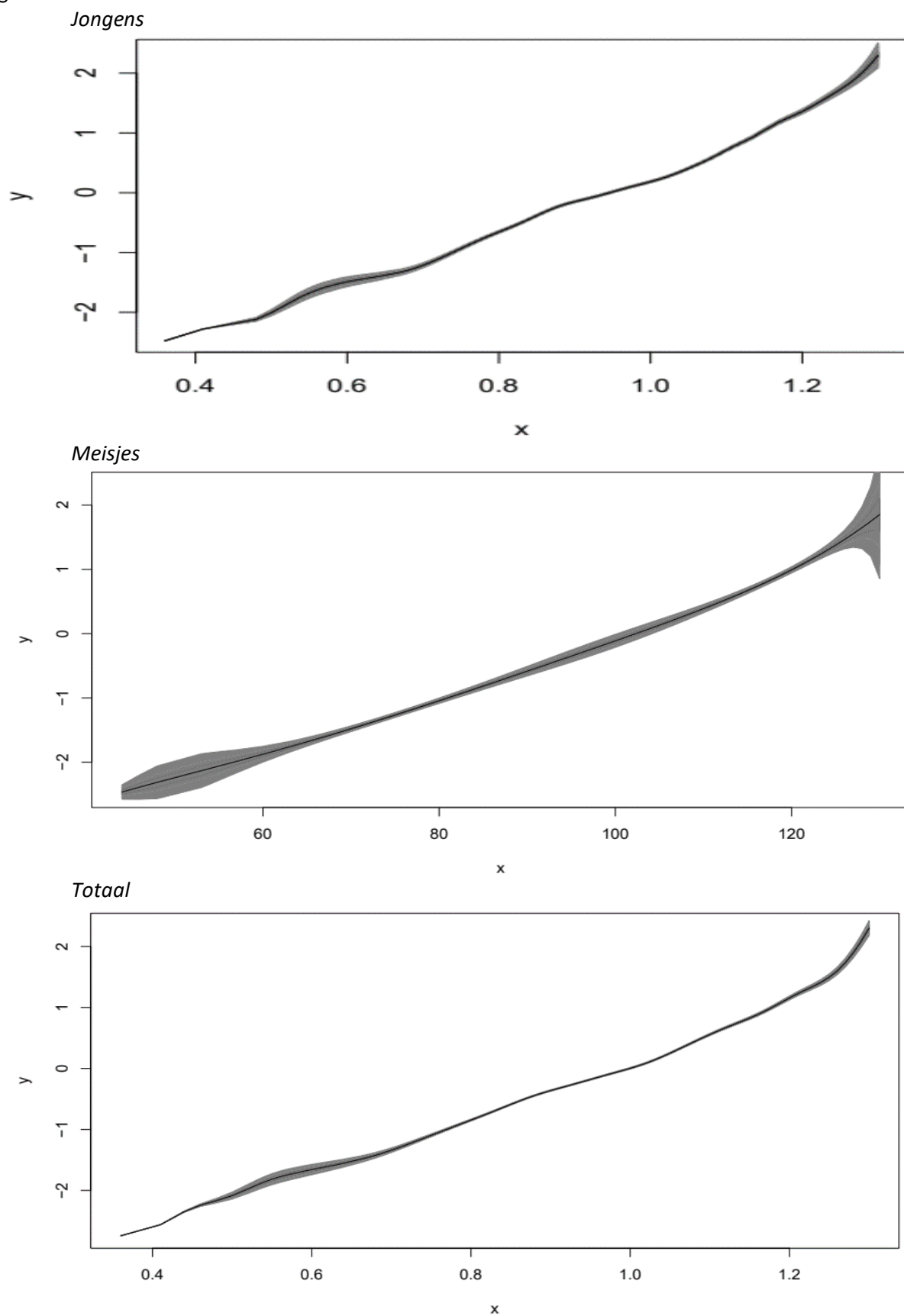
Tabel C.14.2 | ESMC Leerjaar 1 – Wormplots naar geslacht en totale steekproef

Tabel C.14.3 | ESMC Leerjaar 1 – Cumulatieve distributiefuncties (CDF) totale steekproef en naar geslacht

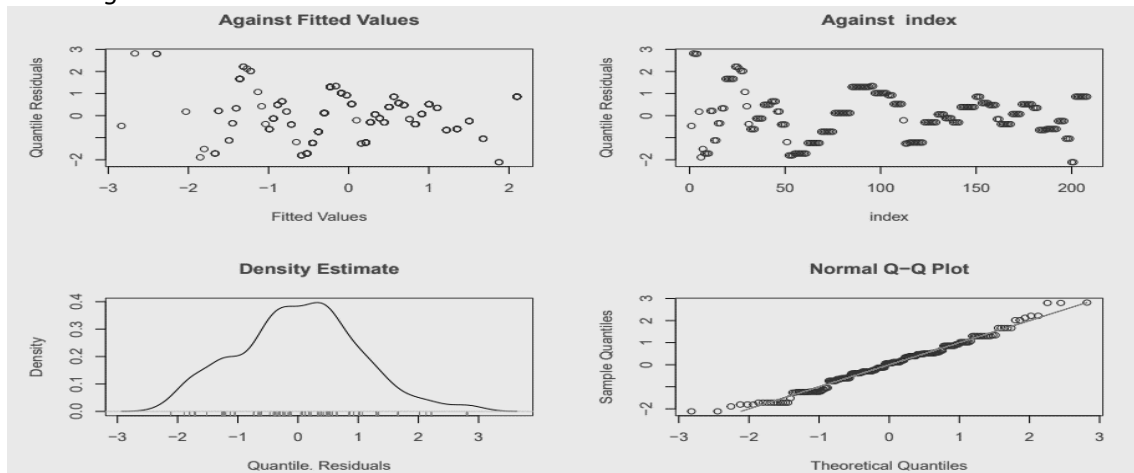

Tabel C.14.4 | ESMC Leerjaar 1 – Centielkrommen (EC-score = $x \cdot 100$) totale steekproef en naar geslacht

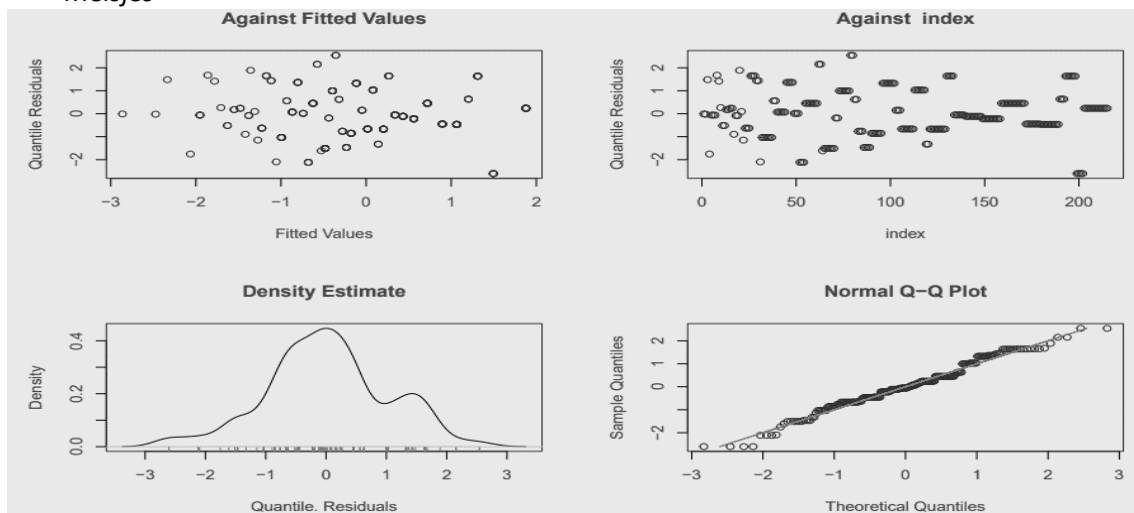

Tabellen C.15: Modelplots, wormplots, cumulatieve distributiefuncties (CDF) en centielkrommen – Kindbegrip LK - ESMC (indexscore) - Leerjaar 2

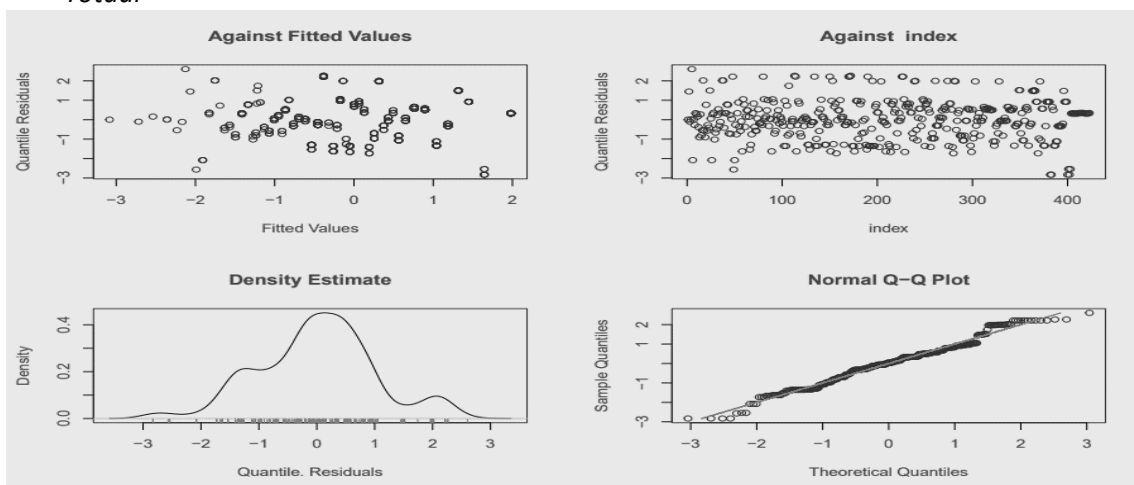
Tabel C.15.1 | ESMC Leerjaar 2 – Modelplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

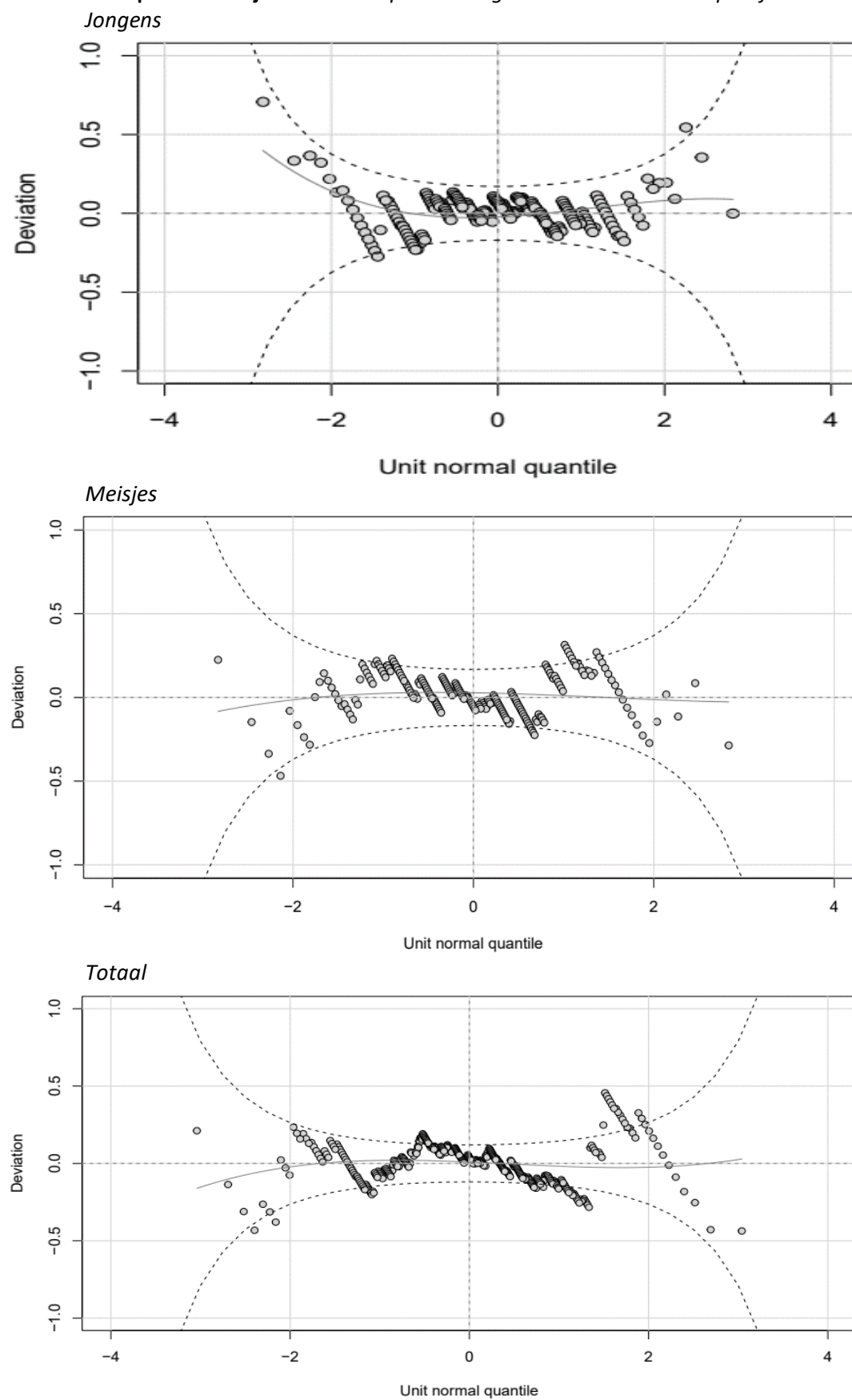
Meisjes

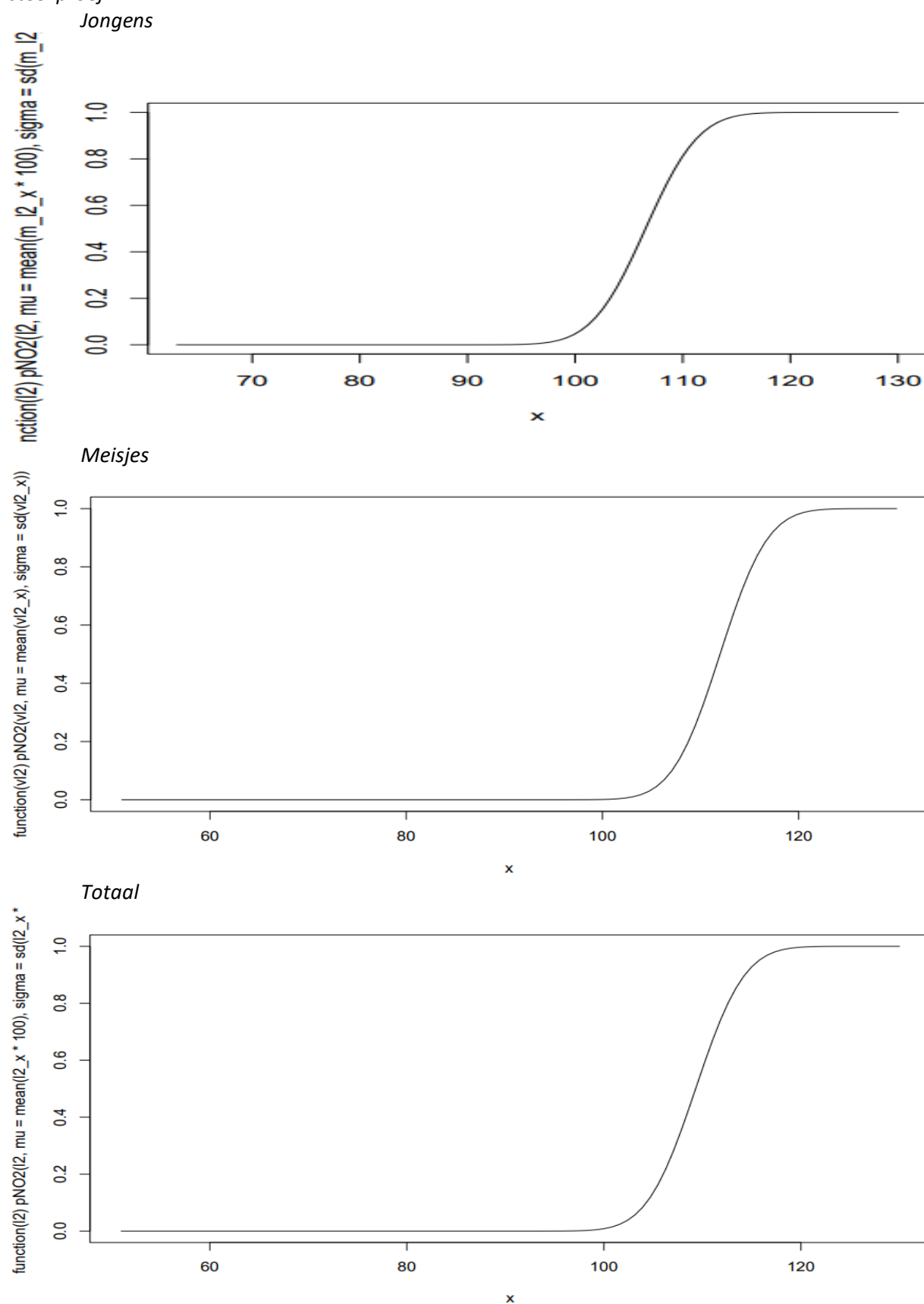
Totaal

Tabel C.15.2 | ESMC Leerjaar 2 – Wormplots naar geslacht en totale steekproef

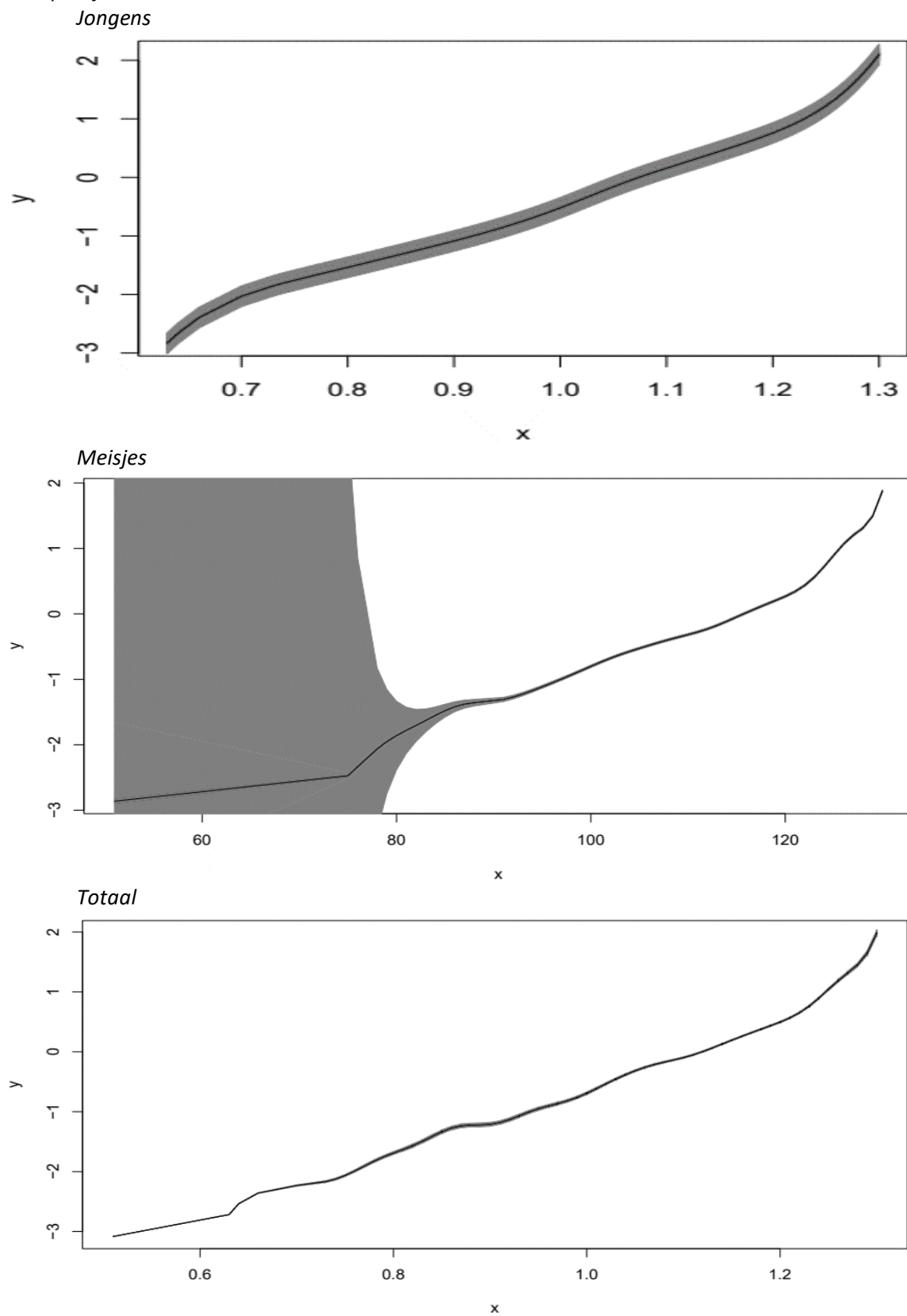

Tabel C.15.3 | EC Leerjaar 2 – Cumulatieve distributiefuncties (CDF) naar geslacht en totale steekproef

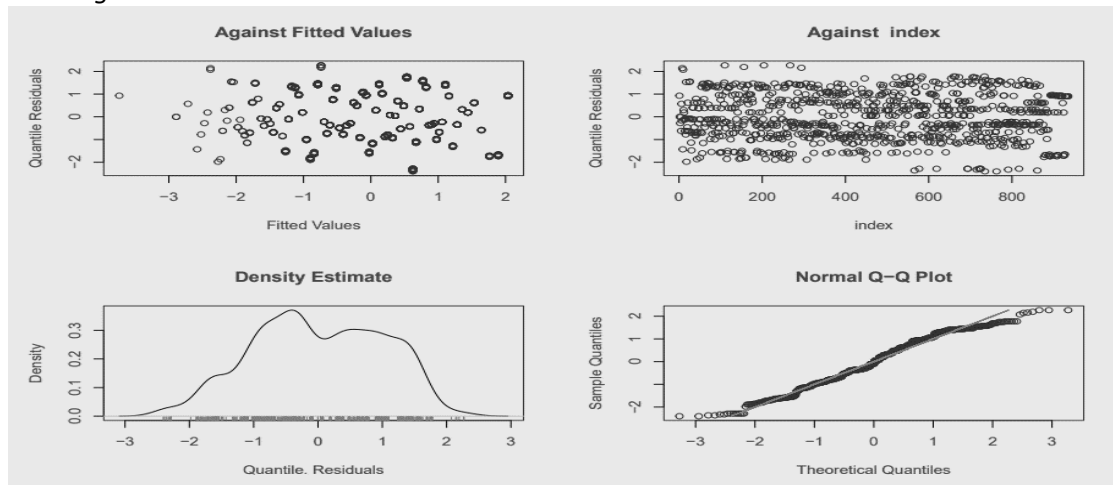

Tabel C.15.4 | ESMC Leerjaar 2 – Centielkrommen (ESMC-score = $x \cdot 100$) naar geslacht en totale steekproef

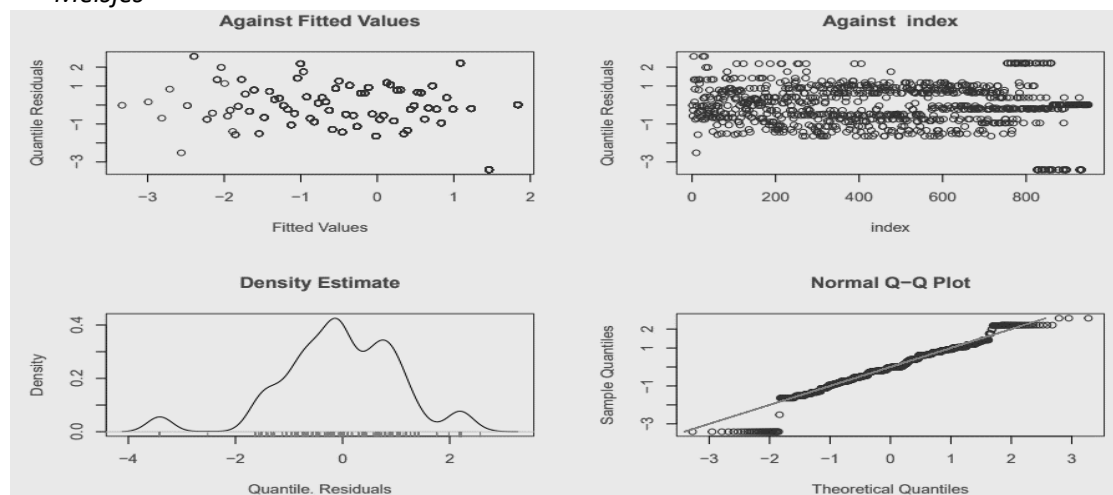

Tabellen C.16: Modelplots, wormplots, cumulatieve distributiefuncties (CDF) en centielkrommen – Kindbegrip LK - ESMC (indexscore) - Middenbouw

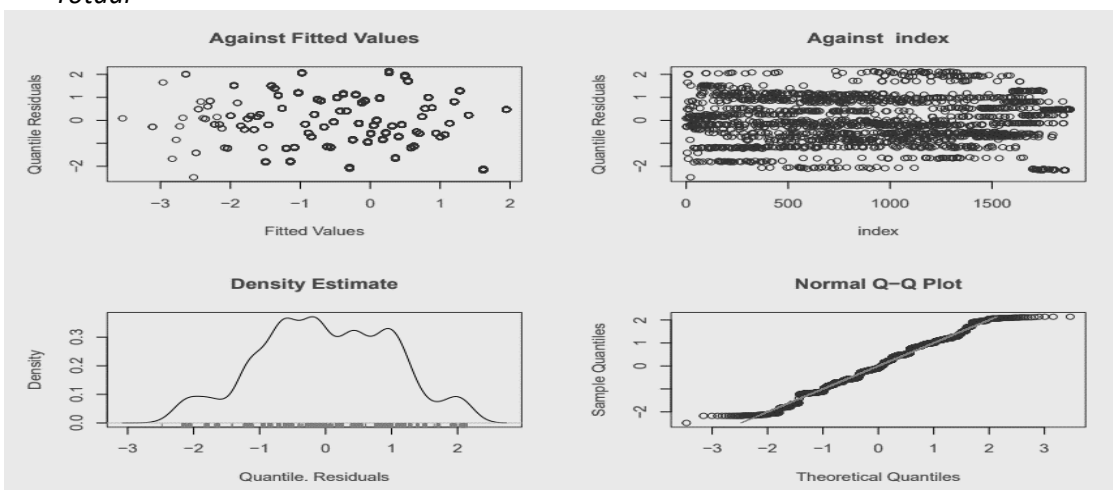
Tabel C.16.1 | ESMC Middenbouw – Modelplots naar geslacht en totale steekproef
Jongens

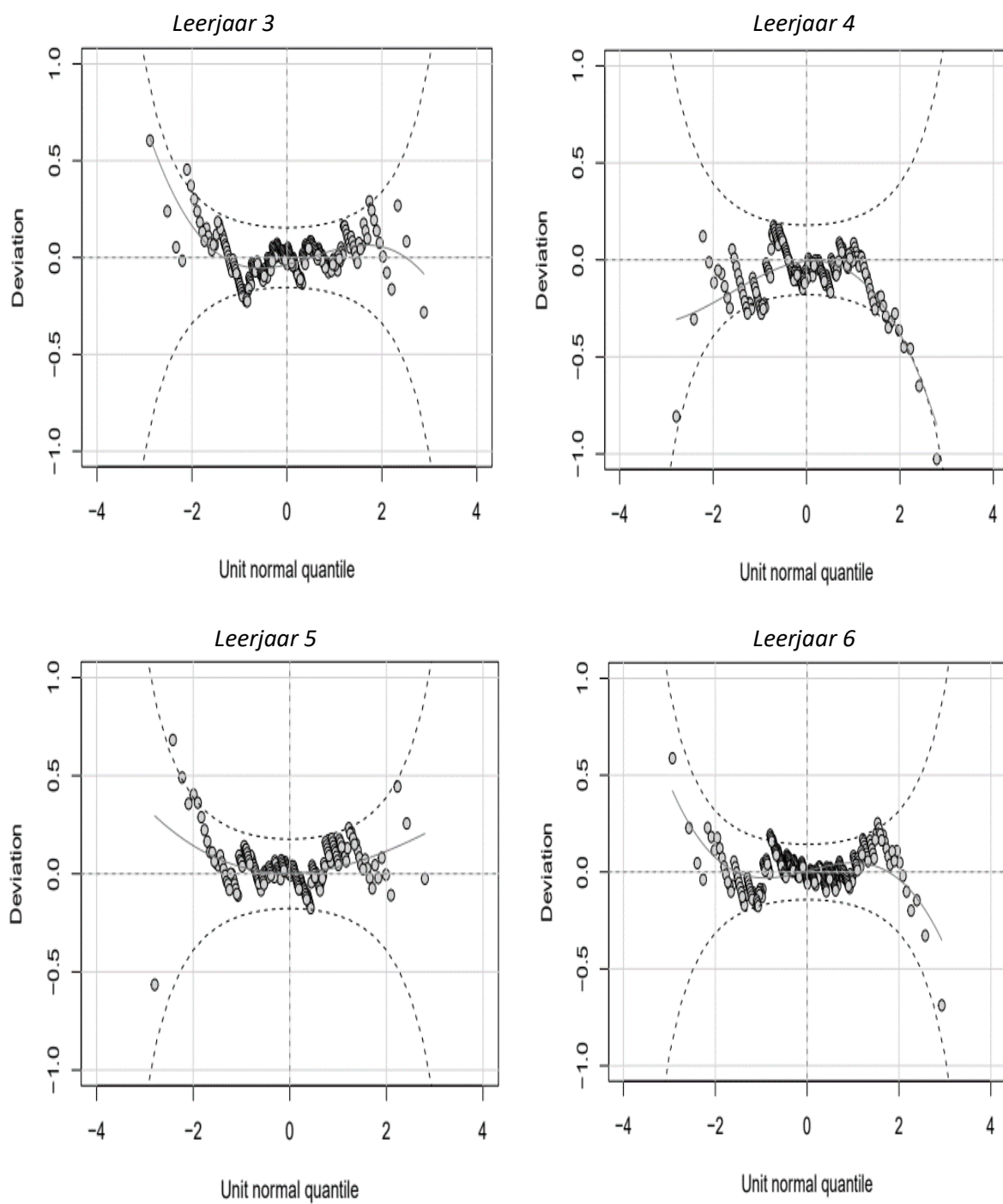
Meisjes

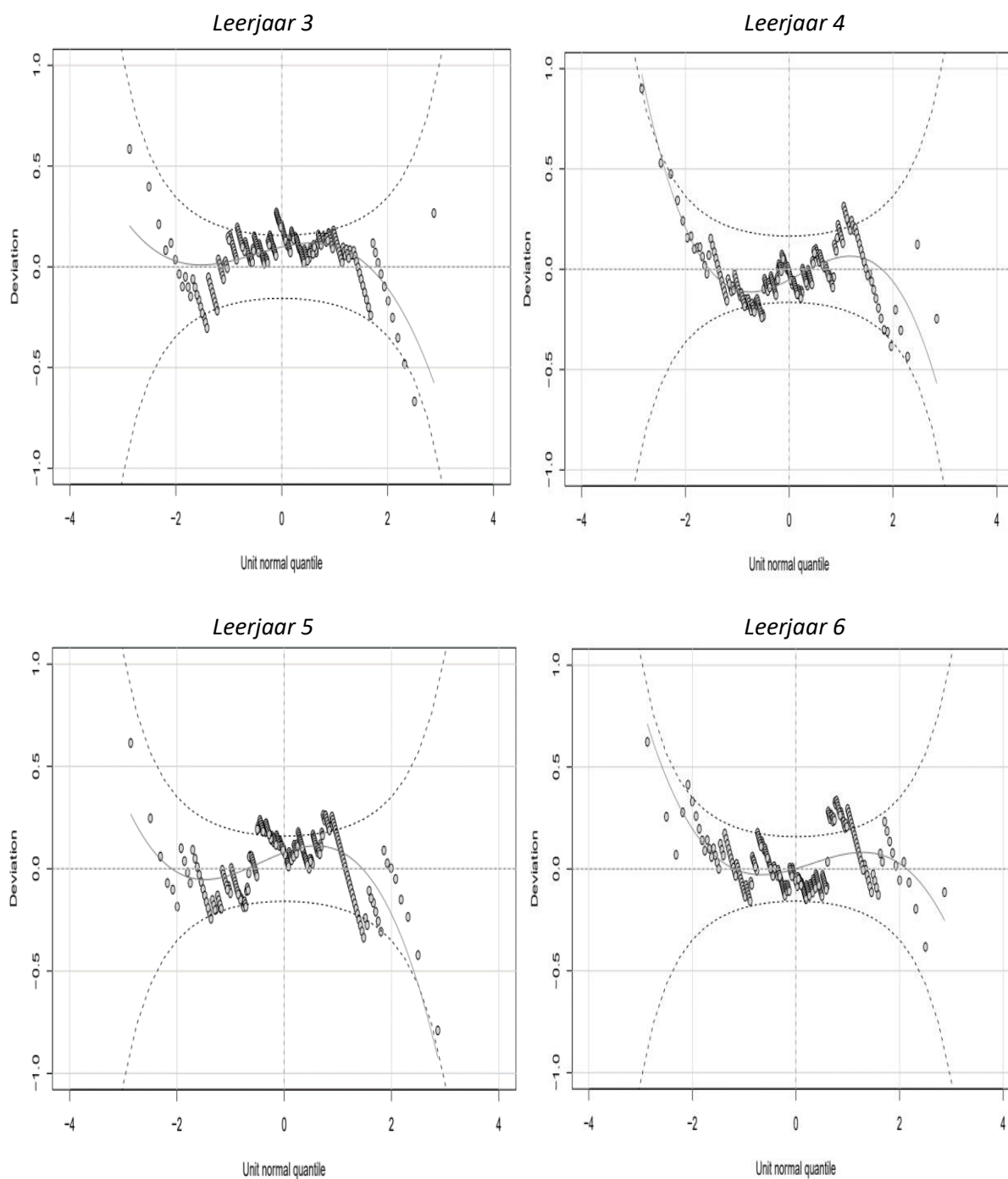
Totaal

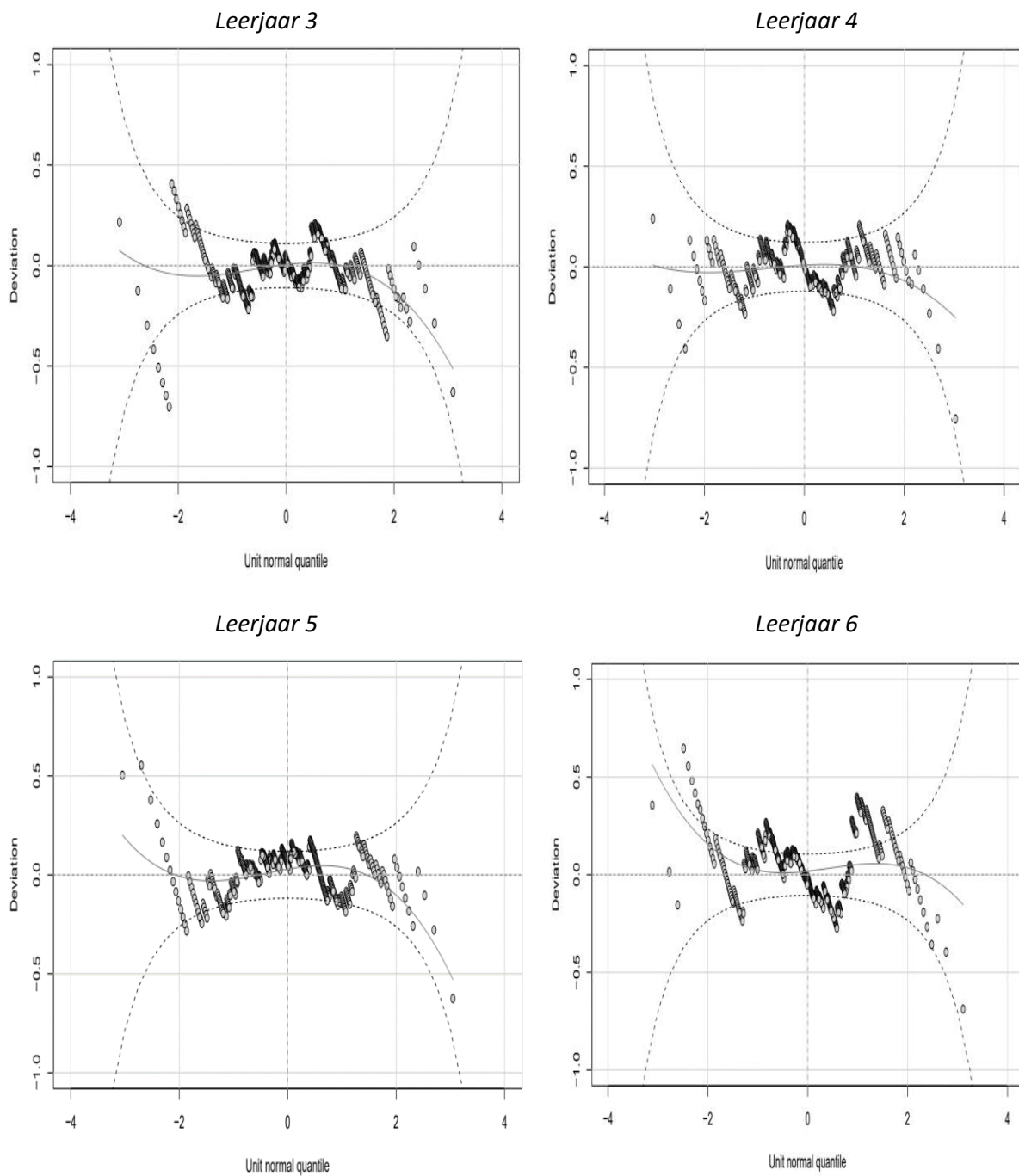
Tabel C.16.2.1 | ESMC Middenbouw – Wormplots (1) jongens per leerjaar
Jongens

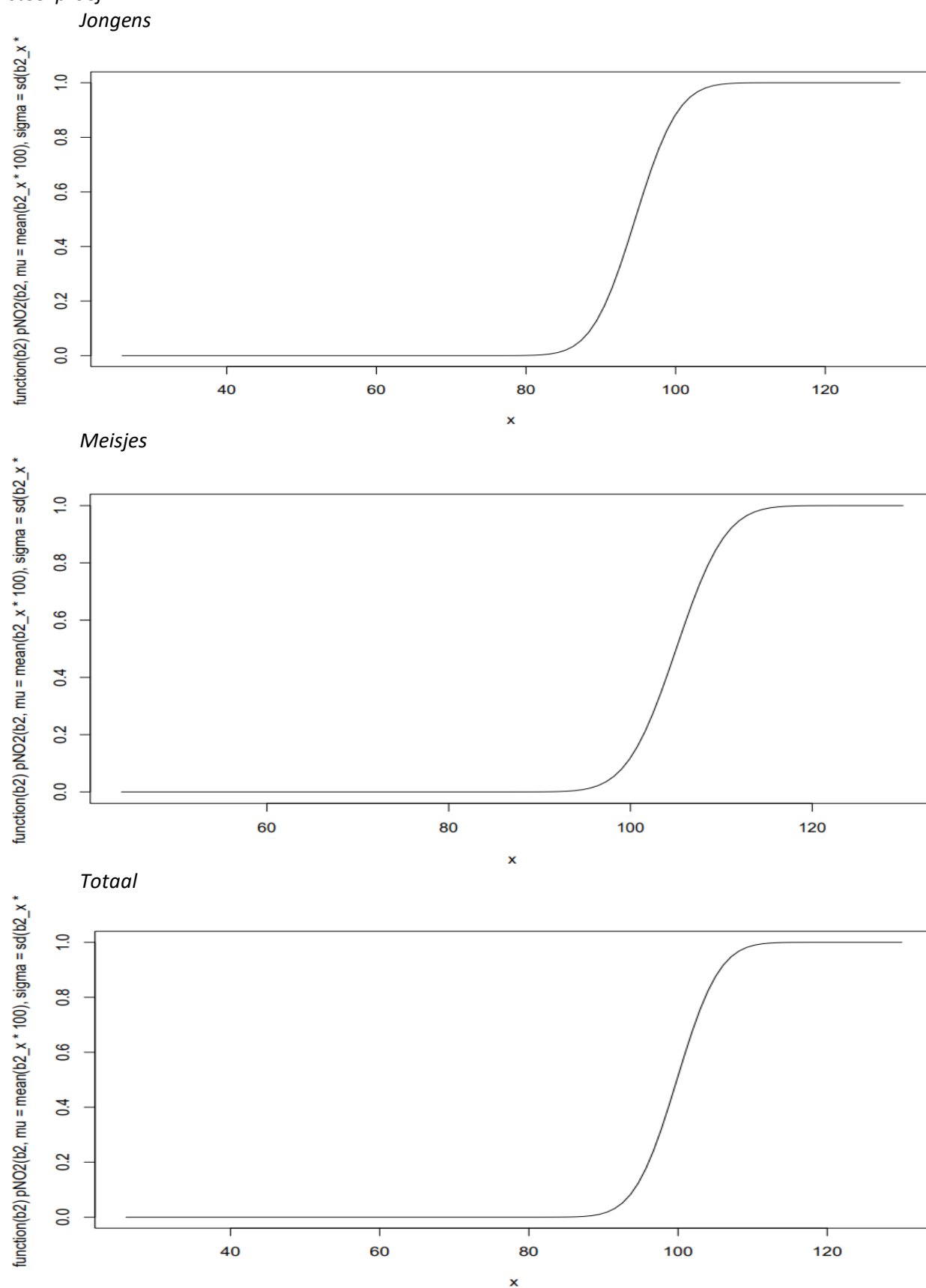
Tabel C.17.2.2 | ESMC Middenbouw – Wormplots (2) meisjes per leerjaar
Meisjes

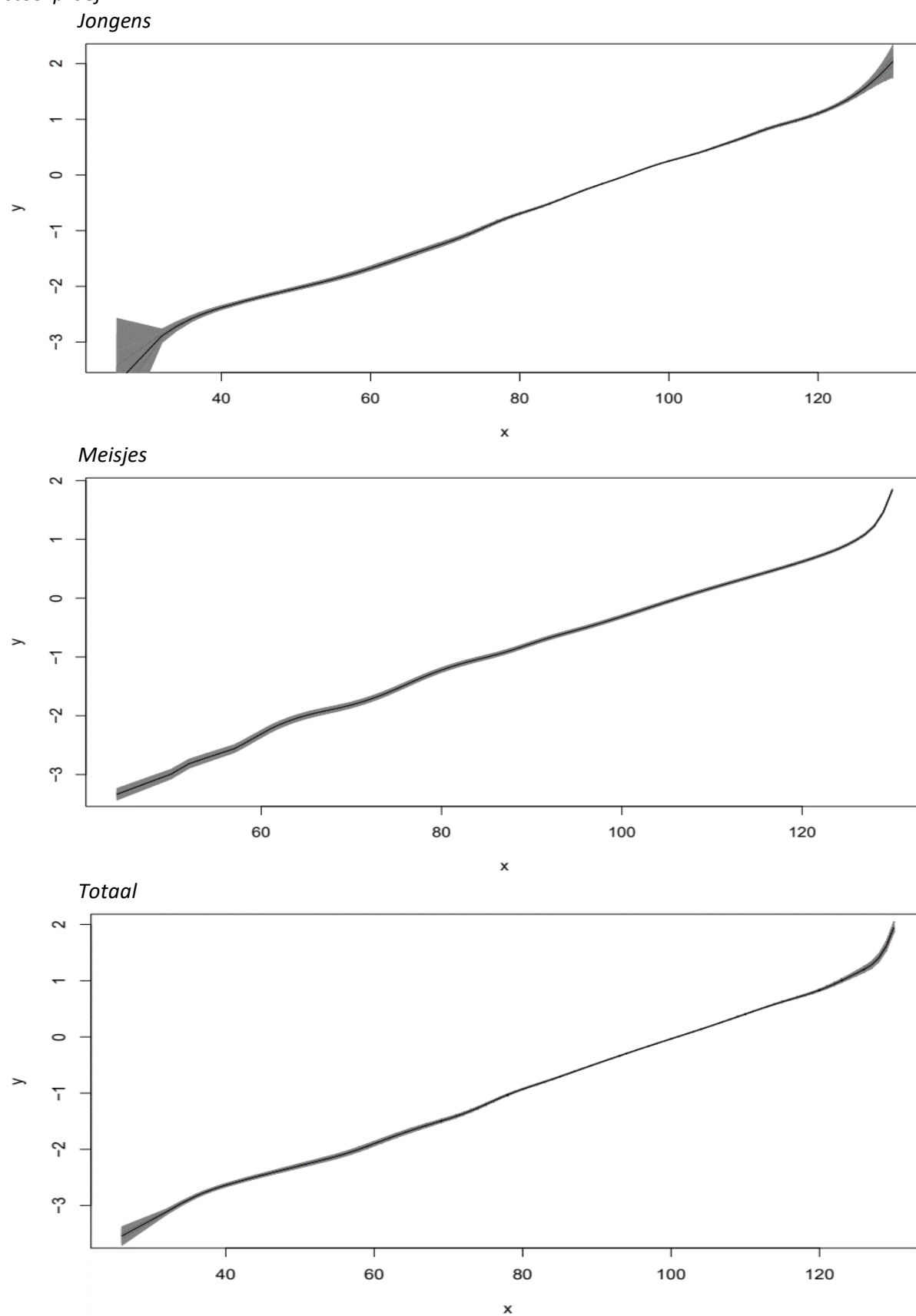
Tabel C.16.2.3 | ESMC Middenbouw – Wormplots (3) totale steekproef per leerjaar
Totaal

Tabel C.16.3 | ESMC Middenbouw – Cumulatieve distributiefunctie (CDF) naar geslacht en totale steekproef

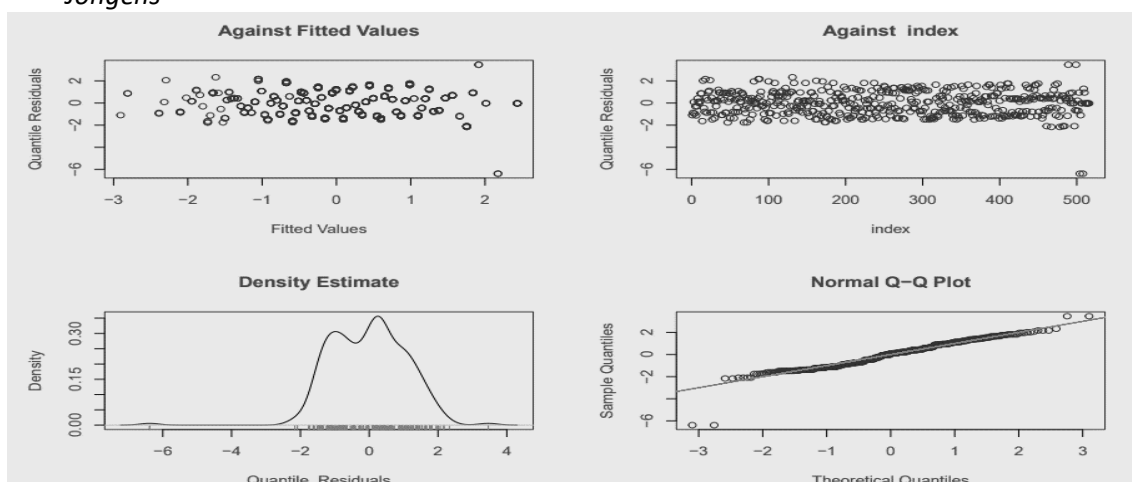

Tabel C.16.4 | ESMC Middenbouw – Centielkrommen (ESMC-score = $x \cdot 100$) naar geslacht en totale steekproef

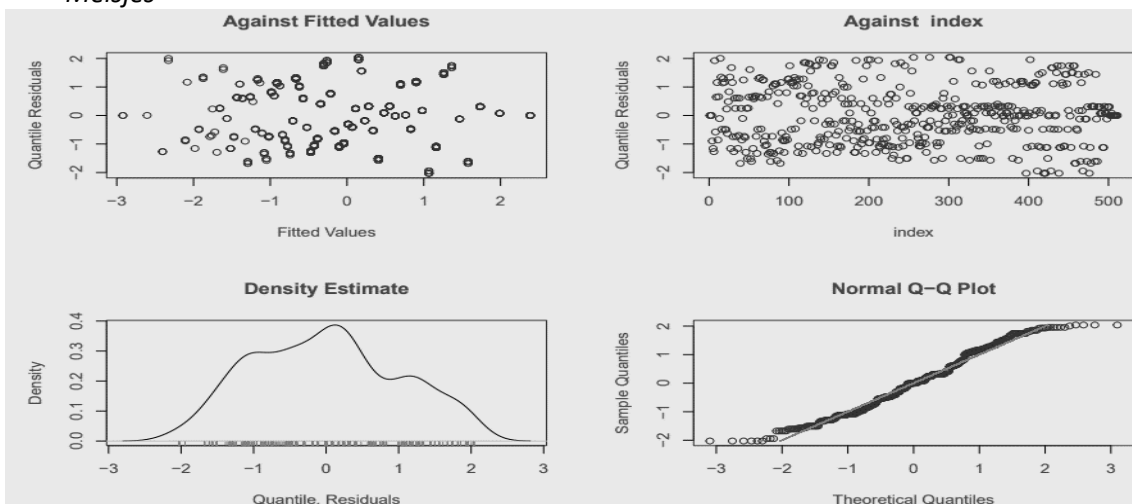

Tabellen C.17: Modelplots, wormplots, cumulatieve distributiefuncties (CDF) en centielkrommen – Kindbegrip LK - ESMC (indexscore) - Bovenbouw

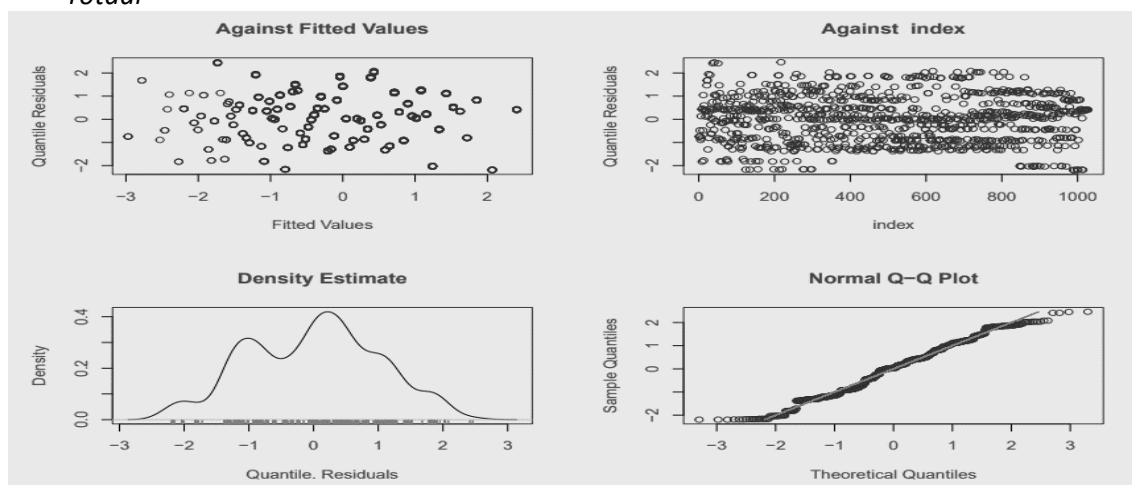
Tabel C.17.1 | ESMC Bovenbouw – Modelplots naar geslacht en voor de totale steekproef
Jongens

Meisjes

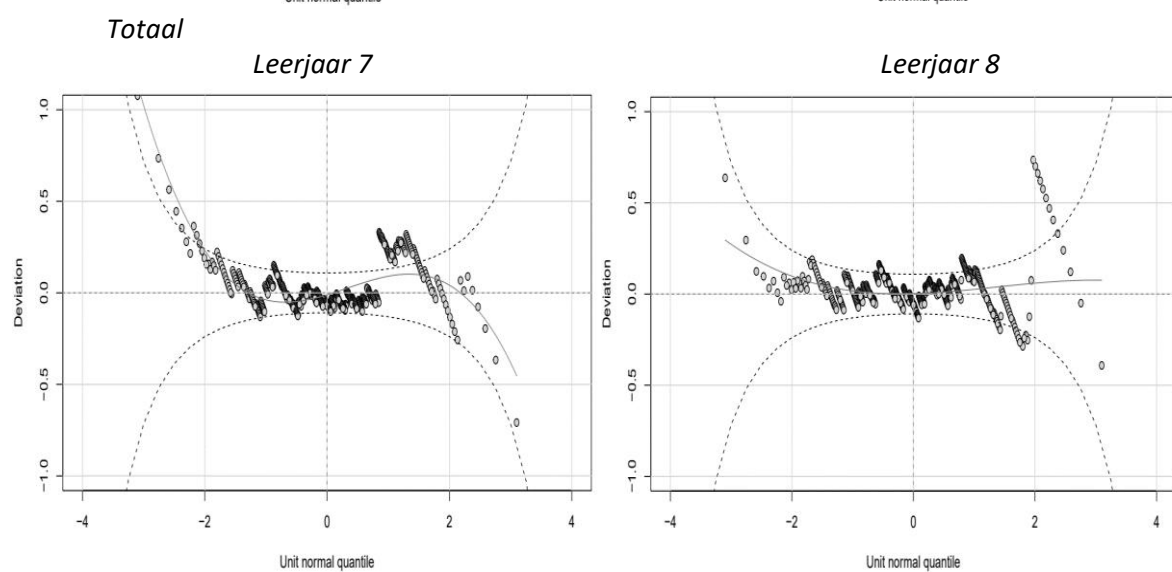
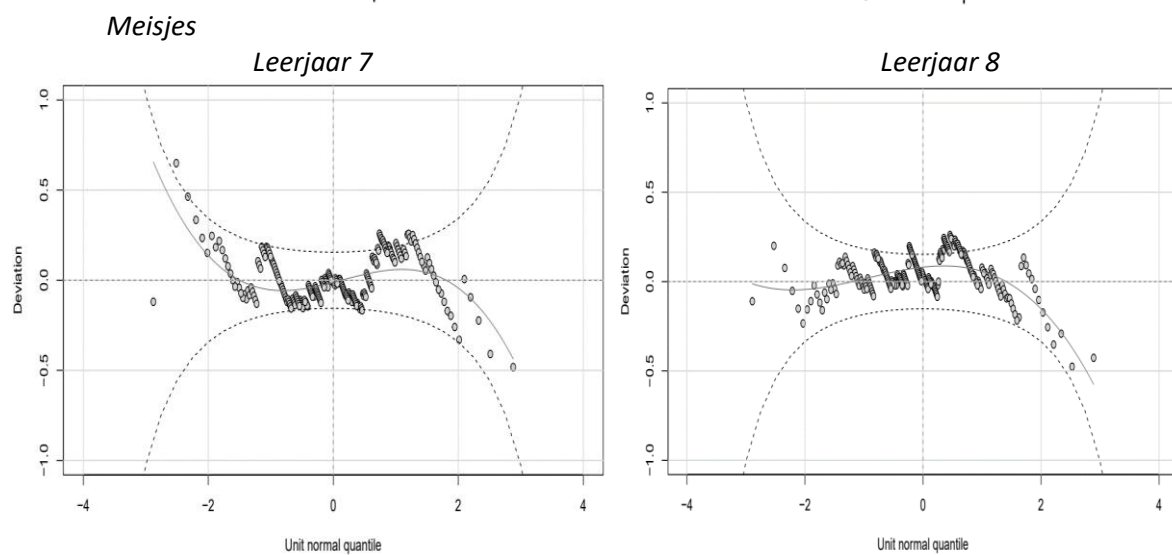
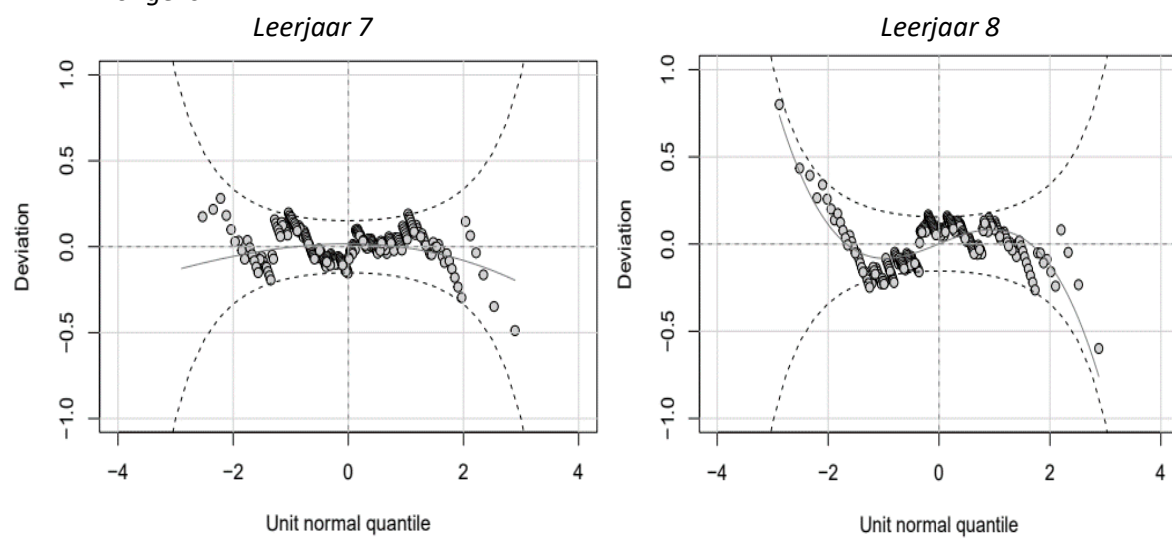

Totaal

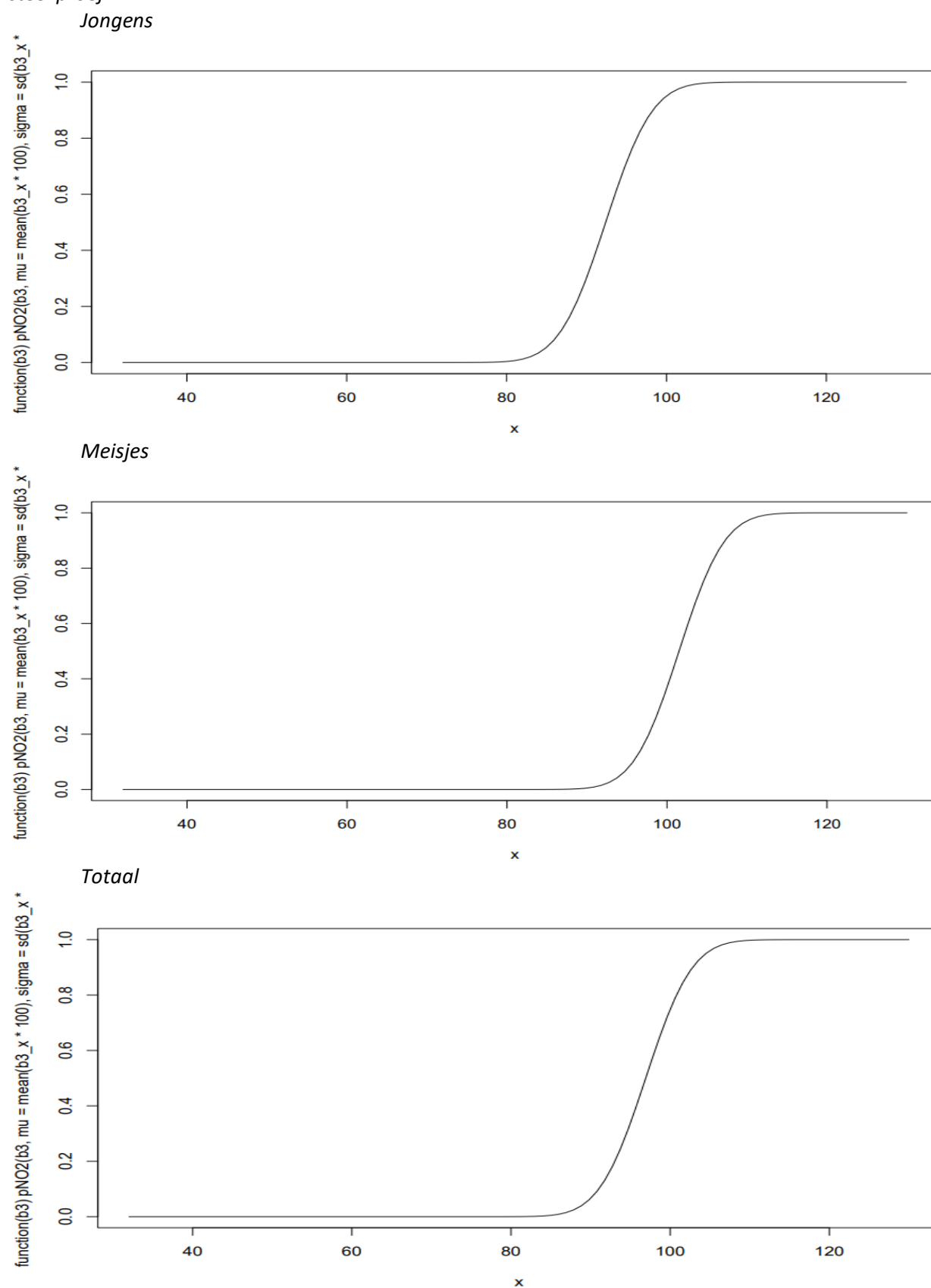

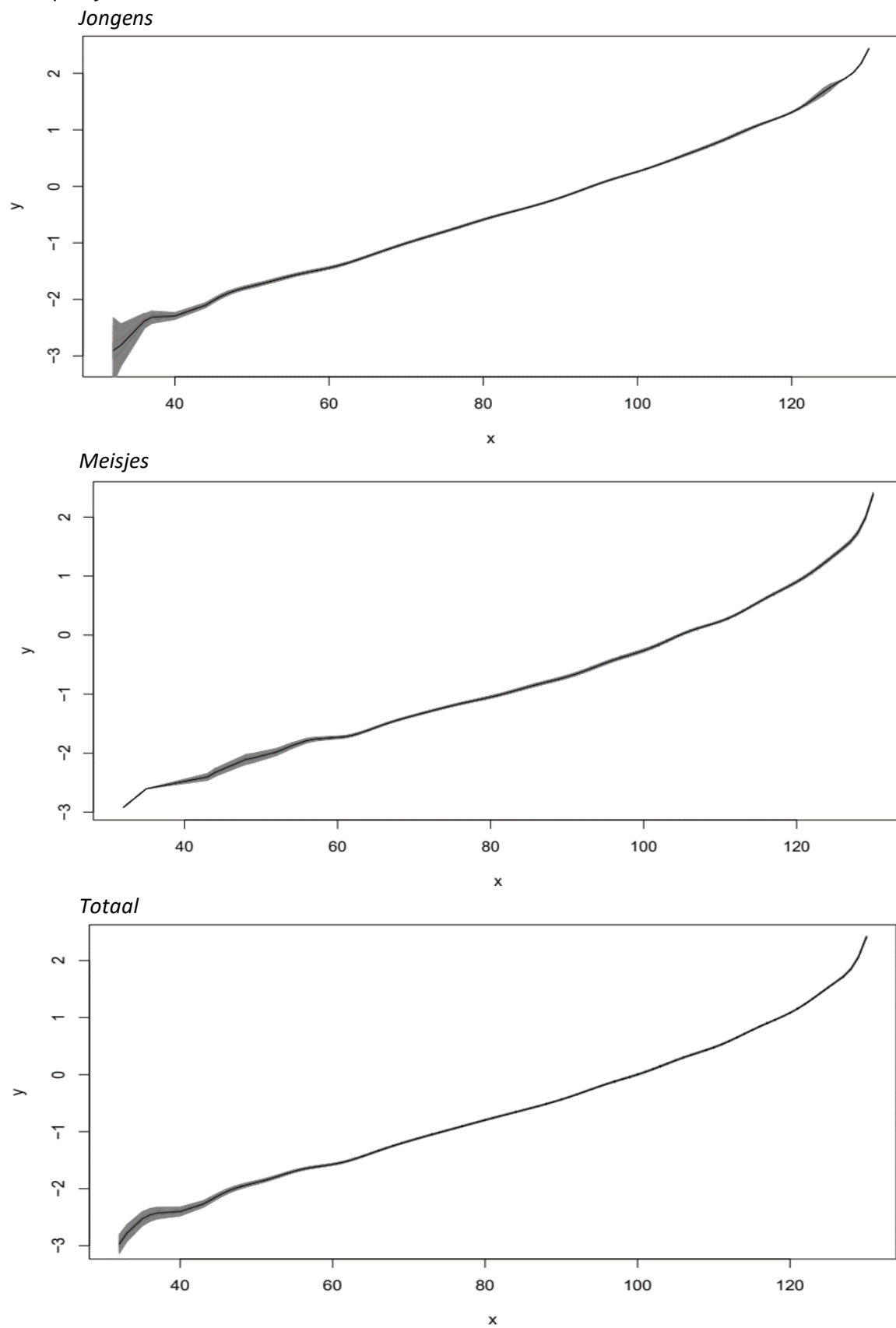
Tabel C.17.2 | ESMC Bovenbouw – Wormplots naar geslacht en totale steekproef per leerjaar
Jongens

Tabel C.17.3 | ESMC Bovenbouw – Cumulatieve distributiefunctie (CDF) naar geslacht en totale steekproef

Tabel C.17.4 | ESMC Bovenbouw – Centielkrommen (ESMC-score = $x \cdot 100$) naar geslacht en totale steekproef

Bijlage D | Normeringsgegevens Kindbegrip LL